

ШЪХЪЭЛЭХЪО АБУ

АДЫГЭ ХЭХЭСХЭМ ЯЛИТЕРАТУР

Я 2-рэ 1 ахь

*Адыгэ къэфалыгъо университетым
адыгэ филологиемрэ культурэмрэ яфакультет
щеджэхэрэм анаг тхылъ 1эны1эгъу*

Мыекъуапэ
2014

УДК 82.0(470.621)(075.8)
ББК 83.3(2=Ады)я73
С92

Редактор **Хьак1эмыз Мир** – филологие ш1эныг1эхэмк1э доктор, профессор

Рецензентхэр: **Цуамык1о Тыркубий** – филологие ш1эныг1эхэмк1э доктор, профессор, ш1эныг1эхэмк1э Адыг1э Республикэм изаслуженнэ 1офыш1эшхэу, Дунэе Адыг1э академием иакадемик

Пэрэнык1о К1утас – филологие ш1эныг1эхэмк1э доктор, профессор

Схалыхо А.А.

С92 Литература зарубежных адыгов. Часть 2: Учебник-хрестоматия. / Составитель Схалыхо А.А. // Под.ред. Хачемизовой М.Н. – Майкоп: Адыгейский государственный университет, 2014. –318 с.

Учебник-хрестоматиеу «Адыг1э х1эх1сх1эм ялитератур1э» ия 2-р1э 1ах1э х1эх1с адыг1э тхак1лох1эм ятхыг1г1эм1э ацыц1х1эр д1эх1аг1г1эх1.

Мы учебник-хрестоматиер ап1эр1эу к1ыд1эк1ы. Автор1эу Ш1х1эл1эх1о Абу ил1г1эсыб1эр1э х1эх1с адыг1эх1эм к1ах1эк1ыг1г1э тхак1лох1эм ятворчеств1э л1ыпл1г1аг1ык1и к1ыгуг1оиг1ы. Ап1эр1э тхыл1ым з1эк1л1э д1эд1э к1ыд1эмых1аг1г1эми, к1ык1л1эл1ык1лоцт тхыл1г1х1эр нах1э баи х1унх1эу т1эг1уг1э. Учебник-хрестоматием лите-ратурн1э з1эх1эфынх1эм ан1эмык1л1эу адыг1эм1э ятарих1ы к1еубыты. Студентм1э ямызак1оу адыг1э тарих1г1ымр1э культур1эмр1э зыш1ог1г1эш1л1эг1онх1эм аг1г1эфед1эн ал1г1эк1ыцт.

© Адыг1э к1эралыг1о университет, 2014

УДЖУХЪУ АСКЪАЛЭ ПИСЬМЭУ МОРАТ-ЕФЭНДЫМ ФИТХЫГЪЭР¹

СЭЛАМ АЛЕЙКУМ!

Сэлам нэужым морадэу силэмэ апэрэр, Алахьталэм дунэитлүмэ якъинихьэгьүмэ уафэлэклыбэу уишлыныр ары. Ащ фэшъхьафырэмклэ, тэ тизэрэщытымклэ укъэупчлэмэ, Тхьам щытхьур ыдэжъ, тыпсэу, тыузынчъ.

Морат-ефэнд, адыгабзэклэ орэд плон зыхъуклэ, хьэрэб орэдышъомэ ащыщ горэм тетэу плонэр нахь дах плогъагъэ, ау мы орэдыр, тарихъым къызэриlorэм тефэмэ, арымырэу къыщэклэмэ е ехъумэ еплъ. Орэдышъор хьаджырэтмэ яорэд тетэу ары.

Ащ фэшъхьафрэмклэ, къэбарклэ укъэупчлэмэ, уцугъо заулэ сэгъэшлагъо, яспэсын сшлэрэп: апэрэр – нэмыщым игъэсакл..., ятлонэрэр – урысым иешъуакл..., ящэнэрэр – французым ичъыакл..., япллэнэрэр – аустэрэм икьохъуакл..., ятфэнэрэр – инджылызым игъуклаккл..., яхэнэрэр – италым икьэшъуакл..., яблэнэрэр – шъхьэплъыжъым икьэщакл... Мы заулэм нахь шлагъо слъэгъугъэп сэ.

«Щысыр хасэзэ, клорэд къэкложьы». Къыкырэр зэгъашлэ.

Нэф мэшъы, чэщ мэхъу, пластэ тэгъэшъу, уашъо тэлъэгъу, тлъэгъурэр тфалорэп, тlorэм уасэ фэхъурэп. Хъугъахэр тфашлэрэп, къэхъуштым сьд хэтшлыклын?! Ау дунэяклэ тытехъэ, хьэдэжъхэрмэгущло, шлушлогъабэзэфапчы, чъэрыбэ зэблашъы, щабэ лугъэклы, клэныбэ агошъы, мышынахэрэм Тхьар ети, о уи-уиу, о мыр сьд шлагъу шъыу. Нэ тилэ шъхьай, тагъаплъэрэп, тхьаклүмэ тилэ шъхьай, тагъэдалорэп, лэ тилэ шъхьай, тагъэлажъэрэп, жэ тилэ шъхьай, тагъэгущылэрэп, о тымыгушылэхэштми сьд тишлуагъ, шлуагъэ тимылэмэ сьд тыуасэ, уасэ тимылэмэ сьд тищылэжъ, тыщымылэжъ хъумэ сыдыклэ тигугъу ашлын?! Адыгэжъымэ гушэлэжъэу алуагъ: «Е улын, е улэн», «Псэр щэри, напэр щэфы», «Хъайнапэ

¹ АРИГИ-м иархив: ф. 1, п. 42, д. 57а

нахы нэкэпакъ». Ау зыхук1э, е тык1одын, е тыкээнэн, тезыщэжьэн, «Мардж хужьын», тищык1агэр ахыщ. Ащ кышысэухы.

Мазэр декабрэ сэнымджэ 20 1915

Гьогумаф.

Тхылъыр кэзытхыгэр Аскъал Уджыхъу.

Зыфак1орэр Морат ефэндыр.

Абдул Хэз1ан,

Адыгэ научнэ-исследовательскэ

иститутым и1офыш1.

(Хэку гъэзетэу «Социалистическэ

Адыгей», маим и 4, 1960-рэ илэс)

АДЫГЭХЭМ МЫСЫРЫМ (ЕГИПЕТЫМ) ПАЧЪЫХЪАГЪУР ЗЭРЭЩА1ЫГЪЫГЪЭР

Илэс 1382-м щегэжыагъэу 1517-рэм нэсыфк1э мамлюкхэм (адыгэхэм) пачъыхъагъур Мысырым щалыгъыгъ. Нэмык1эу кэп1он хъумэ, илэси 135-рэ тетыгъор щыря1агъ.

А лъэхъаным Египетыр кэралыгъошхоу щытыгъ. Сириери, Палестиныри, Суданыри ащ щыщыгъэх.

Адыгэхэм кяхэк1ыгъэу Египетым апэрэ пачъыхъу афэхъугъэр Борэкъокъо Анцокъу ары. Ар пачъыхъу зэрэхъугъэм ехыла1агъэу Бэджэ Мухъамэд итхылъэу «Адыгэм ылапсэ кызыхэк1ыгъэр» зыфи1оу Каиры 1912-рэ илэсым кышыдэк1ыгъэм кэбар хэт.

Тауштэу адыгэхэр Мысырым ихъагъэха? Тауштэу тетыгъор ащ щаубытыгъа? Ар зэрэхъугъэ ш1ык1эр щэу зэтыралотык1ы:

Апэрэр: А лъэхъаным Болгарием исыгъэ адыгэмэ ащыщэу нэбгырэ заулэ кьалэу Барсэ дэк1ыгъэхэу Константинополы к1охэзэ, чэщым зы ч1ып1э горэм кышыуцугъэхэу щылъхэзэ, болгар тыгъуак1охэр кьатеохи, ахъунк1агъэх, азыныкъуи кьаук1ыгъ. Ахэмэ зы к1элэц1ык1у горэ ахэтыгъэти, ар ахыгъ. А к1элэц1ык1ур Константинополь ибэдзэр щашагъ, Дамаск кык1ыгъэ сатыуш1эм ыщэфыгъ. Ащ Дамаскэ щищэжыгъ. Джаузэ к1алэр Каиры нагъэсыгъ. Ащ к1алэр щищэфыгъ Египеты ипачъыхъу Элмаликул Мансур Али ибн Щэхъбаны. Ыщэфи, к1алэр военнэ еджап1э ч1игъэхъагъ, ик1алэм фэдэу

гъэсэныгъэ ритыгъ. К1алэр лъэшэу к1элэ дахэу, пкъыш1оу щытыгъ. К1алэм еджэп1эшхохэр къыухи, Египетым идзэхэр ы1э илбы хъугъэ. Пачьыхэр зэл1эм, ащ иунашъок1э пачьыхэу Египетым фэхъугъ. К1алэм ыц1агъэр Борэкъокъо Анцокъу.

Ят1онэрэр: А лъэхъаным Кавказым адыгэмэ ащыщ пщы-оркъхэмэ бзэджагъэу, жъалымыгъабэу зэрахьэрэмэ анахь жъалымыгъэшхоу аш1эу хъугъагъэ к1алэ атыгъун, хылушъом ахьыни ащэныр. Джа ш1ык1эм тетк1э атыгъуи, хылушъом щачцгъэ к1элэц1ык1ур тырку сатыуш1эм ыщэфы, Константинополы щичцгъагъ. Джарэуцтэу ащэфымэ ащэжбызэ, к1элэц1ык1ур Каиры нагъэси, Египетым ипачьыхэу Элмаликул Мансур Али ибн Щэхъбаны ыщэфыгъ. А к1алэр военнэ еджап1э ч1игъахы ригъэджагъ. К1алэр гъэсэгъэшхо хъугъэ. Египетым идзэхэр ы1эмыч1э илбы хъугъэх. Пачьыхэр зэл1эм осыетэу къытыжыгъэмк1э к1алэр пачьыхэу Египетым фэхъугъ. А к1алэм ыц1эр Борэкъокъу.

Ящэнэрэр: Бэгъдад халифатствэр къэт1асхэ зэхъум, Кавказы рици, ыпк1э арити дзэшхо ыгъэпсыгъагъ. Ахэмэ ащыщэу, ежь пачьыхэр къэзыухъумэрэ дзэ лъэш адыгэ шыудзэу и1агъ. А лъэхъаным халифатствэр хэмытыжыхэу, ежь къэралыгъо шъхьафы хъуным фаеу хэгъэгухэм зыкъэзы1этыхэрэр бэу ахэтыгъэх. Ащ фэдэу Египетыми зыкъыш1алэтыгъ. Арэуцтэу зэхъум, халифым дзэхэр ыгъэк1уагъэх Египетым. Ахэмэ адыгэ шыудзэри ахэтыгъ. Зыкъэзы1этыгъэхэр зызэхап1ыт1эм, халифым адыгэ дзэпщыр Египетым игубернаторэу фиш1ыгъ. А дзэпщыр Борэкъокъу арыгъэ. Ащ ыуж бэрэ пэмытэу халифатствэр зэбгырызыгъ. Арыти, Египетэу шъхьафы хъугъэм Борэкъокъо пачьыхэу фэхъугъ.

Мыр «мамлюк» зыфи1орэм ек1урэп, сыда п1омэ, къащэфыгъэу щытэп.

Борэкъокъо пачьыхэу зытехьэм ыужы и1ахьылхэу Кавказым исхэр ыщэжыгъэх ежь ыджьы ык1и Кавказы рици, адыгэ дзэшхо щигъэпсыгъ Египетым. Адыгэ шыудзэу 13000 и1агъ.

Борэкъокъо пачьыхэу зытехьэм ыужы, «ар пщыл1ы», «ащэфыгъ» а1оу къахэлук1ы зэхъум, къалэу Басрэ комиссие Борэкъокъо ыгъэк1уагъ (Кавказы ыгъэк1уагъэх зы1орэ

къэбархэри щы1эх), илакьо1э зыщыщыр, пщы лъэпкъэу зэрэщытыр къагъэшъыпкъэгъагъ.

Борэкьокоь аригъэш1ыгъэу дворецхэр, еджэп1эшхохэр, мэщытэу Каир дэтыр бэ. Джы кызнэсыгъэми ащ ыц1эк1э ахэмэ яджэх.

Боркьокоь илъэс 16 пачыхъагъо 1энат1эр ылыгъыгъ. Илъэс 60-м ехъу ыгъэш1агъэу идунай ыхъожьыгъ. Борэкьокоь зэл1эм кыуужы ыкьоу Фэрэдж пачыхъагъум техъагъ...

Адыгэхэмэ пачыхъагъур Мысыры илъэси 135-рэ щалыгъыгъ. А уахътэм кык1оц1ы адыгэу нэбгырэ 22-рэ пачыхъэу техъагъ. Ахэмэ ащыщэу анахь ц1эры1охэр мыхэр арых: Борэкьоку, Тэтэрыкьо Абдулахь, Бэрсбий, ащ ыкьоу Юсыф, К1экъумэкъу, ащ ыкьоу Осмэн, Инал, Къайтбий, Апэрэ Къаншьау, Джамболэт, Тумбай, Къэншьаугъур (Къайтбий янэшэу Кавказым рищыгъэу щытыгъ), ащ ыкьоу Тумэнбэй – мыр аужырэ адыгэ пачыхъэу Египетым тетыгъэр ары.

Мыхэмэ арагъэш1ыгъэ дворецхэр, еджап1эхэр, нэмык1ырэ псэолъэшхохэр Египетым имызакьоу Меккэми, нэмык1ыхэми ащаш1ыгъэх, языгъэш1ыгъэхэм ац1эк1э яджэхэу джыри щы1эр бэ мэхъу. А лъэхъаным Египетым и1эгъэ адыгэ пачыхъэмрэ тырку пачыхъэмрэ змызаохэу, язырэм нэмык1 къэралыгъо горэ къезао хъуми, а къезаорэм 1эпы1эгъу фэмышъунэу унашъо зэдаш1ыгъэу щытыгъ.

1515-16-17-рэ илъэхэм Тыркуемрэ Иранымрэ зэзаощтыгъэх. Аузэ, Египетым игъунапкъэ кыритэкъулагъэх. Ащыгъум Египетым а лъэныкъомк1э игъунапкъэ Хьэлэб губерниер арыгъэ. Тырку пачыхъэу султ1ан Сэлымэм идзэрэ Тумэнбэй (адыгэ дзэпщым) идзэрэ Сирием мэзищым кык1оц1ы пхъашэу щызуагъэх. Мыщадыгъшыудзэумин 15хэтыгъ. Апэрэлъэхъаным Тыркуем ч1энэгъэшхохэр арагъэш1эу зэхакъутэщтыгъэх, ау адыгэ дзэпащэхэм къумалхэр къахэк1ыгъэх, ежъхэр зэряпащэу ядзэхэм загэу аублагъ. Апэу тыркүмэ ащэфыгъэу зызытыгъэр Хьэлэб дэлыдзэхэр зы1эмыч1э ильыгъэ адыгэу Къарбэч арыгъэ. Джарэуштэу адыгадзэмэ къумалхэр къахэк1и, ахэр тыркүмэ къадэзаохэу аублагъ.

Тумэнбэй зэрэл1эбланэу, зэрэдзэпэшэ дэгъум пае, Сэлымэм шъыпкъагъэк1э готынэу къеуцуал1эмэ псэоу кыгъэнэнышъ, дзэпащэ ыш1ынэу кыри1уи шъхъаек1э феуцоллагъэп.

Тумэнбэй зыгорэклэ тыркумэ агуахьэу пэзоу кьанэмэ ылуи Къарбэч ышъхэ шыщтыхъажьэу султлан Сэлымэм зэпымыоу рилоу ригъэжъагъ: «Мыр умыуклэу кьызыбгъанэклэ, ори утеклодэшт, сэри сытеклодэшт, арышъ, ууклын фæе». Тыркумэ сыд залуи Тумэнбэй агохъагъэп. Арыти, Каир аригъэщэжи, ежъ Сэлымэри клуи, цыфхэм янэрыльэгъоу Тумэнбэй паригъэлыагъ. Тумэнбэй гъыбзэу ыусыжыгъээр арапыбзэклэ мыжъом хэутыгъэу исыны тетхагъ.

Джащ тетэу адыгэмэ япачыхъагъо тыркумэ яклодылаагъ. Джащ кыщегъэжъагъэу адыгэмэ тыркухэр алъэгъу мыхъоу, агъэпыйхэу шытыгъ. Ау быслъымэн диныр адыгэмэ къаыхахъэм ыужы тлэклу-тлэклузэ а пыиныгъэу тыркумэ афыралагъэр ащыгъупшэжыгъ. Мысырым адыгэмэ япачыхъагъо тыркумэ зышагъэклодыгъэр 1517-рэ илъэсыр ары.

Адыгэхэм ятетыгъо Мысырым зышаукъом кьынэужы, Мысырым кьиклыжыыхи Кавказым, адыгэмэ яхэгъэгу, бэу цыф къэкложыгъ. Ау нахъыбэр Мысыры кьинагъ. Ахэмэ ащыщхэр Шами кложыгъэх. Египетым Каири нэмыкл къалэхэми адыгэхэр арап ахэхъухъажыгъэхэу, ау зэрэадыгэхэр амыгъэгъуащэу джы кьызнэсыгъэми бэклае ис.

Адыгэхэм япачыхъагъо зызэхакъутэм ыужы, адыгэхэр ащ кьиклыжыыхи, Кавказым кьызэрэкложыгъэхэр кьыушыха-тэу Шорэ Нэгумэм иисторие мырэуштэу кыщетхы: «Адыгэ народмэ азыфагу, пасэм илгыгъэ хэбзэ дахэр: шлу зэрэлъэгъунхэр, зыклыныгъэ ахэлъэу зэдэпсэухэу, аклуачлэ зэу зэрэщытыгъэхэм ычлыплэклэ зэшъугъуны, зэрэлъэгъу мыхъуныр, зым зыр езэоныр, зэрэхъ-зэрэшх-зэрэуклым хэтынхэр адыгэхэм азыфагу кыхъагъэу хъуи, ащ адыгэмэ языклыныгъэрэ аклуачлэрэ зэшигъэкъуагъ, цыфыбэ еклодылаагъ. А зэрэлъэгъу мыхъун, ззэон, зэмыдэлужьыныр адыгэмэ къахэзыхъагъэхэр Мысырым (Египетым) кьиклыжыгъэ пщыхэм акъохэу адыгэмэ къахэхъажыгъэхэр арых. Ахэмэ а зэмыдэлужьыныгъэр къэбэртаехэмэ, бэслъэнейхэмэ, клэмгуехэмэ ахэлъы ашлыгъ, ау адырэ адыгэ лъэпкъхэу ахэм альапсэ пытэ зыщамышлыгъэмэ пасэм адыгэмэ ахэлъыгъэ шлу зэрэлъэгъуныгъэ, зделэжыныгъэ-зыклыныгъэр къахэнагъ.

Шапсыгъэмэ азыфагу ащ фэдэ зэрэлъэгъу мыхъуныгъэ илъэп, ахэр зделэжыых, зыклыныгъэ ахэлъ, пщыгъо цыклу-

ц1ык1оу загощырэп. Сыда п1омэ, Египтым кык1ыжыгъэхэр ахэмэ ахэхьагъэхэп».

Къэзытхыжыгъэгъэр: Хьэт1энэ Абдул.

Мыекъуапэ, июным и 15, 1962.

АРИГИ-м иархив, ф. 1. п. 107, д. 9.

«МАМЛЮК»

«Мамлюк» зыфилорэр историческэ повестк1э заджэу Кондратий Татаришвили ытхыгъэу Георгий Ломидзе иредакцие тетэу кыдэк1ыгъ.

А повестым техыгъэ кинокартинэу «Мамлюк» зыфилорэу кыдэк1ыгъэми тиц1ыфхэр еплъыгъэх.

Египетым иисторие мамлюкмэ ч1ыплэ гъэнэфагъэ щаубыты. Египетым мамлюк пачыхьагъуит1у кызэк1элъык1оу щылагъ. Апэрэ мамлюк пачыхьагъур бахритмэ (тыркумэ) щалыгъыгъ. А пачыхьагъур 1250-м щыублагъэу 1381-рэ илъэсым нэсыфэк1э тетыгъ. Ят1онэрэ мамлюк пачыхьагъур бурджитмэ (черкесмэ) алыгъыгъ. А пачыхьагъур 1382-рэ илъэсым щыублагъэу 1517-рэ илъэсым тыркумэ Египетыр аштэфэ нэсы щылагъ (еплъ Большая Советская Энциклопедием ия 15-рэ том ия 453-рэ нэк1убгъо ык1и ия 26-рэ томым ия 191-рэ нэк1убгъо).

Египетым иисторие кытегущылэу щылэ тхылъ пстэуми (арапыбзэк1э), тыркубзэк1э, западноевропейскабзэк1э, тхыгъэ пстэуми а ят1онэрэ мамлюк пачыхьагъоу Египетым 1382-р 1517-рэм щылагъэм бурджит (черкес) пачыхьагъук1э ащеджэх.

Арэу щыт пэтзэ «Мамлюк» зыфилорэ тхылъым иавторхэм а мамлюк пачыхьагъум черкес пачыхьагъук1э зреджэхэрэр мытэрэзэу арэу еджэнхэр кызхэк1ыгъэр западноевропейскэ историкхэр а 1офым зэрэщымыгъуазэхэм кыхьэк1ыгъэу, ау 1офыр тэрэзэу зэхэфыгъэмэ, а пачыхьагъум черкес пачыхьагъук1э емыджэхэу, грузин пачыхьагъук1э еджэщтыгъэхэу алошь атхы. (Еплъ «Мамлюк» зыфилорэ тхылъым ия 114-рэ нэк1убгъом). А пачыхьагъум черкес пачыхьагъук1э еджэхэу а терминыр зыщылэр илъэс шьитфырэ т1ок1ипл1ырэ фэдиз мэхьу. Ар «Мамлюк» зыфилорэ тхылъым иавторхэм грузин зыфилорэ терминымк1э зэблахьужыным

пыхагъэх. Ау ахэмэ а 1офыр нахь куу1оу зэхафыгъагъэмэ, ар а1онып, ахэр зэрэадыгъэхэр нафэ къафэхъуныгы.

«1382-1517-рэ илъэсхэм Египетым пачьыхагъур щызы1ыгыгъэ мамлюкхэр ц1ыф лъэпкъэу зыщыщыгъэхэр зэрагъэш1эн, зэхафын фаеу востоковед ныбжьык1эмэ пшъэрылъышхо я1» алошъ «Мамлюк» зыфилорэ тхылъым иавторхэм атхы (еплъ а тхылъым ия 114-рэ нэк1убгъом). Ар джы зэхэтфыжбынэу ищык1агъэп, ар бэш1агъэу зэхэфыгъахэ. Ет1ани нафэу щытыр Къинтыкьоохэр къэбэртэепщ ц1эры1охэу зэрэщытыгъэхэр. Къинтыкьо Аслъанбэч пщымэ япщыжъэу Къэбэртаери Осетиери ылэ илъхэу зэрэщытыгъэр ары. Инал ыц1эу, адыгэ лъэпкъхэу Кавказым исхэр зэужэу зык1ы ыш1ыгъэу, ежъ пщымэ япщыжъэу зэрэщы1агъэр, ащ Абхъазыери зэриштэгъагъэр нафэ (еплъ «Адыгэ народым иисторие». Шорэ Нэгумэм итхылъ).

Ет1ани «Мамлюк» зыфилорэ тхылъым иавторхэм Къаншъау Захирыр (мышк1э яморадыр Къаншъаугъурыр ары) грузиныгъэу, грузиныбзэ щэху ымыш1эщтыгъэу алошъ атхы (еплъатхылъымия 114-рэнэк1убгъо). А Къэншъэугъурымтырку историкхэу Хъусейн Хъасфани итхылъэу «Тенги къэбарыхъ» зыфилорэ 1672-рэ илъэсым Константинополь щыхаутыгъэм мырэуштэу къыщытегушы1э: «Черкес пачьыхъэу ащыгъум Мысырым и1агъэр Къэншъэугъурыр арыгъэ. Ащ Египетри, Мириери, Хъалэби ылэ илъыгъэх. Къэншъаугъурыр Египетым идзэмэ япашэу ышъхъэк1э тыркудзэу Сирием ихъагъэмэ щязэуагъ. Султан Салимым идзэмэ Къаншъаугъурым идзэ зэхагъэтакъо. Къэншъао гъурыри а заом щаук1ыгъ. Ащ ыужк1э черкесмэ ащыщэу Т1уманбаир Египетым пачьыхъэу щытырагъэхъагъ (Шорэ Нэгумэм итхылъэу «Адыгэ народым иисторие» зыфилорэм ия 110-рэ нэк1убгъом еплъ).

Илъэсишъэрэ т1ок1ырэ фэдизк1э узэк1э1эбэжъмэ, адыгэмэ къатегушы1эзэ Хан Гирейм мырэуштэу ытхыгъагъ: «Ахэмэ (адыгэмэ) щытху зилэ бурджит пачьыхагъур Египетым щагъэпсыгъагъ. А пачьыхагъум ылъапсэ зыгъэуцугъагъэр Боркъокъу» (Ленинград иархив къырахыжыгъэу, Адыгэ научнэ-исследовательскэ институтым ч1элъ 1эпэрытхым ия 68-рэ нэк1убгъом ит).

«Армавир иисторие» зыфи1орэ тхылъэу Щербина ытхыгъэу бэш1агъэу кыдэк1ыгъэу щы1эм мыщ фэдэ ч1ыплэ хэт:

«...Тыркуем Египетырышти, мамлюк-черкес пачыхьагъур зызэхакъутэм кыуж, а черкес мамлюкхэм ащыщхэу бэк1аеу яхэкужъ – Кавказым кызэрэк1ожьыгъагъэхэр гъэнэфагъэ. Ильэсишъэм къехъук1э узк1элэбэжъмэ, Шорэ Нэгумэм ытхыгъэ тхылъэу «Адыгэмэ яисторие» зыфи1оу Къэбэртае кышчыдагъэк1ыгъагъэм ия 113-рэ нэк1убгъом мырэуштэу ит: «Адыгэ мамлюкыпщымэ акъохэу Египетым кык1ыжыгъэр къэбэртаемэ, бэслъэныемрэ, к1эмгуемэ къахэхьажьхи лъапсэ ащаш1ыгъ. Ахэр зыхэмыхьэгъэ адрэ адыгэ лъэпкыэмэ ижък1э адыгэмэ ахэлъыгъэ зык1ыныгъэ зэкъотыныгъэр нахь ахэлъэу къэнагъэх». Мы пстэуми къаушыхьатырэр 1382-1517-рэ илъэсхэм Египетым пачыхьагъур щызы1ыгъыгъэ мамлюкхэр зэрэадыгагъэхэр ары. Джы кызнэсыгъэми Египетым арап хъужыгъэ адыгэхэр а мамлюк пачыхьагъум кык1эныгъэхэу исых. Ахэмэ зэрэадыгэ лъэпкхэр аш1э.

Тэ кызыщытш1эжыными Египетым щеджагъэхэу, лъэрыхэ щыхъугъэ адыгэхэр мымак1эу кыхэхк1ыгъэх. Ахэмэ ащыщэу зыц1э къет1ощт Хъуажъ Мыхьамод Камал пашэр Каир дэсыгъ. Ащ адыгэ алфавит ытхи, 1910-рэ илъэсым Каир кышчыдигъэк1ыгъагъ. Баджэ Мыхьамодэм (шапсыгъ) Египетым мамлюк пачыхьагъур щызы1ыгъыгъэ черкесхэм къатегушы1эу «Карху Уджухул Мэкъабис хъэннасэбил Черакис» ы1оу ытхыгъэр 1899-рэ илъэсым Каир арапыбзэк1э кышчыдигъэк1ыгъ. Бэрсэй Умарэ (адыгэ к1элэц1ык1оу хылушъом щашцэгъагъ) Египетым щыщ пашэ горэм ышцэфи Каир арапыбзэк1э щыригъэджагъ, ащ ыужым Париж ыщи, еджап1эм ч1игъэхьагъэу ащ щеджэзэ, кыхэхьажьы, Россием, Петербург къэк1ожьыгъ. Россием наукэхэмк1э и Академие Бэрсэй Умар Ставрополь кыгъэк1уагъэу, ежъ адыгэ алфавит ытхи 1855-м Тифлис щыхаутыгъэм тетэу адыгэ к1алэхэу Ставропольскэ гимназием ч1эсхэр ригъаджэщтыгъэх.

Апэрэ империалистическэ дунэе ззошхом кыпэк1э адыгэ хэкум исыгъэу нэбгырэ 13 Каир дэт университетым щеджэщтыгъэ. Мыхэмэ адыгэ мамлюк лъэпкхэу арап хъугъэхэу Каир дэсмэ ащыщхэр къадэлэпы1эщтыгъэх.

Мы пстэумэ ауж «Мамлюк» зыфилорэ тхылтым
иавторхэм а мамлюк пачтыхагъоу, 1382 – 1517-рэ ильэсхэм
тетыгъор Египетым щызылыгъыгъэхэр грузиныгъэх зэралорэр
зэрэмытэрэзыр нафэ къэху.

АДЫГЭ ПАЧТЫХЪЭМЭ ЯГЪЫБЗ

Къэфкъасым икъушъхъэр мы дунэешом итандж,
Тандж льер ащыгъэу адыгэу исыр щэзек1у,
Тизек1уап1эк1э Китаим ихэкур блэгъащ,
Дээр зэбгырызыщырэр тисэмэгубгъук1э бгъурылъ,
Дээшхом тыфильмэ аслъан хабзэу тээек1у,
Тизек1ол1 шъаомэ фэрэ² 1эдэжхэр зэращ,
Дээшхо зезыщэрэмэ жьогъошхо лыдыр ягъуаз,
Шыу гъуазэу тилэмэ гъозапчъэр дахэу фыхах,
Хы гушэм тек1ышъ Мысырым икъалэм тынэс,
Къалэм тынэсмэ мысырыпщыр къэджэшъ тегъаш1у,
Ш1у ылъэгъоуи тхэтыр пэщэ гъэсэнэу къарет,
Дээшхо зэритыгъэр шыу шъищ къабзэу тырекъу,
Борэкъокъопщыр ахърэтыкъоу еубыт,
Аджалым зеубытым ыкъом очылэу къыфеш1,
Очыл узыфаш1ыгъэм ахърэт унэ фябгъэш1,
Пачтыхъэ узаш1ым Шам ихэкур оубыт,
Хэкоу уубытыгъэмэ Мэчэ-Мэдинэр³ ащыщ,
Дээпашэу уилэмэ шыу аслъаныдээр зэращ,
Узыщыщ ц1ыфмэ пачтыхъ танджыр къащыплъ,
Тандж къызщыплъагъэр нэбгырэ 22-рэу шъуреку,
Шъуныкъокъонти аслъан хабзэу шъозек1у,
Зек1ол1 хабзэу Борэкъокъопщыр псэхыжъ...
Хы гушэм техъэшъ Къэншъаугъурыр мэзау,
Тызээзон е1ошъ Сэлым щагъыр къытфэк1у.
Дээ гушэу тэ къытфэк1уагъэр Мардждабикъым щэгъоль,
Лъы гушэр агъачъэу чэтэихыгъэк1э щэзау...

² Фарэ – шы. Хъатхэм абзэ къыщежъэу джырэ тимафэхэми къынэ-
сыжыгъ.

³ Мэчэ-Мэдин –Саудовскэ Аравием ит къалэхэм ац1. Хъаджэ хъушт-
хэр зыдаклорэ Чабэр къалэу Мэчэм (Меккэм) дэт.

Заом тыхахьэмэ Къаншгаугъурыр типаш,
 Дзэпашэу тилэр Къайрбэчышъ тигъаклорэп,
 Тызэклэклонти Къаншгаугъурыр мэзау.
 Заом зыхахьэклэ аслъан хабзэу мэзечъ,
 Дзэшхом щызечъэзэ, щэгид хабзэу псэхыжъ.
 Тэ къэдгъээжыишъ, Мысырым икълэм теклужъ,
 Кълэм теклужьымэ пачьыхъ хъуныри дэмыс,
 Туманбыир дэсышъ, пщыгъор ратынклэ клэлашъ,
 Дзэр зэрищэнклэ псэ зилэм фэдэ тхэмыт,
 Пщыгъор къыратышъ, пачьыхъ тахътэм дагъэкл.
 Румэр къаклуишъ, Мысырым икълэ кынэнс,
 Сабыеу дэсыр чэтэпэ пчыпэклэ зэрадз,
 Тыркуем идзэшхо Туманбыир щэзау,
 Заом зыхахьэклэ блэгъошхом фэдэу мэзечъ,
 Чъэрыжъым тесэу Сэлым шагъым ашлуклу,
 Щэтырым еклумэ, Рум пачьыхъэр члэмыс.
 Маисэу ылыгъыр щатыр члэгъым щегъабз,
 Бзэжъым шъузелэклэ тырку дзэпашэр жъугъэльэхъу,
 Шъо шъузылтыхъурэр Сэлым шагъышъ шъулэклэкл,
 Дзэшхом клэклэемэ зы лъэуцугъо римыт.
 Тхашхор зэтагъэмэ мы Къуртыбыир ащыщ.
 Дзэр зэрищэнклэ зыщыщ цлэфхэмклэ дэгъончъ,
 Дзэшхор къычтыхъэзэ, щэгид хабзэу псэхыжъ.
 Итандж шыгу жъогъошхо папклэу къэлыд,
 Зэпэлыдыжъэу тыркум идзэшхо къечтыхъ,—
 Хъэдэлъэмыджэу мы хъэланыпщыр мэзау,
 Заом зыхахьэклэ Гъали папклэу ашлэшл,
 Зэуи шломышлэу тыркужъ лъапцлэмэ аубыт,
 Дзэшхоу заубытым Сэлым шагъым къыфашъ,
 Къэмыщынахэу Сэлым шагъым дэпсаль.
 Шъхъэпылтэ клэпсэр Тумэнбыим шлохадз,
 Клэпсэр дадзыйи Тумэнбыир дащай.
 Тидзэклол шъаохэр чэтэпэ пчыпэм рэджэгу,
 Тэ тиджэгогъур муслъымэныгъэм емыплъ,
 Лъы гушэу агъачъэрэр мы Нил псыхъом нахъыб,
 Тиныбэрылтхэр тырку сэжъыеклэ къырадз.
 Клалэу къырадзырэр тыркум ихъажъмэ зэфадз,
 Тэ тызезыдзэрэм Тхашхоу зыгъэшлыгъэр иплъаклу,

Зэдэмыкложыыр тыркужъ лѣапцлэм Тхъа ахедз.

Декабрэм и 20-м 1915-рэ илѣэсым Уджыхъу Аскѣалэ кытхыжыгъ.
Оригиналыр Адыгэ научнэ-исследовательскэ институтым иархив хэлъ:
ф. I, н. 42. д. 57⁶

АДЫГЭ ПАЧЪЫХЪЭМЭ ЯГЪЫБЗ

Кавказым икѣушгъхэр мы дунаишхом итандж,
Тандж лыер ащыгъэу адыгэу исыр щэзеклѣ.
Тизеклоклѣуплэклэ Чытаим ит хэкур блэгъащ,
Дзэр зэбгырызыщырэр тисэмэгубгъуклэ бгъурылѣ,
Дзэшхом тыфильмэ аслъан хабзэуи тэзеклѣ,
Тизеклол шѣаомэ фэрэ лэдэжхэр зэращэ,
Дзэшхор зезыщэрэмэ жьогъошхо лидэр ягъуаз.
Шыу гъуазэу тилэмэ гъозапчэр дахэу фыхах,
Хы гуцэм тытехъэшъ, Мысырым икѣалэ тынэсы,
Кѣалэм тынэсмэ мысырыпщыр кѣэджэшъ тегъашло,
Шыу ылъэгъоу тхэтыр пэцэгъэсэнэу къарет,
Дзэшхо зэритыгъэр шыу шыищэу тырекъу,
Борэкъокъопщыр ахырэтыкъоклэ еубыт,
Аджалым зеубытым ыкѣом очылэу кыфешл,
Очылэу узыфашлыгъэм ахэрэт унэ фябгъэшл,
Пачъыхъэу узашлым Шам ит хэгъэгур блэгъащи,
Хэгъэгъоу уубытыгъэм Мэкэ-Мэдинэр ащыщи,
Дзэпашэу уилэмэ шыу лэлыбэр зэращэ,
Узыщыщ цыфмэ пачъыхъ танджыр къащыплѣ,
Тандж зыщыплъагъэр нэбгырэ 22-рэу шыурекуъ,
Зеклоллыхабзэу Борэкъопщыр псэхыжъ,
Хы гуцэм кытехъэшъы Къэншѣаугъурыр мэзау,
Тызэззон елошъ Сэлым шагъыр кытфэклѣ,
Дзэ гуцэу кытфэклѣагъэр Мардж-ад-Дабикъым щэгъоль,
Лы гуцэр агъачъэу чэтэ ихыгъэклэ щэзау,
Заом тыхахъэмэ Къаншѣаугъурыр типаци,
Дзэпашэу тилэр Къайрбэчышъ тигъаклорэп,
Тызэклэклэнти Каншѣаугъурыр мэзау,
Заом зыхахъэклэ аслъан хабзэу мэзечъ,
Дзэшхом щызечъэзэ, щэгид хабзэу псэхыжъ,

Тэ кьэдгээзэжмэ Мысырым икьалэ теклужь,
 Кьалэм теклужьмэ пачьыхы хьуни дэмыс,
 Тумэнбыир дэсы шьхьай, пщыгьор ратынк1э к1элащи,
 Дзэ зэрищэнк1э псэ зи1эм фэдэ тхэмыт,
 Пщыгьор кьырати, пачьыхы тахьтэм дагьэк1,
 Румыми кьек1ышъ Мысырым икьалэм кьынэси,
 Сабыеу дэсхэр чэтэпэ-пчыпэк1э зэрахьэ,
 Тыркум идзэшхоми Тумэнбыир щэзао,
 Заом зыхахьэк1э блэгьошхом фэдэу мээечь,
 Чьэрыжьым тесэу Сэлым шагьым аш1уек1у
 Щатырым ек1умэ Румы пачьыхьэр ч1эмыси,
 Маисэу ы1ыгьыр щатыр ч1эгьым щегьабзэ,
 Бзэжьым шьузелэк1э, тыркудзэпащэ жьугьэлъэхьу,
 Шьо шьузылтыхьурэр Сэлым шагьырышъ шьулэк1эк1,
 Дзэшхом к1эк1ыемэ зылъэ уцугьо римыт,
 Тхьэшхор зэтагьэмэ мы Кьуртбаир ащыщ,
 Дзэ зэрищэнк1э зыщыщ ц1ыфхэмк1э дэгьуши.
 Дзэшхор кьычыхьхьэзэ щэгид хабзэу псэхьыжъ.
 Ащ итанджышъхьэр жьогьошхо папк1эшъ мэлыды,
 Зэпылыдыжьэу тыркум идзэшхо кьечыхьхьэ,
 Хьадэлъэмыджэу мы аслъанщырыр мэзау,
 Заом зыхахьэк1э Гьали папк1эу аш1ош1,
 Зэуи ш1омыш1эу тыркум идзэшхом щэджэгу,
 Гум ит мазэшгы мы хьэланыпщыр кьехьажъ,
 Тумэнбыир тыркужъ лъапц1эмэ аубыт,
 Дзэшхом зеубытым Сэлым шагьым кьыфащэ,
 Кьэмыщынахэу Сэлым шагьым дэпсаль,
 Шьхьэпылъэ к1апсэр Тумэнбыим ш1оходз,
 К1апсэр дадзыйи Тумэнбыир дащай,
 Дзэк1ол1ы шьхьапэхэр чэтэпэ чыпэм рэджэгу,
 Тэ тиджэгогьур быслъымэныгьэм емыплъ,
 Лъы гуцэу агьачьэрэр мы Нил псыхьом нахьыб,
 Тиныбэрылхэр тырку шьэжьыек1э кьырадз,
 Тэ тызезыдзэрэм Тхьэшхоу зыгьэш1ыгьэр иплъак1у,
 Зэдэмык1ожьыр тыркужъ лъапц1эмэ Тхьэ ахедз.

*Лъэцэрыкьо Хьамидэ и1эпэрытх тхылы кьыдэтхыжьыгь.
 Зитхыгьэр февралым и 21-рэ 1923-рэ илъэс.*

АДЫГЭ ШЫУ ШЫИЩЫМ ЯОРЭД

1

Кавказым икѳушѳхьэхэр мы дунэежѳым итандж,
Тандж лыер ащыгъэу адыгэу исыр шэзек1у.

2

Зек1ол1 шѳаомэ фэрэ 1эдэжѳыр зэрашэ,
Дзэшхор зезышэрэм жѳогѳошхо закѳор ягъуаз.

3

Шыу гъуазэу тилэм гъэзапчѳэр дахэу тѳыхах,
Хы гушэм тытехъэшѳ Мысырым икѳалэм тынэс.

4

Хы гушэм тытехъэшѳ Мысырым икѳалэм тынэс,
Кѳалэм тынэсымэ мысырыпщыр къэджэшѳ тегъаш1у.

5

Ш1у ылъэгъоу тхэтыр пэщэ гъэш1онэу къарет,
Дзэшхо зэритыгъэр шыу шыищ кѳабзэ тырекъу.

6

Борэкѳокѳопщыр ахърэтыкѳок1э еубыт,
Аджалым зеубытым ыкѳо очылэу кѳыфеш1.

7

Очылэу узаш1ым ахърэт унэр фябгъэш1,
Пачѳыхь узаш1ым Шамым ихэку оубыт

8

Хэкоу уубытыгъэмэ Мэкэ-Мэдинэр ащыш,
Дзэ пащэу и1эм шыу хъаланитф зэраш.

9

Узыщыш ц1ыфымэ пачѳыхь танджыр ащыплѳ,
Тандж зыщыплѳагъэр шыу т1ок1ырэ т1урэу шѳурекъу.

10

Шѳунэкѳокѳонти аслъан хабзэу шѳозек1у,
Зек1ол1 шѳаошѳ Борэкѳокѳопщыр псэхыжѳ.

11

Тызэззон е1ошѳ Сэлым шагъыр кѳытфак1у,
Дзэшхоу кѳэк1уагъэр Марджабикѳым шэгъоль.

12

Лѳыр шагъачъэу чэтэ ихыгъэк1э шэзау,
Заом тыхахъэмэ Къаншѳаугъурыр типаш.

13

Дзэпашэу тилэр Къаирбэчышъ тигъаклорэп,
Тызэк1эклонти Къаншгаугъурыр мэзао.

14

Заом зыхахьэк1э аслъан хабзэу мэзечъ,
Дзэшхор кычтыхьхэзэ щэгид хабзэу псэхыжъ.

15

Итанджы шыгу жьогъошхо закъошъ мэлыд,
Зэпэлыдыжъэу Тыркум идзэшхо къечтыхъ.

16

Хьадэлъэмыджышъ мы хьалэныпщыр мэзау,
Заом зыхахьэк1э хьалый папк1эу къашлош1.

17

Зэуи ш1омыш1эу Тыркум идзэшхом щэджэгу,
Огум ит мазэшъ мы хьалэныпщыр къохъажъ.

18

Тэ къэдгъээжьи Мысырым икъалэм тек1ужъ,
Къалэм тек1ужьмэ пачтыхъ хьуныр дэмыс.

19

Тумэнбыир дэсы шъхъай, пщыгъор ратынк1э клэлащ,
Дзэшхор зэрищэнк1э псэ зи1эм фэдэ тхэмыт.

20

Пщыгъор къыратышъ, пачтыхъ тахътэм дагъэк1,
Румым къек1ышъ, Сэлымыр Мысырым икъалэм къынэс.

21

Тумэнбыир Тыркум идзэшхом езау,
Заом зыхахьэк1э аслъан хабзэу мэзечъ.

22

Чъэрыжъым тесэу Сэлым шагъым ищатыры аш1уек1у,
Маисэу ы1ыгъыр щатыр ч1эгъым щегъабзэ.

23

Бзэжъым шьузелэк1э тырку дзэпашэр жьугъэлъэхъу,
Шьо шьузылтыхьурэр Сэлым шагъыти шьулэк1эк1.

24

Дзэшхом клэк1ыемэ зы лъэуцугъу римыт,
Тхьэшхор зэтагъэмэ Къурытбаир ащыц.

25

Дзэшхо зещэнк1э зыщыц ц1ыфхэмк1э дэгъончъ,
Дзэшхор кычтыхьхэзэ щэгид хабзэу псэхыжъ.

26

Тыркум идзэшхом Тумэнбыир кьеубыт,
Дзэшхом зеубытым Сэлым шагьым кыфащ.

27

Къэмыщынахэу Сэлым шагьым дэпсалъ,
Шъхэпылъэ к1апсэр Тумэнбыим ш1оходз.

28

К1апсэр дадзыйи Тумэнбыир дащай,
Пщышгаоу хэтхэр чэтэпэ пчыпэм рэджэгү.

29

Тэ тиджэгъогъур муслъымэныгъэм емыплъ,
Лъэу шагъачъэрэр Нил псыхъом нахъыб.

30

Тиныбэрылхэр тырку сэжыемк1э кырадз,
Сабыеу кыдадзырэр тырку аскэрыжмэ зэфадз.

31

Тэ тызезыдзэрэм Тхьэшхоу зыгъэш1ыгъэр иплъак1у,
Зэдымык1ожьыр тыркужымэ Тхьэ ахедз.

*Къэзытхыжсьыгъэр К1убэ Щэбан. Къызитхыжсьыгъэр нафэп,
ау 1938-рэ илъэсым, джырэ тхак1эм зытехъэхэм нэуж.
АРИГИ-м иархив, ф. 1, н. 48, д. 7.*

КАВКАЗ

Кавказым икъушхьэр титандж,
Тандж лыер ащыгъэу адыгэу исыр щэзек1у,
Тизек1ок1уап1эк1э Къэтаим ихэкур блэгъащ,
Дзэшхор зезыщэрэмэ жьогъошхо лыдыр ягъуаз,
Къэдгъзэжымэ бэрэ1умафэр тик1ас,
Мысыр тынэуи пачыхагъур тэубыт,
Тиубытыныр ихысапэу султ1ан Сэлымыр кытэк1у,
Дзэу кыттек1уагъэмэ к1алэу ныбэм илгыр кырадз,
Пчыпэк1э зэрадзэу тыркужъ лъапц1эхэр рэджэгү,
Губгъэжъ нэк1эу пшахъор зыщызэрихьэрэм тек1уад,
Мык1одыгъэу шыу заулэр Кавказым къэсыжъ.

*Усэр АРИГИ-м иархив хэлъ: ф.1., н. 50. д. 166. Къэзытхыжсьыгъэр
1эшгынэ Ахъмэт Аслъанчэрые ыкъу.
Ащ кызызри1орэмк1э, «1909-рэ илъэсым Аскъал ефэнды
арапыбзэк1э тхыгъэу адыгабзэк1э зэридзэк1ыжсьыгъ».*

КЪАНШЪАУГЪУР ИГЪЫБЗ

Мысырым ич1ыгу тызесым
Джасус⁴ унагъохэр пыеу тилагъ:
Багъдаджым иси, Румым шыпсэуи,
Къушгъхъэсэхэу къыттеоштыгъэх,
Хыоры есэу къыттесыхъэщтыгъэх.
Аслъан мышынэу тильэу,
Тисэшхомэ тыркулбери къячъэхэу,
Зы шыур шыуишъэм пэуцуштыгъ.
Уцул1эр занк1эу иныгъэ,
Мамырым паплъэрэр мэк1агъэ.
Гъэблэ ш1уц1эм Мысырыр егъал1э.
Зэо мэш1уаеми ар зэлыштагъ:
Мысыр дэк1ып1эр зэик1эу
Тхъэцупшэгъак1эм ипапк1,
Ши л1и лъык1э щызэхапшыхъэу
Зэо лыгъаер щек1ок1.
А чэщ 1аеи Къэншъаугъурыр
Пыимэ гъэрэу аубыты.
Огъурлэ хъугъэу Хъярыл1ыр
Хъадэу нэф къэк1ы...

ТУМАНБЭИ ИГЪЫБЗ

Сынит1ум нэпсыр къак1эчъы,
Шъхъак1ом сестышъ сыгур зэгочы,
Нэпсыми маш1ор ымыгъэк1уас,
Маш1оми нэпсыр ымыгъэгъушъ.
Гукъэошхом, шъхъак1ом сызэгучы,
Зы гугъушхом зы гугъур къыкъок1ы.
Тихэкоу Мысырым⁵ идэгъэзыегъоу,
Итыгъэ лъагъэу къыщепсэу,
Ипсэук1э епэш1уек1уагъэу,
Икъарыу зызыщи1этыгъэм

⁴ Джасус – плъэк1ол0-дэлуак1у, пыим бзэгу уфзыхъырэр.

⁵ Мысыр – Египетыр ары.

Тыркудзэр Иракк¹э къек¹ы,
1ук¹эгъуаеу Султ¹ан Сэлымыр
Япащэу ош¹э-дэмыш¹эу
Тэ тихэгъэгуми ра кытебанэх.
Типщышхоу Къаншъаугъурыр
Ышгъхэк¹э дзэмэ япащэу
Пыим пэгъок¹ышгъ,
Лъыпсыр ыгъачъэу,
Хьалэчыр хигъахъэу зэхигъэтакъоу,
Тыркудзэм пчык¹эу щыджэгүзэ,
Лыбланэу ащ щыфэхыгъ.
Ащ ыужым зы дзэпащэ –
Хьэлэб идзэ ышгъхъэу,
Хьэми фэдэу, Къарбэч ныбэкъыр
Къумалэу пыим гохъагъ.
Тидзэмэ къэштэу¹уныр ащ къахилгъхы,
Къызэк¹эк¹оныр къаубли Шамыр⁶ къабгыни,
Мысырым ич¹ым зырагъэхъыжъ.
А уахътэм тхьаматэхэр псынк¹эу зэфэсхи,
Пщышхо тахътэм сэ сытехъанэу
Игъоу ахэмэ алгытагъ.
А унашъом семыдэ¹уныр
Фэмыфыгъэу зыфэслъэгъужы,
Шыу минипш¹ыр дзэшхоу зэдгъафи,
Гухэлгы бзаджэу и¹эр тымыш¹эу
Гъэзалиер дзэпащэу ащ фэтэш¹,
Пыим зэо к¹эхъырзэ етш¹ылагъэу,
Ащ ижъотып¹эм зызэпыригъази,
Гъазалиеу хьэнапэ зи¹эр
Пыидзэмэ ахэхъажыгъ.
Ащ ыужыми бжымы зытш¹и,
Мысырым дзэу дэльыр илгыгъ,
Лъыпсыр псыхъоу щычъэу,
Мэфищ заор пхъашэу ятш¹ылагъ:
Зэпымыужъэу шыблэр гъуагъоу,
Шгъхъарыт¹упщ хъугъэм фэдагъ.

⁶ Шам – Сириер ары.

Лъэныкъо пстэумкIи пыидзэр
 Хыдзэм фэдэу кытэкIущтыгъ.
 – Ольэгъуа, Къуртыбай,
 Пыим тыкъызэриухъурэирэр?
 – Сэльэгъу. Ахэр чатэрэ пчырэкIэ тIыных,
 Тэри тылIэн, ау тикъэбар къэнэн, –
 ГумэкI хэмылъэу кыIуагъ Къуртыбаи.
 Щынэр зымышIэрэ аслъанэу тахахь,
 Пыим хьалэчыр хэдгъэхьагъ.
 Ядзэпащэхэр сикIыгъэу зальэгъум,
 Хыорыесэу бгъу пстэумкIи кыильгъэх.
 Шыухэр къетIыхыхэу, къанэрэр шъхьэфачъэу,
 Пыим хьалэчыр фэтхыгъ.
 Аслъанэу шакIо щыIагъэм
 ИкъэкIожьыкIэу къэдгъээжъыгъ.
 А мафэм сыд фэдиырэ
 Пачъыхьэ Сэлымэм сэ седжагъ:
 Утыгум кыхьани тызэдэхъушIэнэу,
 Шъхьадж зыфэдэр зыдэтшIэжъынэу,
 Тхьэ сэлэ ар къэльэгъуагъэемэ,
 Ыпсэ хэсхыныекIэ.
 Уашъом дэкIоягъэми,
 Сичатэ ащ кIэхьаныекIэ.
 А заор зэо мэшIуагъ,
 Миным ехъу тилIыхъужъэу хэкIодагъ,
 Тидзэмэ щтэныр ащ къахильхьагъ.
 Ар гъэзаплэу IофымкIэ зэхъум,
 Зэхъу-Шъэдидэ⁷ лъэныкъом сыкIожьы.
 Ащ дзэкIуачIэ кыщызгъэпсыжьи тыкыилы,
 Мысыры дэль тыркудзэ мацIэм
 Нэфылгыр зыщыкIичыным тытельэдагъ,
 Зэо мэшIуаер зэкIэдгъэнагъ.
 Пыим илгыпскIэ Нил⁸ дгъэлагъэ.
 Сичатэ къэуцэкуфэ пыир сыупкIэтагъэ,
 ТилIыхъужъхэри псэемыблэжъэу зэуагъэ,

⁷ Зэхъу-Шъэдидэ – Египетым ипшэхъолъэ чIыпI.

⁸ Нил – Египетым ианыхъу псыхъошху.

Ау хыдзэм псыдзэр кыдигуагь...
Шъхъэк1о инэу кытщыш1ыгъэр
Гъыбзэ к1эк1эу сэ къэстхыжьи,
Ихърамым пыслъагь.

**Махъмуд Сами аль – Баруди
(Наурзэкьо Махъмуд). Египет**

ЫЛЪЭК1ЫНЭП ЗЫМИ ШЪХЪАЩЭ СИГЪЭШ1ЫН

Чэтэ гъэбзак1эм сэ сыщыгуаз,
Мамлюкмэ ялакьо сэ сырищылъф,
Тэфэнэп сыгум тшъхъащыт гъозыр,
Къыухъумэрэм сыпсэ тыны фэсш1ын.
Типшъэрылгыба лыегъащэм тыхэк1ынэу?
Сыд пае тиерэджыбэхэр убзэшхугъэха?
Л1ы шымылэжъмэ шъыпкъэр ащ дэк1одымэ,
Егъал1э ц1ыфыр ащ фэдэ дунаим.
Сэшхуацэр ем тэ кытш1у1уигомэ,
Мыжъуахъом дэтыдзэмэ чаны хъужьын.
Слъэ бэрэ сш1ук1аутыми,
Ылъэк1ынэп зыми шъхъащэ сигъэш1ын!

СИПЭСЭРЭ АДЫГЭХЭР

Сыд фэдэрэ пыири хагъак1эу
Л1ыгъэр къябэк1эу нартыжыгъэх...
Шъузыфэзгъадэ щымылэу
Шъуилгытэныгъэ лъагэу сэлэт.
Шъо шъуфэшъыпкъэшъ шъуипсалъэ,
Бгъуит1уцэ къамэу жъугъэталъэт...
Шъуишылъэмакъэм пыир дэгүлэзэу
Шъо шъупсэугъэшъ сэ шъусинапц...

Сызыщыщ лъэпкъым инахыжъым
Икъамэ кызырихыкIэ – дунаир зэтеуцо.
Тхыдэжъыри кызэплъэкIы,
Пстэуми ашIэщтыр амышIэу –
Паплъэх адыкIэ къэхуштыр зыфэдэм.

**Хьагъур Ахьмэд-Мидхьат
ЗэыздзэкIыгъэр- Хьуажь Фахьри**

АДЫГЭ ОРКЪХЭР
Едзыгъуищ хьурэ драм

Тимур – адыгэ оркъ
Нэфсэт – Тимур ишъхьэгъус
Аслъангуащ – Тимур ыпхъу
Фыжбыдэд, Зийба, Джанфэс – Аслъангуащэ
ипшъэшъэгъух

Елкъаш – Аслъангуащэ ипсэлъыхъу, оркъ кIал

Джамболэт – Елкъашэ ишъэогъу, оркъ кIал

Сэфэрбий, Занбий – Тимур иунэкъош кIалэх

Аджэм Хьасан – пщылIщэф, перс

Адыгэ зэолIхэр – адыгэ Iашэ-шъуашэкIэ узэндэгъэхэу,
зэтегъэпсыхьагъэхэу, фэкъолI ыкIи пщылI кIэлэ заул
(8-10 фэдиз)

Апэрэ едзыгъу

Iухьор кызызэIуахкIэ, адыгэ унэм изыпэщ кIоцI
къэлыагъо. Гузэгум пчъэр, джабгъумкIи сэмэгумкIи
шъхьангъупчъэ щырыщ хэлъ. Шъхьангъупчъэхэм пхьонтэ
лъэгэшхо зырыз ягъэуцолIагъ, алырэгъу дэхэ зырызи
атехъуагъ. Пчъэм ыбгъуитIукIэ дэпкъым адыгэ чатэхэр,
шхончхэр пылыагъэх.

Апэрэ кыхьагъу

Джанфэс, Зийба, Фыжбыдэд пхьонтищым атесых. Адыгэ
сэе дахэхэр ащыгъых. Адыгэ бгырыпххэмкIэ, адыгэ бгъэ
кIыIухэмкIэ гъэкIэрэкIагъэх. Адыгэ уагъэ къядэкIыгъэу
адыгэ пэIо папцIэхэр (мыпэпцIэ дэдэхэу) ащыгъых. ПэIо
шыгухэм ахэгъэубытагъэхэу псыпс шъхьэтехъо фыжбышхохэр
атехъуагъэх.

Джанфэс хьэцыкокIэ цы еджы, Фыжбыдэд ыльапэ пхьэмбгъупсхэр пылъэу дышгэ уаггэ ешIы. Зийба идыххэр IэкIэлъых. Iоф ашIэгэ зэрэггэгущIэх.

Джанфэс: Ей, Зийба! Адэ Елкъаш фаусыггэ орэдыр зэбггэшIэнэу щытыггэба о?!

Зийба: Сыгуи кьэзггэкIыггэхэп.

Фыжбыдэд: Ар сьд фэдэ гушыIа! Зымафэ фалIэу, телIэу зыIощтыггэр орыггэба?!

Джанфэс: УкIэггожьыггэмэ, ащ зы ушггхьаггэу горэ иIэщтын, ау...

Фыжбыдэд: Адэ ары, ащ уехьырэхьышггжынынэу щыта! Зийба боу пшггэшгэ Iуш, зыгорэ хэмылъэу, ушггхьаггунчгэу зи ышIэрэп ащ! Ау, хэт ышIэрэ, тэ тыриныбджэггэу ымылгытэрэмэ, кгытимыIонкIи мэху.

Зийба: Хьау шгыу, ащ фэдэ мэхуа, сыда синыбджэггэу шгузыкIэсымылгытэггщыр!? Ушггхьаггэу силэри боу кгышггосIон. Мы хэкур кгыухггумэнэу заом кIуаггэу, ыльэкI кгымыгганэу хэлгжгггэ аслъанхэм зэкIэми сг шгхьэкIэфэшхо афэгсшIы. Ар шггори дэггэу дэдэу шггосшIэ.

Джанфэс: Хэта ахэмэ шгхьэкIафэ афэгзымышIырэр?

Фыжбыдэд: А лIыхгужгхэм хэта шгхьэкIафэ афэгзымышIын зыльэкIыщтыр?!

Зийба: Тэрэз, шггори шгхьэкIафэ афэгшггосшIы, хэти афэшIы. Ау сг ахэмэ ащыщ горэм тIэкIу кгэрэгбггэггэ кгызхигггэфаггэ сIоу орэд фэгсггсгынэу сыфаеп, ар агггэгIыкIунэу орэд зэрэгфаусггери сшIотэрэггэп, адасшггэрэп.

Джанфэс: Арымэ... Елкъаш оркъ шггаом кгэрэгбггэггэ тIэкIу кгызхигггэфаггэ пае пшггэшггжыггемэ орэд зэрэгфаусггггггери пшIотэрэггэггын фае о, арыба?

Фыжбыдэд: Хьау шгыу, арэп ащ зигуггэу ышIырэр, апгэу а орэдыр шIотэрэггэггг, зеггиггашIэ шIоигггггг хгугггэггэ, ау етIанэ кIэгггожьыгг. Ежгыми арыба кгыIуагггэр.

Джанфэс: Кгысфэггггггг, мыщ дэгггым кгыщысмыIон слггэкIыщтэгп. Елкъаш оркъ шггаор тIэкIу кггдыеп зэрэггынагггэр, щынэкIаггг щынагггэ, щынагггэ кггдыеггг щытэгп, щтэгпагггэ, мэхыггггггг аIуагг.

Зийба: Сгггг зэхэгсхыгг ар, мэхыгггэ, ау згггщынаггггг пая зыфэмэхыгггэр, хьаггми нэгмыкIа? Хэта ар зышIэрэр?

Джанфэс: Иныбджэгъоу игъусагъэми арыба кызыралорэр!?

Фыжыдэд: Ары, сэри арэуштэу зэхэсхыгъ, к1элэгъуалэхэр рыгушылэщтыгъэх.

Зийба: Зыжэ фимытыжъ горэмэ зыгорэ алаагъэ пае, аслъаным фэдэ зэол1 к1элэ шлагъом ынапэ тепхыныр тэрэза?!

Джанфэс: Зийба, губгъэн кысфэмыш1, ау илъэс мин пчъагъэмэ къаклоц1 адыгэмэ алэжыгъэ хэбзэ-бзыпхъэр Елкъаш фэдэ к1элэ къэрабгъэ пае уукъон плъэк1ына?!

Фыжыдэд: Елкъаш ынапэ тезыхы шы1эп шыу, хабзэм тетэу зеклогъагъэхэмэ, джы нэсы пшъэшъэжыыхэм зэк1эми ящыуанхэр шлуц1э кытырамынэжъэу къальэк1ынти, к1алэм ынапэ шлуцлабзэ аш1ыныгы.

Зийба: Адэ ащ фэдэу зы адыгэ к1элэ л1ыхъужъ удзек1оныр л1эныгъэми нахъ дэиба, ащи егупшысэгъэн фаеба?!

Фыжыдэд: Ары, 1о хэлъэп, ащ нахы л1эныгъэр кыхэпхын, ау модык1э хэкумрэ лъэпкыумрэ, динымрэ напэмрэ къэухъумэным пае зыпсэ емыблэжыгъэ л1ыхъужъхэр зэрагъэлап1эу, мыдрэ къэрабгъэри агъэлъэп1эгъагъэмэ, хъэмрэ тыгъужыумрэ, къэплъаныумрэ чэтыумрэ зэфагъэдагъэ хъуныеба!?

Джанфэс: Ары адэ!... Арэу аш1ыгъэмэ псэе мыблэж л1ыхъужъ шыпкыэхэмк1э боу шъхьак1о хъуныгы?!

Зийба: (шъхьангъупчъэм иплъызэ): Ыуж тижъугъэк1ыж шыу мы 1офым, мары Аслъангуащи къэк1ожы.

Джанфэс: Къэк1ожы шлоигъор къэрэк1ож, сыда зык1ыщыдгъэтыщтыр?!

Ят1онэрэ кыхъагъу

(Апэрэхэмрэ Аслъангуащэрэ)

Аслъангуащэ адырэ пшъэшъэжыемэ анахы нахъ дахэу фэпагъэ. Ипало ахэмэ япаломэ анахы нахъ к1ыхьалу. Ишъхьатехъуи нахъ хэдык1ыгъэу, нахъ к1эрак1. Къыч1ахъэ пэтзэ пшъэшъэжыыхэр шъхьэк1эфагъэ хэлъэу кыфэтэджых.

Аслъангуащ (*ылэк1э пшъэшъэжыемэ т1ысынхэу аригъэлъэгъузэ*): Шъумыгумэк1, шъут1ысыжъ. Пчъэр кы1усхы пэтзэ Джанфэс ымакъэ зэхэсхыщтыгъэ, сыда зык1ыщыдгъэтыщтыр?) ылощтыгъэ. Зыгорэм шъутегушылэщтыгъэн фае. Сэ сыкызыэрихъагъэм пае зэпыжъугъэунэу

щытэп ныла? Арэу щытмэ, сыжыугъэныбджэгъурэп слон, лъэшэуи сыгу хэкIы.

Джанфэс: Хъаушъу. Ащфэдэмэхъуа!? Оплотыушъэфын тэ тилэн ыльэкIына!?

Аслъангуаш: Ау, дэхэ-дахэу шъумытIысыжъмэ, сыд къэшъуIуагъэкIи сышъодэлунэп. ШъутIысыжъ, сышъольэлъу...

Зийба: О умытIысэу...

Аслъангуаш: ШъутIысыжъ слон сышъольэлъу пэтзэ шъумытIысыжъмэ, ар тауштэу хъуна? Сэ моу гъунэгъум дэжъ бэрэ сыкыщысыгъэшъ, тIэкIу сыщыты сшIоигъу. Бэрэ щысырэм щытызэ, бэрэ щытырэм щысызэ зегъэпсэфыжъы, арыба зэрэщытыр?! ШъутIысыжъ, сышъольэлъу шъутIысыжъ! *(пшъашъэхэр мэтIысыжъых).*

Фыжъыдэд: ОшIа тызтегушъылэщтыгъэр? Елкъаш пае аусыгъэ орэдыр ары.

Аслъангуаш (ичэф къыхэщэу): Ы-ы? Сыда, Елкъаш пае орэд аусыгъ, ара?

Джанфэс: Ары, зэхэпхыгъэба?

Аслъангуаш: Хъау, зэхэсхыгъэп, апэрэу зэхэсэхы.

Фыжъыдэд: Зийба кыуиIуагъэба?

Аслъангуаш: Хъау. Сыд фэда шъуIуа: Джамболэт пае аусыгъэм нахъ дах шъуIуа?

(Фыжъыдэдэрэ Джанфэсрэ мэкъэ IэтыгъэкIэ мэцхых).

Зийба: Ашъу, Iоржъор горэм Елкъашэ ыгъэпыутынэу ыIуи, зы хъэмыхъу-щымыхъу горэхэр зэхиутIэрэхъагъ нылэп...

Аслъангуаш: *(лъэшэу ыгу кьеозэ):* Хъау, хъау, зэ арэу шъумыло. Сыда Елкъашэ ащ фэдэу агъэупыутынэу зыкIыфагъэшъошагъэр? Ар къашъуIоба?

Фыжъыдэд: ЗыкIыфагъэшъошагъэр пIуагъа? Ари зэхэпхыгъэп, ара?

Аслъангуаш: Ары, зэхэсхыгъэп, сшIэрэп.

Джанфэс: Ащ фэдэ къэрабгъэр амыгъэупыутыштмэ, хэта агъэпыутыщтыр?

Аслъангуаш: Хэт? Елкъаши?

Джанфэс: Адэ ары, бо-оу ары!

Аслъангуаш (зиплъыхъэзэ): Е-о-ой гуш! Ар тауштэу сэ сшIошъ хъуна?! *(Пшъашъэмэ зафигъазэзэ)* Елкъаш ара щынапхэ-къэрабгъэр?

Джанфэс: Шынэпхэ-кьэрэбгъэ кьодыа, зэуапlэм lумэхыхагъ нахьклé!...

Фыжьыдэд: lумэхыхи. Ерагъэу кьагъэнэхъэжыгъ.
(*Аслъангуацэ лъэшэу ыгу кьызэреуагъэр кьыхэщы*)

Зийба (*кьэтэдджышъ, Аслъангуацэ ыдэжъ кьэкlo, ылэхэр еубыты*): Ащ фэдэ кьэбар горэ кьырахыжъагъ шъхъае, зы lоржъор горэ ешъугъумэ ары нахъ, нэмыклéу сэ ешlошъ хьурэп.

Джанфэс (*ари кьэтэдджышъ ахэмэ адэжъ кьэкlo*): А зийбэ маф, сыда мы Елкъаш пае ащ фэдизэу узклéгуlэрэр?

Зийба: Тlэкly ыпало кьышъосlогагъи, ащ фэдэ оркъ шъэо шlагъом арэуштэу ынапэ тепхыныр тэрэзэпышъ ары.

Аслъангуащ: Шъукъэдалоль мыдэ, фэмышъуашэу тыралъхэмэ, ар цlэлэужъ дэд.

Фыжьыдэд: Фэмыфэшъуашэ хьуна, боу фэшъуаш.

Джанфэс: Ары, боу фэшъошэ шъыпкъ. Пстэуми ары кьызэралорэр. Тикlалэхэр зэкlэ lорыжъоры хьугъэха джы?

Аслъангуащ (*гукъео-гумэкlэу зыхэтым ымыгъэгупсэфэу, шъхъангъупчъэмклэ макloшъ, щагур зэнеплъыхъэ*): Зэ шъумыгузажъу, зэ шъумыгузажъу. Мары Сэфэрбыйрэ Занбыйрэ кьэкloх. Ишъыпкъаплэмклэ ахэмэ тяупчlын.

Зийба (*шъэфэу Аслъангуацэ кьыгъэлягъозэ*): Е-о-ой, ситхъамыклэжъ!

Яцэнэрэ кьыхъагъу

(Ыпэрэхэр, Сэфэрбый, Занбый)

Кlэлэ ныбжыкlэхэр хьурышъо пэло фыжьхэр, цые шlуцlэхэр ащыгъэу кьычlэхъагъэх. Яхъазырхэмкли, ябгырыпххэмкли, яlашэкли зэтэгъэпсыхъагъэх. Яцыехэм дышъэидагъэ ателъэп, ау огъэ шlуцlэхэр ателъых.

Аслъангуащ (*клалэхэм гузэжъогъукlэ апэгъокly*): Кlалэхэр, зыгорэкlэ сышъоупчlышт. Шъушlэрэр зытетым тетэу кьэшъулонэу сышъушъэгугъы.

Занбый: Зы адыгэ оркъ шъао ышlэрэр фэшъхъафэу кьылон ылтэкlyна, сшыпхъу!?

Сэфэрбый: Шъхъакlo кьытэпхыгъэу хьурэба, Аслъангуащ?

Аслъангуащ: Кьысфэжъугъэгъу, ащ фэдэ сыгу хэлъыгъэп, кьыслэкlэлуагъ. Елкъашэ пае зы орэд горэ зэхалъхъагъэу аlo?

Занбий: Тэри ащ фэдэу зэхэтхыгь шъхъае, ордэу аусыгээр кытэлугъэгоп.

Аслъангуаш: Шъыпкъэмклэ Елкъашэ мы зыфалорэм тет шъулау, агъэпыутыныр фэшъуаша, зэуаплэм ащ фэдэу кьэрэбгъагъэ кызышыхыгъэфагъа шъулау?

Занбий: Тэ, Сэфэрбийрэ сэрырэ, ыпалоклэ тыклотэгъагъ. Джырандыкьо Хъаджэм тилофтэгъагъ. Елкъаш мэхыгъэу тэ тлъэгъугъэп.

Джанфэс: Зэрэмэхыгъэр зэхэшъухыгъэба?

Сэфэрбий: А-а! Тэ тизакъоп ар, заом хэтыгъэхэм пстэуми зэхыхыгъ (Аслъангуашэ гукъэошхом хэтэу сценэм ыгупэклэ къэкло).

Фыжыдэд: Мыскъари ашлыгъ, арыба?

Занбий: Зэуаплэм зыгорэ мыскъарэ щыпшы хъунэу щымыт нахъ мышлэми...

Джанфэс: Заом кызыклыжыхэклэ мыскъарэ ашлы, арыба?

Занбийрэ Сэфэрбийрэ: Ары зэрэхъурэр.

Зийба: Гуклэгъунчъэмэ, цыфыгъэнчъэмэ!

Джанфэс: Хъаулыеу шъупымыл, нынэ. Мо дзэшхом хэт лыхъужь пчъагъэмэ зы нэбгырэр зи хэмылгъэу мыскъарэ ашлына джы! Сыда шъо шъулорэр?

Занбий: Сэ синыбджэгъу мыскъарэ сшынклэ сэуклытэ.

Фыжыдэд: Цыфыгъэу шъухэлгыр теклош ары.

Зийба: Хъунба адэ, шъо шъулорэр орэхъу. Сэ сыгужьогъэн фэе. Сянэ кысэжэ. Сыкложбын.

Джанфэс: Тэри тыгужъуагъ, тэри тыкложбын.

Занбийрэ Сэфэрбийрэ: Тэ шъудгъэклотэжбын, шъунэдгъэсыжбын.

Джанфэсрэ Фыжыдэдэрэ: Тхъашъуегъэпсэу! Тхъашъуегъэпсэу!

Джанфэс, Фыжыдэд, Занбий, Сэфэрбий (Аслъангуашэ зыфагъаззэ): Хъярклэ, хъярклэ, тшыпхъу.

Аслъангуаш: (ерагъэу жбы кышцэрэм фэдэу щхыпцлызэ): Шъугъогумафэх, шъугъогумафэх... Тхъашъуегъэпсэу, тхъашъуегъэпсэу...

*Яплэнэрэ кыхъагъу
(Зийбэрэ Аслъангуашэрэ)*

Клэлитлүмрэ пшъэшъитлүмрэ загъэклотэжбым, Зийба джыри Аслъангуашэ ыдэжэ кычлэхъажбы.

Зийба: Ахэм аlorэм упымыль о, си Аслъангощэ дах. Ахэри мэлоржорых.

Аслъангуаш (*ынэлү цлыфмэ кьафэгъэзагъэу, ык1ыб пчъэм фэгъэзагъэу хэгупшысыхъэу шытызэ, Зийба ымакъэ зыкырегъэш1эжъы*): Ай-ей. Сыбгъэцтагы, Зийба, ори ук1ожыгъагъэба?

Зийба: Мырэуштэу уизакъоу укъээзгъанэу тауштэу сык1ожыныя?

Аслъангуаш: Сыда мырэуштэу сыкызык1эмыгъэнэщтыр? Сыда силажър?

Зийба: Тхэ сэлo, Аслъангуаш, Елкъашэ пае алаагъэр мышыпкъэк1э, к1алэм фэмыфэшъуашэ тыралъхъэ.

Аслъангуаш: Фэшъуашэми фэмышъуашэми сэ сыдк1э сыхэта ащ?

Зийба: «Сыдк1э сыхэтыр» сыд фэдэ гушыла? Сэри сш1оушъэфынэу шыта?

Аслъангуаш (*ынахэ зэхигъэхъагъэу, зигъэпхъашэзэ*): Сыдыр?

Зийба: Мыстыр... к1о... Мы Елкъашэ ралoлагъэр o лъэшэу угу кызэреуагъэр ары зыфас1орэр...

Аслъангуаш (*нахэ зигъэпхъашэзэ*): Сыда сэ анахъ лъэшэу сыгу кызк1еоштыр? Елкъашэ сэ силэхьылэп, сиблагъэп зэралоу...

Зийба (*гумэк1ым хэтэу зиплэхъэзэ*): Е зи, сыдэу къин шъыу тызыхэтыр!

Аслъангуаш: А Зийба, а нынэ, сыда къэхъугъэр? Сыда къин зыфap1орэр? Сэ зыпари кызгуры1орэп.

Зийба: Аслъангуаш, орырэ сэрырэ тызэшыпхъуба?

Аслъангуаш: Сыда тызк1ызэшыпхъуштыр?

Зийба: Адэ, тызэшыпхъоу тэлoба, «сшыпхъу» зэтэлoба?

Аслъангуаш: А зы къуаджэм шыщхэм, а зы ллакъом кыхэк1ыгъэхэм тызэшыпхъу зэрало хабзэшъ ары тэри тызэшыпхъоу зык1ат1орэр.

Зийба: К1о хъун, тызэшыпхъоп. Анахъ уицыхъэш1эгъумэ сашыщэу сыплъытэрэба?!

Аслъангуаш: Ары шъхъае, сыда ащ фэдизэу уишыпкъэу мыщ фэдэ упч1эхэр кызк1ысэптырэр?

Зийба: Къызкыюстырэри... Елкъаш фалорэ гуцылэхэр о инэу зэрэзехапшлэрэр сэ дэгъоу сэшлэ. Сыда плэмэ сэ о узэрэщытыр сэшлэ. Елкъашэ фалорэ гуцылэр о къыпфалауагъэм фэдэу, ащ нахы нах пхъашэу о зэхэошлэ.

Аслъангуаш: Къызгурылауагъ. О зэрэпшлэшлэрэмклэ, сэ мы Елкъашэ шлу слъэгъоу ары, арыба!

Зийба (*зифызэу, зиутылузэ*): Адэ... кло... Арыба?

Аслъангуаш: Сыда зыклэарыштыр? Сэ Елкъашэ шлу слъэгъоу слоу зэгорэм о къыослауагъа?

Зийба: Къысэплонья? Зы адыгэ пшъашгъэ «шлу сэлъэгъу» зыфалорэ гуцылэр рилон ыльэклынэу цыхъашлэгъу егъашлэм ыгъотын ыльэклына!? Ар ежъ шлу ыльэгъурэ дэдэми рилон ыльэклына? Шлу плъэгъурэми еплон умыльэклырэр сэ таушгъэу къысэплонья?

Аслъангуаш: Адэ арымэ, умышлэрэм сыда ащ фэдизэу игугъу зыклэпшлэрэр?

Зийба: Мы гуцылэр къызрезгъэжъагъэм пае угу къысэбгъагъа, сшыпхъу дах?

Аслъангуаш: Сыгу обгъэн адэ, ащ фэдэ гуцылэхэмклэ сыбгъэцлыклогъ, сыбгъэлъхъэнчагъ.

Зийба: Ащ фэдэ мэхъуа, сшыпхъу дах!?

Аслъангуаш: Зэрэхъурэмклэ, сэ сыгу шлульэгъоу къыхихынэу сфэбгъэшшошагъэр зэуаплэм щыщынэу, щымэхэу, зы щынэпхэ-къэрабгъ, ара?

Зийба (*шлогъэшлэгъонэу*): Ы-ы!... А сшыпхъу дах! Олахъэ!...

Аслъангуаш: А Тхьэр, сэ къэсэгъалы, Зийба, сэ къэсэгъалы о. Олахъэ сидинклэ, лъэпкъэу сыкъызхэклыгъэмклэ Тхьэ сэлэшгъы (*ыбгъэгъу бжымклэ теозэ*), мы сыгу ащ фэдэ шлульэгъу ерэлъы, сыбгъэгъу зэгосыутынышъ, а гужъ цыклогъ къыдэстхынышъ, а лы пэкклэ цыклогъ игъусэу а шлульэгъуриятлэм хэсыдзэу сымыгъэклогдымэ! Егупшысэба, о уапашъхъэ итыр нэмыклэпи, Тимур ыпхъоу Аслъангуаши, сэмэркъэопныла ар!? Сэ шыпхъу-жъопхъу сшлэрэп. Джырэ къынэуж ащ фэдэ гуцылэ ужэ къызыдэбгъахъэкклэ...

Зийба: А сыжэ зтегъо гуши!

Аслъангуаш (*къэшгъэбагъэ фэдэу*): Тхьэм ерэмыд! Сыда зыкызэтегъоштыр!? Ау джырэ къынэуж мыщ игугъу тшыжъышгътэп. Гуцылэ пытэ къысэптынэу сыолъэлъ.

Зийба: Гущылэ пытэ осэты, сшыпхъу дах, ыкли о узэрэзгъэгумэклигъэм, угу кыызэрэзгъэуагъэм сыфыклэгъожьызэ, ащклэ гукъэошхо силэу сэкложы.

Аслъангуаш: Гъогумаф, нынэ, гъогумаф! Тхъэм ынэшлу кыыпщэф!.

*Ятфэнэрэ кыхъагъу
(Аслъангуашэ изакъу)*

Аслъангуаш (*пчъэм нэс егъэкломэжъы, тlэкly кlэлъэплъэ. Етlанэ лъэныкъуитlумкли шхъангъунпчъэмэ арыплъэзэ, къэкlo-накло зэрэщымылэр егъэунэфы, сценэм ыгупалокlэ къэкlyатэ*): Е-о-ой гущ! Аслъэнгощэ тхъамыкl! А Зийба тхъамыкlэм ащ фэдизэу уепэгэклиным уилоф тета о?! Сыдэу тхъамыклагъуа тызыхэтыр! Мы сыхъатым, джы мы нэплэ-дзыплэм Тимур ыпхъу Аслъангуашэр сэры шылуа джы? Сыдэу гугъэ нэпцl ина сызыхэтыр? Сыдэу инэу сшхъэ слъэгъужьыра? Сыдэуи гущылэ инхэр сшlыхэра? Джыдэдэм сэщ нахъ хъэйнапэ, сэщ нахъ нэпэнчъэ дунаим тетэпщтын. Анахъ нэпэнчъэу, цlэлужьэу зигугъу ашlыхэрэр, сэ кыисэлъытыгъэмэ, боу лъэгэплэн фае чlыплэу зыхэтхэр. Сыда джы сэ сызщытхъужьынэу, зызгъэшlэгъожьынэу силэр?! (Ылбгъэгу теожьызэ). Мы лы пэкlэ огъурцызым шлулгъэу машлоу илтым пая, ы?! Хэта ар зишлулгъэур?! Аслъаныгу зыклоцlылхэу, мы чылэмэ ялlыхъужьхэм яхэку пае, ялгъэпкъ пае, ядин пае, анапэ пае зэуапlэм псэемыблэжъэу аль къэбзэ лъаплэхэр псыхъоу щагъачъэ пэтзэ, тэ титхъакlумкlыхъэгу хъэйнэпэжъым лъы лэбжыбэу клэтыр ынапи, илакъуи, идини нахъ лъаплэ кызыщигъэхъузэ, зэуапlэм щэщтэ, ыпсэ щылэкlышъ, щэмэхы. (*Гухъэ-губжым хэтэу пчъэмкlэ зегъазышъ, лэбжым фишlызэ*). Умышын, нэпэнчъэжъ, умышын. Ощ фэдэ нэпэтэххэм аль хагъэлыадеми, зэопlэ аушым ичlыгу къэбзэ дахэ агъэкlэрэкlэнэу щытэп, ауцlэпыщт нахъ.

Кlо о зыгъэмэх, зыгъэкъозэу. Ущынэпхэ-къэрабгъэу, узэгоутэу улlэмэ нахъышlу, ошlэ-дэмышlэу щэ зэблэу горэм уихъадэгъу кыгъэсэу, пфэмышъошахэу лъэпкъ лlыхъужьмэ уахалыгъэмэ, ар нахъ тхъамыклагъоба! (Ошlэ-дэмышlэу пчъэр кылуахы, Тимур къехъэ).

Яхэнэрэ кыхьагъу
(Тимуррэ Аслъангуащэрэ)

Тимур (*Тимур адыгэ лыжэ жэкIэф. Адыгэ хъурышъо нэлó шлуцлэр, адыгэ шъошэ шлуцлэр цыгъ. Шъуашиэм мыгъэкIэрэкIэгъащэу адыгэ уагъэхэр телъых, тыжъын бгырыпхрэ тыжъын къамэрэ голъ. ГуIэ-гуцталэу*): Сыда къыохъулагъэр, сипшъашъ? Сыд къэхъугъэр, си Аслъангуащ?

Аслъангуащ (*кIуачIэу илэ нстэури зэриугъоилэжъи, зыкхъыгъоижъи ерагъэу зилажэзэ*): *Зи арэп, сят, зи арэп. (Арэу ыIуагъ нахъ мышIэм, ятэ зельэгъум, нахъ къызэIэхъагъ, шыблэр къеуагъэм фэдэу, зимылэжэжъишъоу кууагъэ)*. Е-о-ой гуш, е-о-ой!...

Тимур: Ащ фэдэ мэхъуа, зэ зи арэп оIо, зэ зышъэ икIыгъэм уфэд. Сыд куо макъ ар?

Аслъангуащ (*ыбгъэгъу еожъызэ*): Шъыпкъэ дэд, сят, шъыпкъэ дэд, аслъаныгур къыкIоцIыпхэу, ащ ычIыплэкIэ зи зэхэзымышIэу зы лы пакIэ иплъхъажъмэ, а аслъаным ынэпси плъэгъун, икуокIый макъи зэхэпхын.

Тимур: Хъау-аау, сипшъашъ, хъау, арэп зэрэщытыр. Зи зэхэзымышIлэрэ лы пакIэм нэпс лъапIэ къыкIэткIун ылъэкIышттэп. ИгъуаткIо пэпчъ налмэс-налкъутэм нахъ лъапIэу нэпс гъоткIо лъапIэхэм агъэкIэрэкIэн альэкIынэу щытыр Тимур оркыылIым ыпхъу Аслъангуащэ фэдэу лъы лъэплэ-нэпэ къабзэм ынэбзыщхэр ары. Сэрымэ, о узгъэгъушIонэу арыгъэ, къэбар гушIуагъо къыпфэхъи сыкхэкIуагъэу арыгъэ. Елкъаш зэуапIэм псаоу, узынчъэу къыкIыжъи къэкIожъыгъ, аIуагъ.

Аслъангуащ (*ятэ телъадэ фэдэу*): Щыгъэт, сят, сыолъэлъу щыгъэт! Сыхэбгъэукъони мыхъун горэ сэгъэшIэшт, сыкхэчъэнышъ слэкIэ ужэ зэтеслъхъанкIэ себгъэжъэшт. Нэпэнчъэм ыцIэ шIой ужэ къэбзэ дахэ емыгъэушIой!...

Тимур (*ыгъэшIагъоу, гуIээ*): Сыда къэхъугъэр, сипшъашъ? Сыда къэхъугъэр? Къысалу! Тхъам пае!

Аслъангуащ: сыда къэхъуштыр, сят, а цIэу къэпIуагъэр зэуапIэм щымэхыгъэу, щынэпхэ нэпэнчъэ горэм ыцI ныIэп. Джары къэхъугъэр.

Тимур: ПIорэр сыд шъыу?!

Аслъангуащ: Адэ джары зэрэщытыр, щынэзэ зэуапIэм Iумэхыхъэгъэ нэпэтэх гор ар зыцIэр.

Тимур: Ылорэр сыд шыу, делэ сэхьумэ сшлэрэп?! Ащ фэдэ мэхьуа! Ахэр заом ежэхэ пэтзэ, уянэ кыызэребгъэшлагъэм тетэу гущылэ ястыгъагъ сэ. Джы кызыгъэзэжыгъэклэ, хьагъо-ллыгъом тыфежэнэу арыгъэ!...

Аслъангуаш: Ащ уфежээн нахьы сэ сыхьэдэгъэ фэло-фашлэ уфежыагъэмэ нахьышлугъ. (Тлэклу заушэафы, гупшысэ куухэм аубытых.)

Тимур: А сипшъашъ! Мы къэбарым зы пхэнджыгъэ горэ хэлъмэ шлэ?!

Аслъангуаш: Плорэр сыда, сят? Къэбарыр адыгэ ллакъохэм ахэхьагъэу ащызэрахъэ, а нэпэтехым орэди фаусыгъ.

Тимур (*делэ хьуным нэсыгъэу*): Орэди фаусыгъ елуа сэло?!

Аслъангуаш: Е-о-ой гуш! Мы дунаим сэщ нахь нысыпынчъэ тет шылуа?! Сэ чылэ пшъашъэмэ орэд зыфаусыгъэу, клэнэклалъэ ашлыгъэ къэрабгъэ горэм ишлүльэгъу (*ыбгъэгъу теозэ*), мы тумы Тхьэ ышлыным исыубытагъ. Орымэ, нэпэтех-щынапхэр лыхъужъ зышлэшлы хэукъогъэ пшъашъэм уратэу укъэнагъ.

Тимур: Арэу щытмэ, сэ сигущылэ зэклэсэхъажы, зэрэзэклэсхъажыгъэми сытеуклытыхъажынынэп. Сэ гущылэу стыгъэрзэстыгъагъэр зыоркълыхъужъэу арыгъэ. Зыщынэпхэ-къэрабгъэ горэм гущылэ естыгъэу сэ къэсшлэжырэп. О умыгумэкл, сипшъашъ, зыгъэгупсэф. Щынагъуи уклытагъуи тилэп, Тхьэм ишыкурклэ. Етланэ, тэ тыгу илгыр хэти ешлэ пшлэшлэ о?! Зыми ышлэрэп, зэхихыгъэп. Ылхъу къэщэ-нэщэ локклэ гущылэгъу фэхьоу, сэщ нэмыкл Адыгэ чыгужьым исын ылъэклына!? Хэти ар шлоемыклу, шлохъэйнап. Ау сэ къэсклухъагъэр, къэслъэгъугъэр бэ, дунаим щысилэм ишлүльэгъу сыгу зэлыштагъ. Егъашлэм сэ сипшъашъэ иныбджэгъу шыпккъэ, ицыхъэшлэгъу шыпккъэ сыхьунэу сыпылыгъ. А шлүльэгъоу пфысилэм, зэфыщытыклэу тилэм сытегушхуклызэ, махьулъэ кысфэхьурэм джыри илъэс пчъагъэклэ слэ къэсымыгъэбэушт клалэм хьагъо-ллыгъо локклэ гущылэ естыгъ. Мы локфыр зышлэрэр орырэ сэрырэ, титлу ары. Кло, орырэ уянэрэ шьошлэ. Тлуагъэм тыфыклэгъожьмэ, хэта ар зышлэштыр!

Аслъангуаш: Хэта зышлэштыр олуи? Сэ сшлэштыба, сят, сэ сшлэштыба!? Сыгу, сыпсэ зэхисшлэштыба!? Хэта цыфхэр

кызыдзэрэр, цыфхэр сыджлэ кысхэт сэ?! Цыфхэмрэ сэрырэ тазфагу сэ сыгу дэт, спсэ дэт. Сыгурэ спсэрэ сэ чылэмэ сыкьаригьэшлэнэп, ау сэ спсэ зыкьесмыгьэшлэн слъэклына! Сэ сыгурэ спсэрэ апашхьэ сыщэрэмыуклыти, фаэмэ сфэмышьуашэу, симылажьэу чылэмэ мыскьарэ сарэш! Хэта ар зышлолофыр! Ау сэ сыгурэ спсэрэ апашхьэ сызыщыуклытэжьыклэ, чылэр сэ нэшлуклэ кысэплъыкли сытхьэн слъэклыхэнэп.

Тимур: Ори а нэпэтехым ишлүлэгьэу угу кыхэптхьыни уежьэжьын.

Аслъангуаш (*лъэшэу зигьэнагэзэ*): Сыдэу олуи, сят, сыдэу олуи? А шлүлэгьур гум изыльхьагьэр сэра, сызыщыфаем кысхыжьын слъэклынэу?! Сэр дэдэр арыми, сэ сыгу сырипцлыусын слъэклына?! Амал илэп. Сэ сыгу сырипцлыусыни слъэклынэп, сыгу сэ сипцлыусыни ыльэклынэп. А шлүлэгьур гум кыпхын плъэклынэу щытэп, сят! Арыш, сэ сигухэкли бгъэклодын плъэклынэу щытэп.

Тимур: Аусыдхьугьэкли, дунаирзыхьоукьыспэуцугьэкли, сэ сипшэшьэ закьо ащ фэдэ нэпэтехым, илэпкьи илакьуи кызымыдзагьэм, емынэгуягьэм естыхэнэп.

Аслъангуаш: Ептын гупшыси уилагь, ара? Усят, сыуипхьу. Скуцли скьупшхьы уилахьэ хэль, ау ащ септынклэ уежьэу, себгъэзымэ, ошла, зы куцл-кьупшхьэ дзыо фэшхьаф ептын плъэклынэп. Мы псэр мы пкьым хэтыштмэ, ащ фэдэ нэпэтехым ылэ кызнэсынын хэгъэкли, инэплъэгьуи кызнэзгъэсынэп. О Тимур шьыпкьэ умышьущтми, сэ Тимур ыпхьу шьыпкьэ сыхьун.

Тимур: Сэри сы Тимур шьыпкь, си Аслъангуаш, сэри сы Тимур шьыпкь. Ау сыолъэлү, унашъуи кьыпфэсэшлы мы уигукьао бгъэлэсэнклэ. Сыклоныш, сэ уянэ сыкьеджэн, хэт ышлэрэ, ащ игущылэ нахь кьыпхэзэгьэнкли мэхьу. (*Еклы*).

Яблэнэрэ кыхьагьу
(Аслъангуашэ изакьу)

Аслъангуаш: Аферым, сят! «Сэри Тимур шьыпкьэ сыхьун» ылауагь. Нэгъэсыгъэу ллы шьыпкьэ ухьуным пае, Тимур фэдэ ухьун фае. (*Тлэклу тезеклүхьэ, егунысысэ*.) Ох-ух!... Нэпэтехыр сишлүлэгьунэу, ащ фэдэ бэлахьэ сыхэфагь

нахь мышлэми, зы адыгэлл шьыпкэ сырипхуба! Ыцлэрэ ышхьэрэклэ, ынапэклэ Тимур ащ фэдизэу льяплэ, ащ фэдизэу льягэ, лыхужьыш, ащ фэшшошэ пхьоу ущытыным елытыгэмэ, модрэ нэпэнчэм урикъэщэныныр зы гьуатклуи ыуасэп. (*Джыри тлэклу тезеклухэ, егупшысэ*). Ары, цыхьэ фэслэу сыгу езгэклугэ шлүльэгур сыщэлэфэклэ ащ ыгэшлон, сиadyаггэу слы хэлыми, ренэу ащ сыгу щигэклы зэпытзэ, сишлүльэгу сыгу дигэклоджьын. Гумрэ шхьэмрэ зэнэкьокъуных къэм нэс. Сэ сынапэ сыухьумэжыызэ, сидрэми сыпэуцун, сидрэми сыпэлэшын, сыгурэ спсэрэ апашхьи сыщыуклытэнэп, сыщыгупсэфын (*Тимуррэ Нэфсэтрэ кьехьэх*).

Яенэрэ кыхьагэу

(Аслъангуащ, Тимур, Нэфсэт).

Нэфсэт шэкл льяплэ дахэм хэшлыкыгэ сае шыгэ. Адыгэ бгырыпх дахэ ыбг иль. Ау пао шымыгэу, ащ ычлыплэклэ нэмаз шхьатехьо фыжкэ ышхьэ дахэу зэшлопхыкыгэ, шхьатехьом изы цыпэ ыкыбыклэ едзыхыгэ.

Тимур: Сыдэу ухьуга, сипшъашь? Къыослуаггэр бгъэцэклагэ, арыба? Сэ узэрэслэгуггэу уянэ зебгэлэггущтэп ныла!? Зыбгэлэсэжыгэ, арыба?

Аслъангуащ: Къакло, сянэ клас, къакло, къеблагэ. (Ятэ зыфегъазэш). Сыгупсэфыклай, сят, джы сыгупсэфыклай. О уибынэу, упхьоу ущытыным ыуасэ, ильэплаггэ сыгуклэ зэхэсшлэ. Ащ сегъатхэ. А тхьаггэр сизакъоу сыенэу, зыми дэсымыгощынэу Тхьэм сыкъызэриггэшлыгэмклэ шыкур сэлэ.

Нэфсэт: Лофыр зытетыр уятэ къысылуаггэ, сипшъашь! Инэу угу къызэреуаггэм ло хэлэп.

Тимур: Аслъангуащ! О Тимур ыпхьоу у Аслъангуащэмэ, уяниОздэмырыпхуНэфсэтары. Опшхьэфэмыггэшъуашэрэр уянэ къыпфиггэшшошэнэуи ежъ зыфиггэшшошэжыынэу щытэп. Арыш, зыггэгуспсэф, сипшъашь, сыдкли тыуиггус.

Нэфсэт: Ары, сипшъашь, цлэр зэклэми тцлэ, напэр зэклэми тынапэ. Ау, Тхьэмклэ шыкур, напэу ушлоиггэр тэ тынапэп. Зыцлэ нэлатклэ ралоштри тэрэп. Къызхэклыггэм фэмыфэшшошэжнэпэтехгорэежнахь лүльхэиненэцлыггэмэ, зэрэфэмышъуашэр къыгурыложьы кыггэнэжыгэ. Сыда ащ тэрклэ хэлъыр?

Аслъангуаш (*зэрэдунаеу арело фэдэу, ятэ-янэхэр кыгъэлъагъозэ*): Ахэмэ адэжк1э 1офыр зэрэщытыр джары (ежъ зыкыгъэлъэгъожъзэ), ау сэ садэжк1э!... (*Ыгу кыгъэлъагъозэ*). Мыщ дэжк1э?... (*Ятэ янэмэ зафигъазэзэ*). Ары, сянэ клас, ары, сятэ гупс!

Тимур: Арымэ... Джаш тытетэу пчыхъашъхъэ тиунашъо зыфэдэр ят1ожьын.

Нэфсэт: Ары адэ! Арыба, сипшъашъ?

Тимур (*отэрыгум цило фэдэу*): Зэрэгъэш1эгъоныр!? Непэ л1ым шыу л1ык1о фэзгъак1уи къезгъэблэгъагъ. Сызыфэягъэр, заом к1о пэтызэ гущылэу естыгъагъэм сытетэу, джы ар нэфап1э зэрэтш1ыжыштым иунашъо итхухъанэу арыгъэ. Ау, джы зэрэхурэмк1э, а гущылэу естыгъагъэр зэрээк1эсхъажьырэр еслоным пае къезгъэблэгъагъэу кыч1элк1ы.

Нэфсэт: Хъау шъыу, ащ фэдэ мэхъуа!? О гущылэу ептыгъэр зэк1эпхъажьынэу арэп, кызк1ебгъэблагъэрэр, а гущылэр ежъым зэрэриутыжыгъэр еплоным пае ары нахък1э. Арыба, сипшъашъ? (Аслъангуашцэ гупшысэ куухэм ахэтыти, янэ ы1уагъэр зэхихыгъэп).

Тимур (*ишъхъагъусэ зыфегъазэшъ*): Ыуж ик1 шъыу, емыгъэз! Фэ1уагъэ щылэп, т1эк1у хэрэгупшысыхъ. Т1эк1у ыпалок1э ынэпс къэк1уагъэти, ыгу т1эк1у 1эсэжыгъагъэ.

Нэфсэт: Ау мыщ фэдизэу зыкымыш1эжъэу, куоу зэрэхаплъэрэр тэрээп. Уфаемэ ипэщ сщэжынышъ, згъэгъолыжъын, т1эку зерэгъэпсэф.

Тимур: Дэгъуба, боу дэгъу. Ар нахъыш1у.

Нэфсэт (*Аслъангуашцэ ытэмашъхъэ теу1озэ*): Аслъангуаш, а сипшъашъ!

Аслъангуаш (*кыыхэцэтык1ыгъэу*): Сыд, сянэ клас?

Нэфсэт: Нек1о, уипэщ усщэжынышъ, т1эк1у зыозгъэпсэфын!

Аслъангуаш: Моу зыщызгъэпсэфымэ хъуштба? Зийбэ зэзгъэлъэгъу сш1оигъуагъ.

Тимур: Зийбэ ащ кыпфэдгъэк1онба, сипшъашъ!

Аслъангуаш: Ау, сэ Зийбэ сизакъоу т1эк1у сыдэгущылэ сш1оигъуагъ.

Нэфсэт: Узэрэфаеу удэгущылэнба, сйда. (*Сэфэрбий къехъэ.*)

Ябгъонэрэ кыхьэгъу

(Аслъангуаш, Тимур, Нэфсэт, Сэфэрбий)

Сэфэрбий: Елкъаш къэк1уагъ.

Тимур: А-а-а! Къэк1уагъ ара? (*Иишъагъусэ зыфегъазэ.*)
Арымэ, Нэфсэт, о уипшъашъэ щэжьи, хьак1эр моу
къедгъэблэгъэн. (Янэрэ ыпхьурэ Сэфэрбий ягъусэу ек1ых).

Япш1энэрэ кыхьагъу

(Тимур изакъу)

Тимур: Е зянэ!... Джы сэ мы к1алэм ынэгу сык1аплъэзэ,
«о зэуап1эм, къэрэбгъагъэ кызыщыхэбгъафи, ущымэхыгъэшъ,
кыпк1энак1эхэзэ, пшъашъэмэ орэд пфаусыгъэшъ, ащ пае
сипшъашъэ кыюстыжыщтэп» с1оу сидзуштэу ес1ошъуна?!
Сыдэу кьин, сыд бэлахъ тызхэфагъэр!...

Япш1ык1уэнэрэ кыхьагъу

(Тимур, Елкъаш)

Тимур: Мэшэлахъ, мэшэлахъ укъэк1ожьыгъэмэ!
Къеблагъ, фэсапщи! (*Елкъаш л1ыжъым ылэк1 ыштэнэу
зыфеуфэ. Л1ыжъым ылэ кырымгыгъэбэу ш1оигъоу
кы1уеущи, ау ет1ани кыырегъэбэу, ч1эхэми арилоэ къело*):
С1э къесмыгъэбэуным кыщедгъажьэзэ пый дзек1уак1э
кыызхэдгъафэмэ тэрзэпщтын. Т1э къедгъэбэунышъ, ет1анэ
зэрэхьурэм теплын, Тхьэм ы1уагъэр хьун.

Елкъаш: Тхьауегъэпсэу, 1офтабгэр тикъуаджэ
кызынэсыгъэр моу джыры нахъ мыш1эми, зыгорэк1э
укъысфэгузажьомэ с1уи, сыкъэсыгъ, такъикъ т1ок1ым
блэзгъэк1ыгъэн фаеп.

Тимур: Аферым, ушыуш1ун фае. Сэри сик1элэгъум
такъикъипш1к1э сынэсыщтыгъэ шъуикъуаджэ. Ау
л1ыжыгъом укъзэтемыуцоу, хьапк1э зак1эк1э уклоныр
1эш1эх хъужьырэп.

Елкъаш: Ул1ыжына, джыри, мэшалахъ, уиш1угъу.

Тимур (*пхъонтэ к1ы1ухэр ригъэлъэгъузэ*): Еблагъ, еблагъ!

Елкъаш: О ущытэу, сэ сидзуштэу сыт1ысына?!

Тимур: Арымэ, къак1о мыдэ, тыздэгъэт1ыс! (Мэт1ысых,
т1эк1урэ зи амы1оу щэсых). Укъэк1онэу макъэ кыюзгъэ1уи,
кьин ухэздэгъэн фае, ау лъэныкъуит1ури зыгъэгущ1он
1офыгъоп сыкъызк1ыоджагъэр.

Елкъаш: (*гу1эзэ*): сыда шъу1уа?

Тимур: Заом умык1озэ, зы гущылэ тазфагу ильыгъэба?

Елкъаш: (*ук1ыташъоу, еплъыхызэ*): Ары.

Тимур: Угу хэмыгъэк1, уиджагъо умыш1ы, ау, зэрэхъурэмк1э, тэ Тхъэм иунашъо темыжэу, ыпэзидгъэшъынк1э тежыагъэу кыч1эк1ы.

Елкъаш: Сыдэуштэу? Зи кызгуры1агъэп...

Тимур: Мыщ фэдэ 1офхэм, сик1ал, агъэунэфыгъапэу, нэчыхъатхым къэсыгъэми, зэк1эк1ожьхэу, зэк1ахъажьэу мэхъу. Ау, адыгэ хабзэмк1э, ащ фэдэ кызыхъурэм, пшъэшъэжъыем ифитыныгъэ къашцэфыжы. Тэ тил1оф арымэ, тэ гъэунэфыгъи, нэчыхъатхи, зи тил1агъэп. Арэу щыт нахъ мыш1эми, ищык1агъэ хъумэ, сипшъашъэ ишъхъафитныгъэ къэсцэфыжынымыи сыфэхъазыр, уфаемэ... узфэе мылькур кыюстын.

Елкъаш: Сыд шъхъэщэфыжъ, сыд мыльку тын? Унашъо пш1ыгъэмэ екъуба! Ащ фэдэ мэхъуа! О уиунашъо сэ сырыраз. Ау, хъунэу щытмэ, шъузк1ызэк1эк1ожьырэр зэзгъаш1э сш1оигъу. Ар кысашъуломэ сэрк1э икъущт, нэмык1 сэ сыфаеп.

Тимур: Ащ укык1эмыупч1эмэ нахъыш1у, сик1ал.

Елкъаш: Хъау, хъау. Сш1эн фае, сш1эмэ нахъыш1у.

Тимур: К1о, ук1эупч1энэу ищык1агъэп, т1эк1у уегупшысэмэ къэш1эгъуаеп сэл1о нылэп. Ош1эба пшъэшъэжъыехэр зытетыр, зэ а1орэр ет1анэ аложьырэп, агупшысэхэр ренэу зблахъу.

Елкъаш: Хъау, ар сш1ошъ хъунэп. Пшъэшъэжъыем «игупшысэ зэрэзблихъугъэр» ушъхъагъу хъун ыльэк1ыщтэп. Сэри ц1э си1, напэ си1. Къысфэмыем сыфэенэу сэри сыщытэп. Ащ ишъхъафитныгъэ сцэжъыным сытетэп. Ау ащ иушъхъагъу шъыпкъэр зэзгъэш1эн фае. Лажьэр зиер сэрымэ, а лажьэр зытесхъыжъыным сыпылтын фае.

Тимур: Хъау, о лажьэк1э узэмыгуцэфэжъ.

Елкъаш: Лажьэк1э сэ сызэмыгуцэфэжъымэ, ащыгъум лажьэр шъо шъуадэжъ щылэнэу мэхъуба?!

Тимур (*къэгубжыгъашъоу кызыщцэлъэты*): Хъау, Тимур иунагъо ащ фэдэ лажьэ ильын ыльэк1ыщтэп!

Елкъаш (*ари кызыщцылъэтыгъэу*): Сэри сыгук1э зас1орэр ардэдэр ары. Ау, сэри лажьэ симылэу. шъори лажьэ шъуимылэмэ, шъуиунашъо зык1ызэблэшъухъужьыгъэм зы

ушъхьагъу горэ илэн фаеба! Ар зэсымыгъашлэу зы лъэбэкъуи здзынэп. О унахыжъ, уадыгэ оркъыжъ. Шъхъэклафэ кыпфэсшлынэу кыистефэ. Ау ори сэ синыхъыклагъэ, сыкъызхэклыгъэ унагъом шъхъэклафэ кыфэпшлын фаеба?! Ары, ары, ныбжыклагъэми шъхъэклафэ епхын фае. Пстэуми афэмыдэу, мыщ фэдэ лфхэмклэ ныбжыклэм шъхъэклафэ нахь фэшлыгъэн фае. Зы лыжыыр къапштэмэ, ышъхьэрэ ынапэрэ ыухъумэжъэу илъэс 60, илъэс 70-рэ кыгъэшлагъэмэ, гъашлэ зыфалорэ хыльтэ-онтэгъур гъогуклэм нигъэсыгъэу плон плэклышт. Клалэр арымэ, джыри ащ фэдиз илъэсрэ ышъхьэрэ ынапэрэ кыухъумэжынынэу кыфэт. Ащ фэдэ клалэр лажы дагъуи имылэу ууцлэплыныр сыдым шыща?!

Тимур (*ылэхэмклэ ынапэ ылотызэ, кьин зэрэхэтыр къыхэщызэ клалэм едэлэ, етлани тлэклурэ егупшысэжъы*): Тиунашъо зэрэзэклэтхъажырэр кыпхэлэгъэнкли, уиджагъо хьугъэнкли мэхъу, ау уиджагъо зышлыгъэр тэрын фаеп.

Елкъаш (гукъэошхом хэтэу): О уи-уиу! Шъо шъуапэклэ хэта сэ сиджагъо зышлыгъэнэу шытыр? Къало, Тхъэм пае къало!

Тимур: Пшлэрэба, макъэ кыолюгъэба?

Елкъаш: Хъау! Зыпари сшлэрэп. Зи кысэлугъэп. Сыда ар? Зэзгъэшлэн фае. Амал имылэу зэзгъэшлэн фае!

Тимур: Амал имылэу зэбгъэшлэн фае ара? Зэхэпхыныр, зэбгъэшлэныр о пфэщэчынэу шытмэ, сэри кыослоныр, кыослотэныр сщэчышъун сшлошлы. А сиклал, о мызыгъогум зэуаплэм улумэхыхъагъэу ало.

Елкъаш (*шломлофэу*): Ары! Зы мафэ горэм сыщымэхыгъагъ. Ау сыда сымэхыгъэмэ ащ кыкларыр?

Тимур: Ащ зы орэд псау къеклы, сиклал, кырагъэклыгъахыкли.

Елкъаш (*делэхъуным нэсыгъэу, губжыгъаеу*): сыд плуагъа ашлагъэр? Орэд сфаусыгъэуи? Клалэу лумэхыклыгъэм орэд фаусыгъ, ара?

Тимур: Ащклэ сэ укысэмыупчл, сиклал, орэдыр зыусыгъэмэ яупчл. Улумэхыклыгъэмэ, арщынэмкыхэклыгъэу зылгытагъэмэ яупчл.

Елкъаш (*нахь губжыгъэу*): Шынэн плуагъа? Ыцлэ закъор арыми илъэсым зэ сыгу кымыхьэрэри? Елкъаш егъашлэм шынагъа, щынэны ыкли щынэнышг мэхына!

Тимур: Ар сэрэп зышлэнэу шытыр. Сэ шлэнэу шытыр ык1и сш1эрэр арышъ, зэуап1эм кьэрэбгъагъэ кьызхэфагъэу, щыни щымэхыгъэу, орэд зыфаусыгъэ клалэ сэ сипшъашъэ естын слъэк1ыштэп.

Елкъаш (*делэ хъуным нэсыгъэу, губжыгъаеу*): О лажъ уилэпын фае, нахъыжъ, о утэрэзын фае. Ау сэ ащ фэдэу щынэпхэ-кьэрабгъэу сызэрэщымытыр язгъэльэгъун слъэк1ышт. Ау уипшъашъэ зезгъэдэным паеп ар, Елкъаш щэми чатэми ащыщынэу зэрэщымытыр зэрэдунаеу езгъэшлэным пай.

Тимур: Ар пфызэш1ок1ымэ...

Елкъаш (*ылэк1э чатэм теулозэ*): Апэрэр, Тхъэр ары, ет1анэ чатэр. Сызэрэмыкьэрабгъэр кьэзгъэльэгъонышъ, ори дунаими аш1ошъы хъун! (*Лъэшэу ыгу кьеуагъэу, губжыгъэу тек1ыжъы, Тимури ар кьыгъэуцун фэдэу ыш1ызэ, лухъор кьехы.*)

Ят1онэрэ едзыгъу

лухъор кьызызэлук1ыклэ, кьушъхъэбг зэхэтышхо кьэлъагъо. Сэмэгум кьыщегъэжъагъэу джабгъумклэ клоу гъогу лонт1э-щант1э ехы. Кьушъхъэ лъэпэ ч1эгъхэр пырыпыцу зак1эх. Сэмэгу лъэныкъомклэ пырыпыцухэр нах к1ырых, ахэмэ ак1ыб ц1ыф зыхигъэбылхъэмэ, залым ч1эхсэм кьальэгъунэу ш1ыгъэ.

Апэрэ кьыхъагъу
(Елкъаш, Джамболэт)

Джамболэт кьушъхъэмклэ кьехы. Кьехыпэу сценэм исэмэгубгъу кьызыщынэсыгъэм тефэу джабгъумклэ Елкъаш пырыпыцумэ гузэжъогъук1э кьахэк1ы, сценэ гупэм дэжъ щызэл1ок1эх.

Джамболэт: Е-е-ей, ора, сикъош!

Елкъаш: Ей, Джамболэт, сыда о щыпш1эрэр мыш?

Джамболэт: О сыплыхъунэу сыкъак1оштыгъ, сикъош.

Елкъаш (*зигъэгусэгъашъоу*): Сикъош о1уй? Хэт ар? Сэра сикъош зыфап1орэр?

Джамболэт: Сыда тызэмыкъошынэу кьэхъугъэр?

Елкъаш (*джыри нахъ гусэгъэ-губжыгъэу*): Зы нырэ зы тырэ такыхэк1ыгъэу тызэкъош шъыпкъэми, о сэ къошыгъэм сыхэбдзынышъ, сыч1эбдзыжъын фае.

Джамболэт (*гумэклыгъо хэтэу*): Сыд шьыу кьэхьугьэр, моу тэрэз-тэрээу кьалоба! Тыгъуасэ о мыш фэдэу, нэшхьэу укьыдэклыгъагъэпи кьуаджэм, зы чэщ закьоклэ сыда кьыохьулагъэр?

Елкъаш: Сэ кьысэхьулагъэр зы чэщэп, зы мафэп – зы нэплэдзыхыгъоклэ кьысэхьулагъ, ау а кьысэхьулагъэр кьызгурылоным пае нычэпэрэ чэщыр Тимурь икьуаджэ ихьанэ-гьунэ щызгъэклон фаеу хьугъэ.

Джамболэт: Адэ сыда зы нырэ зы тырэ тыкьыхэклыгъэу, тызэкьош шыпкьэу учлэсыдзыжьын фаеу зыкыщытыр?

Елкъаш (*гьырэм фэдэу ылэхэмклэ ынанэ ыгъэбылгызэ*): Е-о-ой, сикъош! Аслъангуащэрэ... Е-о-ой, мыш фэдэ хьун нахьы сылгъагъэми нахьышлугъ!

Джамболэт: Тлэклу шьуэшлореклодыгъэу ара?

Елкъаш: Заом темьжьзэ гущылэу кьыситыгъагъэр ятэ зэклихьажьыгъ.

Джамболэт: Урыгушлонэу щымыт нахь мышлэми, ащ фэдизэу зебгъэгъэлэнэуи щытэп ныла! Етланэ Тимур о гущылэу кьыуитыгъагъэр зэклихьажьыгъэмэ, сыда сэ ащ пае, сикъош, узфьчлэсыдзыжьын фаер? Кьызгурылорэп.

Елкъаш (*гумэклыгъоу зыхэтыр, ыгу зэрэпэрэр кьыгъэлагъозэ*): Сыдэуштэу кьыослона, сикъошыжъ? Сшлэрэп. Сызэрэуклытагъэм нахь хэмылэу пцашлом фэдэу сытклоу сыклодыгъэпышъ, кьысэхьулагъэр джы о пшломакл.

Джамболэт: Адэ кьыохьулагъэр кьалоба шьыу! Сыд кьыохьулэгъэнкли уфит, сыд кьыохьулагъэкли кьыбдэсымыгощэу, кьыбдэсымылэтэу, дунаим тетэу лорф сэ сшлэрэп. Елкъаш! Елкъаш! Мы узэрэзеклорэмклэ, укьызэрэздэгущылэрэмклэ шъхьэклошхо кьысэхьы, ау гумэклэу узыхэтыр сэлъэгъушъ, зи клорэп нахь.

Елкъаш (*зеплгыхьэшъ, лушъашьэзэ*): Сыдэуштэу кьэплон плъэклына? Егъашлэм кьэслон слъэклынэп.

Джамболэт (*игуцылэ лъигъэклуатэзэ*): О кьыохьулагъэр сэ кьысэхьулагъ, арышъ, «Елкъаш зыгорэ кьэхьулагъ» клоу о кьошыгъэм ухэзгъэклыжьын зыхьуклэ, сэ сшъхьэклэ кьысэхьулагъэм сигъэштагъэу, сигъэщынагъэу хьун. Хэтэуи орэхьу, адыгэ оркъ клалэ, бэлахьым, лажьэм щыштэн ылъэклына!? Сэ ащ фэдизэу сыклокладжэу зышлорбгъэшлэу

ащ фэдашъоклэ укъысэплъымэ, ащ нахъ шъхьаклоу сыда къысэпхынэу къэтыр!? Е къыохуулагъэр сыдми къысалу, е...

Елкъаш: Къысфэгъэгъу, сикъошыжъ, къысфэгъэгъу, слорэр сшлэжырэп.

Джамболэт: Адэ къыохуулагъэр къалоба!

Елкъаш: Къэошлэжъа зэуаплэм тылутызэ сызэрэмэхыгъагъэр?

Джамболэт: Адэ сыда ащ хэлъыр?

Елкъаш: Сэ сыщынагъэти сымэхыгъэу ары къазэрэшлэшлыгъэр.

Джамболэт: Ущынагъэти умэхыгъэу ара? Хъа...хъа.. хъахъ... Хэт ар зылорэр?

Елкъаш: Тимуры икъуаджэ джары зэрэщылугъэр. (Лъэшэу ыгу хэклыгъэу, гүмэклышхо хэтэу). Е-о-ой гуш! Сынапэ тырахыгъ, къысклэнаклэу оред сфаусыгъ.

Джамболэт (*шлогъэшлэгъонэу, ышлэш мыхъоу*): Сыд плорэр, шъыу? Ащ фэдэ мэхъуа!?

Елкъаш (*ыгу къызэхъагъэу*): Мэхъу къодыеп, хъугъэгущ, Джамболэт, хъугъэгущ!...

Джамболэт: Зэ шъыу, зэ зэтеуцу! Тлэклу пытагъэ къызхэгъафэба!

Елкъаш: Шъхьакло гуаом сынэпс къырегъэхы, сыамалынчъэп сэ, гупшысэ горэхэр силэх.

Джамболэт: Е-е-ей зэба, мы къэбарыр пцлымэ е сэмэркъэумэ шлэ?!

Елкъаш: Хъау, сикъош, пцлэп ыкли, сэмэркъэоп ыкли. Ежъ Тимури ыжэклэ сэ къысылуагъ. «Мыщ фэдэу къоджэ пшъашъэмэ ажэ дэфагъэу, оред зыфаусыгъэ клалэм сипшъашъэ естын слъэклыштэп» ылуагъ. Тыгъоспчыхъ нылэп ахэр къызысылуагъэр. Ащ ыдэжъ сыккычлэклыжыи, «мы оредэу сфаусыгъэр зыфэдэр зэзгъэшлэн» слуагъэ шъхъае, симыуклытэу хэт сеупчлыныя? Къысщымыщынэу, къысшломыллыклэу хэты ар сэ къысылонья?!

Джамболэт: Арии тэрэз, шъыпкъэмклэ, лöffыр кьин.

Елкъаш: Арыти, Тимур икъуаджэ сыккыдэклыжыи фэдэу зысшли, пчыхъзэхъумджырикъоджэгъунэмклэсыдэхъажыгъ. Чэщыр зыхэклуатэм, къоджэгум сихъи, тыгъуаклом фэдэу, зысплъыхъэу, сыклэдэлуклэу шъхъангъупчъэ члэгъхэм

салутызэ, къяуджэр кызэпэсклухьагъ. Етланэ пшъэшъэжъые орэд макъэхэр къэлухи ашклэ сызэчъэм, орэдэу сфаусыгъэр стхьаклумитлуклэ зэхэсхыгъ.

Джамболэт: О-уи-уиу, сьдэу тхьамыклагъу шыу!...

Елкъаш: Джары, сикъош, джары лофыр зытетыр. Стхьаклумитлуклэ зэхэсхыгъ.

Джамболэт: Ащ фэдиз пцлыр тыдэ кырахыгъ шыула, ярэби? Мэхыныри къэнэхъэжъынри цлыф шэныба? Цлыфэу сымаджэ хъурэр бгъэемыклунэу щыта!?

Елкъаш: Ары зэралорэр.

Джамболэт (*тлэклу егупшысэшъ*): Ей, Елкъаш, мы лофым зы пый губжыгъэ горэ хэлъымэ шлэ, ы?

Елкъаш: Сьд пый губжыгъа хэлъын ыльэклыщтыр?

Джамболэт: Пшлэна, сикъош, зыфэдэ мыхъурэ щылэп.

Елкъаш: Хъун ыльэклынэу зыфапторэр къапломэ, сэри сиякбыл тефэнкли мэхъуба?

Джамболэт: Гущылэм пае... Аслъангуащэ... нэмыкл горэ шлу ыльэгъоу... о мыщ фэдэу уаригъэпыутэу...

Елкъаш (*ылэгъушъо Джамболэты ыжэ тыреубытэ*): Щыгъэт, сикъош, зетельхъ. Зы гущылэ закъоклэ Аслъангуащэ шхъаклуитлу епхыгъ.

Джамболэт: Тлэклу егупшысэба!

Елкъаш: Тлэклоп, сьд фэдизэ уегупшысагъэкли хъаулуй. Аслъангуащэ, мары илъэсищ лэпэцыпэ хъугъэшъ, сьд сшлагъэкли «шлу усэлъэгъу» ылоу зэ нэмылэми кьезгъэлон слъэклыгъэп. Аслъангуащэ фэдэ оркъ пшъашъэ, Аслъангуащэ фэдэу шхъаклорэ напэрэ зилэ пшъашъэм ащ фэдэ теплъхъан плъэклынэу щытэп, ащ фэдэр апэрэ шлульэгъу машлоу ыгу ифагъэм епцлыжбын ыльэклынэу щытэп.

Джамболэт: Къиныломи...

Елкъаш: Къиныло кьодыеп ар, амалынчъ. Нэмыкл горэ шлу ыльэгъугъэу сэшлышъы, ар сэ сшлэрэ Аслъангуащэмэ, ятлонэрэ шлульэгъум имашло зыригъэстынышъ, бэным зыдихъыжбын, ау сэ гущылэу кыситыгъэм епцлыжбынэп. Ар кыдэлъытэгъэн фае. Ау арэу щыт нахъ мышлэми, сэ сыщыуагъэу, сыплъэхъугъэу, Аслъангуащэ нэмыкл горэ шлу ыльэгъуи сэ кыситыгъэ гущылэр зэклихъажбы шлоигъоу тэгъэшлэ, а унашъори лыгъэрэ хабзэрэ хэлъэу ыкьутэжбын

нахь, сэ сфэдэ оркъ к1алэ шъхьак1о рихызэ, ащ фэдэ 1оф хэхьан ыльэк1ынэу щытэп. Ащ фэди́з намысынчыагъэ сыдэуштэу Аслъангуашэ еспэсына?!

(Тури т1эк1урэ егушысэх).

Джамболэт: Адэ о зы гупшысэ горэ уи1эу п1огъагьи?

Елкъаш: Ары, си1. Елкъаш заорэ банэрэ ащыщынэу зэрэщымытыр къязгъэлыгъушт.

Джамболэт: Аслъангуашэ ыпашъхъэ зыщыуухыижъызэ, ыпэрэ унашъом кытебгъэхъажьынэу ара?

Елкъаш *(къэгубжыгъэу):* Ыпэрэ унашъом кытезгъэхъажьынэу о1уй? Тхьэм ерэмьд! Сэ кысфэмые пшъашъи... хъау, хъау... Ар хъухэнэу щытэп. Ау сэ сызэрэмыкъэрабгъэр Тимур икъуаджэ езгъэлыгъушт. Сыда п1омэ, орэдыр зыщаусыгъэр мыры, арышъ, зэрэхукуагъэхэр, якъончагъэ зыдязгъэш1эжъын фае.

Джамболэт: Къызгуры1агъ, ау гъунэгъуит1у азыфагу ащ фэдэ зэнэкъоьку-зэбэн кыибгъэхъаныри емык1уба?!

Елкъаш *(къэгубжыгъэу):* Емык1у о1уй? Адэ зы оркъ к1алэ лажъи хъакъи имы1эу ууц1эп1ыныр емык1уба?! «Къыздак1у» кыуас1орэп, сикъош. О хъэйнапэм, емык1ум уш1ол1ык1ымэ, зи кыуас1орэп, узэрэфай. Ау сэ сц1эрэ сшъхъэрэ, синамысырэ сынапэрэ ш1оу кыраупц1ыгъэр слъык1э згъэкъэбзэжъын фаеу кыистефэ.

Джамболэт: О усигъусэу сыкъэмык1онэуи?! Елкъаш, зы лъэбэкъук1э уауж сыкыинагъэу плъэгъунэп.

Елкъаш *(Джамболэты зыредзышъ 1ап1 рецэк1ы):* Сэри ары сызэрэпщыгугъэр.

(Тури зэгъусэу сэмэгубгъумк1э къушъхъэм хэхъажъхэ нэтзэ, джабгъумк1э, Зийбэрэ персыл1ымрэ къыщэлыагъох).

Ят1онэрэ кыхъагъу
(Зийба, Аджэм)

Зийба: О мыщ дэжъым къыщысаж. Сэ сык1онышъ Аслъангуашэ макъэ езгъэлун.

Аджэм: Сэрк1э щынэгъон фаеп мыр. Хэта мыщ къэк1оштыр! Тхьэм икъушъхъэжъ, ипырыпыцужъ! Ау арэу щыт нахь мыш1эми, джыри сыолъэ1у зыжъугъэпсынк1энк1э. Сыдэуи щэрэт, сэ сыхымэшъ, сымыщынэн слъэк1ырэп.

Зийба: Зи узшыщынэн шылэп. Тэ моу джыдэдэм, такыикъ заулэк1э,, тыкъэсыжыщт. (*Сэмэгубгъумк1э цыт пыраньцумэ ахахъэшъ зегъэк1оды, къэльэгъожьырэн.*)

Яцэнэрэ кыхъагъу
(Аджэм Хъасанэ изакъу)

Аджэм (*зепльыхъэ*): О-уиу, sydэу къушъхъэ гъэш1эгъоных! Ашъхъашыгухэр ошъуапщэмэ анэсыхэу!... Ау мыргъогу к1ылу дэд. Адыгэмэ цыхъэ афэш1ыпэнэу шытэп. Къызхэк1ырэр сш1эрэп, ау тэтархэмрэ персхэмрэ альэгъу хъухэрэп. Пстэуми афэмыдэу пщыл1ыщэф Хъасан ефэндым ахыщэ балo ылыгъынк1и хъунэу зэрэщытыр къыдэлъытэгъэн фае. Ет1ани мы пшъашгэм «Тимур ыпхъу Аслъангуащэ къыпфай. Пыутэу зы пщыл1 пшъашгэ къыуищэнэу ары» зэри1уагъэр сш1ошъ зэрэхъугъэри гъэш1эгъоныха!... Зыгорэк1э сыкъагъапц1эмэ, шхъо горэ къысаш1энэу арымэ?! Адэ... арынк1и хъунба!.. Аслъангуащэ сэ къысищэнэу пщыл1 пшъашгэ илэмэ, сыда мырзуштэу шъэф-шъэфэу къызык1ысэджен фаер?! Щэн-щэфын 1офыр нафэба!? Джы а пшъашгэм адыгэ к1элэ у1эшыгыт1у къыдак1оу спшъэплашъо аубытымэ? Анахъыш1ур моу мы къушъхъэмк1э к1уагъэу, мыжъожъ горэм зыкъогъэбылхъагъэу, пшъэшъэжъыеу къэк1ожьырэм гъусэ илэмэ лъыплъэгъэныр арын фае. Сызэренэгъуеу, пшъэшъэжъыер у1эшыгъэ гъусэ илэу къэк1ожьымэ, мыжъо къогъум сыкъыкъомык1ымэ сыкъэнэжыгъ. Арэу щымытэу зы щэн-щэфын 1оф шъэф горэу къыч1эк1ымэ, сыкъехынышъ, тилоф теплъыжын. (Персылыр къушъхъэ лъэныкъомк1э мак1о, зипльыхъэзэ мыжъо джэдэжъ горэм зыкъуегъэбылхъыхъэ).

Япл1энэрэ кыхъагъу

Зийбэ Аслъангуащэ ылэ ылыгъэу сенэ гузэгум къехъэх, заплыхъэ шхъае, персылыр альэгъурэп.

Аслъангуащ: Тыдэ к1уагъа адэ?

Зийба: Сэ ар моу мыщ дэжым къыщысынэгъагъ. (Джыри заплыхъэ, агъотырэн). Е-о-ой гуш, си Аслъангуащ! Тыгъасэ сыда уишъэф къызык1ысэмы1уагъэр? Зы амал горэ къэдгъотыныба!

Аслъангуащ: Зийба, мы 1офым нэмык1 амал къыфэнэжыгъэп, илагъэп ык1и. О зэрэп1оу усиныбджэгъу

шъыпкъэмэ, мы 1офыр зэрэтыухынэу къызде1. Лэжъэ пстэуми ямалыр джары.

Зийба: Е-о-ой, ар амал хъун ылъэк1ына? А о зыфап1орэр мыл1эгъэ-мыпсэуу ущылэныр ары.

Аслъангуаш: Мыл1эгъэ-мыпсэуу зызэрэсш1ыжыбрэр амал ныкъо нахъ хъурэп, зызгъэл1апэмэ, ар амал псау хъушт.

Зийба: Сэ слон фаешъ къэсэ1о, аслъангуаш, о уфаемэ штэ, уфаемэ умыштэ. Сэ къэслонэу сызыфаер...

Аслъангуаш: Зи умыломэ ары, ащ нахъ шыпхугъэ дахэ къысфэпш1энэп, Зийба, сэ Елкъашэк1э гугъэ налыи силэжъэп. О зэрэп1уагъэу, зэуап1эм щыщыни щымэхыгъэу къызэралорэр мышъыпкъэнк1и мэхъу, ау арэу къыч1эк1ыми, пшъашъэмэ ащ фэдэ ордэ зыфаусыгъэ ц1ыфыр сэрык1э щымылэжъым фэд. Мы сигугъэу клодыгъэм ыч1ыплэк1э нэмык1 гугъэ ибгъэуцон плъэк1ынэуи щытэп. Гугъэ уимылэу ущылэн плъэк1ына?! Ау сэ пщыл1ыщэф Аджэмым зесщэжъэу сызк1ежъэжыбрэр гугъэ сылтыхъук1э арэуи къызш1омыгъэш1. Сшъхъэ есхыжъэжынышъ ары. Хэт ыш1эрэ, сигъаш1э зы гъэпщыл1ак1о горэм ипщэрыхъап1э щызгъэк1онк1и мэхъу, мыл1э-мытхъэу, щылэныгъэм ихылыагъэ, икъин сыч1этэу сигъаш1э схынк1и мэхъу.

Зийба: Хъау, хъау, къэмылу ащ фэдэ! Нэмык1эуи хъун ылъэк1ыштба?! Л1ышхо хъазынэ горэм шхъагъусэ уфэхъуштми хэта зыш1эрэр?!

Аслъангуаш: Тхъэм ерэмыд!

Зийба: Пш1ошъ гъэхъу, Тхъэм о къыпфиухыштыр джарык1э, ош фэдэ мэлэличыр пщэрыхъап1эм, хъэкъу-шыкъу 1офхэм ахагъэк1одэна?! Арышъ, къызэрэслогъагъэу, уихэку убгынэным къыпфихъын щылэп. Елкъаш тхъамык1эр шлу плъэгъузэ, джи мы узек1уак1эк1э ащ уепц1ыжыгъэу арыба зэрэхурэр?!

Аслъангуаш (губжыгъэу): Ащ сэ сепц1ыжыгъэуи?!. Сыд фэдэ гущыл ар, Зийба? Усымыш1эрэмэ усыпыеу: «Екъашы дэк1он ылъэк1ынэу зэрэцэмытыжъым пае, инасып лыхъунэу Иран къэралыгъом зидзыгъ, зыми клэмыгушлужъэу, зыми клэмыхъопсыжъэу к1уагъэ» п1оу къысш1ош1ыни. (К1энэк1эгъэшхо хэлъэу щхызэ): Хъау, сшыпхъу дах, арэп 1офыр зытетыр! Сэ ащ фэдэ горэ

кыыспалухъэмэ, о синыбджэгъоу узэрэщытым пае плон фаер мыщ фэд: «Аслъангуащэ мыклогъагъэмэ, Елкъашэ егъашлэм нэмыкл горэ кыщэнныеп. Нэмыкл горэ кыщэнклэ ежъэми, Аслъангуащэ мыщ шылэзэ, зи ащ дэклонныеп. Сыда зыплөклэ, орэд зыфауси чылэмэ ажэ дэфэгъэ лөфыр хэти члухъумэжбын ыльэклынэу шытыжъеп. Аслъангуащэ иклуаклэр арымэ, ар ежъ ышъхъэ пае зыгорэм шыгугъэу, клэхъопсэу арэп, тхъэгъо амалэу шылэр Елкъашэ кыфигъэнэным, аужыпкърэм, ишлульэгъу гупсэ джыри зы шлугъэ горэ фишлэжбыным пае ышъхъэ рихъыжъэжбыгъ».

Зийба: Ишлульэгъу гупсэ олуи?

Аслъангуащ (*ышъхъэ ылэтэу, гуихозэ*): Ары, ишлульэгъу гупс ары. Шлу сэлъэгъу, джыри шлу сэлъэгъу. (Ыгу ылэклэ кыгызлэагъозэ). Мы тлэклым а шлульэгъур ладэкли кыыхатхъын альэклынэп. Сыгу кыратхъыми, Елкъаш ишлульэгъу джыри сэ схахын альэклынэп. А шлульэгъу бетэмалыр слъы хэхагъ, скуцл хэпклэгъ.

Зийба: А Аслъангощэ дах, сэри сэшлэгущ арэу зэрэщытыр, сэшлэшъ арыба мы лөфэу узыхэхагъэм укыхъэсщыжбынэу сыклыпылтыр! Сыда плөмэ орыкли Елкъашэкли шлуагъэ хэлъэу щытэп, имыщыклэгъахэу зэшъогъэунэхъужбы.

Аслъангуащ: Зызэрэгъэунэхъужырэр, шыпкэмклэ, пшлөшъ мэхъа?

Зийба: Мыхъу хъуна, ащ уехъырэхъышэжбынэу щыта!?

Аслъангуащ: Адэ арымэ, тлэклу ыпалөклэ кьэплогъагъэр сыдым шыщыгъа? Мыщклэ сызщыгугъын кьэнэжыгъэпти, синасып кыщызгъотынэу Иран сыклорэм фэдэу кызышлөбгъэшлэу сыда мыскъарэ сызыклэпшлыгъагъэр?

Зийба: Ашъыу, хэта о мыскъарэ узышлын зыльэклыщтыр!/? Арэуштэу слөмэ зыгорэклэ уклэзгъэгъожбынэу сыгугъагъэшъ ары.

Аслъангуащ: Ошла, сыклэбгъэгъожышъугъэмэ сэри Елкъаши нахъ тыбгъэунэхъуни. Сэ джы мыщ сиклэу сшъхъэ есхъыжъэжбымэ, сэр-сэрэу зысэгъэунэхъужбы, ау Елкъашэ згъэунэхъунэу хъурэп. Сэ зызгъэклөдымэ, ар кьэнэжбынэу амал илэ мэхъу. Хэклыплэ амал зимылэжъ клалэм ышъхъэ бэлахъэ ислъхагъэмэ, хэклыплэ горэ кыфэзгъотыжбын фае. Ащи кыгурэрэлу Аслъангуащэ пшгъэшъэ кызырэрыклоу

зэрэщымытыр, ишлульэгъу фэшъыпкъэу, напэрэ шъхьаклорэ зильаплэу, лъэпкъ кыхэклыгъэу, кыхэклыгъэ лъэпкъым фэшъуашэу зэрэщытыр.

Зийба (*къеплъырэмэ зафигъазэзэ*): Амал зимылэ лажьэм амал илэна!? Тхьэм мырэуштэу ыухыгъэн фæ! Тхьэм ыухыгъэр зэблэпхъун плъэклына!? «Нэтлэгум итхагъэм блэклыплэ илэп» зыфалорэр джыри зэ къэшъыпкъэжыщтын фæ.

Аслъангуаш (*Зийба игуцылэхэр члэхэм арило нэтзэ, Аслъангуашэ гумэклыгъоихом хэтэу зэшлотэу къэнэ, мэгъы*): Ары, нэтлэгум итхагъэм езэгъыгъэн фæ площт! (*Зыпари ац кыитимыгъэхъожъэу*.) Адэ тыдэ щыла мы Аджэмыр!

Зийба: Сшлэгущэрэп, сэ моклэ кыщысынэгъагъ. (*Зеплъыхъэ. Аджэмыр къушъхъэм кыщцэлъагъо*.) Мары, модэ бгышъхъэм тет.

Аслъангуаш: Ау сэ мыщ сыкъэклонэу зэрэщытыр Аджэмым зреплуагъэр дэи, еплон фэягъэп. Аслъангуашэ ыщэнэу щыт пщыл пшъашъэр сэры фэдэу, о сыкъэппагъэу, сэ сагъэклодыным пае пклэ хэмыльэу септынэу еплон фэягъ.

Зийба: Иягъэ еклынэп, тызыфаер джыри гъогум шыгурыдгъэлон тлъэклын. Мары тыкъэлъэгъуагъ, къакло. (*Аджэмыр бгымклэ къехы*).

Аслъангуаш: Сэ мыщ сыззриппыщт шлыклар къэошлэжыба?

Зийба: Кысэплуагъэхэр зэклэ сшъхъэ исыубытагъ. (*Аджэмыр къэсы*).

Ятфэнэрэ кыхъагъу
(Аслъангуаш, Зийба, Аджэм)

Зийба: Тыдэ укъэнагъа, адэ? Тыдэ уклуагъа?

Аджэм: Мы къушъхъэр лъэшэу сшлодахэти, ащ сытетэу тлэклу зысплъыхъан слогъагъэ. (*Аслъангуашэ кыгъэзлъагъозэ*). Зигугъу пшлыгъэгъэ гуащэр ара?

Зийба: Хъау. Аслъангуашэ ыщэ шлоигъоу зыфэслогъэгъэ пщыл пшъашъэр ары мыр.

Аджэм (*Аслъангуашэ нахъышлоу зэригъэзлъэгъу шлоигъоу, лъэбжкъу заулэ къедзышъ, сценэ гупэмклэ къэкло, къеплъырэмэ зафигъазэзэ*): Сэ бгышъхъэм сытесызэ зэхэсымхыгъэм фэдэу!...

(*Пшъашъэм зыфегъазэшъ*.) Уфая сэ укысащэнэу?

Аслъангуаш (*уклытэзэ*): Ары!

Аджэм: Сэ усигъусэу Иран укъыздэк1онэу уфая?

Аслъангуаш: Ары, зиусхъан!

Зийба: Ау. Зэхэоха, мы 1офыр адрэ пщыл1 щэн-щэфын 1офмэ афэбгъэдэнэу щытэп.

Аджэм: Шъыпкъэ, пшъэшъэжъьер дэхэ дэд.

Зийба: Хъау, пшъэшъэжъием идэхагъэп сэ зигугъу къэсшырэр. Осэ-жъуасэк1э сыдэонэуи арэп. Пк1э хэмылъэу къыоттышт мы пшъашъэр.

Аджэм: Пк1э хэмылъэу о1уй?

Зийба: Ары, пк1э хэмылъэу. Аслъангуашэ зыфаер мы пшъашъэр псынклэу 1уаригъэщынэу ары. Къыбгуры1уагъа? Ежъ ипсэлъыхъо клалэ мыщ т1эк1у феплъэк1ы фэдэшъ ары...

Аджэм: А-а-а!... Шъугъо бэдзэр, ара?

Зийба: Ау пшъашъэри клонэу хъазыр мары. Мыщ къанэмэ сыда къыдэхуштыр? Адыгэ оркъмэ япщыл1 пшъашъэхэр шъхъагъусэ зыфаш1ыжъэу яхабзэп. Ау Истамбул е Тегеран клонэ, зыгорэм шъхъэгъусэ зэрэфэхуштыр ежъ пщыл1 пшъашъэхэми аш1э.

Аджэм: Ара, нынэ?

Аслъангуаш: Ары.

Зийба: Ау ош1а, тэ джы мыр нафэу къыоттынэу зыхук1э, Аслъангуашэ ипсэлъыхъо зыгорэк1э ылъэгъумэ, гу лъытахэми тилоф къыддигъэхъунэп. Арышъ, зыпарэми къымылъэгъоу, зыпарэми гу лъымытэу, псынклэу дэщыгъэн фает.

Аслъангуаш: Ар къинкл1ай, ау...

Зийба: Зэрэкъиным паеба мыщ фэдэу дышъэ чысэ пчъагъэ зыосэ пщыл1 пшъашъэр пк1э хэмылъэу къызк1ыуатырэр! Шы чъэр дэгъуит1у къэгъотыгъэн фает. Зы пчыхъэ горэм мыщ шъушежъэмэ зы чэщк1э мэфит1у гъогу шъук1ун фает. Аслъангуашэ ипсэлъыхъо гу лъытэу, шъуауж кыхъэми къышъук1ахъэ хъуштэп. Къыбгуры1уагъа?

Аджэм: Къызгуры1уагъ шъхъае, шъыпкъэмк1э, къины дэд. Арэу щыт нахъ мыш1эми, зэрэп1уагъэу сызек1он. Пшъашъэр дахэ, къинэу дэтлъэгъурэр пк1энчъэ хъунэу щытэп. (*Къеплъырэмэ зафегъазышъ.*) Сыд фэдэрэ къиныгъуи зы уасэ горэ и1. Тегеран нэзгъэсэу урамым тест1упщыхъэми тумэн минит1урэ шъытфырэ къырыуатынэу щыт.

Зийба: Теуубытэгъапа джы?

Аджэм: Ары, тесыубытэгъап. Сыдигъо мышц дэжь сыкъакломэ хъушта?

Зийба: Къэкlorэ тхъэмафэм, непэ фэдэ мафэм, мы сыхбат дэдэм мы чыплэм ущылэн фае.

Аджэм: Дэгу, сыхэукъохэнэп. *(Чlэмэ зафегъазэшъ.)* Сыхэукъомэ хъуна шыу!/? Пшьашъэр пщылlэу Черкесиём кышщыпщэфынэуеужьэмэ, анахьмакlэмэтумэншъиблльыптын фае. Ятэ зыфигъэгусагъа, ипсэльыхъо зыфигъэгусагъа? Сэ сыдкlэ сыхэт ащ!/? Хэт зыфигъэгусагъэми зыферэгъэгус! Сэ ахьщэ къэсэрэгъахъи ары! *(Пшьашъэмэ зыкъафегъазэшъ.)* Арымэ, джырэкlэ «Шъотхъэжъ!» кышъосlон сэ!

Зийба: Гъогумаф!

(Персылыр къыздикlыгъэ лъэныкъомкlэ мэкlожьы.)

Аслъангуаш: Сигуапэ пшlагъэ, сшыпхъу дах, сыщэлэфэ сщыгъупшэнэп о сэ кысфэпшlагъэр.

Яхэнэрэ кыхъагъу

(Аслъангуаш, Зийба)

Аслъангуаш *(зылгъыхъээ):* Е-о-ой гуш, сихэку клас! Е-о-ой гуш, сятэ ионджэкъ машlу! Зы тхъэмафэкlэ сышъуихъакl. Еtlанэ набгъом ибыкlыкlыгъэ бзыум фэдэу сибыбыкlынышъ, сежъэжъышт.

Зийба: Джы псынклэу тыгъэкlожь. Ори сэри тызэрэщымылэм гу лъатэмэ... Ошlа, тыгъуасэ уянэ ипэш сызэрэпщагъэри тэрэзылагъэп. Некlо, тыгъэкlожь!

Аслъангуаш: Некlо, сшыпхъу дах, некlо. *(Аслъангуашэ ынэ итэу, сэмэгубгъумкlэ клохээ, Аслъангуашэ мыхъун горэ ылъэгъугъэм фэдэу къащтэ, къегъазэ.)* Е-ей, Зийба! Сятэ къэкlо!

Зийба *(гуфаплэу маплэ):* Уятэ изакъоп, уяни, Сэфэрбий игъусэу къэкlох.

Аслъангуаш: Псынклэу клэтэгъlэжъ, зыкъядгъэлъэгъу хъуштэп, ау тыдэ тычъэщта?

Зийба: Ары, зыкъядгъэлъэгъу хъуштэп, гуцаф къытфашlымэ... Некlо, мыдэ мы бгым тыдэгъэкlуай! (Бгым дэкlуаехъшъ загъэкlоды. Мыдкlэ, пырыпыщумкlэ, Тимур апэ итэу, ишъхъагъусэрэ Сэфэрбийрэ зэуж итхэу къэкlох).

Яблэнэрэ кыхъагъу

(Тимур, Нэфсэт, Сэфэрбий)

Тимур: Кыбгурылауга, Нэфсэт? Елкъаш зэрэпхъэ-шагър!... Тикъуаджэ кытеонэу кылогъапэп, ау зэрэмыкъ-эрабгър тикъоджэ пшъашъэмэ къаригъэлъэгъунэу кылаугъ. Гужъ кытфишлэу, пхъэшэклаеу кыддэзеклонклэ енэгуга.

Нэфсэт: Ащ фэдэ ышлэнэу сэ сыгуклэ сшлэшъ хъурэп, ау зыфэсакъыжыгъэн фае.

Тимур: О уишлэшъ шъыпкъэу кычлэклымэ (иджыбэсыхъат еплъышъ), мары, зы сыхъат горэ нахъыбэ темышлэу кълъэгъон. (*Сэфэрбий зыфегъазышъ?*) О сьд къеплуаллэрэ, Сэфэрбий?

Сэфэрбий: Сэ сьд къеслоллэна!?... О зэрэплу, зиусхъан!

Тимур: Сэ слорэр ары: Елкъашэ тикъуаджэ кытеонэу, ащ фэдэ лоф хъхъанэу щытмэ, зы гъогу закъу илэр. Ар мы къушъхъэ гъогу ары. Кыттеоштмэ, джары кызэрэклоштыр. Арышъ, тэри зыфэдгъэпсын. Тицлѳхэр мы пырапыщумэ ахэдгъэтлѳсхъан фае. Моу мы отэрыгу цлѳклум кызылгъадэхэклэ... плэ-плэлл лоу машлор атетткъонышъ, зэклэ редгъэлъэсэхышт.

Нэфсэт: Тхъэм ерэмыд! Сьд тхъамыклагъу шъыу къаплорэр!

Тимур: Адэ сыда тэбгъэшлэштыр, Нэфсэт? Тэра лажър зиер!? Зыпари тымышлэу, кызэрэттеоштыр тшлээ зыфэтымыгъэпсэу, тиунэмэ тарысэу къуаджэм кытедгъэоштха!? Нэрылэгъоу тшъхъэ пядгъэупклынэу ара!?...

Сэфэрбий: Ащ фэдэ хъун ылъэклына, зиусхъан, зыфэдгъэпсын фаеба!? Елкъаш агъэпыутынэу, оред фаусынэу фэмыагъэмэ зэуаплэм ащ фэдэ кърэрэбгагъэ кызыщыхигъэфэн фэягъэп ныла!...

Тимур: Аферым, Сэфэрбий! Арымэ, джы о апэ уешъышъ, оуплъэклу, уклэдэлу клы. Елкъаш икъуаджэ зы лэо-лъэо макъэ кыщыхъемэ, укъэчъэшъ, макъэ къаогъэлу.

Сэфэрбий: О зэрэплу, зиусхъан! (*Бгымклэ дэклѳы шъхъае, Аслъангуащэрэ Зийбэрэ зыкъосхэм щилъэгъухэрэп*).

Яенэрэ кыхъагъу

(Тимур, Нэфсэт)

Тимур: О къуаджэм укыдэккыкъон! Мышклэ о уилоф щылэп. Сипшъашгъэ уналэ тегъэт, сипшъашгъэ фэсакъ!

Зыгорэк1э щынакѡмэ!... Аслъангуашѣ урянэшъ, о уеушъын,
бгъэсэн, бгъэгупсѣфын фæе!.

Нѣфсѣт: А лъыжъ!... Сыд бѣлахъа тызыхѣагъэр!... Сыдѣу
тынасыпынчъа! Лъапси шъыпкъи зыхѣмылъ мышъо-мыл пае
мышъ фѣдиз лъыр бгъѣчъэныр сыдым щыща!

Тимур: Ары шъхъае, сыд пш1эн!? Хъуштыр хъугъахъ.
Щѣбзашѣр щабзѣм ик1ыгъ, къѣгъазэ и1ѣжъѣп.

Нѣфсѣт: А сиделѣ мыгъу!...

Тимур: Хѣт зыфалорѣр? Сипшъашъа?... Сипшъашъѣмѣ,
ащ зи илажъѣп, ятѣ зѣрипхъур къыгъѣшъыпкъѣжъѣу мѣзек1о.
Сипшъашъѣ зѣстын сымыгъотыжъырѣм фѣдѣу, зы щынѣпхѣ-
къѣрабгъѣ естынѣу ара?!

Нѣфсѣт: Хъау шъыу, пшъашъѣр арѣп сѣ зыфас1орѣр. Ащ пае
с1уагъѣуи орѣхъу. Адѣ джы орырѣ Елкъашѣрѣ зѣгуры1оныгъѣу
зѣдѣшъуш1ыгъагъѣр шъумыгъѣшъыпкъѣжъыгъѣу...
Аслъангуашѣ нѣмык1 горѣм дѣклонѣу ара узѣрѣгугъѣрѣр?!

Тимур: Ар ят1онѣрѣ 1оф. Апѣрѣ 1офыр зѣ тѣжъугъѣухи!...
Зѣрѣхъурѣмк1ѣ, о «а сиделѣ мыгъу!» п1озѣ Елкъаш уухъеу
ара?... Ау, сыдѣуи орѣхъу, ар оркъ шъаомѣ, сѣ сапашъхъѣ
сѣдѣкъѣхѣдз нѣпѣнчъѣу къы1уафыгъѣм фѣдѣу ыпшъѣ уфагъѣу,
зы1уригъѣхъу хъхъажъын ылъѣк1ышътѣп, къытк1ѣхихъжъынѣу
фѣѣшт, гужъ къытфиш1ышът... Хъун, к1ожъ о!... Занѣ е1уи,
к1алѣхѣр къѣрѣщи къѣрѣк1у!

Нѣфсѣт (*зиплъыхъѣзѣ*): Е-о-ой мыгъогушъ! Сыд
тхъамык1агъуа тызхѣтыр! Лъѣныкъуит1уми фыкъуагъѣхѣр
къызѣрахѣк1ышътыр гъѣнѣфагъѣгъушъ!... Къошынит1ур
зѣуутык1ымѣ, зыр къутѣмѣ адрѣри чѣныба!? (*Ы1ѣгушъуит1у
ди1ѣтыѣзѣ*) А си Тхъѣ лъап1! О гук1ѣгъу къытфѣш1! Тхъѣ
лъап1! О гук1ѣгъу къытфѣш1!

(*Ы1ѣхѣр ынапѣ щѣфѣжъы.*)

Ябгъонѣрѣ къыхъагъу

(Тимур изакъу)

Тимур: Зи сызыфѣмыѣ зак1! Сш1охъайнап зѣк1ѣ!
Адыгѣм адыгѣлъ ыгъачъѣу!... Сыдѣу тхъамык1агъуа,
сыдѣу нѣпѣтехыгъа! Ау сыд иамала!? Оркъ шъау т1уагъѣ,
л1акъо къыхѣк1ыгъ т1уагъѣ, махъулѣ тфѣхъугъѣр дѣгъу
т1уагъѣ. Оркъ шъау т1озѣ, къѣрабгъѣу къыч1ѣк1ыгъ. Джы
зѣрѣмыкъѣрабгъѣр тѣ къытитгъѣлъѣгъунѣу ѣжъагъ. Хъаулыи,

сиклал, сьд пшлагэкли хьаулуй! Уилыхъужьыгъэ зэуаплэр ары кьызщыбгъэлъэгъон фаягъэр, пыир ары зэбгъэлъэгъун фэягъэр! Непэрэ лофыр тштэнышъ, непэ укьыттеклуагъэу сэшлы, зэклэритызэтеууклагъэусэшлы, сыдакьыпхэхьощтыр?! Ащи кьыщымыуцоу, игъунэгъу теожьы ар зэтезыуклэгъэ цлыф мэхьаджэри ащ кьыпагъэхьожьыныба?! Нахьы нахь дэйклэ пцлэ луныба, «зысэхуыжьы, зысэгъэкъэбзэжьы» плэзэ нахь зыуцлэпльжьынба, шлоим нахь узхильэшъонба!? Ащ фэдиным узхэхьагъэклэ, мы лыжъым зыгорэклэ уиягъэ кьебгъэкльшъунэуи щытмэ зыгорэм фэд! Сыда цлыфмэ алощтыр? «Тимур ллакьо кьыхэкльыгъэу, оркьылл шъыпкьэу кьычлэкльыгъ. Щынэпхэ-кьэрабгъэм ыпхъу римытыным пае ыпсэ ытыгъ, иунэрэ ибгъагъэрэ аригъэгъэстыгъ, ау ынапэ сапэ кьытыригъэхьагъэп». Джары алощтыр. Ащ изакьоми шлоиклэ пфырикъунба!? Ащ нахь хьайнэпагъэ уищыклагъа!? (Занэ пщылл клалэхэр игъусэу кьэхьэ.)

Япшлэнэрэ кьыхьагъу

(Тимур, Занбый, пщыллхэр)

Тимур: Шъукъэклуагъа, сиклал?

Занбый: Тыкъэклуагъ, зиусхьан?

Тимур: Шъуилашэхэр зэтегъэпсыхьагъэха? Щэу арылхэр жъы хьугъэмэ шлэ?

Занбый: Зэклэ дэгъу, зиусхьан, зэклэри клэпсэу тыузэндьыгъэ.

Тимур: Дэгъу арымэ, зыжъугъэпсынкл, мы пырапыцумэ шъуахэтлысхь. Кьыздиклыштхэр мы кьушъхьэ гьогур арыба!? Шъуишхончыпэхэр ащ тежъугъэпсыхь! Ау Елкъаш икул зэклэ мыщ нэс кьэмысыгъэу, лъэгум кьымыхьагъэгоу шъуаокьон! Пыими зыкьежъугъэлъэгъукьон!

Занбый: Умыгумэкл, зиусхьан! Мыщ фэдэ лофхэм афэмыгъэсагъэ тхэтэп.

Тимур: Кло, марыба, сэри сышъуигъусэщтыба!... Шъуклу, шъхьадж ичлыплэ ерэклу! (Мэз пырапыцум хлгъадэхъышъ, загъэбыллы. Кьушъхьэ лъэганлэм Сэфэрбый кьыщцлгъагъо.)

Япшыклузэнэрэ кьыхьагъу

(Тимур, Занбый, Сэфэрбый, пщыллхэр)

Сэфэрбый: Къэкдох, зиусхьан! Моу мы псы гъунэм лут пщел чъыгхэм адэжъ яшыхэм къащяпсыхыгъэх.

Тимур: Тхяпша зэрэхүүхэрэр?

Сэфэрбий: Джамболэти ягъус. Елкъаш зы, Дджамболэт тлу, пщыл кӀэлици ягъусэш, тфы мэхьух.

Тимур: Арымэ зи арыхэп. КӀо ори учӀыплӀэ убыт, зыгъэбылъ! КӀалэхэр, зи макъэ къэлу хьуштӀэп. Зыгорэ къэпчэулукъон! *(ЗэклӀэми загъэбылъы, къушхъэ шыгумкӀэ Елкъашэ икуп кыщӀэлагъо.)*

ЯпшӀыкӀулӀонэрэ кыхъагъу

(Тимур икуп, Елкъашэ икуп)

Елкъаш: Шьуигъуазэ кӀэслӀэгъугъ, мо мы чӀыплӀэхэм защыжъугъэбылъыгъэу шьукъызэрэспӀтӀысыгъэри сэшӀэ. Елкъашэ къэрабгъ аӀоу орд зыусын зыльӀкӀыгъэхэм анахъ къэрабгъэхэми амышӀэшт шьуизекӀуакӀэ сьдэу къащыхъушт шьулуа?! ЛӀакъо кыхӀӀкӀыгъэ оркъхэр сьдигъуа арэуштэу зекӀо зыхъугъэхэр, тыгъокӀо-техакӀохэм афӀдэу кьогъукъосыхэу, шьэфрыоу, кьогъум кыкьоукӀызэ, фитыгъуаджэу лӀы аукӀы сьдигъуа зыхъугъэр: Ы-ы Тимурэу, оркъылӀ шӀагъу!? Ы, Сэфэрбий?! А орд кӀэнӀкӀалӀэр сэрӀп зыфаусын фӀягъэр, шьоры нахъкӀэ! ШьуяӀ, сиоркъ шьаохэр, тӀц фӀдэ къэрабгъэхэм къяжъугъӀӀэгъу шьуилӀыхъужыгъэ!

Тимур: Сыда отэрыгум тыкыхъэмэ кӀэхъуштыр? ШьукъыхӀкӀ, кӀалэхэр! Мо отэрыгум шьукъыхъ! *(ЗэклӀэ кыыхӀкӀыхэш, сценэм ыгупӀкӀэ джабгъу лӀэныкъомкӀэ еуцокӀых).*

Сэфэрбий: ТыкыхӀкӀыгъ, зиусхъан, шьукъеблагъ, шьукъытфежъ!

Елкъаш: Хъау, шьо шьукъытфежъ!

Сэфэрбий: Хъау, шьо шьукъытфежъ! Шьоры кьезыгъэжъэн фаер!

Тимур: Адэ ары, шьорышъ кыйттеуагъэр, апэу къэон фаери шьоры!

Джамболэт: Ныбджэгъухэр! лӀаплӀ зэшъушӀкӀэу шьузэгурылӀожьыным пае джыри блӀкӀыгъэ шыӀӀӀ. Сэ Елкъашэ сшым фӀдэу шӀу сӀӀӀэгъу, ащ фӀдэ къабзэу Тимур зиусхъанри сятэм фӀдэу сӀгъӀӀаплӀэ. Гъунэгъуми зы хъакъ иӀӀӀӀ фаеба!? АужыпкӀэрэу джыри зэ шьузэшӀужьынэу...

Тимур *(Джамболэт зыфигъаззэ):* Сипшъашъэ кышъостыным пая мыш фӀдӀхэр кызыкӀашьуӀорэр?

Елкъаш (*Джамболэт зыфигъаззэ*): К1энэклалъэу сфаусыгъэ орэдыр сштэным пая ащ фэдэу кызы-клалорэр? Укыздзэзонэу уфэмыемэ, клужьыба, сикъош, клужьы ары ныла!

Джамболэт: Хъау, арэп 1офыр зыдэщылэр. Сэ сызэк1э клужьыным паеп кызклалорэр. Джыри сыбдзэошт, синыбджэгъу. Шъузэш1ужьынэу шъузэгурыложьыным пае къезгъэжъэгъэ джэпсалъэр лъэныкъуит1уми зышъумыдагъэк1э, тэрымэ къежъагъэр, апэу он фаер тэры. Мары, сыхъао! Шъукъел арымэ! (*Апэу Джамболэт мао, натрыфэу т1ып1эрэм фэдэу зэхаох.*)

Елкъаш (ик1эрахъо ч1едзышъ): Мы play-саум сыда кыик1ырэр!? Чыжъэк1э шхончык1э уззэзоныр л1ыгъа!? Лъыхъужьым и1ашэр чатэр ары. Неклох, клалэхэр! (*Ичатэ къырахышъ, игъусэмэ апэ итэу къечъэхы. Тимур икуп ячатэхэр къырахышъ, ззэзонхэм зыфагъэпсы. Ащ лъытытэу Аслъангуашэрэ Зийбэрэ къыхэлъэтыхъышъ, азыфагу къеуцох, яшъхъатехъохэр азыфагу рацы.*)

Яш1ык1уцэнэрэ къыхагъу

Аслъангуаш: Тыбыльфыгъэу шъуазыфагу тыкыдэхъагъ, шъуззэзоныр л1ыгъэп!

Тимур: 1ук1, Аслъангуаш, дэк1 тазыфагу! Мыр о пш1эрэ заомэ афэдэп!

Джамболэт: Аслъангуашэ кы1орэр тэрэз! Тыухыгъэ заор! Зэныбджэгъумэ язао ащ нахъ чыжъэ клонэу щытэп! Сэ сичатэ есэлъхъажьы. Къысаорэм сыпэгъок1ыжъыштэп!

Елкъаш: Джамболэт, сыда пш1эрэр? Удела? Укык1отыжъэу, хъэйнапэ тымыш1ыба!

Аслъангуаш: Шъуичатэхэр сап1эхэм арышъульхъажь! Заор зао, фэшъхъаф ащ и1ап. Адыгэр, оркыт... азыфагу бзыльфыгъэ кыдэхъагъэ зыхъук1э ззэзожъырэп.

Джамболэт: Аслъангуашэ кы1орэр тэрэз! Тыухыгъэ заор! Зэныбджэгъумэ язао ащ нахъ клонэу щытэп! Сэ сичатэ исэлъхъажьы. Къысаорэм сеожъыштэп...

Елкъаш: Джамболэт, сыда пш1эрэр, сэл0? Делэ ухъугъа укызэк1э клужъэу? Хъайнапэ тымыш1ыба, шъуу!

Джамболэт: Хъау! Мыщ зэо т1эк1у ищык1эгъагъ. Елкъашэ пый чатэм, пыищэм зэрэщымыщынагъэр, орэдэу фаусыгъэри

зэримыфэшъуашэр кыгъэшъыпкъэжъыным паеп, ау мыш фэдэ зэо тlэкlу ищыклагъэу сэлъытэ... Сыда зыплэкlэ, lэуж зэрратыгъапэу щымыт нахъ мышlэми, гущылэу зэрратыгъэр зэпызыгъэун зыльэкlынэу щытыгъэр мыш фэдэ заор арыгъэ. Къоджитlур lашэкlэ зэпэуцугъэу, чатэ кызыэфызэрахыгъэу, бэми макlэми лъы агъэчагъэу, зэблагъэ хъунхэ алъэкlынэу щытыжъэп, адыгэ хабзэр джыри зэ къэдгъэшъыпкъэжъыгъэ мэхъу.

Тимур: А къэщэ-нэщэ lофыр армырми хъунэу щытыгъэп, ау джы хъужыхэнэу щытыжъэп, хъужыхэхэштэп ыкlи. Непэ Аслъангуашэ тазыфагу кыдахыи зэор зэтыригъэуцуагъэ, неущ, ар тазыфагу кызыщыдэмыхъашт чlыплэ тызщызэлукlэкlэ, джыри зао къэхъушт. Джырэ кынэуж зым зыр зыщильэгъурэ чlыплэм щиукlышт.

Елкъаш: Ары, ары шъыпкъэ зэрэщытыр!

Джамболэт: Хъау! Сэсыгукlэазыraryсымыштэшъуштыр! Лъэныкъуитlуми сышъолъэлъу: зэпыйныгъэ-зэзэоныгъэр мыш кыщещэжъэнышъ, мыш щытэжъугъэухыжъ!

Аслъангуаш: А лъэлумкlэ сэри Джамболэт сыригъус.

Зийба: Сэри ары! Ары, ары, зэгъунэгъуитlумкlэ мыш фэдизыри башэ. Джырэ кынэуж Елкъашэ фаусыгъэ орэдыр кылоу сызэрихыылlэрэ пшъашъэм, хэтми, ыжэ lустхъын.

Аслъангуаш: Дэхэагъэкlэ, гушlуагъокlэ аусыгъагъэмэ!...

Зийба: Е-о-ой гуш, Фыжъыдэдэрэ Джанфэсырэ а орэдым игугъу кызытфашlым, lофыр мыш зэрэнэсыштыр чылэ-чылэу сыгу кыридагъэти арыба а орэдыр агъэлунэу сызкlыфэмыгъахэр! Зэхэзылъхъагъэхэми лъэшэу сыгу афэплъыгъагъэгуш!

Джамболэт: Хъуштыр хъугъахэ. Лъэныкъуитlури фэмыгъахэх нахъ мышlэми, хабзэмкlэ lофыр мыш кынагъэсын фаеу алъытагъэмэ, джы lофыр мыш щытэхы. Джыдэдэм сэшэсышъ, къоджэ-къуаджэу къэсэкlухэ, хъугъэшlагъэхэр ясэгъашlэ, мыш кыщегъэжъагъэу Тимуррэ Елкъашрэ зэрээшlужыгъэхэр ясэлэ. Джырэ кынэуж къоджитlумэ ащышэу хэт зэо-банэ кыыригъажъэми, хэбзэнчагъэ ышlагъэу, lыукl бзэджэшlэ кызыэрыкlоу ар тэлъытэ. Адыгэ хэгъэгум итыдэрэ къуапэ кlуагъэкlи щамыгъэхъакlэнэу, нэшlукlэ къемыплъынхэу тэгъэмысэ.

Некложьых, клалэхэр. Елкъаш! Некло, тыгэкложь! (*Лухъор къехы.*)

Ящэнэрэ едзыгъу

(Мы кыпэрэ сценэр ары, ау лухъор кызызэлыкыкӀэ, чэщэу, шӀункышъоу кэлыагъо. Къушъхъэ шыгухэмкӀэ мазэр кыкыокӀыгъэшъ, ащ инэф сценэм кытыредзэ).

Апэрэ кыхъагъу

(Елкъаш, Джамболэт)

Елкъаш (*Джамболэт ылапэ ылыгъэу къушъхъэм кыырицэхызэ*): КъакӀо, сикъош, къакӀо! Лъэшэу чӀыплэ кӀин уисыдзагъ, кӀинышхо ухэсыдзагъ, мыр аужырэ кӀинэу ары, Тхъэм ыломэ.

Джамболэт: Сыд кӀина зигугъу пшырэр? Сэ сыд кӀини сышӀоллыкырэп, сызышӀоллыкырэ закъор мэфэ заулэ хъугъэу адыгэ лӀакъомэ ажэ тызэрэдэфагъэр ары. (*Арэуцтэу зэрэгъэгуцылэхзэ, лъэгу дэдэм нэс къехъэх.*) Сыда джыри къапӀо пшӀоигъор? Къало, кысапӀорэр сэ сиунашъу!

Елкъаш: Хъау шъыу, арэп ащ фэдэу укыстемыхъупкӀэба!

Джамболэт: Хъау, сыптехъупкӀэрэп, ау аужырэ мэфэ заулэм кыкӀоцӀ тпӀклӀыгъэхэр...

Елкъаш (*Джамболэт игуцылэ зэпиутызэ*): Джы тпӀклӀыгъэу угу римыхырэ пстэури ыклэм нэдгъэсышт. Моу зэ къэдалу, Джамболэт! Къалооба, сэ счӀыплэ о уитыгъэмэ, сыд пшӀэныя?

Джамболэт: Сыд пшӀэныя олуи. (*Егупшысэ*). Олахъэ-э-э сымышӀэрэ, сикъош, сыд сшӀэныя? Орэдэу аусыгъэр зыпарэуи зышӀозгъэшӀыныеп, кысыдзэхэныеп сӀонти, хъунэп. Сыда пӀомэ, хэты икӀэсэн зи имылэжъахэу, кӀэнэклалъэу цӀыфмэ ажэ дэфэнэу!... О пшӀагъэм фэдэ сшӀэни сӀомэ, ари сшӀотэрэзэп.

Елкъаш: Хъау, арэп зыфасӀорэр, мы хъугъэ-шӀагъэхэм ауж джы сыд пшӀэныя сӀо! Мы тхыамыклагъоу тызыхэтыр, ыклэм ыкӀэжъым сыдэуцтэу бгъэкӀодыжъыныя сӀо?

Джамболэт: Ыклэм ыкӀэжъым олуи? (*Егупшысэ*). Аслъангуащэрэ ятэрэ уяшӀужь хъунэу щытыгъэмэ, сяшӀужъыни, ау ари мы мафэхэм хъунэу щытэп.

Елкъаш: Ар непэрэ мафэхэм хъунэу зэрэщымытыр гъэнэфагъэ, ау ащ изакъоп, егъашӀэми хъужьынэу щытэп.

Шлэгээн фаер сэ кыюслона, Джамболэт? О сэ счлплэ уитыгэмэ, зы щэ закьоклэ лофыр уухыныгы.

Джамболэт: Зыууклыжынууи!? Тхэм ерэмыд, ар сыд фэдэ гуцыла?

Елкъаш: Зэ умыгузажьу шьыу! Аlorэ пстэури зэу ашлэрэп ныла! Тlэкlу тызэдэгуцылэн мыдэ! Пыим ишхонч, ичатэ, икъамэ... Пый lашэм тыщыцынэу оред тфаусыгъ нахь мышlэми, орырэ сэрырэ лlэныгъэ-жьоныгъэхэм ащымыщынэрэ лlыхъужьитlоу тызэдэгуцылэ.

Джамболэт: Пый lашэм щыцынэу олуи? Арэуштэу тызэрэщымытыр марыба кьэдгъэшпыпкэжыгъэба!?

Елкъаш: Нахь кьэдгъэшпыпкэжынын фае. Апэрэмклэ, сэ сыоупчlы шlоигъу: мы дунаим псэр ара, напэр ара, тары нахь щыльаплэр?

Джамболэт: Къызгурэлэ, Елкъаш, къызгурэлэ сэ! О зыууклыжыным пае сэ укыислоупчlыхъэ!

Елкъаш: Емыклоп ныла?! Цlыфмэ анахь ныбджэгъу шьыпкэу яlэмэ яеплбьклэ ящыклагъэу зыщыхурэ плальэр мыщ фэдэр ары. Ау къызшlобгъэшlыкьон лlэныгъэм сыщыцынэу, сыкlэбгъэгъоужыным пае зыгорэхэр кысапломэ сигопэнэу, ащ сыкыкьонэжынуу!. Хьау-ау, арэп зэрэщытыр.

Джамболэт: Елкъаш, сыкъэмыгъапэба!? Зы хьадэгъоп, хьадэгъуибгъур къыззгохьагъэми, о узэращымыщынэщтыр зышlэу дунаим нэбгыритlу тетымэ, зыр ыкlи апэрэр сэрын фае.

Елкъаш: Опсэу, сикъош! Ау сэ сызыкlыоупчlырэр ошlа? Зыгорэкlэ ащи ишlуагъэ къэмыкlуакъомэ, зыгорэкlэ ащи сырагъэпыутынкlэ ежэхэмэ?... Ар щыгъэзыягъэ хьунэу ары сызыкlыоупчlырэр.

Джамболэт (*зеплбыхъэш*): Е-зи, сыдэу lофкыина! Елкъаш, а сикъош! Тэрэз, цlыфыр нэпэнчэу псэужьын фаеп, ау цlыф нэпэнчэр ары псэужьын фэмыер. Къыбгурэлоба?! Шьыпкээ дэдэу нэпэнчэр ары! Сыда зыплэклэ, кыппальхьагъэм пае зыми пшъэдэклъжь ригъэхьыжыпхъэу зымылътэрэм пшъэдэклъжь зыхьын фаер ежыр арэу зельытэшъ, тазыр зытырелхъэжы, зыlурегъэхы. Ау о, Тхэм ерэмыд, ащ уфэдэп ныла! Зыгорэ кыуаупчlыгъэ пае арзэрэмышпыпкээрори, сэри, тэщ фэдэхэу ащ щыгъуазэхэми ашlэба! Ащи укыыщымыуцоу

о кыптырацлэлэгъэ шлоир бгъэкъэбзэжыгъэ. Ащ фэдэу емыкӀу кыюзыыхыгъэмэ уапэуцужыгъ, акӀэхэпхыжыгъ. Зы мафэ мы чӀыплэ дэдэм щыкӀогъэ заор ары зыфэгъэхыгъагъэр. Арышъ, зынапэ мыкъэбзэжъу, нэмыкӀыр ыгъэпщынэжы мыхъунэу зылтытэжыпхъэмэ о зыкӀи уафэдэп.

Елкъаш: Хъау, Джамболэт! Икьоу уегупшысэрэп! Сфэмышъуашэу сэ кыстыраупцӀэгъэ шлоир гъэкъэбзэжыгъэным пае шӀэгъэн фаер ошӀа? АпэрэмкӀэ, а орэдыр зыусыгъэхэр зэкӀэ зтеукӀэгъэн фае. ЕтӀанэ а орэдыр зэзгъэшӀагъэу къэзыӀагъэхэри ащ акӀэлъыгъэкӀожыгъэн фае. Ащ ыужкӀи а орэдыр зэхэзыхыгъэхэр, ежъ орэдыр зэхамыхыгъэми, ащ фэдэ орэд зэраусыгъэр зэхэзыхыгъэхэр зэкӀэ укӀыгъэн фае. Ащ фэдиыр пшӀэ хъуна!?

Джамболэт: Зэрэадыгъ лъэпкъэу укӀыгъэн фаеу арыба ащыгъум зэрэхъурэр! Ар зэрэмыхъуштыр гъэнэфагъэба!?

Елкъаш: Хъау, пшӀын плъэкӀынэу тэгъало. Къоджэ гъунэгъухэр зэкӀэ бгъэкӀодыгъэкӀи пшӀэн умылъэкӀыштыр зы: Елкъаш пае ащ фэдэ орэд зэраусыгъэм икъэбар дунаим тебгъэкӀодыкӀын плъэкӀыштэп. Дунаир щӀэлфэ ар адыгэмэ ажэ дэлъышт. Адыгэмэ ятхыдэу, лорыӀатэкӀэ, орэдыжъкӀэ непэ кызнэсыгъэм къалотэжырэм ар хэхъашт. «Сыда а зтеукӀэныр кызхэкӀыгъэр залокӀэ, уфай уфэмыеми. «Елкъаш зэуапӀэм щыщыни, щымэхи орэд фаусыгъэти ары» алошт. Адэ кыбдэхъоу, ащ фэдиз цӀыфыр зтеуукӀагъэкӀи унапэ бгъэкъэбзэжынын умылъэкӀыштымэ, ащыгъум зыуукӀыжыныр нахышӀуба! Арэу пшӀымэ, лӀэныгъэм узэрэщымышынэри къэбгъэшъыпкъэжыгъэ хъун, ащ фэдэу орэд пфаусыныр зэрэпфэмышъуашэри, лые кызэрэуахыгъэри къагурыӀожын, лыагъэ зезыхагъэхэри кӀэгъожыных, ишъыпкъапӀэ зэрамыгъашӀэу, ащ фэдэу зекӀохэрэри ренэу агъэмысэных.

Джамболэт: О-уи-и-уиу. Елкъаш! Зы гущыӀэ къеощажъэшъ, сӀощтыр сымышӀӀэжъэу сыкъэогъанэ, пэгъокӀ кыюстыжынынэу кӀуачӀэ кысфэбгъэнэжърэп.

Елкъаш: ОшӀа, сикъош: Джыри зы... ЗыкӀи симыгъэтхыоу лӀэныгъэм игугъу кызэрэсшӀырэм гу лъыотэба!? Зигугъу къэсшӀырэр къэзгъэшъыпкъэжы зыхъукӀи, джащ фэдэу сызэрэщытыштри къэплэгъужыштыт. Елкъаш пным ищэп, адыгэмэ ящэп, ежъ ищи зэрэщымышынэжыгъэр

кѣплѣгъужьышт. Орыклѣ ар дунаим шызѣлѣашлѣшт.
(*Гушхозѣ.*) Сищылѣныгѣ сѣр-сѣрѣу ыклѣм фѣзгѣакло зыхъуклѣ,
слѣ клѣззыштѣп, сшѣ пычѣыштѣп. Кѣэрѣбгѣагѣ сѣ
зѣрѣспѣчыжѣр хѣти кѣыгурылошт. Кѣыбгурылуагѣ, сикѣош?

Джамболѣт: Кѣызгурылуагѣ шѣхѣае, лофым джыри
узѣгупшысѣн хѣлѣ. Гугѣр бгѣэклодыныр гуклодыгѣу.
О уилѣлѣныгѣеклѣ ашклѣ зымы ышѣхѣапѣнѣу шытѣп. Зѣ,
джыри сѣри о упчлѣ заулѣ кѣыосты сшлоигѣу. Аслѣангуащѣ
о угу узѣрѣрихѣырѣр, шлу узѣрилѣгѣгурѣр, унѣгѣо
зѣдѣшѣушлѣгѣагѣмѣ шѣузѣдѣтхѣнѣу зѣрѣщытыр пшлошѣ
мѣхѣуа?

Елкѣаш: Сѣхѣырѣхѣышахѣрѣп ныла!

Джамболѣт: Мыхѣр о кѣыуилѣуагѣ? Гущылѣ ептыгѣа,
гущылѣ кѣыуитыгѣа?

Елкѣаш: Угѣэшлѣгѣон о, Джамболѣт! Умыадыгѣм фѣд,
адыагѣм зѣ хѣмышлыкырѣм фѣд. Зы адыгѣ пшѣашѣ «шлу
усѣлѣгѣу» зыгорѣм рѣлон, ыжѣ ащ фѣдѣ гущылѣ кѣыдигѣэклын
ылѣэклына?

Джамболѣт: Арымѣ...

Елкѣаш (*игущылѣ зѣпцутызѣ*): Ау джыри емыклу
уилѣп о, уклал нылѣп! Шлулѣгѣурѣ лѣгѣуныгѣурѣ
уахѣфагѣгѣоп. Аслѣангуащѣ ыдѣжѣ сыщылѣ зыхъуклѣ,
загѣорѣ тызѣгѣусѣу кѣыхѣэклыштыгѣѣ. Гу лыптагѣмѣ,
Аслѣангуащѣ сѣщ нахѣ нахѣыбѣрѣ нѣмыкл клалѣмѣ сѣмѣркѣѣу
дашлыштыгѣѣ. Аслѣангуащѣ анахѣ пѣчыжѣр сѣрым фѣдѣу
кѣысфыщытыштыгѣѣ.

Джамболѣт: Адѣ арыба, зыгорѣклѣ пшѣашѣм...

Елкѣаш (*игущылѣ зѣпцутызѣ*): Зѣ, сигущылѣ
кѣѣсыухыгѣѣп. Джа зѣпѣчыжѣашѣоу тызѣрѣзѣфыщытыгѣурѣ
ары шлулѣгѣу шыпкѣур кѣзгѣѣлѣагѣорѣр. Янѣ сѣри ыпхѣуи
кѣытѣплѣы, шлулѣгѣоу тызхѣтыр кѣыгурылуагѣ, етланѣ ятѣ
ралѣуагѣ. Тимур Аслѣангуащѣ фѣшѣхѣафрѣ бын зѣримыклѣм
кѣыхѣеклѣу, ятѣрѣ ыпхѣурѣ егѣашклѣм адыгѣ тым зѣримышлынѣу
зѣныбдѣжѣу дѣдѣ зѣфѣхѣух. Арѣу шытѣзѣ, джыри янѣ
луигѣѣупчлыхѣзѣ пшѣэшѣѣжѣыем игупшысѣ кѣырагѣѣлуагѣ.
Ащ фѣдизым ыуж Аслѣангуащѣ шлулѣгѣоу кѣысфырилѣм
сѣхѣырѣхѣышѣжѣыныр сѣ сишлулѣгѣу сѣхѣырѣхѣышѣжѣырѣм
фѣдѣ хѣуныба!

Джамболэт: Дэгъу дэд. Ау мы къэпlуагъэхэм гугъэмрэ гукlодыгъомрэ афэгъэхьыгъэу сэ сигупшысэ зэблахъурэп, нахъ къагъэпытэ нахъ. Аслъангуащэ о шlу узэрильэгъурэр о ар шlу зэрэплъэгъурэм фэдизмэ, пэрыохъоу къэнэжырэр ятэ закъу арын фæе. Тимур армэ, ар илъэс 70-м ит лlыжъ. Непэ щылэмэ, неущ Тхъэм ыпашъхъэ зихъажьыкlэ...

Елкъаш: Ары шъхъае, ащ изакъоп пэрыохъоу щылэр. Зы мафэ, мары ори лъэшэу уиджагъоу ухэлэжъэнэу хъугъагъэ, къоджитlумэ lашэ къызэфаштагъ, чатэ къызэфырахыгъ, лъы агъэчъагъ. Арышъ, тызэрэщэ хъунэу щытыжъэп.

Джамболэт: Сэ слорэр ошlа? Мы зэо lофыр зыгъэкlодыжъын фитыр орырэ Тимуррэ нылэп. Ащ идунае зихъожькlэ, а фитыныгъэр Аслъангуащэ къыфэнэжыщт. Ащыгъум зэкlэ зэфэжъугъэгъун, унэгъо хъазынэ шъуздэхъун шъулъэкlыщт.

Елкъаш: Ари хъун ылъэкlынэу тэгъало. Ау джыри... Е-о-ой, сикъош! Е-о-ой, сикъош!

Джамболэт: Зэ, джыри уигущылэ tlэкlу зэпысыутын. Ари хъун ылъэкlынэу щыт пэтзэ лlэныгъэр къыхэпхымэ, мы амалэу щылэхэр, мы гугъэхэр зэкlэ бгъэкlодэу арыба? Лlэныгъэм сыд гугъа хэлъыр? Псауныгъэр арымэ, «тыгъэр къыкъомыкlызэ, сыдхэр къыкъомыкlын» аlо.

Елкъаш (тегуихозэ): Хъау, сикъош, хъау! Тыгъэр мин пчъагъэрэ къыкъокlэу, мин пчъагъэрэ къохъажьыми, ащ тэ къытфызыдихъын щылэп. Сигущылэ зэпымыуутыгъагъэмэ, tlэкlу ыпалокlи къыуасlощтыгъэ. Пэрыохъумэ анахъ иныр щыбгъэзыен плъэкlынэу щытэп.

Джамболэт: Сыд шъулъа а амалынчъагъэр къызхэкlырэр?

Елкъаш: Е-о-ой, а амалынчъагъэр Аслъангуащэ ишъхъакlorэ икъаигъагъэрэ арыба...

Джамболэт: Сыд фэдэ къаигъагъа адэ ар?

Елкъаш: Зэ, рэхъатэу тегъэгупшыс, тыгъэгущыl! Дэгъоу уегупшысэмэ, бэлахъэу тызыхэтым ихъылъагъэ нахъышlоу къыбгурылощт. Тызэрэщэным, унагъо зэдэтшlэным пэрыохъу фэхъугъэр сэ сикъэрэбгъагъэба?

Джамболэт: Арэу аlощтыгъэ.

Елкъаш: Гущылэм пае, а къэбарыр щыдгъэзыягъ. Тимури идунай ыхъожьыгъэу, цlыфхэри тазыфагу къыдахъхи,

къэщэ-нэщэ лoфыри иклэрыклэу къалэтыжыгъэу тэгъэшлы. Аслъангуащэ къыгъэзэжъэу а лoфым къеуцоллэжынынэу ара о узэрэгугъэрэр?

Джамболэт: Сыда арэуштэу зыклэмышхуштыр!?

Елкъаш: Шыгъэт, Джамболэт, шыгъэт! Ащ фэдэ мэхъуа!?

Аслъангуащэ ишхъакло, инэхъой, икъаигъагъэ, иинагъэ ащ пэрыохъу фэхъуштыба!/? Фэхъушт, фэхъун фае. Аслъангуащэ фэдэ гуащэр, ащ фэдэу зышхъэрэ зынапэрэ осэшхо фэзышлыжырэ пшъашъэр ащ къеуцоллэжынынэу ыльэклынэу щытэп. Хъэйнап шъыу! Зыгорэ къыослона, Джамболэт? Аслъангуащэ о узэрэгугъэу къеуцуаллэмэ, сэ фэсыдэжынынэпи! Сэ къызэрэсшлшлырэмклэ, Аслъангуащэ ащ фэдэу пшъэшъэ пагэ зышлырэр джа ишхъаклоу, нэхъоуе, адыгэ шэн дахэу хэлхэр ары. Ахэр хэмылбыжымэ, Аслъангуащэ Аслъангощэжъэп ныла. Ащ фэдэу уасэ зимылэжъ пшъэшъэ къызэрыклори Елкъаш сыдэуштэу ыдэн ыльэклына!/?

Джамболэт (*зыпльыхъэзэ*): Сыдтхэмыклагъуа тызыхэтыр! Тыдэ сыплъэми хъадэгъу нэмыкл слъэгъурэп.

Елкъаш: Шъыпкъэ, сикъош, тыдиллэныгъ щытлээгъурэр. Аслъангуащэ итхъагъо тегупшысэмэ, ари сэ сыхъадэгъу ары зэпхыгъэу тлээгъуштыр. Сэ мы дунаим псаоу сытетэу Аслъангуащэ тхъагъо ыльэгъунэу амал илэп. Ащ фэдиз зэхэшлэ дахэклэ узэндыгъэ цлыфыгум нэбгыритлэу яшлэульэгъу зедифэнэу щытэп. Аслъангуащэ сэщ пае ятэ ритыгъэ гущылэр нэмыклым пае ритыштэп. Кло, а мыхъухэщтыри хъун ыльэклынэу тэгъашти, шхъаклоу, пэгагъэу хэлъым къыхэклэу ащ дэклон ыльэклыштэп. Къыбгурэлау?

Джамболэт: Сыгу римыхъырэми къызгурэло, къаплэхэрэр сыгу къыбдимыштэни ыльэклырэп.

Елкъаш: Шъыпкъэр пштэныри лыгъэм лушыгъэм щыщ. Ау сэ сыщымылэжы зыхъуклэ, Аслъангуащэ зыгорэм дэклонкли мэхъу.

Джамболэт: Хъау, зэ джы сэри Аслъангуащэ фэгъэхыгъэу сишлшл къэсэгъалу. О зыууклыжыгъэу Аслъангуащэ егъашлэм хэти дэклонэп.

Елкъаш: Ори арэу къыпшлшлы ара, Джамболэт?

Джамболэт: Ары, ары къызэрэсшлшлырэр!

Елкъаш: Ащыгъум, сэ сыхъадэгъу фэгъэхъыгъэ унашъомкӀи къыздебгъэштэнэу мэхъу.

Джамболэт: Адэ сыд сшӀэжъын! Ар щыбгъэзыеным пае нэмыкӀрэ амал щымылӀжъы зыхъурэм, лӀэныгъэр къыхӀпхын фаеу охъу. Напи гугъи уимылӀжъэу, щылӀэныгъэм лӀшӀугъэ клӀэмылӀжъэу ущылӀэкӀэ сыд ишӀогъэжыр!?

Елкъаш: Аферым, Джамболэт, аферым! Узэрэоркъ клӀалэр мы гущылӀэмкӀэ къэбгъэшъыпкъэжъыгъ. Арымэ-э, джы сиосыет къедэлъ. Сэ сыщымылӀжъы зыхъукӀэ, уклоньшъ си Аслъангуащэ зылубгъэкӀэшт. Пый лашэми сэ силашэ дэдэми сыщымыщынэу, слӀэхэр мыклӀэззэу, сшӀо пымычъэу спсэ зэрэхӀкыгъэр гурыбгъэлост. ЕтӀанэ мырзуштэу сфепӀост: «Сэ арзуштэу, зэралорэм фэдэу, сыкъэрабгъэу сыщытыгъэмэ, Аслъангуащэ фэдэ пшъэшъэ лъаплӀэм ыгу къысфэфӀэбэнэу щытыгъэп. ЛӀакъо сыкыыхӀкыгъэу, сыоркъ шъэолӀэу зэрэщытыгъэм фэшӀ ыгу сырихъыгъагъ, шӀу силъэгъугъагъ. Сиаужрэ жъыкъэщэгъу нэс джа силыгъэрэ сынапэрэ сапэ къатезгъэхъагъэп...» ЕтӀани епӀостыр ары: «Сэ лӀэныгъэм сызэрэщымыщынэрэм имызакъоу, сишӀульэгъу итхъагъо пае ситхъагъуи спси сямьблӀжъэу захӀзгъэнын слъэкӀэу сызэрэщытыри къэсэгъэлягъо. Сэ сызылӀэкӀэ, сельӀэу джыри нэмыкӀ горэ шӀу ылъэгъунэу, ащ датхъэзз дӀэпсэунэу. Ащыгъум сэри спсэкӀэ сыдэтхъэшт. Ащыгъум зэхэсшӀэшт спсэ сызэремыблӀжъыгъэр пкӀэнчъэ зэрэмыхъугъэр». Мыхэр сфепӀонэу сыогъэгугъа, сикъош?

Джамболэт: Уицыхъэ къыстегъэлъ.

Елкъаш: Джы къэслон силӀэжъэп. КъакӀо мыдэ лаплӀ зэтэгъэщӀкыжъи шъхъадж илоф ерӀплъыжъ! (*лаплӀ зэрацӀэкӀы, Джамболэт мэгъы.*) Хъау, ащ фэдэ хэтӀп, сэ нӀпсыр сикласӀп! Адыгэ оркъ шъаом ащ фэдэ гумӀхагъэ къыхафӀэу къэслъэгъужъынэу сыфаеп! (*ИклӀрахъо къырехы.*) Гум ыкӀуачӀэ мырзуштэу къэгъэлъэгъогъэн фае. КъысфӀэсакъ, Джамболэт, къысфӀэсакъ. СӀэ мӀклӀэззэа, сшӀо тӀэкӀунэмылӀэми пычъыгъа?! ЛӀэныгъэмэ щылӀэныгъэмрэ зизэфӀдӀлыр лӀэныгъэм зэрӀпэгъокӀырэр джары. (*Блшъхъэ тыриубытэгъэ клӀрахъор къегъао. БлӀэ тетэу зэ къекӀэрэгъокӀы, чӀыгум тefэ нэтзэ къело.*) Елкъаш лӀэ-ны-гъэм... щы-щы-нӀрӀп. (*Блсэ хӀкӀы.*)

Джамболэт (*зукъэошхомхэтэу, зытакъыкъкIэеплъыхышь, хэцэтыкIызэ*): А си Елкъашэу, а сыныбджэгъужьэу, сиаслъан! Напэрэ нэхьойрэ зихъоеу, сикъош Блан! (*Сценэ гупэмкIэ къакIозэ*) Е-о-ой гуш! ИгушхуагъэрэкIэ иблэнагъэрэкIэ аслъанхэри зыгъэщынэщтыгъэ лIыхъужь шлагъор зы нэгъэупIэпIэгъукIэ кIодыгъэ. Пхырэрэчъ мы пэгэгъэр, шъхъэкIо мэхъаджэр! Тум Тхъэ ешI ащ фэдэ лIыгъэри лIыхъужьныгъэри! (*Хъадэу цылым еплъызэ*) Мэлэличым фэдэу цIыф къэбзэ шлагъор, аслъаным фэдэу лIыхъужь бланэр зигъонэмысым кызкIесмыгъэлышгъугъэр сыда? Оркъыгъэр, лIэкъольэшыгъэр арыба! Тумы Тхъэ ешI! Зы хьылъээзехъэм, лъэIуакIом икIалэу шыIэгъагъот мырэушгъэу зигъонэмысэу хъун нахь! Мы тхъамыкIагъор кыитфэзыхыгъэр джа оркъыгъэ шыуашэр, джа пэгэныгъэр арыба, джа шъхъэкIо мэхъаджэр арыба! Зы губж щэ шIуцIэ мэхъаджэм тпсэ фэтэгъэтIылы, зы шъхъакIо налъэм тшъхъэ фэтыуфэшгъурэп. Хыегъэ-зэфагъэм тытемыкIэу, лъыпсыкIэ дгъэлэшгъурэ напэм зыгорэм ыIупс кыинэдгъэсы хъурэп. Сыд фэлогъэн фая ащ фэдэ оркъыгъэм? (*Хъадэм еплъызэ*) Зиужыпкъэ мыщ фэдэм нэсырэм хэбзэшIукIэ теджэщта? Е-о-ой гуш, сикъош дышгъэу, си Елкъаш! (*МакIо, зытыреубгъош*): Е-о-ой гуш, силIыхъужь хый! Хэти лые езымышэу, ежъ-ежырэу игъонэмысыр кыызфэзыгъэсыгъэ тхъамыкI! Оркъ шъхъакIом екIодылIэгъэ лIыхъужь! Пхырэрэчъ ащ фэдэ шъхъакIор! (*ЗыкъешIэжъы, зыкъеугъоижъы*).

Хъау, хъау! Сыхэукъон фает! Ары, сыхэукъо, сыхэукъуагъ. Ащ фэдиз зилъэгагъэу, зилъэшыгъэ цIыф шэныр ащ фэдэу хэутэн пшIы хъуна? Хъухэнэп! Нэпэнчъэ-нэхъоинчъэу, лъэгукIэтынэу опсэукIэ, сыд ащ имэхъан!? Упсаоу арэп ар, упсэ зеолашгъоу ары нахь! Зыпсэ шъхъасыжъэу, инамысрэ инэхъойрэ, ышъхъэрэ ынапэрэ, ихэкурэ илъэкърэ псэм ыпэ изымыгъэшгъырэр сыдкIэ уищыкIагъа!? СыдкIэ ушыгугъы хъушгъа ащ? ЗыкIи ушыгугъы хъушгъэп. Ащ фэдэр ежыри зыгорэкIэ зышыгугъыжырэп. Мэфищэу кыгъэшIэщтыр псынжъым хэлъэу, хэлъэшгъухагъэу ыхъышт. (*Хъадэм зыфегъазышъ.*) Сыгу кыздеIэу шъхъащэ кыпфэсэшIы, лIыхъужь шлагъу! Шъхъащэ кыпфэсэшIы, адыгэ лIыгъ! Ащ фэдэ лIэныгъэ, ащ фэдэ лIыгъэ сэри кысипэсынэу Тхъэм

сельэ!у!... (Джабгъу лъэныкъомк1э цы1э пырыпыцумэ Аслъангуашэ ымакъэ къахэлук1ы).

Ят1онэрэ кыхьагъу

(Джамболэт, Аслъангуаш, Зийба)

Аслъангуаш: Аджэм, Аджэм! Ора?

Зийба: Зэ, зи умы1о! Аджэмым фэдэп ар! (Джамболэт сэмэгу лъэныкъомк1э къоуцошъ мэдало.)

Аслъангуаш: Джэба зэ джыри!

Зийба: Аджэм, Аджэм! Бгым утеса? (Бгымк1э к1оу фезжэ). Ашъу, тыдэ ущыла адэ? Тыкъэк1уагъ, мары пщыл1 пшъашъэри къыздэсцагъ. Тыдэ ущылэми кыхэк1и, шъумыгужбоу шъыгбогу шъутехъ!

Аслъангуаш (Зийба къушъхъэмк1э дэк1ы нэтзэ, ежъ сценэ гупэмк1э къэк1ошъ): Кавказ къушъхъэмэ гу ащерэф Елкъаш. Зыщыфэ ч1ыплэм щэрэшак1у. Зыфэе къуаджэм щэрэхьак1. Зыфэе пшъашъэхэр къэщэни ш1ульэгъуи зыферэш1. Аслъангошэ тхъамык1эм (гъызэ) ятэ иджэгу мэш1о фаби, игугъэ-гуш1уагъохэри, идунайи къахерэн мы къушъхъэхэм, къахерэни ышъхъэ рерэхъыжьэжъ, хымэ ч1ыгухэм лъэгук1этынэу игъаш1э ащерэхъ. (Къушъхъэмк1э Аджэмыр къыщэлъагъо.)

Яцэнэрэ кыхьагъу

(Джамболэт, Аслъангуаш, Зийба, Аджэм)

Аслъангуаш (къушъхъэм зыхаплъэм): Хъы-хы! Мары, къэльэгъуагъ Аджэмыр!

Аджэм (къушъхъэм къеплъыхызэ Зийба къыре1о): Е – зи, шъумыщынэу сидэуштэу шъукъэк1уагъа?

Зийба (ц1ык1у-ц1ык1оу къехыжьызэ): Сыда тызк1эщынэщтыр!?

Аджэм: Умыщынэн плъэк1ына? Т1эк1у ыпалок1э моу мыщ дэжъым л1ы щаук1ыгъ!

Аслъангуаш, Зийба (къызэдалоэ): Л1ы щаук1ыгъ о1уи?!

Аджэм: Ары, мары моу мыщ дэжъым...

Джамболэт (къыхэк1ышъ): Аслъангуаш, Зийба! Шъумышт, сэры. **Адрэхэр зэк1э** (апсэ 1узыгъэм фэдэу, штагъэхэу): А!... Алахъэр зы!...

Джамболэт: Шъумыщын, ныбджэгухэр, сэры, шъумыщын!

Аслъангуаш: Ухэт о?

Джамболэт: Сэры, Джамболэт ары! Шъумыщын! Тьдэ шъукыкыра шъо, тьдэ шъуклора?

Аслъангуаш: Къуаджэм тыкъекы.

Аджэм (*цтагъэу*): Зиусхъан, сэ ахэр кысэджагъэти сыкъэкыуагъ нылэп, сэ зи силажъэп!

1. Джамболэт: Умышт, умышт о! Тэ зыми тиягъэ едгъэкырэп!... Сыпыеп сэ, сыныбджэгъу... Къалооба, Аслъангуаш, къалооба Зийба! Сыда мыщ шъукызыккылауагъэр? Сыда мы Аджэми шъукызыккыледжагъэр? Оры, Аслъангуаш! Зы адыгэ оркъ пшъашъэ упчлэ ратымэ пэгъоккырытыжбынэу щытыба!? Зиушъэфынэу щыта!? Пцлы ыусыныр ащ езэгъа!?

Аслъангуаш: Сыда пцлы зыккысыушъыщтыр!? Сыда зыккысыушъэфышъыщтыр!? Сэры Аджэмым къеджагъэр! Сэр-сэрэу ащ зестынышъ, сшъхъэ есхыжъэжышът, хымэ хэгъэгумэ сахэжъэжышът. Джары сэ сишъэф кыиосыуагъ. Ори улымэ сишъэф плотэнэп, кыислтыхъунэу сауж кыххэрэмэ сыкызырамыгъотынэу уадэзеклон.

Джамболэт: Ары, Аслъангуаш! Дэгъуми дэими, зым ишъэф кыискъонэшт, лыхъужъмэ сашъщэу сэри зысэлъытэжы. Шъэф пчъагъэ скъоль сэ, ау сшлэ сшлоигъу уиунагъорэ уихэгъэгурэ зыккыубгынэрэр.

Аслъангуаш: Е-о-ой, си Джамболэт! Ар пшлэрэба?... Елкъашэрэсэрырэкытэхъулагъэмыужсэмычлэплэрпсэуплэ сфэхъужына!? Ари сэри гугъэнчъэу тыкъэнагъ. Сэ сыхэку сыкынэмэ бэлахъэу сыкынэшт нахъ, зыми сышъхъэпэштэп. Нэмыкк горэм дэпсэунэу, дэгущлонэу щытмэ, сэ сижъау ащ пэрыохъу фэхъушт. Сэ сшъхъэ есхыжъэжъмэ... ащ гушлуагъо горэ, гупсэфыгъо горэ ыгъотынккы мэхъу. Сишлульэгъу ащ фэдиз нахъ мыхъуми сишлуагъэ горэ езгъэклын сэло.

Джамболэт: Е-о-ой, си Аслъангуаш! Ори уишлульэгъуи... шъуитлуи шъуадыгэ шъыпкъ, шъхъэккылошхо шъуи, шъуилыхъужъ шъыпкъ. (*Ыгу кыизэхыхъэзэ*) Ары шъхъае, шъуитлуи шъуишъхъакло, шъуиадыгагъэ шъутекыуадэ.

Зийба: Сыда къэхъугъэр Тхъэм пае?

Аслъангуаш: Сыда узккэгъырэр, Джамболэт? Сыда о уигъэгынэу къэхъугъэр?

Аджэм: Лы ауклыгъ, слогъагъэба, тlэкlу ыпалокlэ мой мыш дэжбым лы щаукlыгъ.

Джамболэт: Шъумышт, шъумышт! Аукlыгъи-къаукlыгъи щылэп. Зы лlыхъужъ тхъамыкlэ ежъ-ежъырэу зиукlыжбыгъ.

Зийба: А Тхъэ къысауи!

Аслъангуаш: Хэта а тхъамыкlэр?

Джамболэт: Къэрабгъ алуи орэд зыфаусыгъэу, ау аслъанэу, аслъан шъыпкъэр ары. Пцlэу къытыралъхъагъэр зытырихыжбыным пае ыпсэ еблэжбыгъэп.

Аслъангуаш: А Тхъэм сиукlи, си Елкъаш ар!

Джамболэт: Ары! Ар дэдэр ары! Мары тхъамыкlэм ихъади!... *(Аслъангуашэ гъымэ куозэ хъадэм зытыредзэ, Зийбари ащ кlэлъэчъэшъ зыгуедзэ.)*

Аслъангуаш: Е-о-ой мыгъо гущи! Сэмэркъэуми тымышlэрэ орэд мыгъом сыд тхъамыкlагъуа къытфихыгъэри!

Зийба: А си Елкъаш тхъамыкl! Уилlыхъужбыгъэ ппсэкlэ къэбгъэшъыпкъэжбыгъ, ара!

Джамболэт: Ары!... Аслъаным фэдэу, аслъан шъыпкъэу адыгъ лlыхъужъ шlагъор бзылъфыгъэ орэдым екlодылlагъ.

Аслъангуаш: Си Елкъашэу, сыпсэзан! О уапэ сэ сыллагъэемэ. А си тхъамыкlэжъ мыгъо гущ! Къушъхъи мэзи зыфэгъыпхъэр оры гущи!...

Джамболэт: Ау Тимур икъуаджэ дэс пшъашъэхэр орэгущlох, орэтхъэжых.

Зийба *(къэтэдджызэ):* Зэпстэури Тхъэм къозэу регъэшъых! А орэд мыгъор зыусыгъэми, къэзылуагъэми абзэгу Тхъэм пегъэз!

Джамболэт *(зэпымыоу гъызэ, Аслъангуашэ ылэ еубытышъ, къегъэтэдджы):* Къэтэддж, сшыпхъу дах! Икъуныгу узэрэгъыгъэр, джыри угъынэу бэрэ игъо уифэн о! Къэтэджи, джы мы лlыхъужбым иосыет къыосlожбын!

Аслъангуаш: Е-о-ой, си Джамболэт! Тхъэм сэ мы тхъамыкlагъор сигъэлъэгъуным пае мыгъогум сыкъырищэгъэн фae! Е-о-ой-мыгъо гущи сэ, егъашlэм сыгъынэу сыкъэнагъи!

Джамболэт: Егъашlэм уфэгъыни тефэ. Ау зэ зэлуни, аужырэ такыкхэм изэрэщыт зыфэдагъэр зэгъэлъэгъужъ! Иаужрэ гущылэхэр зэхэхыжъ! (Зийбари ащ адэжъ къэкlо). Тхъамыкlэмрэ сэрырэ мыш дэжбым улэныр ищыкlагъа,

имыщыклагъа тлозэ, сыхъатырэ ныкьорэ, сыхъатитлу фэдизрэ тызэдау тыщытыгъ.

Аслъангуаш: Сыдэу пэрыоху уфэмышъугъа адэ, Джамболэт? Сыдэу сэ сэмыгэшлагъа? Сыкъэчъэныеба? Сыкъэчъэни лъэгонджэмышъхэкӀэ сыфэтӀысыныеба? Зыгорэуштэу къэзгъэнэжыныеба?!

Джамболэт: Хъау, Аслъангуаш, хъау! Аужыпкъэрэм сэри дезгъэштагъ ащ.

Зийба: Сыд гущылӀа а къаплорэр? Ащ фэдэ мэхъуа шыу?!

Джамболэт: Ары Зийба, ащ фэди мэхъу! Адыгэ оркъ шъаоу Елкъашэ арэуштэу ышӀэн фэягъ. Мары, джы адыгэ оркъ пшъашъэу Аслъангуашэ ихэку къызыринэкӀэу, ышъхъэ рихыжъэжыныр къытефэу щытмэ, а тхъамыкӀэм лӀыгъэ зэрэхэлъыр къыгъэлъагъоу, ыпсэ емыблэжыныр къытефэщтыгъэ. Елкъаш Аслъангуашэ фэдэу ышъхъэ рихыжъэжынын ылъэкӀынэу щытыгъэп. Арэуштэу ышӀэгъагъэмэ, пцӀэу къыраупцӀыгъэр къыгъэшъыпкъэжыгъэ хъушттыгъэ. Синыбджэгъужъэу, сикъош дышъэм джы хэти зыгорэкъырилӀолӀэжынымылъэкӀынэу къыгъэшъыпкъэжыгъэ зэрэмыкъэрабгъэр, лӀыгъэшхо зэрэхэлъыр. Пый лӀаши адыгэ чати ащымыщынэу, ежъ икӀэрэхъуащи щымыщынэжъэу, щынэ зыфӀлорэр ымышӀлэу зэрэщытыгъэр хэти ышӀошъ хъуным пае ыпсэ еблэжыгъэп.

Аслъангуашэрэ Зийбэрэ (къыизэдало): А тхъамыкӀэ гушӀ!...

Джамболэт: Осыет къызэрэсфишӀыгъэу къыосӀожы, пшӀошъ мыхъоу щытмэ, Тхьи къытесӀон, ышъхъэ кӀэрахъор зытыреубыти, гъэтырэр къызези, бзэр къызекъудыйи ылӀэ мыкӀэззыгъэкӀэ!... Ащ фэдиз гупытагъэрэ лӀыгъэрэ къызэхэзыгъэфэн зылъэкӀырэр зырыз.

Аслъангуаш (гъызэ): СэшӀэ мыгъо гущи! СшӀэщтыгъэ гущи!

Зийба: Хэт гуща ар зымышӀлэрэр!? Хэт гуща ар зышӀошъ мыхъун ылъэкӀыщтыр!? Ащ фэдэ лӀыхъужъ псэемыблэжыр!...

Джамболэт: Ау ошӀа, илӀыгъэ къыгъэлъэгъон къодыем паеп ар ыпсэ зыкӀемыблэжыгъэр. ЯтӀонэрэ шъхъэусыгъоу къыӀуагъэр о къэплуагъэм фэдэкъабз. «Сэ псаоу мы дунаим

сытетыфэк1э Аслъангуашэ инасып кэк1ощтэп! Ыуагъ, «сэ сышымылэжы хъумэ, зыгорэм дэгущ1онк1и...»

Аслъангуаш (*ылэк1э Джамболэт ыжэ зэтыриубытэзэ*): Щыгъэт! Къэмылу!... Тхъэм ерэмыд!... Елкъаш ыпсэ зеты кынэуж сэ сфэшъуашэу кэнэжырэ закъор чылэ пчъэлухэм лъэгук1этынэу салутыныр ары!...

Джамболэт: Ащк1э сэри кыбдесэгъаштэ, Аслъангуаш. Ау ащ нэмык1эу джыри зы – о зыгорэм удак1оу, удатхъэмэ, уитхъагъо ыпси зэхилэнэу кысылуагъ. Хъаулыеу зиук1ыжыгъэ зэрэмыхъугъэр ащк1э кэшъыпкэжынынэу ылуагъ.

Аслъангуаш (*ышхъэ хилэтык1эу, зигъэпагэзэ*): Ежъ псаоу, сапашхъэ кьиуцоу, ежъ ыжэ шъыпкэк1э мыхэр кысылуагъэу щытыгъэми фэсымыдэни! Сэ сшхъэ емпысыгъэ 1оф кызэрэсипэсыгъэм пае сыгу езгъабгъэми тефэу сэлъытэ!

Джамболэт: Сэ укысэупч1ымэ, сэри ар дэдэр ары кыос1он слэк1ыщтыр, Аслъангуаш! Елкъаш мырэуштэу зыфигъэшъошэжыгъэу о мы хэгъэгум ущыпсэоу, ущытхъэмэ хэти нэлэты кыуиухын сш1ош1ы.

Аслъангуаш: Ащ нахыби сэ сфэшъуашэ гуш!... Джы нэс дунаим кытехъагъи тек1ыжыгъи нэлэты кысахырэм имызакъоу, псэу кэхъуштхэми янэлэты кыстефэщтын. Сихэку сыкынэжымы сшхъэ есхыжэжымы кыстефэщтын. Ау сшхъэ есхыжэжышт! Елкъаш псаузэ сш1ыгъэ унашъор ар щымылэжэу зэблэхъужымы, сэщ нахъ пшъэшгъэ нэпэнчъэ щылэнэпи! Сык1ощт, сык1ощт!

Зийба: К1о, сшыпхъу, к1о! К1ори мы тхъамык1агъоу кытэхъулагъэм уш1элфэ фэгъ, фэпыхъ!

Аслъангуаш: А Джамболэт! А сикъош! Мы сишгъэф уушъэфынэу кысэптыгъэ гушылэр къэбгъэшъыпкэжышты. Арыба!..

Джамболэт: Ары, ары шхъае уятэ згъэхъуным пай ар. О уздэк1ощтым узнэсыхэк1э, 1офыр зытетыр хэти ес1ожышты. Яс1ожыныншъ, зэхэзыхэу, Елкъаш пае «афэрым!» зы1ощтхэм, о пшлагъэми уасэ кыфаш1ынэу амал арэгъот.

Аслъангуаш: Сэри ащк1э сыолъэлущтгъагъэ. Арымэ, хъарк1э, Джамболэт! Си Елкъаш тхъамык1э егъаш1эм

пщыгъупшэнэпщтын, угу къэкӀы къэс улыгъынщтын, ау
Аслъангуащи зыщымыгъэгъупш! Ащ пайи зы нэпс гъуатӀо
ебгъэхымэ, сэ сифэмышгуашэми, о пшъхъэ ифэшгуашэ
пшлагъэу хъун!

Джамболэт: КӀо, сшыпхъу дах, кӀо! Тхъэм гукӀэгъу
къыпфеш! Тхъэм кӀуачӀэ къыует!

Аслъангуащ (*хъадэм джыри зэ зытыреубгъожьышъ*):
ХъяркӀэ, Елкъаш, хъяркӀэ! О ппсэ сэ сфэптыгъ. Сэрымэ,
сишъхъафитныгъ нылэп ощ пае чӀэсынэн слъэкӀырэр.
ХъяркӀэ! Пфэмышгуашэу о къыотхыгъэм итазырэу сэ
сигъашӀэр хъазаб закӀэу схьыщт.

Зийба (*Джамболэт релӀо*): Сэ Аслъангуащэ мы къушъхъэ
кӀыбым нэс згъэкӀотэщт.

Джамболэт: ГъэкӀуатэ ыкӀи еушъый! ГъэшӀэ хьылъэу
зыхъхъащтымкӀэ пшъэшъэ тхъамыкӀэм гу пытэгъэшхо
ищыклагъ! Ащ илоф хэти нахъ кӀын, гугъэуз. Елкъаш ыпсэ
ыти хэкӀыжыгъ. Аслъангощэ тхъамыкӀэр арымэ, ар мафэ
къэс минрэ лӀэзэ игъашӀэ къыхъыщт.

(*Аджэмырэ Зийбэрэ Аслъангуащэ ыблыпкъ кӀэтхэу
къушъхъэмкӀэ дэкӀых. Аслъангуащэ гъыбзэ къыӀорэм фэдэу,
игъы макъэ къушъхъэр зэпигъаджэзэ макӀо. Къушъхъэ шыгум
зынэсыкӀэ къегъазэшъ, къэкуо.*)

Аслъангуащ: Джамболэт!... ХъяркӀэ, Джамболэт!

Джамболэт: Гъогу мафэ гуш, гъогу маф! Тхъэм гукӀэгъу
къыпфеш! (*къеплъырэмэ закъыфегъазэшъ*) «УфэсакъыкӀи,
узфэсакъыжыкӀи Тхъэм ыухыгъэм упэшӀуекӀон
плъэкӀыщтэп» аӀо. Шъыпкъэн фае ар. Сыда зыпӀокӀэ, цӀыфым
кӀуачӀэу, амалэу илэр зэкӀэ, фый-фэмыеми, ымышлахэу
Тхъэм ыухыгъэм фегъэлорышӀэ, етӀани сид пшлагъэкӀи
ащ къебгъэгъэзэжыын плъэкӀыжырэп. ЗэрэхурэмкӀэ,
Тхъэм ыухыгъэу зыфалорэр тэри гу лъытымытахэу
къэдгъэшъыпкъэжыщтын... (*Джабгъу лъэныкъомкӀэ
пырапыцум макъэхэр къыхэлукӀы. Тимур, Сэфэр, Зан аӀоу,
япщылӀ кӀалэхэри ягъусэу къыхэкӀых.*)

ЯплӀэнэрэ къыхагъу

(Тимур икупрэ Джамболэтрэ)

Тимур (*гузэжъогъуишхом хэтэу*): Тыдэ щыла Аслъангуащэ,
тыдэ щыла?

Занбый (*Сэфэр зыфегъазышъ*): Зэрэс1уагъэу кыч1эк1ы. Аслъангуащэ Елкъаш ыхъыгъэн фает.

Сэфэрбый: Ары, арын фает! Джамболэти ащ дэлэпы1энэу къэк1огъэн фает.

Джамболэт (*Тимур зыфегъазышъ*): «Сыдым сигъэш1эн сэ» зыфалорэр сыда?

Тимур: Хэта зыш1эщтыр, о умыш1эрэмэ?...

Джамболэт: Сыдым сигъэш1эн адэ!... О уипшъашъэ сырипэсак1уа, сыриухъумак1уа сэ?!

Тимур: Шъорын фает сипшъашъэ зыхъыгъэр! Мары, Занбыйи джары зэрегупшысэрэр!

Занбый, Сэфэрбый: Ары! Елкъашэрэ орырэ, шъорын фай ар зыхъыгъэр!

Тимур: Ялэ, ялэ! Е сипшъашъэ кысфэшъушъэжъын е ц1ыфмэ ащымыгъупшъэжъын бэлахъ кытэк1ун. Зымэфэрэ заор ащ ыдэжкык1э к1элэц1ык1у джэгум фэдэу къэнэжъын.

Джамболэт: А зиусхъан нахъыжъ! Тхъэм о джащ фэдэ бэлахъхэр къэбгъэхъу зэпытынэу укыигъэш1ыгъэн фает. Сыдэу тхъамык1агъу ар!

Тимур: Зыбгъэлүшэу, зыбгъэш1агъоу ущымытэу, к1алэ, къало тэрзэу! Тыдэ щыла сипшъашъэ? Тыдэк1э к1уагъэха? Елкъаш сипшъашъэ тыдэк1э дищыгъа? Мыщ фэдэ чэщныкъом сыда о мыщ щыпш1эрэр, сипшъашъэ шъухъынэу армырмэ?!

Занбый, Сэфэрбый: Ары адэ!...

Джамболэт: Сэ мыщ сыкызык1эк1уагъэр ара шъукызык1эупч1эрэр? ... Шыпкъэ, тэ мы ч1ыплэм Елкъаш тхъамык1эмрэ тызэгъусэу тыкъэк1огъагъ.

Занбый (*Сэфэрбый зыфегъазышъ*): Ольэгъуа зэрэс1огъагъэу кызэрэч1эк1ырэр!?

Тимур: Адэ ет1анэ?

Джамболэт: Елкъашэ пый 1ашэми, о уичати, ежык1эрахъуи зэрэщымыщынэрэр кыгъэлъэгъоным пае къэк1огъагъ мы ч1ыплэм. Мы ч1ыплэр ащк1э ахърэт гъогум техърэм иежъап1эу арыгъэ. Мыщ нэс сыкыдэк1онэу кысэлъэлугъ. Аужырэу илонхэр ылохи иш1энхэр ыш1эхи ахърэт гъогум техъагъ. Тхъэм ынэш1у кыщифагъэмэ, джы нэс джэнэтыми нэсыгъэнк1и мэхъу. Мары дунэе хылыбэр дунаим кыбытинэу, ихъади мыщ дэжъым кыщинагъ.

Зэк1э (*хьадэм езэрэгъэплыхэзэ*): Алахьэр зы! Мыр сыд шыу!?

Джамболэт (*губжым хэтэу*): Джа дэдэр ары! Джа зэрэшъульэгъурэ дэдэр ары! Мы бэлахьым ехьылагъэу шъуигупшыси шъуиш1ош1и зэрэпхэнджыр, мары, шъуинэрыльэгъу! Елкъаш шъуипшъашъэ ыхьыгъ, ара? Гымм! Тхьамык1эм ихьэдашъхъэ мыщ фэдэу шъуапашъхъэ кымыуцогъагъэмэ, Тхьэм ыш1эн, Елкъашэ ыц1э джыри пц1ы ладжи тешъуупц1эни шъо слъэгъухэрэм!

Тимур (*лъэшэу иджагъоу*): Олахьэ-э-э, сик1ал, сэ ащк1э зи симылажъ! Къэрабгъ а1оу оред зыфаусыгъэ к1алэм пшъашъэр дэк1онэу фэягъэп.

Джамболэт: Къэрабгъэм мырзуштэу ыш1эн ылъэк1ына?! Ы1э мык1эзэзэу, ышъо пымычъэу к1эрахъор мыщ фэдэу ышъхъэ тыриубытэн ылъэк1ына!? Шъуеплъ моу аслъаныжъым ынапэ! Хьэдашъо кытеуагъ нахъ мыш1эми, щынэ теплъэ горэ к1эшъолъагъуа?!

Занбий, Сэфэрбий: Тхьамык1эжъ гуш! Лыхъужъ насыпынчъ!

Тимур: Зэк1э кызырык1ыгъэр зы делагъ, зы хэукъоныгъ ны1эп!

Джамболэт: Ары, зы хэукъоныгъ, делагъ! Лыпкъ ит адыгэ л1ым а1орэ пстэури ыш1ошъ хъун фаеп. Ыпэрапш1эу ыуплъэк1ун, ыушэтын фае. Дэгъоуи дэеуи хэлъхэр кыдылътэзэ, иунашъо ыгъэпсын фае!..

Зэк1э: Е-о-ой, к1элэ тхьамык1! Сыдэуи унасыпынчъа! (*Хьадэм к1эльырыхъэхэзэ, лухъор къехы.*)

Хьаткъо Умар
(**Омер Сейфеддин**)

БГЫРЫПХ

Рассказ

Синыбджэгъоу офицерымрэ сэрырэ тыщысыгъ. Къыдбгъодэт шэнтим тесыгъ ыпак1э зэхэк1ыхъажыгъэу адыгэ пэлошхо зыщыгъ л1ы шлагъо горэ. Адыгэ палохэр зыщыгъ к1алэхэу 1анэм пэххэм зыгорэхэр къафилуатэщтыгъэ.

Узэрэплъынымк1э, Кавказ кык1ыгъак1эу кышыхъуштыгъэ а л1ыр.

– Сызэрэгугъэрэмк1э, гъогухэр лухыгъэ хъугъэх, – с1уагъэ.

– Тэдэрэ гъогухэр? – ы1уишъ, синыбджэгъу нэбэ-набэу сынэгъу кык1эплъагъ.

– «Тэдырэ гъогухэр?» п1уагъыя? Кавказ гъогур арыба зыфас1орэр!

– Тауштэу къэпш1агъ ар?

– Еплъыба мо силъэпкъэгъум!... Мыр Кавказ кык1ы-гъак1эк1э сенэгъуе.

– Тары а уилъэпкъэгъур?

Уянэсымэ лъыр къарыутхыным фэдэу зынэк1ушъхъэхэр шэплъэу тиджабгъук1э щысы л1ыр езгъэлъэгъугъ. Зыфас1орэр зельэгъум, синыбджэгъу щхэу ыублагъ.

– Сыда узык1эшхырэр? – с1уагъэ, т1эк1у сыгу кьеоу.

– Ар адыгэпышъ ары! – кыы1уагъ синыбджэгъу.

– Адэ, ыбзэ сыд еп1уал1эрэ?

– Зеш1ытэжы, шъыу!

– Дигъэхъашхынхэу ара?

– Хъаауу.

– Адэ сыд пае?

– Ежъ адыгэ заш1уигъэш1ыным пае!

Зэзгъээзк1и мо л1ы хъазынэм сеплъыгъ. Шым зэрэтет1ысхъэхэ хабзэу шэнтым тесыгъ. Тыркубзэк1э зыпсэлъэ закъуи ымыш1э фэдэу, самбыр-самбырэу ышъхъэ ыгъэсысызэ, ы1эмыч1э ч1элъ адыгэ тыжыын к1эпщымк1э илъае мэ атеу1эзэ, адыгэбзэ къабзэк1э гушы1эщтыгъэ.

– Сэмэркъэу кыздэмыш1, мыр адыгэ шъыпкъ.

– Мыр зитхъ, мыадыгэк1э, ныбджэгъум тхъэ ы1уагъ.

– Сыдым уигъаш1эрэ?

– Сымыш1э хъуна, еджап1эм тыщызэдеджагъ.

– Дзэк1ол1а? Офисера?

– Ары. Ары шъхъае мафэрэ адыгэ цые зыщелъэшъ, адыгэу зефапэ.

Згъэш1эгъуагъэ:

– Адыгэп о1о. Гурджа зыгорэк1э?

– Хъау.

– Чэчэна?

- Хьау.
- Лэзга?
- Хьау.
- Адэ, сыд лъэпкъа?
- Тырку шгыпкъ.
- Тьдэ щыщ?

– Истамбул. Янэ нэмыщымэ ащыщ. Ятэ Кастомону кык1ыгъэу тырку къэлэшъхьэ тхьэмат.

– Адэ, мо тыркум адыгэу заримыгъэлъэгъумэ мыхъунэу сыд лажъа тефагъэр? – с1уи сеупч1ыгъ.

Синыбджэгъу нэш1о-гуш1оу кысэплъыгъ.

– Кыпфэс1отэн, къедэлъ, – ы1уагъ. – Мы л1ым ыц1эр Махьмуд. Еджэ зэхъум я 9-рэ классым нэсыфэ, лъэпкъ зэхэдз и1агъэп. Адыгэ къуаджэхэр зэпхыгъэ къалэу Карамурсэл кыырихи, а гъэм иныбджэгъу горэм адыгэ хульфыгъэ бгырыпх дэхэ дэдэ кыфыхыгъагъ. А бгырыпхыр сэри слъэгъугъэ. Лъэшэу дэхэ дэдагъ. Махьмуд-беи бгырыпхыр ыбгы рилъхьагъ. Джа мафэм щегъэжьагъэу, лъэпакохэр пхъатэ пимыхьыжьыхэу, адэмыгуцы1эжьэу, адэмыпсэужьэу ригъэжьагъ. Ят1онэрэ гъэм зэрэадыгэр кыгъэнэфэпэнэу паспорт кыдихыгъ. Карамурсэл к1уагъэ. Дзэк1о еджап1эм тызэк1ом, Махьмудэ тырку мэкъэ гъэпсык1эр хинагъ. Еджап1эр тыухи, офицер тызэхъум, тыркубзэри щыгъупшагъ. Ары шъхьае, адыгабзэри тэрэзы дэдэу зэригъэш1эшъугъагъэп. Дэгъоу ыш1эгъагъэр адыгэ мэкъэ гъэпсык1эр ары. Ыц1э тэ зэблэтхъуи «Черкес Махьмуд» фэтыусыгъ. Ащ фэдац1эм Махьмудэ кыгъэгубжын тш1ош1и фэтыусыгъагъ шъхьае, ыгъэгубжыгъэп, игуапэ хъугъэ нахь. Офицерэу зы адыгэ пашэ горэм гохьагъ, ащ к1ыгъоу Истамбул дэфагъ. Кавказым к1уагъэ, ащ щыщы зиш1ыгъ. Ежъ илъэпкъык1э зыпари 1оф зыдыримылэ хэгъэгур ежъ ихэкоу ш1у ылъэгъугъ. Адыгэ пшъашъи кыщагъ. Шъхьафитэу зек1онхэр Осмэнлым зыщагъэуцум, Истамбул кыгъэзэжьыгъ. Адыгагъэм фэлажьэу, дэлажьэу ригъэжьагъ. Тьдэ к1оми, мы зэхэпхырэ адыгэ макъэк1э адыгагъэм тегушы1эу, адыгэмэ ядахэ е1уатэ. Ятэ кык1лэныгъэ мылькур ыщагъ. Ахъщэу ащ кык1лэныгъэр «Адыгэм итарихъ» зытхырэм ритынэу 1уагъэ ыш1ыгъ...

Кавказым кыкылыгаклэу кысшлэшлыгъэ адыгэ тыркум зэ джыри гуфалгъэу сеплгыжыгъ.

– Илахылахэми зи адыгэ цыпэ ахэтэп шыула, сикшош?

– Ахэтэп, шыу! – ылуи, синыбджэгъу лэнэ лъэкъуиплым теуагъ. – Янэкли, ятэкли адыгэ цыпэ цыкыи хэтэп. Зы адыгэ гуцыли ышлэщтыгъэп. Зэдеджэхэ пэтзэ, кыфахыгъэ адыгэ бгырыпхым гъэшлэгъон ришлагъ. Адыгэ бгырыпхым ышхъэ-куцл зэпыригъэзагъ. Джа лъэхъан дэдэм адыгэ шыпккъэ зишлэу ыублагъ.

Мэфэныкъом фэдизым синыбджэгъум кысфилотагъ Черкес Махьмуд икъэбархэр. Узеплгыклэ ллы бланэ фэдэу къэлыагъорэ лпыр егъашлэми заом хэхъагъэп. Ау шыуашэу щыгъым лыхъужъ теплэр кыреты...

Тэ тызэрэгъэгуцылэу тыщыс тлозэ, кыгосыгъэ клалэхэм къясэмэркъэузэ Черкес Махьмуд тэджыжыгъэ, ашхыгъи, рашгъугъи ыпклэ ытыжыгъ...

... Ильэс 20-клэ узэклэлэбэжымэ кыфахыгъэ адыгэ тыжыи бгырыпхыр зэпэлыдыжъэу ыбг илгыгъ. Ежъ-ежырыгъэ гузэхашлэклэ шхъафитэу илэпккъ ащ нэмысыгъэу, илэпккъ шыуашэ ар щыц ымышлышгъугъэу, мыщ фэдэ лэшлэгъэ дахэхэр зимылэ лэпккъ тхъамыклэмэ джа дэдэм саригъэгупшысагъ.

Тыркубзэм кызыици, адыгабзэм кызыицагъэр Едыдж Батрай

Гъэзетэу «Шыблэ» зыфилуу Германием щыпсэурэ адыгэхэм къыдагъэкIырэм кытхыжсыйгъ («Шыблэ», 1985-рэ илгъэ, гъэтхалэ маз, н. 5).

Адыгэ литературабзэм тетэу зэзыгъэфэжыи, хэутыным фэзыгъэхъазырыгъэр Шхъэлэхъо Абу. Гъэзетэу «АМ», 01. 03. 1996.

**АДЫГЭМЭ ТХЪАМЫК1АГЪОУ
КЪЯХЪУЛ1АГЪЭМ ИГЪЫБЗ**

Алахьталэм дунэежыр зэрихьок1и,
Ахьунк1ахьи къралыжыр ращэхи,
Ащ кыужым мыжыкыжыр кызызахьи,
Бэлшэуикэр ц1эу зыфаш1и, бэу кьежыагы,
Къемыжыагъэу зы1ук1агъэр бэм хагъапл1и,
Зэрэгъэпл1и шуц1эгъабэу зэрэш1ыгы.
Анахьыбэу къахэхагъэр мыжыкыжыи,
Къээзкыжыбэу лъэпц1э 1аджи къагъэпц1агы,
Тымыш1ахэу хэгъэгубэр кызызлашты,
Зымыштагы зыштагъэри аук1ыгы,
Шхончыбауи ятопыжыи кырашчал1и,
Къагъэгъуагъоу Гъобэкъуаеи щаублагы.
Блэгъэ дэдэу топы щабэр кырат1упши,
Шъузы к1алэр шъхъэфитынчэу кыдэк1ыгы.
Нэжъ-1ужыу, к1элэ-гъуалэу кыдэнагъэр
Аугъойи хьадырыхэм ращэжыагы.
Ращэжыагъэу к1одык1аеу хэк1одагъэр
Шыищым кьехъоу гъобэкъуаер къалотагы,
Къалотагъэм як1одып1эр Бжъэдыгъухьабли,
Ар къалуати а1отэжыи тагъэгъыгы.
Ащ кыужым ягъомыли ябылыми
Зи кьемылэу бэлшэуикым зэрипхъуагы
Ащ кыблэк1и Къунчыкьохьаблэм кызыдаом,
Къыдэужыи, ц1ыфэу дэсыр кыдэк1ыгы.
Къыдэк1ыгъэр Джэдджэхаблэм кызыдахьэм,
Дзэу дэхагъэм Къунчыкьохьаблэр зэрипхъуагы,
Къак1эльжежыи, Джэдджэхаблэ кызыдаом,
Тэуе¹ нэсыхи, хые 1аджи къагъэстыгы.
Ащ лыпытэу къуаджэм хахьи, хьак1эу хэси,
Къуаджэм хапл1и, лыи зык1этыр ращэжыагы.
Ращэжыагъэм ызыщани къэмык1ожыи,
Къэк1ожыыгъэм инахьыбэр симэджагы.
Нэшъукъуаеи дзэр зыдахьэм кыыхагъахьи,

Зи кѣмынѣу чылѣм дѣсѣр кѣыхашѣгы.
 Кѣыхашѣгѣр шѣищѣм кѣехѣоу кѣаѣотагы,
 Гѣобѣкѣуаѣм шѣищѣу хѣтыр бѣдѣдагы.
 Гѣыбзѣр кѣаѣоу губгѣо пѣланѣм ращѣжагы,
 Щѣгыныхѣр, кѣажѣхатхѣуи, кѣащатхѣыгы,
 Аупѣлѣныхи, хѣе купыр кѣызѣпабли,
 Кѣанылыгѣм зынагѣсѣм щѣаукѣыгы.
 Щѣаукѣыгѣм уѣлѣгаѣр кѣахѣкѣыжѣи,
 Кѣахѣкѣыжѣи, лѣы зауѣлѣ кѣѣкѣложѣыгы.
 Кѣѣкѣложѣыгѣм якѣѣбарѣыр кѣафѣмыѣоу,
 Кѣаѣотѣнкѣлѣ кѣырагѣажѣи щѣанѣжѣыгы.
 Зыщѣагѣѣтыкѣбѣ шѣыты цѣыфѣыхѣр ащ ѣгѣѣгѣѣу,
 Ащ ягѣыбзѣ кѣѣпѣотѣныр тхѣмыкѣлагѣуи,
 Тхѣамыкѣлагѣор амыгѣбалѣу, амыукѣлѣу
 Лѣы бѣдѣдѣ машѣ ашѣи радзѣыхѣгы.
 Радзѣыхѣгѣм гырзѣ макѣѣ кѣахѣлѣукѣлѣу,
 Кѣлѣлѣ-гѣуалѣу кѣѣкѣложѣыгѣм кѣаѣотагы.
 Кѣаѣотагѣм быслѣымѣнхѣр ѣгѣѣгѣырзѣи,
 Гырзѣ макѣѣр хѣадрѣхѣм ахѣыжѣыгы.
 Аскѣѣлаѣр² кѣаухѣѣурѣѣи ялѣы щѣкѣлѣым,
 Инахѣыбѣр Чѣсѣѣбиеу³ ращѣжагы.
 Ращѣжагѣм якѣѣбари, арашѣлагы,
 Цѣыф ѣмышѣлѣу непѣ нѣскѣлѣ кѣынѣсыгы.
 Кѣагѣѣзѣжѣи Пѣунѣжѣыкѣуаѣм ихѣгѣуашѣхѣѣм,
 Луашѣхѣѣм фѣдѣу ѣхѣгѣуалѣхѣи игѣольхѣагы.
 Ар зѣхахи, тикадѣтѣр лѣѣѣтемытѣу .
 Очѣпѣщѣѣм⁴ ихѣгѣуашѣхѣѣ кѣынѣсыгы.
 Кѣынѣсыгѣѣр кѣѣрѣгѣулѣу цѣп⁵ зашѣи,
 Кѣѣзѣрѣшѣи бѣжѣѣдыгѣубѣр кѣѣкѣолѣлагы.
 А кѣѣбарѣыр бѣлшѣѣуикѣым зызѣхѣхѣм,
 Шѣлѣхѣ дѣдѣу машѣр ашѣи, итѣысхѣагѣѣхи
 Дѣѣпащѣу Пѣщѣымѣфѣ пѣщѣым ипѣлѣур хѣанѣым
 Емыдѣлухѣу зѣо ѣофѣыр рагѣѣжагы.
 Топѣ макѣѣр шыблѣ макѣѣу кѣашѣлуигѣѣшѣи,
 Амышѣлахѣу ятопышѣхѣѣм шѣхѣѣаридзагы.
 Шхончыбаор натѣрыфѣу щѣагѣѣтѣыпѣи,

Т1ыгъэу я1эр хьадэжъмэ аушъагъи,
 Ушъэгъапэу мыжыкъыбэ 1уашъыжыгъи.
 Жыбгъэм фэдэу кэдетыдзэр дэлъэдагъи.
 Дэк1ыжынынэр унашъоу кызалок1эм,
 Зетек1ыеу шъузы к1алэр къальежыагъи,
 Гъы мэкъэшхор Нэшъукъуаеи кыдэлук1и,
 Шъузы-к1алэр зетек1ыеу кыдафыгъи.
 Быслъымэным фэмыщалэу, шъхъэ ямылэу,
 Я1э сэшхор кырапхъоти, къагъэзагъи,
 Зэгъафэгъэу шыу пш1ык1упл1ыр псэеиыблэу,
 Шыблэм фэдэу заор аш1и, ахэхьагъи.
 Гъэзэуатхэр ащ щаубли, зэмыблэжыыхэу
 Заор аш1и, ащ аш1агъэр гъэш1эгъони.
 Нэрылэгъоу мыжыкъыбэр зэш1аупк1и,
 Амыук1эу л1ы заулэ къэк1ожыгъи.
 Мыжыкъымэ яку хылыи къаунэк1и,
 Пк1ашъэ⁶ ик1и Март⁷ ежъап1эм ечъэжыгъи,
 Ащ ыужым къалэм кыик1и шыу къэси,
 Дэнисенэу⁸ ащ кыыхыгъэм тигъэгъыгъи.
 Кэдетыдзэр приказым кыыригъэзи,
 Мызэуахэу зэхэк1ыжыи къежъэжыгъи,
 Пыриказыр къалумык1эу зэхэмык1эу,
 Хъунк1э зыш1эу ежъэгъагъэм дифыгъагъи.
 Ары шъхъак1э имэк1ап1эм тырагъафи,
 Филимонэр¹⁰ къэлэ унэм кыдафыгъи.
 Ащ игъусэу сомэу дэлъи, лъэпкъэу дэси,
 Дарагъэщи, Щынджыи¹¹ губгъом ек1оллагъи
 Къек1ол1эжыи кэдетыдзэр къахэхъажыи,
 Ежъэжынынхэр ямурадэу зэлук1агъи.
 А къэбарыр бэлшэуикым зэхамыхэу,
 Ш1эхы дэдэу Пэунэжыкыуаеи дэужыгъи.
 Зыдэужыи Пэунэжыкыуаеи л1ык1о ыгъак1уи,
 Кэдетыдзэр дэк1ыжыгъэу ара1агъи.
 Къагъэзэжыи бэлшэуикэр кыдэхъажыи,
 Дэхъажыгъэу дэсы к1алэр а1отагъи:
 Зы1отагъэм ц1ыфы пстэуми кыырамыкуи,

Зэрамыкоу зэрэщытым гу лъатагъи.
 Тхьамыклагъор янэ-ятэмэ къафыкъози,
 Акъо закъо Пэунэжыкъуае дэк'одагъи,
 Пэунэжыкъуае ямылажъу, ямыхъакъу,
 А Хьэкъарэм имыгъуагъэ тек'одагъи,
 Ащ ыужым Тэху лъашэ мэкъур ыцъу,
 Ымышлахэу зы егъэзыгъэ кы'луклагъи.
 Кы'луклагъэр Пэнэхэсым щыщ к'алэу
 Индырысэу тхьак'умэжым ик'элагъи.
 Индырысэм хьэламэтхэр кыщехъул'и,
 Тэху лъашэм мэкъу куахым хиш'ыхъагъи.
 Хиш'ыхъагъэр гъэзэуатым щыщы к'алэу,
 Тэху лъашэм мэкъу куахым дищэгъагъи.
 Дырицагъэр Тэху лъашэм ыгъэбылъу,
 Гъэбылгыгъэу чэщ-мэфищэ ы'ыгъыгъи.
 Ащ ыужым Индырысэр мырэхъатэу,
 Рэхъатыгъок'э Нэшъукъуае к'ожыгъагъи.
 Ащ ыужым Нэшъукъуаеу ращэжыгъэм.
 Ахэфэжы у'лэгъаеу къашэжыгъи,
 А'лотагъэр Бжыхъэкъояк'эм щыщы к'алэу
 Джэстэ ц'ык'лоу Ц'ык'лужыем ик'элагъи.
 Ащ ыужым Ц'ык'лужыем зызэхехым
 Ш'эхы дэдэу Ц'ык'лужыер кынэсыгъи.
 Кызынэсым Пэунэжыкъуае къахэпсалы,
 Псэлъэ дахэр тхьамыклагъоу къари'уагъи.
 Къари'уагъэр: «Мы фэмыфэу щаук'ыгъэр,
 Зэрамыкум ы'лотагъэу къа'лотагъи.
 Къа'лотагъэр шъузы-к'алэмэ зызэхехым
 Гъы мэкъэшхор шъузы-к'алэмэ къа'лэтыгъи.

¹ Тэуй – адыгэ къуадж.

² Аскъэлай – адыгэ къуадж.

³ Чэсэбий – бжэдыгъу л'акъу.

⁴ Очэпций – адыгэ къуадж.

⁵ Цеп – къэуцуахын.

Къызалэтым ягъы макъэ сыкылэти,
Шъузы-клалэмэ ягъы макъэ сигъэгъыгъ».
А гуцылэр Пэунэжыкыуаеи кыщарилуи,
Зы гуцылэ игукъанэу ащэжыгыи,
Ащэжыгыэр Пэунэжыкыуаеи дэклодагъэу,
Иклодыклэр тхэамыклагъоу къалотагыи.
Къалотагыэр гъэзэуатэм зыхэклуадэм
Иклодыклэм быслъымэнхэр ыгъэгъи.

6. Пклашгъэ – псыхъо.

7. Март – псыхъо.

8. Дэнисинэу – унэшъотхылыгъэу арагъэхьыэр.

9. Пыриказ – унашгъу, ламыр.

10. Филимон – Кубан хыкумэтым ипаш.

11. Щынджый – адыгэ къуадж.

ГЪОБЭКЪОЕ! ТХЪАМЫК1ЭУ БЭЛШЭУИКЫДЗЭМ ЫУК1ЫГЪЭМЭ ЯГЪЫБЗ

Гъобэкъоешхори, ей-ей, заок1э къашти, шъыу,
Муслымэн пстэури, ей-ей, тызэлаштагъи, шъыу.
Муслымэны пстэури, ей-ей, зэдытилажъи, шъыу,
Гъобэкъое лажъэр, ей-ей, анахъый, шъыу.
Гъобэкъое нурэр, ей-ей, зы мэфэ дэк1ый, шъыу,
Ныбжырэ тхагъор, ей-ей, тэ 1ук1ыжыгъи, шъыу.
Гъэтхэпэ уцыр, ей-ей, зэлъыкъэгъагъи, шъыу,
Чылэ къэгъагъэр, ей-ей, дэк1ыжык1айи, шъыу.
Сэтралыкъо делэр, ей-ей, шэхъиди нафи, шъыу,
Бэлахъы нафэр, ей-ей, тэ къытфехыгъи, шъыу.
Ц1эгъоплты к1ыхъэр, ей-ей, онэгу нэк1и, шъыу,
Чылэ нэк1ышхор, ей-ей, къытфыщышъуни , шъыу.
Кэдет² къэцэным, ей-ей, тык1агъэнэц1и, шъыу,
Тызык1энэц1ырэр, ей-ей, къытлъымылэсыхи, шъыу.
Адыгэр къэсышъи, ей-ей, пыир тфеук1и, шъыу,
Тызыук1ыпагъэр, ей-ей, мыжыкъы лъапц1и, шъыу.
Джауры лъапц1эм, ей-ей, зыкъызэблехъуи, шъыу,
Къээзкъыжъэу хэтым, ей-ей, тихъунк1ыхъагъи, шъыу,
Хэбзэ хъожыным, ей-ей, шъуримыгъэш1уи, шъыу,
Еш1угъэу тхэтым, ей-ей, тыфэрэзаджи, шъыу.
Блыпэ пчэдыжым, ей-ей, шъукъырагъэзи.шъыу,
Шъуегъэзыгъэу, ей-ей, шъудащыжыгъи.шъыу.
Пщыщэ³ ик1ыгъор, ей-ей, ик1ыгъо мыгъуи, шъыу,
Шъхъэгощэ 1ушъом ей-ей, ты1уунэхъуагъи, шъыу.
Бжъэдыгъухъаблэмэ, ей-ей, шъударагъэщи, шъыу,
Хъаdryхэ машэм⁴, ей-ей, шъуращэл1агъи, шъыу
Бэрэдж, я Хъанэшъур⁵, ей-ей, мэхъэджэ, шыуи, шъыу,
Щэхиды шыухэр, ей-ей, дяжбугъэщыжыгъи, шъыу.
Джауры лъапц1эхэр, ей-ей, зэдытипый шъыу,
Тэ типыйшхор, ей-ей, Бжъэдыгъухъабли, шъыу.
Шъхъэгощэ 1ушъом, ей-ей, топыр шагъэпси, шъыу,
Шъупсэм шъурыджэгуи, ей-ей, Тхъэ къытэуагъи, шъыу.
Гъэтхэ ошхыр, ей-ей, хъалыгъуанэм дэчъи, шъыу,

Лъыр зыщагъачъэрэр, ей-ей, Шъхъэгощэ 1ушъуи шъыу.
 Джауры шхончыр, ей-ей, къышъутыраунак1и,шъыу,
 Шъуисабый ц1ык1ухэр, ей-ей, къызэшъунэк1и шъыу,
 Винтокэр⁷ къашейшъы, ей-ей, шъубгъэм къырагъэк1уи,
 шъыу,
 Къышъонэкъокъухэу, ей-ей, къурмэнэу шъуаш1и,шъыу.
 Шъхъэгощэ 1ушъом, ей-ей, сэшхор цагъабзи,шъыу,
 Хэбзэ къежъэгъак1эм , ей-ей, тыхэунахъуи,шъыу.
 Пулеметык1эр⁸, ей-ей, къагъэчэрэзи,шъыу,
 Зытэгъэчэрэзышъы, ей-ей, Къанылыгъэ тити, шъыу,
 Шэбэнэ Нэшъур, ей-ей, нэгъунджэ рыплъи, шъыу,
 Тыкыльыплъэу, ей-ей, тыкыщинагъи, шъыу.
 Къанылыгъэ ныбэм, ей-ей, тыкырек1ок1и, шъыу,
 Бэчмызэ къыт1ук1и, ей-ей, тыхищыжыгъи, шъыу.
 Гъобэкъое к1алэхэр, ей-ей, дышъэпсырыли, шъыу,
 Псэемыблэжъырэр, ей-ей, Хъамылыу¹⁰ ип1ури, шъыу.
 Къанылыгъэ тамэм, ей-ей, цепэр¹¹ цагъа1и,шъыу,
 Зыфэдэ цымылэр, ей-ей, Хъамылыуко Къэсэйи, шъыу,
 Сабый ц1ык1ухэр, ей-ей, шык1э зарахъи шъыу,
 Щытхъур зыхыгъэр, ей-ей, Гъук1эл1 Амзани шъыу.
 Таужык1э тыплъэу, ей-ей, джаурым тыкыфи, шъыу,
 Зышъхъэ зи1офыр, ей-ей, Тытыунэшъуи, шъыу,
 Шэбэнэ нэшъум, ей-ей, шыбгэр еуфи,шъыу.
 Фэмыфы купыр, ей-ей, ечъэжъэжыгъи, шъыу,
 Мыгукъо Лыур, ей-ей, мэхъэджэ нафи, шъыу,
 Тэрык1э нафэр, ей-ей, Хъамылыу ип1ури, шъыу,
 Аскъэлэе¹² пстэури, ей-ей, урамым шъудэти шъыу,
 Щапэм 1утыр, ей-ей, шъуи Бэчмызи,шъыу.
 Къанылыгъэ ныбэм, ей-ей, тыщырагъэзи, шъыу,
 Хъаdryхэ машэм, ей-ей, щъурагъэзыхъи, шъыу.
 Гъобэкъое гъогум, ей-ей, мафэрэ тырэплъи, шъыу,
 Ти1ахылы дахэмэ, ей-ей, татемыплъэжы,шъыу.
 Ти1ахылы дахэхэр, ей-ей, зы мэфэдэк1и, шъыу,
 Губгъэжы нэк1ым, ей-ей, тыкышъунагъи, шъыу.
 Кэрниловым идзэм, ей-ей, ышъхъашъо теплъи, шъыу,
 Пчэдыжы дахэм, ей-ей, шъукырагъэзи, шъыу.

Азэнэ джэгъуи, ей-ей, шъурамыгъэфэжьи, шъыу,
 Резаныскэжъым¹³ ей-ей, чылысэр щагъаджи, шъыу,
 Азэнэ макъэр, ей-ей, дэмылуклыжьи, шъыу.
 Пулеметыр дащыжьи, ей-ей, губгъом шагъэуцуи, шъыу,
 Шъузэхагъэуцуи, ей-ей, шъурауклыхагъи, шъыу.
 Шъхъэгощэ лушъор, ей-ей, тэ тикъэхалъи, шъыу.
 Алахъыталэр, ей-ей, тэ тилъышлэжьи, шъыу.
 Нэжъ-лужъэу дэсыр, ей-ей, жэклэпэнэпси, шъыу,
 Нэпсы мычъакъор, ей-ей, шъуянэжъы тхэабыклэхи, шъыу,
 Гъобэкъое цлыфыхэр, ей-ей, зы мэфэ дэщи, шъыу,
 Тышынэгъончъэу, ей-ей, тыкыщышъуни, шъыу.
 Гъобэкъое цлыфыхэр, ей-ей, лыхъэ-ллыклы шъыу,
 Топыклэ гъогучъэу, ей-ей, тыкыщышъуни, шъыу.
 Джауры лъапцлэр, ей-ей, шъуишъхъагъэрыти, шъыу,
 Шъхъагъэрытынчъэу, ей-ей, тыкыщышъуни, шъыу.
 Хъацырыхъу ишъхъалэр, ей-ей, шъабэу мэхъаджи, шъыу,
 Хъаджэ-хъуаджэу дэсыр, ей-ей, дэклыхъыклаи, шъыу.
 Литырыческэр ей-ей, кышъуфагъэплъи, шъыу,
 Мэзиблы плалъэу, ей-ей, кыдэклыхъыгъи, шъыу.
 Гъобэкъое цлыфыхэр, ей-ей, зы мэфэ дэкли, шъыу,
 Куклэр тиунэу, ей-ей, тыкыдэклыхъыгъи, шъыу.
 Нэшъукъое клалэмэ, ей-ей, шыхэр кытпагъоци, шъыу,
 Тыкыдэзыщыжъыгъэр, ей-ей, Къазийкъо Меди, шъыу.
 Джауры лъапцлэр, ей-ей, минарэм къеуи, шъыу,
 Тхэ зарагъэуагъэр, ей-ей, тикъурлан лъапли, шъыу.
 Резаныскэжъыр, ей-ей, тамэми теси, шъыу,
 Чылагъоу шысымэ, ей-ей, тахэклыхъыгъи шъыу.
 Хъымышые клалэхэр, ей-ей, онэгум исыхи, шъыу,
 Гъыбзэм теусэу, ей-ей, тыкыщышъуни, шъыу.

¹ Гъобэкъуай – Пшызэ шъолгыр исымэ ащыщ адыгэ къуадж.

² Кэдет – фыжъыдз.

³ Пшыщэ – псыхъуацл.

⁴ Хъадрыхэ машэ – члы тлыгъэ члыхъу. Унэр аиным пае етлагъор кызыэрахырэ машэр ары.

Резаныскэжымэ, ей-ей, а купыр аш1и, шыу,
 Титхэм кытфиш1агэм, ей-ей, тэ тыфэрази, шыу.
 Быракы ш1уц1эр, ей-ей, дэшъогъэчъайи, шыу,
 Шъуичъыегъу дахэм, ей-ей, зыкытырагъафи, шыу.
 Фат1имэты дахэм, ей-ей, гыбзэр еуси, шыу,
 Нэпсы мычъакъор, ей-ей, Чэбэхъан дахи, шыу.
 Чэбэхъаны дахэм, ей-ей, гыбзэр кытфепчы, шыу,
 Пчъэблэ ичыжыр, ей-ей, Долэтхъани, шыу.

⁵ Зы ермэл гор. (Бэрэзджхэр – убых лъэпкъых нахь, ермэлхэп. Шъ.А.)

⁶ Бжъэдыгъухъабл – ермэлы чыл. (Пэчыхъэм адыгэ ч1ыгур ыштэ-
 нымк1э 1эпылэгъу) фэхъугъэхэм ш1ухъафтынк1э ч1ыгур аритышты-
 гъэх. Ащ фэдэу, Ахыджагукъо Талъэустэнрэ Борэкъорэ Шъхъэгощэ
 1ушъо 1улъэшъуагъэу ч1ыгу къаритыгъагъ пачыхъэм хъунхъапк1эу.
 Ащ къуаджэ к1эу шагъэт1ысынэу Ахыджагукъомрэ Борэкъорэ рахъ-
 ухъагъ. Ч1ыгум фэныкъоу адыгэ бэк1ае къоджак1эу зэхашагъэм къ-
 эк1ожыгъэх. Ахэмэ янахыбэр бжъэдыгъугъэх. Ащ пае къоджак1эу
 т1ысыгъэм Бжъэдыгъухъаблэк1э еджагъэх. Джы дэдэми а къуаджэр
 Бжъэдыгъухъабл ыц1эу шы1. Адыгабзэ зыш1эрэ ермэлхэри ащ дэ-
 сыгъэх, ау зык1и Ермэлхъабл а1оу а къуаджэм еджагъэхэп. Джы Ар-
 мавирк1э заджэхэрэр ары Ермэлхъаблэк1э заджэщтыгъэхэр. – Шъ. А.).

⁷ Винтовкэр – шхонч.

⁸ Пулемет – шхонч бэрыу.

⁹ Къанылыгъэ – ч1ыплац1.

¹⁰ Хъамылыу – л1ыц1э (адыгэ гор).

¹¹ Цепэр – дзэк1э къауцухъаныр ары.

¹² Аскъэлай – адыгэ къуадж.

¹³ Резанскэ – урыс къуадж.

¹⁴ Литырычискэ – мэш1ожьнэфын (Электричество – Шъхъ. А.).

¹⁵ Хъымыщые – бжъэдыгъухэу Псэкъупсэрэ Супэрэ азыфаги исхэр

ТХЪАУСЫХ

Титхъаусыхэ зэдгъэлужьын дгъотырэп,
Тыжэ дизэу тыгущылэн тлъэкӀырэп,
Еджэнымрэ зэхэшӀыкӀымрэ тафэныкӀу,
ТищылӀакӀэ насыпынчъэм ыльэныкӀу.
АдыгэкӀэ тильэпкӀыхэр мэхъэшэнэп,
УильэпкӀыкӀэ угугъоныр бзэдждэ шэнэп,
Адыгэльэу кӀэтымкӀэ ащ игъэхъагъ,
ИуцупӀэ, итӀысыпӀэ ипэщагъ,
Рипэсырэп ежъ ыльэпкӀы зи шӀугъэ,
Ыгу ильэп ильэпкӀыкӀэ зи гугъэ.
Сыд гушэ шъхъарихыгъ мыщ игупшысэ?
ЛъэпкӀыхэм афэмыдэу сыд ипшысэ?
Адыгэхэр! Шъуегупшысэжъ зэ шъхъакӀэ,
Губгъэныба? Мыр хъуна лӀофшӀакӀэ?
Тэ тильэпкӀы темьшлӀыхэу ишъхъапэ,
ӀэкӀыбымэ тыряшӀакӀуа яшъхъапэ?
Чылэхэм япчъэӀу тыӀутыныр тӀлэнатӀэ
Мы дунаем щыратхагъа тэ тынатӀэ?
ЕмыкӀуба мырзуштэу тызекӀоныр?
Тынэ пхыгъэу нэмыкӀымэ тадэкӀоныр?
Боу гукӀодыгъу мырзуштэу тыкӀодыныр,
Тямыгугъоу тшъхъапэмэ тыкъэнэныр.
Тэц нэмыкӀ емыгугъоу ежъ ышъхъапэ,
Къэнэжъыгъэп цӀыфы лъэпкӀэ зи пшъхъапэ.
ӀэкӀыбыкӀэ лӀофытабгъу тыщытышта?
Зэпытэуи мы лӀофым тыӀутышта?
ГъэгъунакӀоу чылэхэмкӀэ къэнагъэр,
Тэ тизакъуи мы лэнатӀэм лӀунагъэр!
Тэ тильэпкӀы ишӀуагъэкӀа сыд тшӀэрэр?
ТильэпкӀымэ яунашъоу сыд тшӀэрэр?
Тэ тильэпкӀы лӀоф илэу щытыба?
Адыгэхэр лъэпкӀэ шъхъафэу тыцӀыфыба?
Адыгагъэм римыпэсэу зи шӀугъэ,
Гупшысэрэм зи щылэп нахъ шъугъэ.
УеупчӀымэ ылошт адэ боу дахэу,
Ежъ ильэпкӀы нахъ дэгъу щымылахэу,

Зилъэпкъэгъу нахъ дахэ щымылахэр
Игъуаджэба ымытхыакIыныр ащ ынахэ.

ЗЭГЪАШIЭ, ЛАЖЪЭ

Узыщыщым кIуи хэхъажь,
Уильэпкъмэ афэлажь.
Умылажъэу сыд бгъотын?
Чылэ пчъэIум улутын:
Щытхъоу хъумэ ежъ ыдэжъ,
ЕмыкIухэр о уадэжъ.
ШIоу зыхъукIэ ащ ипакI,
Бзэджагъэхэр о уишIакI.
ТхъамыкIагъэр зэппэсымэ,
КъыпфашIэным упэсымэ
Адыгагъэр мэкIоды,
Къыдафэрэр псэкIоды,
Рэпсэурэм фегъахъэ,
Псы жъуагъэм ипахъэ.
ЦIыфы цIыкIум ыпкъ псаоу
Къанэ хъуна мыпсаоу?!
Сыда ритыгъ цIыфым псэ?
Псэун фэшIы сигупсэ.
Псы къэжъуагъам ипэхъэжъы
ЦIыфы лъэпкъыр егъэтхъэжъы,
ПлъэкIэпIашъо дешае,
Лъэпкъэу щыIэр дэкIуае,
Лъэпкъэу щыIэр псэуакIо,
Мыпсэурэр тыгъуакIо,
МэшIокухэр агъэпсыгъ,
Къуахъышхохэр агъэпсыгъ,
МэшIожьыр агъэлIыкIо,
Ошъогум щагъэплъакIо,
ЛIыкIоу ашIыгъ машIохэр,
Гъогоу ашIыгъ уашъохэр,
ЧIы чIэгъыр хъугъэ ялъэгоу,
Хы чIэгъыхэр ягъогоу,
Жъыхэр агъэлорышIэ.

Мыжъом хахы бэу дышгэ,
Псыхэр агъэпсэу,
Цыфыр агъэпсау.
Унэу ашыгъ чычлэгъхэр,
Гъогоу ашыгъ хычлэгъхэр.
Мазэм иуахык1э,
Жыбгъэм икъепщак1э,
Тыгъэм иуцук1э,
Чыум ихыяк1э,
Жъуагъом ик1уахык1э,
Мафэм икъэш1ык1э,
Чэщым икъэсык1э
Зэхэш1ык1ым пылтымэ
Аратхэжыгъ тхылтымэ.
Мазэр мэзахы,
Чыгур къек1уахы.
Чыгур мэчэрэзы,
Мафэр мэтэрэзы,
Мыр зыгъэпсэр Тхэр ары,
Зымыш1эрэр тэары?

Ц1ЭМЭЗ

Псылум улут адыгэмэ уапаплъэу,
Угузажбоу хы Шуц1эм утеплъэу,
Угъыщтыгъ адыгэхэр зэкощым,
Яхап1эхэр пыихэм загощым,
Пхъахытэкъоу зетел1эхэу, унэхъоу,
Узыр лаеу, емынэри ащ ехъоу,
К1алэхэри зетегъэхэу гук1одэу,
Нахыбэр Хыш1уц1эжым тек1уадэу,
Дэфагъэщтыгъ адыгагъэр къулэджаем,
Пчъагъэ и1эп хэл1ахыгъэм а зы уаем.
Угу ягъоу цытыгъэба ахэм?
Мэуштэу зигупшысэ к1эк1ыхэр
Пыраш1эти цыф лъакъом гъуч1 такыр
Хадзэщтыгъ умыш1эмэ пхъэ такыр.
Енчэу къанэрэр ащэфыжыти байхэмэ,

Агъэпщыл1эу а1ыгъыгъэх 1эк1ыбымэ.
Псыпэхэм ач1эк1ыгъэ купыри
Яхъэдашгъхэ пшахъом хаухъубэри,
Ныч1эм хэсэу зигъэхэк1эу техъэгъук1э
Щытыгъэба, шъуегушпысэжъ, ныбджэгъук1э
«Шамы шъутщэшт» а1уи, зы корт агъапц1и,
Тхъагъэпц1ымэ кыращыгъэх 1эпц1э-лъапц1эу.
«Шамы шъук1ожъ» а1уи, чылэр зэятэм,
Акылынчъэу чылэр ззубатэм.
Бгыбзэ-1убзэ ащ фэш1ыныр фэшъуашэба?
Лагъэ шгъхак1э арыхэр яхъадэгъук1э,
Сыд ялажы тхъамык1эхэр бгъэкощынк1э?

ПШЫЗ

Адыгэ псэу, псы лъап1э,
Ч1ыгум ялый ич1ап1э,
Хэтэ дахэм кык1эчъы,
Губгъо дахэ егъэшъок1ы.
Адыгэ псэу щы1эмэ,
Псыхъо псыгъоу чъэрэмэ
Шгъагуащэри къахэхъэ,
Пшызэ гъунэ кы1охъэ,
Пщынэм фэдэу макъэхэр
Апэ1ук1ы дахэхэр,
Лабэ гъусэ фэхъужы,
1апл1 рещыхъак1ыжы,
Хы гузэгум хэк1уатэ,
Адыгэ хабзэ релуатэ.
Яни яти адыгэ,
Псы къабзэу псы лъагэ,
Къушгъхъэшхомэ къак1эбыбы,
Къухъэшхохэр егъэбыбы,
Псы пагэу псы лъага!
Емышьорэр адыга?!
Адыгагъэр егъэгъунэ,
Адыгэхэр илэгъуных,
Тыжынышъоу боу псыш1у,

Зытебзэрэр еулэшлу,
 Ар нахбылъяп1 Нилыпсым,
 Уеблэми Юдышгэпсым,
 Псэ кьареты цлыфымэ,
 Гу кьареты лыхэмэ.
 Зэпырэк1ых лылак1охэр,
 Кьырагъэсых шылак1охэр,
 Япыйхэр дэрафых,
 Бэгъуданхэр кьырафых.
 Шьаохэмэ яджэгуп1,
 Шыухэмэ япсышъяуп1,
 Гъэтхэ мафэм икьэш1ыгъом
 Илушъомэ яшхъонт1эгъум
 А псы льяп1эм сылусэу,
 Сэгъэш1агъо сыщысэу,
 «Нилым фэдэу, мубарэк»
 Зымылорэр кьыкьорэк1.
 Сэгъэш1агъо идэхагъэ,
 Чэусэрым фэд ичъэгъуагъэ,
 Тэны псыми енэкъокъу,
 Ащи нахбышлу имэщ-мэкъу,
 Тэрчыпсымрэ зэфэдит1ух.
 А псыхъохэр зэшит1ух,
 Зы ным хэк1ыгъ мы псит1ур,
 Зы ч1ым клэчъыгъ мы псит1ур.
 А ным мит1ур иплугъэх,
 Адыгагъэм фип1угъэх.
 Адыгэ хэкоу ащ янэ
 Афытырилъхъагъ яуанэ,
 Егъэшэсы а псыхэр,
 Зэдепсыхы а псыхэр.
 Тыгъэ кьок1ып1эм зым егъазэ,
 Икьохъап1э зыр щэгъуазэ.
 Адыгагъэм ихабзэ,
 Иц1ыфыгъэ игъэш1уабзэ,
 Лъэпкьыхэр хегъэгъуазэ,
 Адыгагъэм фэшъяуашэ
 Агъэлягъо ишъяуашэ.
 Яблагъэмэ афэраз,

Япыимэ арэгъаз.
 А псы лъап1эм сы1утэу,
 Тхэм селъэ1у 1э с1этэу:
 Адыгагъэр ыгъэхъак1энк1э,
 Ягухэлъыр къафиш1энк1э.
 Адыгэхэр ащ 1утых,
 Сэламхэр къарехых,
 Ык1оц1ык1э «ео-ой» е1о,
 Игук1ае къаре1о:
 Адыгэхэр тэу хъугъэ?
 Сэ сымыш1эу сыд хъугъэ?
 – Яхап1эхэр рэунэк1и,
 Ялъэпкъыхэр рэумэк1и,
 Тэтэрыжъыр къатеуи,
 Гъэрэу ыш1и ыхъыгъэх,
 Урысыжъыр къахахыи,
 Ял1ыгъэхэр ыл1ыгъэх,
 Губгъэнышхо ащыш1и,
 Емык1ушхо ариш1и,
 Е1ошъ ябгы пыххэмэ.
 Ащ афэдэу фэмыфымэ
 Ягупсэхэр зэужэу,
 Яхап1эхэр ащ фэдэу,
 Ыгу къэк1ы хэщэтык1и,
 Тегу1ыхъэ, мэтырты
 Игупсэмэ апае,
 Нэку-нэпсэу егъае.
 Узы1ук1агъэр боу уае,
 И1уашъхъэхэр – мэзы шъхъуант1,
 Ишъофыхэр – уцы шъхъуант1,
 Уцы шъхъашъом идахэ,
 Мэзы 1уашъхъэм ынахэ,
 Напэ ащырефэжъы,
 Анэмэ ябэужъы,
 Щэгидымэ яжъамэ
 Гъуамэ 1эш1ум епэмы,
 «Шъотхъэжъ» е1уи блэк1ыжъы,
 Пыеу щы1эм фэгубжы,
 Зэ шъхъаек1э ябгыжъы,

1упсы тхъурбэр еутхы,
Пыеу и1эм теужъунтхэ,
Хъаури сэл0, сьд л1эуж?
Орэмык1од сил1эуж,
Уцы шъухъуант1эп арыхэр,
Мэзы пк1ашъэп арыхэр,
Шхъонт1э дахэу шыуахы,
Зэгъафагъэу ащ нахы,
Псымэ япщы игъогу
Агъэт1ыльыгъ ильэгу.
Дэнэ шхъуант1эр фэшъуашэу
Пагъохыгъ ишъуашэу,
Джэнэтышхом итедзэ
Изек1уап1э тырадзэ.
Алахь-Алахь, сьд слорэр?!
Сьдэу пхэнджышъ къаслорэр!
Плъэгъо дахэу ащ 1ульхэр,
Шхъонт1э дахэу плъэгъухэрэр
Ц1ыфы лъап1эу ил1ыхэмэ,
Рэщэк1ыгъэу ял1ыхэмэ,
Дэнэ шхъуант1эу ателъыхэр
1эрщым къахы, мэлэ1ичмэ
Атырахъуагъ шыхъытымэ.
Адыгагъэм ишъхъак1ок1э
Рэззуагъэ зыхъук1э,
Ыпсэ лъап1э шъхъамысэу,
Мафи чэци щымысэу,
Къурмэнэу чылэмэ
Афэхъугъэ шыхъытымэ
Къак1эчъыгъэ лъыбэхэм
Агъэшъок1и ч1ыльэхэр.
Тыгъэ бзыир къатепси,
Течъыхъажыи ялъыпси,
Зэрихъок1ыгъ джэнэтышъоу.
Шхъонт1э дахэу, налкъуташъоу,
Тхъэ фал1эхэу зыпсэхэр
1арщы бзыоу хъугъэхэр.

Нэк1мазэм и 15, 1915-рэ илъэс.

КАВКАЗ

Мэт Иззэт пашэм исэуагъ
Сыдэу 1этыгъа икъушъхъэ!
Сыдэу шхъуант1э и1уашъхъэ!
Осым фэдэу чэсэя!
К1эрапхагъэр ащ ышъхъа?
Агъэгъунэу шытыха?
Адыгагъэм ипашъхъэ
Адыгэхэу кык1ыгъэмэ
Къафаш1а ащ нашьхъэ?
Адыгагъэм и1эуж,
Къара1уата ил1эуж?
Адыгагъэм ишъхъэлътытэжыгъэ
Къыта1уатэ икъэбар,
Адыгагъэм иплъагъо –
Идэхагъэ къэлгагъо.
Адыгэхэр а1эты,
А къушъхъэмэ атеты,
Ошъогум к1ырахы
Уаипчъэхэр 1урахы,
Оркъ хабзэ кырахы,
Шэны дахэ пкъырахы.
Ошъуапщэхэр дэк1уае
Чэсэй п1онэу ясае,
Адыгэхэр агъае,
Ямафэхэр боу уае.
Адыгагъэм ипахъэ
Хэ1ук1ырэп зи макъэ,
Зэлыаубытыгъ пщагъомэ,
Зэлыаухытагъ гугъэмэ,
Плъэгъужыщтэп жъуагъохэр,
Хэпсыжбырэп нагъохэр.
Гуащэ ц1эшхор тэ хъугъэ?!
Пщы шыаохэр тэу хъугъэ?!
Тэу рэхъугъэ щэндакъхэр,
Пчъэ1ушьхомэ ядэпкъхэр?
Тыдэ шы1эх тхьаматэхэр?

Рэлыдырэ зичатэхэр?
Адыгэхэр рэллагъа?
Хъауми зыкорт къэнагъа?
Оркъ к1алэу, хъанэхъухэр,
Гуш1опц1ыщтыгъэх нэпэфыхэр,
Шыу къабэу хъупхъагъэх,
Шьошэ къабзэм лъыплъагъэх,
Я1ашэхэр пылъагъэх,
Яцыехэр дышьэуагъ,
Пшъашьэхэмэ ясэуагъ,
Палор т1ыргъоу шъынашъо.
Къыш1ыныба иунашъо?
Пэ1ошыгур мэш1эты,
Хъазырыхэр пэш1эты,
Сыдэу дахи яшьуашэ,
Лъэшэу як1ун я1ашэ,
Япкъышъоли къабзэу боу,
Арэу щытыгъэх мыш ыпэм.
Ащ афэдэу щэк1олъак1о,
Бгъотыныеп л1ылак1о.
Агъэчъэк1и ял1ыхэр
Атхъак1ыжыгъ напэхэр
Адыгагъэм ынапэ
Зытхъак1ырэм ы1апэ,
Напэ щыфэжъ ылъапэ.
Къурмэнэу фэхъу исапэ,
Рэхъуштмэ игуапэ.
Мы шьофхэр мэгуш1опц1а?
Къатесагъэр ащ осэпса?
Ау щымытэу нэку-нэпса?
Пшъэшъэ дахэу нэпэфымэ,
Адыгагъэр зи1офымэ
Къаралуата яшьэфхэр
Хъупхъэхэмэ я1офыхэр?
Мо слъэгъурэр ошъуапща?
У1агъэмэ як1апща?
Адыгэмэ яфапса?
Нэк1утехъоу дэнэфа?

Ау шымытэу бзыуцыфа?
 Бзыуцыфэу иутыгъа?
 Бзыуцыфэу а1этыгъа?
 Армырэу пшъашъэхэмэ
 Ясэуагъэу арыхэмэ
 Къафаш1ыгъа шъаохэмэ?
 Хэкум папк1э лажьэрэмэ
 Ак1эк1ыгъэу фэлэкымэ?
 Ячъыяп1а мэлэ1ичмэ?
 Ягъольып1эу ят1ысып1а?
 Ящынап1эу ячъыяп1а?
 «Е мардж!» а1о пшъашъэхэмэ,
 Хъупхъэ дахэу бзыльфыгъэмэ:
 «Тяшъумыгъэхъ пыйхэмэ,
 Шъуадыгэ хъульфыгъэмэ», –
 Нэку-нэпсэу къытэджэх.
 Типыйхэр мэхъаджэх.
 – Адыгэхэр хэт фэд?
 – Гъэк1ыжыгъэу бланэм фэд.
 Ш1оу узэрэхъужь уильэгъу,
 Пшъо пызыгъэу усэлъэгъу, –
 Къысалоба уигук1ае,
 Сэ сэгъаш1э узыфаер!
 Ео-ой е1о, адыгэхэр
 Хъаджырэтым еухыхэри,
 Ащыш1ыгъэр имыкьугъэу
 Пыйхэмэ раушыгухъа?
 1эпы1эгъур амыгъотэу
 Урысымэ ралъэшъухъа?
 Адыгэхэр боу 1ыгъэк1,
 Ащыш1ырэр боу игъуадж,
 Мафэ къэси аухы,
 Нэкум еусэу ехы.
 Адыгэхэр, шъул1агъа?
 Дунаишхор шъуухыгъа?
 Тыунэхъужьы тыт1ысыя?
 Ыджы къэсы тыщысыя?
 Тшынахъык1эу тик1алэмэ

Ащышлырэр тлэггүрэба?
Гухэк1 тилэу тыщытымэ,
Шхьакл0 тилэу тыц1ыфымэ,
Льыт1эк1у тк1этэу тыщытымэ,
Тильэпккыхэу тигупсэмэ
Араш1эрэр шьо1урэба?
Зымыдэрэр мы дунаим
Тытетынэу языпак1эм
Тымыл1агъэу тыхэлтымэ,
Зедгэхшына тэ тыл1ымэ?
Сыдым шьупэс, ныбджэгъухэр!
Кыйк1ыжьбырэп шыумахъэхэр.
Е мардж, сэл0, тилэгъухэр,
Ллырэ гурэ щылэжьыба?
Зэльэпкъэгъоу тызэшыба?!
Мы дунаим тиуцуп1э
Щык1одышта тит1ысып1э?
Уятэ лъэпкъ шхьэфитэу
Иамалымэ афитэу
Къырык1уагъэу шытыба?!
А1э пхыгъэу, анэ пхыгъэу,
Адygэмэ ажэ пхыгъэу
Ныбжьырэмк1э шытыштыха?!
Ауштэу тхьэлэштыха?>!
Рэпщыл1ыштэп тильэпкъ,
Раупк1ыми ильэпкъ.
Шхьэфимытыр мэплык1э,
Хырамылоу мэплык1э.
Ар зихьякыр, ярэби,
Енчэдэдэу боу сабий,
Сабий цлык1оу ашхьацыхэр
Къыхэпсыггэп ахэм ацэхэр.
Зылорылоу шыул1ымэ,
Ллыггэхэмэ шыуапылтымэ,
Яшшумыггэшх ялахэхэр.
Ащ ялихэ зышхырэр,
Къолым фэдэба ышхырэр?
Сабыихэр зтеггаггэх,

Быдзыщэми фэблагъэх,
 Жъугъэк1одымэ яч1ыгухэр
 Къышъобгыных як1алэхэр.
 Дунэешхом ык1ы1ук1э
 Тытетынэу зымыдэрэр
 Сыдэу мысэ мыр зы1орэр.
 Шъуегупшыса тапэрэмк1э
 Зэрэхуцтыр тищы1ак1э?
 Хъупхъэ дэдэу л1ы1ак1охэр,
 Къэшъуухъазыр шы1ак1охэр.
 Икъун шъу1уа мы1ашэхэр,
 Рэохэмэ топыщэхэр
 Тедгъэжынынэу къытэпыирэр
 Тэрэ1ыгъых мэш1уашэхэр.
 Гъэчаны уичатэ,
 Уишы къабзэ мэк1атэ.
 Ео-ой, ео-ой, тыхэукъуи,
 Пхэнджы дэдэу тыхэу1уи,
 Зэрэчылэу тыкъэкощи,
 Тихэгъэгу ядгъэгощи,
 Титхъагъохэр зэтынэк1и
 Къэтыутхыпк1и тыкъахэк1и,
 Ц1ыфыхэмэ тахэл1ык1и.
 А рэл1эрэм боу ехъу,
 Мафэ къэси тэунэхъу,
 Икъугъ, икъугъ, джэгъогъу,
 Сэ сільэпкъ сигугъу,
 Гугъу-мыгъум о ухахъ,
 Сигук1ае сэ силахъ.
 Узыхэсым уриджагъоу,
 Уильэпкъхэр уимык1оч1эгъоу
 Уиблагъэхэр уимытэмэгъоу,
 Сыд плъэгъуныр о тхъагъоу?!
 Адыгэхэр боу енчъэу,
 Къэнагъэ гуц боу псэнчъэу.
 Уфаемэ лэпы1эгъу
 Уик1уак1эхэр уитэмэгъу,
 Ащ иэмык1 ущымыгугъу,

Хэтырэми ышъхъэ игугъу.
 Мэхъщэрым фэд къэубэтагъ,
 Къаймэтыр къэуэтагъ,
 Дунаишхор мэбэдзэжъы,
 Зэлъэпкъэгъур ежъ зэдзэжъы.
 Бырсырышху джы хъугъэр,
 К1уач1э зимы1 унэхъугъэр.
 Топы1умэ къарэустхъук1ы,
 Ягук1ае ап1ук1ы,
 Мэустхъохи маск1эхэр
 Харагъанэ маш1охэр,
 Агъэнэфы хъакъыхэр
 А топымэ къарык1ырэм
 Мэш1обзыеу къарыпсырэм,
 Егъэнэфы ядаохэр,
 Егъэшъыпкъэ я1ахъэхэр,
 Егъэлыды ямафэхэр.
 Мыщ афэдэ мафэмк1э,
 Сэшхо 1апшъэм и1эк1э,
 Ащ емы1эрэм щы1ак1э
 Ыгъотынэп ныбжъык1э.
 Адыгэмэ ячатэ
 Мысагъэхэр еупк1атэ,
 Ичатэк1э мэзао,
 Зэпеупк1ы идао.
 Уишъыпкъэмэ, адыгэ,
 Уил1ыгъэхэр боу лъагэ,
 Уишъыпкъэмэ, Тхъэ сэл0,
 Уихъыкум уиц1эры10,
 Нэогъэса Мысырыч1ым
 Зэпырысэфа а лъэмыджым?!
 Хэтырэми зиухъы,
 Мы зэхэхъам и1ахъэ
 Пхырытхъунк1э анахъы
 Адыгэхэр бзэмы1оп,
 Яхэгъэгү пыип1эп,
 Амы1уатэу ягук1ае,
 Амы1этэу ащ ягъае

Къаратына зыфаер?
К1алэм быдзыр ымыгъаеу
Хэт ыш1эшт ар щэ фаеу?!
Тичылэхэр загощырэм,
Былымыхэр заут1эсхьырэм
Тыщысыныр боу 1эягъ,
Тымыш1эмэ тэ тиягъ.
Къынэмысэу и1эшгыл,
Имилэты иамал,
Ерэгупшыс хэтыри,
Шъхъэфитэу джы хьугъэ
Лъэпкъэу тыдэ щы1эри.
Япэсыгъэп ц1ыфымэ
1эрылхъэу щы1энхэр,
Апсэ папк1э щынэнхэр.
Уц1ыц1ыгъэу, у1эрылхъэу
Ущы1эиым ыдэжбык1э,
Мафэ къэси зэ1ыбгъахъэу
Ухъунэу сыд ащ нахъэу.
Уимилэт къэу1уш,
Я1офхэр умыт1упщ,
Къэ мэзахэм хэмыухъуб,
Уик1алэхэр ч1эмыу1уб,
Лъэпкъэу шы1эм зэужэу,
Ц1ыфэу щы1эм л1эужэу,
Непэ фэдэу зы мафэ
Игъунапкъэ егъэнафэ.
Адыгагъэм ыпкъышьо
Зыхэк1ыгъэр ащ ышьо
Зашъохэрэм а псы 1эш1оу,
Ауфэпщырэм а жьы 1эш1оу,
Ч1ыгу 1эш1оу гъомылапхъэ
Зыхэк1ырэм яшхылапхъэ
Игъунапкъэ зынэсырэр
Къушхъэу уашъом нэ1эсырэр
Амыгъотэу рэхъумэ,
Адыгагъэм шхъэр еухъумэ.
Мы и1агъор благъэк1ымэ,

Мы зэхэхьам хэныхэмэ
Сыд янэфынэжэ анэхэмэ.
Нэмык1ымэ ял1ык1эу,
Яш1оихэр альэк1эу,
Гьомылапхэ ямы1эу,
Ашгьо ральхьан щымы1эу,
1эк1ыбхэр кьадэхьащхэу
Кьээнэных тхьамык1эу.
Хьугу л1ык1эу лъэдэкъэжэ,
Ил1ыц1апк1э атэкъэжэ,
Кьемыш1эжэ иунашгьо,
Уимыплъэжэ ащ ышгьо,
Ущык1эрэп, тхьаматэ,
Кьэс1отэнэп, гур еубатэ,
Кьоджэ заул нэмы1эми,
Зэужэ дэдэу кьэмынэми
Ти1офхэр т1э ильэу,
Тихабзэмэ тапыльэу,
Тшгьхэ фэш1ык1э тызэдэпсэоу,
Тихэггэгу тыфэпсэоу
Тымышхумэ тык1одыгь.
Уеблэмэ, 1о, гук1одыгьу –
Ухэплъэныр пшгьхэпэжэп,
Ущы1энэу щытыжэп,
Лъэштэгьуаджэу щытыхэмэ,
У1эгьаеу щытыхэмэ
Ащэрэук1ыт насыпынчгьэхэр,
Адыгэмэ ямы1ахэр.

КОШЫГЪЭМЭ КЪЯХЪУЛ1АГЪЭР

Яхэгьуашгьхэ имызаггьэу,
Кьырачыжыи яунаггьо
Адыгэхэр, Шамы папк1эу,
Кьек1угь Тыркуем хьак1эу.
1улахьыггэх гьогум нэк1эу,
Ихьухьаггэх хэкум л1ык1эу.
Тыггэм ысти ащ ашгьо,

Еожыгыгэх акуашьо.
Яклугтахэп зыкл и шлоу,
Ихьухагыгэх боу нэшьюу.
Узым илэр шьобжэу
Атырищагы лэужэу.
Ллэным ылер ллэужэу
Кьапэгьоклыгы зэужэу.
Ашью текли кьэнагыгэх,
Боу ерагыэу кьинагыгэх.
Зэнэмысэу алапэ
Теуцонха алгэпэ?
Шамы оклуа?-Фэсапши,
Кьыуалошта кьэклуапши?
О уи-Шамыр уихэгьэгу,
Гьази иклыжы ыгузэгу,
Гьази иклыжы уи Чабэ,
Плзэклижыынэп нахьыбэ.
Ичапэхэр уи Чабэ.
Игубгьохэр унапэ.
Ихэкужы кьырапхы,
Булгьарыжыым хэрапхы,
Ащ иклодагыэр иклодагы,
Кьелыжыгыгэр боу ерагы.
Кьэнэжыгыгэр кьэкощи,
Льэтхы джашьом хагуащи,
Пыижыыр фэмыльэгьоу,
Гьомылапхэ ымылыгыгэу,
Гьогум техы клодыгэ.
Псынжыым хахы удыклэ,
Заом кьелыжыгыгэр
Узым ыгьэллэжы,
Банэм кьелыжыгыгэр
Ныбэм ыгьэллэжы,
Кьелыжыгыгэр илажэ
Ныджы пшахьом кьыхедзэ.
Зыпсэ пытэу щылем бынэу
Дунзешхор фэхьугь бэнэу,
Кьыдэфагыэм ащ бынэу

Ит1ысып1э ибэнэу
Фэхуи кьэнагъ гук1одэу,
Ымыш1эрэм тек1уадэу,
Тыхуныя тэ к1эрытэу
Щытыгэмэ тшхьэ тыфитэу?
Тафэхуушта тэ зэпытэу
1эк1ыбымэ шхьаггырытэу?
Сыды дини шьуитыми,
Сыды 1оф шьуи1эми,
Сыды ч1ыгу шьуисыми
Адыгагэм шьутемык1.

ИПСЭК1ОД АДЭЖЬ

Тильэпкыхэр зэо 1офым фэ1азэу
Къырык1уаггэх мы ильэсэу, мы мазэу,
Тхьэматэхэр, зэ шьухэплэжъ зешьущэгъэ дзэм,
Шьугу е1уа ащыш1ыггэр мыщ фэдизы дзэм?
Шьузы-к1алэр 1эк1ыбымэ афэлажъэ,
Зымылгэк1эу къахэк1ырэм тефэ лажъэ.
Дунэе 1оф зымыш1эрэр хуна гьуазэу?
Нэшъорыом кыггэнаггэх ашхьэ назэу,
Зао нэмык1 щы1ахэба зык1и хабзэ?
Пыим уеш1оу уезэггыныр зы хабзэ,
Уихэггэгу ук1эльэ1уным сыд фэ1уагъ?
«Уильэпкъ ш1ы пхьахьитэкъу» хэты ы1уагъ?
Чылэр яунэ къарыжьуггэк1и шьуубэтаггэ,
Мы 1офымк1э зешьухьэггэхэп тхьэмэтаггэ,
Плгэк1ырэба, уубзэныр хабзэм щыщ.
Бгъотырэба, уищыггыныр к1абзэм щыщ.
Лгэпкыхэмэ зэфяхабзэр зэо зак1эп.
Игъоу хьумэ мыубзэныр 1офы занк1эп,
Пыи к1уач1эм къырик1ырэр нэутхаггэм
1ушыггэк1э зыхеукгэбзык1ы теутхаггэр.
Сыд иш1уаггэр, хэшудзаггэх бэлахьым,
Шьуфиггэггунэп мы губггэныр Алахьым.

КІЭЛЭЕДЖАКІУ

О сишырэу кьэхьугьак1
Ш1убэгьаш1эу,Тхьэм урихьак1,
Гупсэ дэдэу дэхэзак1,
А синэфэу, сипщыхьак1?
Угуш1омэ 1ахьыштэгьоу,
Щэ хьубабэм уешьощтыгь,
1эбыльэбэу ук1ощтыгь,
Зыкьэп1эти плъэ утеуцуагь,
Ц1ыфыхэмэ уахэуцуагь.
Ильэсипл1ым узетым,
Уиц1ык1угьоу зыщэтым
Дунае гугьу уи1агьэп,
Узыгьэгьын щы1агьэп.
Ильэсиблым джы уихьагь,
Еджэн гьогум утехьагь,
Уиакьылы икьэк1огьу,
Уныбжьым ихэхьогьу,
Уянэ-уятэ кьыпщэгугьу,
Зэхэш1ык1ым боу егугьу,
Гьогумафэ джы уежьагь.
Уи1энат1э уфежьагь,
А синэфэу, сикьодан!
А сишырэу, хьупхьэзан!
Еджэ, синэф, непэ еджэ,
Уемыджэмэ непэрэмк1э,
Укьинэжьын аужы бэк1э.
Узгьэгьозагь убзэгук1э,
Ык1и дахэу ук1эщыгь,
Кьэбзэ-лъабзэу улъэк1ыгь,
Лъэпсэ дахэу кьыдэчьыгь,
Зэ1у-зэшэу дэчьэягь.
Псыгьо дахэу дэк1оягь,
Сэ ослощтыр, адырэмк1э:
«Еджэ, си1уш, непэ еджэ,
Узаджэрэр ч1эмыдз зык1и,
Зэрихьана нэутхагьэ
Емыджагьэу, мытхагьэм?

Еджэ, еджэ, синэф,
 Уильэпкхэр гээнэф,
 Хьупхэ занэу, дэутэ нэф!
 Узытехагэр гьогу маф:
 Дэхэ-дахэу узеджэк1э,
 Ш1эным иш1уагь, апэрэмк1э,
 Угушложьын, адырэмк1э,
 Мафэм фэдэу нэфэу гук1э.
 Емыджэрэм мэзахэ
 Нэшум фэдэу ынахэ,
 Емыджагэм ш1омэзах
 Тыгэ нэфыр, а сидах!
 Зыгээнэфым ишхьэпкы,
 Иш1уагэ ек1ышт ильэпкы.
 Уиакыыл гээнэфы,
 Уильэпкыхэр гэчэфы,
 Емыджагэр нэшум фэд,
 Бзэ 1умыльэу мэлым фэд.
 «Тиц1ык1угьом теджагэемэ,
 Тик1элэгьум тытхагэемэ»,
 Алоу мэгых хэныгэхэр,
 Мэтхбаусыхэх кэнагэхэр.
 Тхак1э ош1а, дэутэ нэф?
 Шхьацы т1ыргьоу, сидэнэф,
 Еджэнк1э охьуй 1азу,
 Мэзахэмк1э афэху гьуазэу,
 Уильэпкхэр хэщыжь псынжым,
 Ори зытедз нэужым.
 Еджэ, сищыр, непэ еджэ,
 Апэрэмэ ак1эхьажь чьэк1э.
 Мафэ, чэщы умы1оу,
 Сыда 1офи хэмы1оу
 Дунэешор зэгаш1э,
 Зэрэщытыр тэгаш1э,
 Ш1эным фэдэ зи щы1эп,
 Зымыш1эрэм зи и1эп.
 Уемыджэмэ, сишбао,
 Уянэ-уятэмэ уягуао,
 Мэзахэм уханэ,

Къыфаш1ынэп лъэханэ.
Умыш1эмэ о тхак1э,
Бгъотыхэнэп гъэхъак1э.
Зымытхырэр ежъ ыбзэгук1э,
Зы бзэмы1ум нахъы дэгү.

СЫДЫР УИК1АС?

О шхъагъырыт къыдегъэк1ок1 уигъасэ,
Сыбгъодэк1ыгъ бэ дэдэ шлагъэу ми класэ,
Сыук1эсыгъэу сыкырек1о сихэгъэгү,
Сыгу къэк1ы зэрэщытыгъэр ипасэ:
Сэтэнаеу щыкъэгъагъырэм игъуамэ
Пчэдыжбыпэм лэш1у-лэш1оу спэ релъасэ,
Сщыгъупшагъэп тилъэккыымэ а якушъэ,
Боу шлоу сэш1э а ч1ы лъап1эм ыуасэ.
Едэлү пщынэм пылук1ырэм гүхэк1эу -
Мэтхъаусыхэ хаупк1ыгъэу ихъасэ,
Игук1ае, игүхэк1 къелуатэ,
Яхэгъэгү кык1ыгъэхэр елуатэ:
«Къамылылтэм сыщаупк1и сыкъахыгъ,
Силъэккыыхэр аш1ыжыгъэх дэккъдасэ», -
Дышгъэ бзыум щигъэтырэп ымакъэ, -
Ныбгъу фэхъугъ Сэтэнаем илхъхъэ,
Гүгъу фэхъугъ а зы бзыум ихап1э—
Ищырырэ, ибынырэ, исасэрэ.
Уидышъап1э уимызагъэу, тхъэматэ,
Тэдэ ук1уагъ къыщыуни уик1асэ?
Къэк1охъак1оу сыда уитышт гүбгъо нэк1ым?
Уихэгъэгү щымыгъэпсэу уихасэ?
Пшызэу мачъэ къак1эчъырэр ынэхэмэ,
Гүгъум хэхъагъ мэш1о штагъэу уикъок1асэ.
Адыгагъэр щымыгъэгъупш уилъэккы,
Мыщ фэш1ык1э уик1алэхэр шлоу гъасэ.
Сэнпалыр зэк1эгъэк1 жъуагъом фэдэу,
Пыхэмэ анэ ч1ас гъуч1ы цацэу, .
Къамылымрэ дышгъэ бзыумрэ ягук1ае
Арыгъуази, бзыпхъэ атех, о сик1ас!

МЕЛЭЧ ХЪЭЙРИЕ

Гугъу уфэхъугъ о, гуашэ,
Уихэгъэгу фэшъуашэу.
Уильэпкъхэр уигуклай,
Гучлэу уилэр чъэгъуашэ, –
Оркъыгъэм илэшлагъ.
Уигупшысэ ишъуашэу,
Цлыфыгъэхэр уисэуагъ.
Къэсгуатэрэр клэкуашэ,
Бзылъфыгъагъэр дэгъэклай.
Яцлыфыгъэ о зашэ,
Ялъэпкъыгъэ ягъэшлэжъ!
Адыгагъэр мэгуашэ,
Уиныдэльфыбзэклэ егъаджэх,
Уигъэшлуабзэ дэхашэ,
Уицлыфыгъэу уихабзэклэ
Табу тлоныр мэклашэ.
Уишлушлагъэхэр къысфэпчъына?
Сигупшысэ клэлашэ,
Щыгъэт, Тымэр, Хъунджэ япхъум
Илъэплагъэр боу башэ,
Шугъэу хэлъыр къысфэпчъырэп, –
Сиусыгъэ лэлашэ.

*(Джырэ адыгэ тхаклэм тетэу усэхэр
зэзыгъэфэжъыгъэр Шъхьэлэхъо А.А.)*

Хъунджэ Хъэйрие – Мелэч

РАССКАЗ

Кавказым иллыхъужъэу зыцлэ мылугъэхэу, зыми
ымышлагъэхэм е зышлэцтыгъэхэм ащыгъупшэжъыгъэхэм
апсэ пае.

Мы чыплэр лъэгохэ чыгум изы пакл нылэп, ау аркъ-
одыгъэп ар.

Тхьэу лъапlэу лъагэр нэшlу дахэкlэ кызытеплъэгъэ чlыгугъ, шыкурышхокlэ ащ дэлъэгагъэу, дэлъэплагъэу зы хэку гупсэ клэсагъ, лыжъ осышъхьэфыжъ мафэхэу, ошъогу шхъуантlэхэр, ошъопщэ пщэфхэр зышъхьэ-зынэгоу зыкъэзылэтыгъэ къушъхьэ шъэджашъэмэ гукlэгъу гупсагъэкlэ лaплl ззращэкlыгъэ шхъонтlэ-уцышъо дэхэренэу, хэку фыжъ мэфэ зэкlагъ.

Мы чlыплэм, лыжъ къэпыфэу къушъхьэ сыджыфхэм, лыгъэу ахэлъыр къахэщэу мэз lужъу гъунэнчъэмэ ахэт чъыг лъэгэ плашъэхэм, абгъэ дэль шъэфхэр гум щагъашlомэ щаухъумэзэ, чэщ мамыр кокlым зызцагъэпсэфырэ лъэхъанхэм, мэзышхо куу клоцlым щычlэухъумагъ плонэу, унэ лъхъэнчэ лъэбыщэ цlыклумэ къарыкlыштыгъэх, мыстхъу мэшlотхъобзаехэр алэкlэлъхэу тыжыныфдышъэпс сын зэпэлыдыжъхэр, lугъуашъо зытеурэ нэфынэ шэплъымэ къашlырэ ныбжыкъу шlуцlэ шъэджэшъэ зэгъэпэшыгъэшхохэм задашlызэ къадашъохэрэр. Псыпс шъхьатехъо плуакlэхэри пшъэ фыжъ кlыхьэмэ ащыщысыштыгъэх. Гур плэпихэу, ныбджэгъу гъэгущхоу, джэгъогъу псэхэхэу куп зэхэтым къамыл макъэр къахэхъажыштыгъэ, гучlэм кычlичэу кыришрэ мэкъэмэ псыгъо гу гъэкlэзэкlэ оредыжъ-гъыбзэжъхэр гум хиушъэщтыгъэх.

Джэгум ижъотыплэ дэдэм кыщечэрзэкlырэ пшъэшъэ гуихыр клэлэ гуплывгъэ-шъоплывгъэм иклэрэхъуапэ кyiурэ lугъо lужъум загъори чlиухъумэщтыгъэ, еtlанэ lэгъопэ быхъу кlыхьэу, псыпс шъхьатехъо чэфырыр кызуусэсэхырэ пкыы псыгъо дахэу, пшъэ фыжъ кlыхьэр къудыигъэу, идышъэ идагэхэр зэпэлыдыжъэу, уашъом къехыгъэ мэлэлич е джынэф пшlошlэу, дахэм идэхэжъэу lугъо пщэсым кыхэхсыкlыжыштыгъэ. Загъорэ а теплэ дэхашэр зэу зэлыхъэщтыгъэ, чыжъэкlэ къэлурэ шы щыщ макъэр къамыл пщынэ мэкъэ куо гуулэм кытекloштыгъэ. Ащыгъум, а ныбжыкъу шlуцlэ кlыхьэ шъэджашъэхэр алэхъомбапэхэр шхончыбзэмэ атегъэсагъэу, анэмэ мэшlо лыгъаер къакlихэу, ашъхьэхэр къалэтмэ, абгъэхэр кырагъэпшызэ, уагъэгущхоу зэолl шыу гъозэджэ зырыз къэхъуштыгъэх. Зимэшlо нэфынэхэр пыкloсыкlыжыным нэсыгъэ пхъэцlакlэхэр

члaдыжкыгэхэу, чэтэ лaпшэхэр гушхогэ пытэклэ кьузыгэхэу, теубытагэ зилэ лэхомбапэхэр шхончыбзэм темыклэззыхьэхэу, шхонч кыхьэшхохэми, гуггэ-гупшысэхэми ащ зыдашымэ зэдырагаштэу, гуштэ гушхоклэ ахэмэапэклэрэплырэпшэшэжыыхэризэ кыхьэлдыклымэ, зэ клодыжхэу... а джэгуплэ дэхашэм зэоплэ псэхэх пхьашэу зихьожыштыгэу.

Бужрэ пчэдыжым, ошгогу шхуантлэм нэсыпэнэу, ошгуапшэмэ ахэт зэпытынэу зызылэтырэ кьушхьэ сыджыфышхомэ тыггэм ынэшхо сырыфышшо кьызакьуиггэплыклэ, ащ инэбзий нурыбэ псэзытхэр апэу кьызытыридзэщтыггэр кьоджэ зэхэстыхьэггэ -зэхэкьутаггэр арыггэ, ллы бжыггэшхохэр атедихьэжыггэу, ау джыри чэтэ лaпшгэр кьузыггэу алыггэу, гушлэ щхьыпсыр алуэмэ ренэу алулгэу, анэмэ лгэшлэжь плгэклэ лыггэ-лыстыр кьaклэплгэ зэпытгэу, апкьыхэр мыжьосын чьыггэу шгээожыыхэр арыштыггэ; чьыгышхо жьау шлуцлашгэмэ ачлэггэ члэтгэу, джыри осэпсыр зытемыклымгэу уц кьашхгэмэ афэсакьыхгээ кьaчлэклгжгэр бзылгфыггэхэр арыггэ пчэдыжгэ тыггэ нэбзий нэфым лэпэпцлыиклэ нэм кьычлггяоу кьыггэлггяоштыггэхэр. А бзылгфыггэмэ чэтапэклэ зэрадзным кьыраггэлыжыггэу ясабий дышггэмэ якушггэ затраулубаггэу, ялуаплггэмэ щхьыпцл гушлэпс маклэр джыри лулгэу, анахэмэ джа лгэшлэжь гупшысэ гухэлгэ плгьхэр aклэплггяоу. кушггэ оредхэр кьaлоштыггэ. А кушггэ оредмэ мы кьушхьэ шгьяафит лгтыггэмэ кьaтырэ жьы кьэбзэ фитым псэхэхэу зыщызыухггэрэ пыи мэхаджэм зыримытзэ зыпсэ зытыггэ лыхьужгэмэ афэггыхгэу ахэмэ гьыбзэхэр афэзыусыггэмэ агу илгэ губж-шгэобжым ымэкгэу лгэшгэу Гушхонггэ, Лыхьужгыныггэ, Лгэшлэжгэ! зылоу кьыпшлэшггэрэ, шыблэ омакгэу кьaхэлуклыштыггэу.

Заггорэ мы хэкум зэрэхэкоу фыжыббзосгэу зифапэщтыггэу. Ау ащыггум мзэхэр нахь щынэггуаплэ кьэхуштыггэх. Кьушхьэ фыжгэ плaшггэмэ яныбжыкьу кыхьэшхохэр губггэо шгэоф шгуамбггэмэ защаггэлыхьужгэу арытыштыггэх. Унэ лгхгэнчэ лгэбышгэ цлыклоу гопэ-гупсэфмэ aклоцл мэшлэшхо фабгэу джэггэу пашгхгэм пшгэшгэжыггемэ мылгэжыын гьыбзэжгэ гуггэлхэр, лыхьужгэ оредыжгэ ггэггушхохэр

кыыщызэпашыштыгыэх. Хьэн-шьэн-дэнхэу аlэкlэлъмэ кьaльэхьэнхэ амыльэкlрэ шъхьэкуцl чьэр чанхэр ренэу лажьэщтыгыэх. Гугъэ гупшысэм мэз lужьухэр, кьушъхьэ лъэгэ плэшьэ нэккьхэр, губгьо шьоф шьомбгьо нэкl инышхохэр кьызэпичъыхьэщтыгыэ, гупшысэ куумэ зэрадзэхэми, гур цапэкlэ алыгъми ежыхэр ренэу зыгорэмэ яжэщтыгыэх.

А ежэн-зылэжэн кlыхьэ-мыухыжъхэр загьорэ пчъэм кьытеорэ шхонч кlынч омакъэм зэпиутыштыгыэ. Загьорэ ар ыныбэ чlэгъ нэсы осым пхырыбэу щагум кьыдэхьэрэ адыгэш лъхьэнчэ бэщчым ищыщ мэкъэ лъэшым зэпигъэуштыгыэ. Загьорэ зикlэкlо тыжбын кlылу закьокlэ зэгъэубытыгыэу, хьурышъо пэлo лъэгэшхор шъхьэщыгыэу, ыпакlэхэр пыштыкlыгыэу, пачъыхьэ мыжъосын пшlошlэу шъхьэзэдэ зэндэрыкъэу зы лlыхъужь а шым тесэу кьычlэкlыштыгыэ. Ар зыгорэм ят, зыгорэм ыш-икъош, зыгорэм ипсэлъыхъу, зыгорэм ишъхьэгъус. Ащ пэгъокlынхэу lаплl ращэкlынхэу бзыльфыгыэхэр, гупшысэ куу кlыхьэ мыухыжъмэ кьахэлъэтхэти, шхончпэм кьильэтрэ щэ плъыр плъышъоу, унэ лъхьэнчэ лъэбыщэ цlыкlухэм япчъэмэ кьарыльэтыштыгыэх. Ау нахьыбэрэмкlэ а лlыхъужь мыжъосынэу шым тесым изакьощтыгыэп. Шыхэр аныбэ чlэгъ нэс зычlэбырэ ос фыжъ куум хэтхэу цlыфхэр, дунаим фэдэ кьытемыхьогъэ зы хьэкlэ-кьокlэгъэ мэхъэджагъэм ишъоеплъэу, енэплэзетельхьэгъу нахь зымыныбжъ текlоныгыэ гушlуагъоу лlыхъужьым зэрихьагъэм исурэт гу зэкlэгъэблэу клэлэкlэ хые псэемыблэжъыр чlыгум агъэтlылынэу агу пымыкlэу lэплlыкlэ алыгъэу кьыдахьэщтыгыэх. А нэплэдзыплэм, ынэпсхэр ягукlыжыгыэу, ынэгу лlыхъужь нэгу гушlо дыджышъоу зы нyo гуащэ кьыщылъагъощтыгыэ, шъхьэкlэфэныгъэшхокlэ игъогу фызэлузыхырэ цlыфыбэмэ lэсэ-лъасэу, шъэбэ-шьабэу кьахахьэти ильфыгыэ хьадэу щылтым шъхьащыуцоштыгыэ, шъхьэ кьутагъэм кьиутыгыэ шъхьэ куцl цlынэ штыгъэр ныlэ шъабэхэмкlэ фэсакьызэ ичlыплэ рильхьажьыштыгыэ, еджыри кьэплъэнэу клэбэнрэ нэ лъэныкъо наплэр цlыкlу-цlыкlоу ыгъэплlэжыштыгыэ. Зилъэккы, зихэгъу апае зыпсэ зытыгыэ ильфыгыэ ифэлo-фашlэхэр ылэшъабэкlэ зэригъэзафэхэзэ, ным кьыуlушъэшъыгъ: «Лъэпкьыр зэрэлъэпкьэу инэмыс-нэхьой, ифитныгыэ, ихэку кьыухъумэжъэу псэуным пае

лѣпысым зыщыхэтым, сэ сиклали фэмышѣошѣ фэмыфэу зеклуагѣп, иплэ фабэ хэлѣу сыдми зы уз кѣызэрыкло горэм илѣыклѣгѣпышѣ, ащ сырэгущло». Етланэ адыгэ бзылѣфыгѣм илѣфыгѣ класэ, ынэгущ фыжѣ пычѣыгѣ шѣэф цлѣыклоу тхѣагѣпсэу фэшлэу ебэужѣ, ихѣадырыхэ дахэ зэрэхѣунэу ыгѣэклотэжѣ, кѣыклотыжѣыгѣ...

Зы мафэ горэм, унэ лѣхѣэнчэ лѣбыщэ гупсэф цлѣыкѣ горэм куохѣэушхо кѣытэджагѣ. Кѣэралыгѣо шѣэджэшѣэ мѣхѣаджэм ыпашѣхѣ зыщызыуфэн зымышлэрэ лѣэпкѣ гушхоу адыгэ лѣэпкѣ тхѣамыклэм, лѣыхѣужѣыныгѣ шѣсэтехыплэ ин бэдэдэхэрфэзышлѣгѣуизылѣыхѣужѣунэгѣуагѣар. Ауждэдэрэ лѣфыгѣэ закѣоу унагѣом кѣынэжѣыгѣэм ыпсэ емыблэжѣынэу унэшѣо пытэ ышти, зэпстэуми агу зэтыригѣэклэзэзыхѣагѣ...

Ыныбжѣ хэклотагѣэ нахѣ мышлэми, лѣыгѣэу, лѣыхѣужѣыгѣэу зэрихѣагѣэмэ атыралыкѣыгѣэ оредыжѣхэр Кавказ шѣолѣырым щыжѣынчэу, джыри псэемыблэжѣэу пыим пэлутэу, зищытхѣуцлэ зэклэми зѣлѣашлэрэ лѣы цлэрыло бѣлахѣэу «Мыхѣамэт лашѣ» ыужкклэ, ауж дэдэрэ шѣэокласэу унагѣом кѣынэжѣыгѣэ Рэджэбэ зы пчэдыжѣ горэм ышыпхѣумэ адэжѣ кѣаклуи, мѣкѣэ шѣэбэ нэгущ гушлопс гурышхѣоичѣэу, теубытэгѣэ пытэ илэу кѣялѣэлугѣ, адыгэ лѣэпкѣым илѣыхѣужѣыбэмэ кѣатефэгѣэ улэгѣэ пчѣагѣэр, ахэмэ кѣаклэчѣыгѣэ лѣпысы плѣыжѣ лэбжыбхэр кѣызыхимыгѣэщыхѣэу члэзыгѣэбылѣхѣэгѣэ цѣе плѣыжѣым фэдэ кѣыфадынэу. Ыныбжѣ джыри илѣэс пшлѣыкѣлуитлокѣым блэкѣыгѣэу щытыгѣэп, ау лѣыхѣужѣ унагѣом изы бын лѣыхѣужѣэу, ежѣым фэдэ лѣыхѣужѣхэр кѣыфэхѣуни, ылэжѣыни ылѣэкѣынэу щытыгѣ.

Ау джы ар зы хѣэгѣо-лѣыгѣо гугѣэуз горэм хэт: цѣе плѣыжѣ лѣаплэр зыщилѣэнышѣ ыпсэ ытынэу тхѣэ ылошт, хѣку шлѣулѣэгѣу лѣаплэу ыгу илѣым кѣурмэн зэрэтэхѣухѣащтым клэгущлузэ, егѣашлэм кѣыздимыкѣыжѣынэу, кѣымыкѣыжѣын фэшлѣклэ тхѣэ зытырилѣухѣэгѣэ заом клошт, джаузэ ащ иунэгѣо цлэрыло фэгѣэхѣыгѣэ нэкѣлѣубгѣо кѣабзэхѣу шлѣущытхѣурэ шѣхѣаклэфэныгѣэрэкклэ узэндыгѣэхэр, джа зэрэкѣабзэу, зэрэлѣаплэу, егѣашлэм цлѣф хэлэбэжѣын ымылѣэкѣыжѣынэу зэтыриулѣубэжѣышт.

Хэкур зыфэныкѳонклѳи хѳунэу, ау зылѳэужыгѳор кѳэпшѳлэн умылѳэклѳынэу шыт лѳыхѳужыгѳэхэр ащ фѳизѳерихѳан фѳышѳыклѳэ кѳытеорѳэ ыгоу бѳгѳэгум дѳэмызѳэгѳэжѳырѳэм, ауж дѳэдѳэрѳэ псѳэ гѳуантѳклоу ѳлпкѳ-лѳэпкѳым хѳэтыжѳыри, кѳэзыуцухѳэрѳэ клѳышѳоплѳэ зѳклѳэнагѳэм рѳетѳлупщѳыжѳы. Псѳэуфѳэклѳэ мафѳэ кѳэс зыгѳэгүѳлѳэщтыгѳэ хѳэку шѳлүлѳэгѳуныгѳэм ифѳэлѳо-фашѳлѳэ зѳэригѳэцѳэклѳэшѳурѳэм кѳыригѳэгѳэотыгѳэ тхѳэгѳо гушѳлогѳо чѳфым хѳэтѳу ыпсѳэ ыгѳэтѳлѳылѳыжѳыныр ары дѳжы зѳжѳэжѳырѳэ закѳор. ѳофѳыгѳошѳо лѳэплѳэ инхѳэр, цѳлѳэ лѳэплѳэ лѳагѳэхѳэр зыбѳэгү кѳабзѳэ шызыухѳумѳэ, тхѳыдѳэр зыщыщѳыр ымышѳлѳэми цѳыфѳышѳлү фѳэшлү-фѳэгупсѳэу шыт лѳэпкѳ пхѳашѳэм ибын лѳыхѳужыгѳым ылѳэгѳуштыгѳэр; мафѳэ кѳэс тѳхѳэку лѳаплѳэ изы чѳыплѳэ патхѳыми, тѳифѳитныгѳэ рѳенѳэу тѳфагѳэмаклѳэми, тѳинамыс-нѳэхѳой агѳэлѳхѳанчѳэу лѳэгүклѳэтыны ашѳлыми, а мыхѳун псѳтѳэуми апѳэшлүекѳлоу, клѳо кѳэс нахѳэ зѳэклѳанѳэу, зѳэклѳэплѳыхѳэмѳэ-зѳэклѳэстыхѳэу зы мѳэшѳлоплѳэ мыухѳыжѳэ зѳэрѳэтилѳэр, ар зыклѳи зѳэрѳэмыклѳуасѳэрѳэр, ащ зыклѳи зѳэрѳэхѳэмыклѳырѳэр ары. Зао кѳэси нахѳэ хѳэхѳо ащ, текѳлоныгѳэ кѳэси пахѳэ кѳызѳэклѳэнѳэ, кѳытекѳлохѳэ кѳэси нахѳэ кѳызѳэклѳэплѳыхѳэ. Ар елѳэгѳу ыклѳи зѳэхѳэшѳлѳэ клѳэлѳэклѳэ лѳыхѳужыгѳым, етѳланѳэ мѳэгупшысѳэ: «Мы машѳлор зыгорѳэм ыгѳэклѳосѳэшѳун фаѳеба!.. Зыгорѳэм?! Лѳыр арын фаѳе ар, сыдѳигѳоклѳи а шѳлүлѳэгѳу лѳэш лѳаплѳэмѳэ апаѳе гушѳлозѳэ кѳычѳызѳыпѳэтрѳэ лѳы плѳыжѳэ кѳабзѳэр арын фаѳе а машѳлор зыгѳэклѳосѳэн зылѳэжѳыщтыр...»

Шѳѳотѳэ гѳэутѳэшѳо пхѳашѳэу а гупшысѳэм рѳихѳыжѳэжѳэ клѳэлаклѳэм игупсѳэфѳыгѳэрѳэ итеубытѳэныгѳэрѳэ кѳызхѳэлыдыклѳырѳэ ѳлупѳэ гушѳлопсѳым ыпашѳэхѳэ, ятѳэш лѳыжѳым иушѳый гущыѳлѳэхѳэри, ышыпхѳу ныбѳжѳыклѳэмѳэ янѳэпс стѳырхѳэри щызѳэтеуцѳох. Пѳыим теонхѳэу ежѳэжѳэ шыуишѳэ зытѳлү-зыщым япащѳэу, ышѳэхѳэ тандѳж лыдыр телѳэу, цѳые плѳыжѳэ клѳэпсыр ишѳэоплѳэ шѳѳуашѳэу, иадыгѳэш бѳэщѳэчим тегѳэѳэчѳыхѳагѳэу гушѳхо-гушѳлопсѳым рѳихѳыжѳэжѳэу, ѳлпкѳ-лѳэпкѳэ зѳэдишѳтѳэ дѳэхашѳэу адыгѳэ клѳэлѳэклѳэ ищыгѳэ зѳэклѳужыр пѳыим теонѳэу лѳэжѳэ.

Кѳэлѳэклѳэцѳыклѳоу, зѳилупакѳлѳэ сырыф гѳэопчѳэ шѳэбѳэ цѳыклѳу тѳлѳэклѳум ижѳау шѳэогѳо клѳыф кѳызытеогѳэ кѳэодѳыер, жѳау плѳыжѳэ пхѳэшѳэ фѳэбѳжѳэу, пѳыидзѳэм шыблѳэу теошѳэ, пхѳыреутѳэ, ифѳэшѳуашѳэ рѳегѳэжѳэотѳэ, гухѳэгужѳэ плѳырым хѳэтѳэу заорѳэр реутѳэ, рекѳлы, хѳегѳакѳлѳэ, теуцѳо, блѳэклѳы.

* * *

Лъыплъыжъшлѳцлашъоу зѳлтъпцлагъмрѳмѳшлостлѳгъо
шлѳнклѳжъзѳу кѳгѳольѳхыгъѳхѳмрѳтехъолѳжъоу члѳухъумагъ
тыдѳрѳ члѳплѳри. А лѳхъо-техъолѳжъу гуиѳ-гугъѳщтѳ
щынагъом ыклѳб-ычлѳгъщызѳрѳфѳтѳх, щызѳрѳуклѳх;
щылѳныгъмрѳхѳадѳгъумрѳ, хыягъмрѳжъѳлымагъмрѳ,
шъѳфрытѳхъор-шѳрыгъмрѳлѳхъужъыныгъмрѳ...

Ыклѳм ыклѳжъым лѳхъотехъор цлѳкълѳ-цлѳкълѳу
зѳклѳхъыѳѳ, етлѳнѳ: зы теклѳоныгъѳцлѳрыло горѳм ѳ нахъ
цлѳрыложъзѳу теплѳѳгугъѳузыр; гушѳо зыклѳоцлѳыль лъѳпкъ
пытѳу пчъѳгъѳмаклѳм ынѳ кыкълѳгъѳуцонѳу зѳлѳтыжъыпѳ.

А нѳплѳдзыплѳдѳдѳм, гур ыгъѳклѳзѳзѳу, псѳр ыгъѳгырѳзѳу
зы мѳкъѳ псыгъѳабзи къѳлѳ. Лъѳу клѳтыр зѳклѳклѳчъѳи,
гъѳжъыбзѳу къѳнѳгъѳлѳхъужъклѳлѳклѳр пыидзѳл
лѳпшъѳцѳпхъѳц заулѳмѳѳсѳшхуапѳмѳ апыльѳу далѳтаѳ пѳтзѳ,
ихѳку паѳ щынѳгъѳончъѳу, лѳхъужълѳклѳу лѳным хѳлѳ
лѳшлѳ-гушлѳгъѳлъѳплѳшхор къырилѳтыклѳу ылѳпѳмѳ алѳуль
гушлѳпсыр лѳпклѳу къыхѳщѳу, ѳрагъоу зѳхѳпхъжъышъѳ
къѳдыѳм нахърѳклѳуачлѳкъызыфѳмынѳжъыгъѳмѳ мѳкъѳ шъѳф
цлѳкълѳмклѳѳтѳшым рѳло: «О, сѳтѳш!.. О уигъѳшлѳм мыщ
фѳдѳ члѳплѳлъѳплѳлѳагѳ улъылѳсыгъѳу зыплъѳгъѳужъыгъѳа?!»

Етлѳнѳ икъѳрыу ѳухыпѳ, псѳ гъѳуаткълѳу къыхѳнѳжъыгъѳѳри
пѳтклѳужъы. Лѳхъужъгушѳхонѳгъѳм игушлѳпс ылѳпѳ
къытенѳ. Ыгуклѳ гупсѳфѳу, тхъѳгъѳгушлѳогъѳошѳом хѳтѳу
ынаплѳзѳтырѳлѳхъѳжъы. Къѳзыгъѳѳшлѳгъѳм ыпашъхъѳ нѳпѳ
къѳбзѳклѳѳхъѳжъы.

Гъѳзѳетѳу «Гъѳуазѳ», Стамбул, 2.04.1911.

*(Тыркубзѳм къызыиѳи, адыгабзѳклѳ
зззѳдзѳклѳыгъѳр Хъѳуажъѳ Фахъри.*

*Литѳратурнѳу зззгъѳѳѳжъыгъѳр
Шъхъѳлѳхъѳ Абу.)*

ДЫШЪЭМ ХЭШЫКЫГЪЭ ПШЪЭХЪУ

Рассказ

Зы чыплэ имыклощыкыхэу щыт зэпыт лодышъэм¹ ибгыхэм шаклоу къеклухэзэ лэуцэцлэу аубытыгъэхэр мы мыжъоф дэпкъхэм азыфагу дэт унэ кыхъэ гупчэм дэнэ абэ кыхъэхэмклэ фэпэгъэ лыхэр, фэлачэт² мыгъоу гъэрыныгъэр альэгучлэгъэу, кызыттеохэм, чыплэрыхсэр, жьы чыплэ горэм ыгъэштэгъэ бзыужьыем фэдэу, клэсэн зимылэ, зилэни зымыльэклышт ошъогум быбыжьхы, мырэуштэу кьалугагъ:

– Сихэгъэгугу!.. Ах, сихэгъэгугу зиошъогу клэух зимылэ кьатыбэу, зимэзхэр джэнэтэу амкышгъэхэр зыхиз! Сыдэу адэ гушэ, чыжьэу укьэнагъа? Джы ащ ылакьохэм лэшлэгъухэм япшгъэху хьылгъэхэр, цэ онтэгъухэр зылушгъэгъэ пшгъэхухэр, мафэ кьэс нахь кьытекъузэзэ, нахь хьылгъэ хьузэ ыпкышгъоул хэтлысхьэрэр ателъ. Джащыгъум, дэнэ кьолэн-сэлэн шъэбэ заклэхэу пкыы псыгъо зандэр зэхэуцо, шъхъэ тхьоплхэм налмэсэу ахэт кьамзыйхэр кьэгъагъэу кызылэуихыгъэхэм кьахэлыдыкых. Ау нэхэр, нэплгъэгъухэр гузэжъогъу горэм, кьин горэм хэтхэм фэдэу, ренэу чыжьэу маплгъэх. Ыбзэ икьэгущылэклэ локлэ-шыклэклэ а шлульэгъуныгъэ пытэм итыркьом³ фэдэу, альэпкъ угу кыгъэклэу кьэупчлэ:

– Ори, ара?!

– Ары...

Ари мы лъэныкьомклэ, лодышъэм щыпцхэм, азамэтклэ⁴ зэу афэдагъ. Ыгуклэ ахэмэ ягъусэу, ежъхэм афэдэкабзэу, кьиным хэтынэу утын тыралхъэгъагъ.

Гъы макъэм ыхьыгъэ мэфэ кыхъэм ыужыклэ пчыхъэ нурэм иорхэу коридор ищыгъэм, дэпкъышхохэм, клэшъо лэтыгъэм кьапытклурэ азамэтымрэ лаплл зэрашэклызэ унэ джэдэ гузэгум фэжъу мэкъэшхо ахэлуклэу зэрэшызеклохэрэмрэ инэу ыгъэшлэгъуагъ. Мыхэр чыжьэу, чыжьэу кьэнэжьыгъэ яхэгъэгугу, ар угу кьэзыгъэклырэ лэшлупс уешъуагъэм фэдэу, лэшлоу, адыгэ луаклэу, укытэм инурэ инрэ ибжьышлуагъэрэ нэм кыклэуцохэу зишэн-нэшэнэ лъэпкъ дахэр, пхъэмбгъу джэхашъоу цыурэм телъ алырэгъоу хьыезэ-сысызэ лъэклэным нэсырэ клэпхын кыхъэмэ яшгъышгъышгъы макъэ щызэхэклухъагъэу зэхэхы щытхьур зиклэсэ гушлубзыу

азатыр⁵... Къэгъагъэу къызэлъуихыгъэм фэдэу, къолэн-сэлэнэу пэло амышлэкӀэхэр дэхагъэм, ныбжьыкӀагъэм янэпэеплъыхэу, нурэр тырехы, дунэе байныгъэм исурэт дахэ, джащ фэдизэу лэшлэу, джащ фэдизэу дэгъу..

Лэгъо-благъоу гъунджэм къыридзэхэрэр, джэрпэджэжьхэр! ЗэкӀэ гъунджэм къищыхэрэр, джэрпэджэжьхэр! НыбжьыкӀэгъум игукъэкӀыжьхэр, дэхагъэм изэман, байныгъэм иуахът! Ау а гукъэкӀыжьхэм угу ыгъэузынэу шӀункӀыгъэ цӀыкӀужьые гори ахэт. Еж ыгукӀэ нахь зэхишӀэу, нахь къыпэблагъэм фэдэу къыщыхьурэр – ар унэлут арап сэкыгъэхэм яшӀуцӀагъ ары. Ахэм ятеплъэ уфэмыеми угу зыгорэхэр къагъэкӀы, гупшысэ зэтекӀхэм уафашӀэ. ИгурышӀэ-гупшысэкӀэ мы гъашӀэр, мы щылакӀэр ары ахэм яшӀуцӀагъэ къыгъэлтагъорэр, дунэе шъыпкъагъэм изытеплъ, игупсэ зы сурэт ари. Е мы дэнэ шъабэм фэдэ лэгъо-благъор е игупшысэ хэуцогъэ гууз закӀэу а шӀуцӀэ такъырыр пхырелъэгъукӀы. Ом ит ошъопщэ къабзэхэм, къушъхьэ жъаухэм аголь губгъо шхьуантӀэхэр, ыгу хэтӀысхьэгъэ блэкӀыгъэ илъэсхэр щыгъупшэнхэ ымылъэкӀэу бэрэ псэугъэ.

Зы мафэ горэм, блэкӀыгъэ илъэсхэм, лӀэшлэгъухэм къахэзыгъэм фэдэу, зэпэлыдыжъэу, тыжыныпс егъэшъогъэ⁶ жэкӀэ тхьоплъым фыжыыр къебэкӀэу зынапэ къыдэхьашхырэм фэдэу, къыфэгушӀуагъ. Зигъэсысымэ лэгъо-благъом итхэр зэригъэлорышӀэрэ шӀыкӀэм тетэу, цӀыфхэм агухэр къыгъэхьыехэзэ, еж ылэхэр аубытхи, тхьамыкӀагъо горэм хадзыгъэм фэдэу, зыгорэ къызэхишӀагъ. Ары, лэнатӀэр лӀкӀэлъ, ышъхьапэ дышъэр, налмэсыр оялэу къытещхэ, ау мы шӀэтыхэрэри нэужым нэрылэгъоу кӀосагъэх, пэмылыдыжыырэ ладжи зэрэщылэр нафэ къыфэхьугъ. ШӀульэгъуныгъэм имэхьанэр—гурзыгъэузырэр, тхьамыкӀагъом ухэзыдзэрэ пыиныгъэ чылапхьэхэр ишъхьэгъусэ бзылъфыгъэм шъхьащыхын фай. Мы бзылъфэгъэхэм агу илӀхэмкӀэ аплугъэ сабийхэр къыпфашӀэнэу, къыппэуцуужьынхэу, къыопыинхэу ары. Чэфыным⁷ нэмыкӀ фыжъ зымышӀэрэ хьульфыгъэхэм⁸ ... уафэгубжышт къодый нылӀп... Еж ыгукӀэ мыщ фэдиз шэнычъэгъэ-губжыпхагъэ зэрэхэлъыр, ышъхьэ къылӀтэу тхьамыкӀагъоу зэрытым пэуцуужьынэу кӀочӀэгъу зыхигъотэжырэп. ШӀульэгъуныгъэм, насыпышӀуагъэм

адежыурэмрэ дэхагэмрэ зэлүшъашъэхэзэ ежым
кыпэуцуужыыхэу, гушлуагъом кызэккыгъэшлэтэрэ ынэхэр
пэлыдыжхэзэ кыклухы, тыжыныпс егъэшъогъэ ыжаклэхэм
агъэбылгыгъэ ылушлэхэр лугушлуклэхэу мэкъэ шъэбэ дэдэклэ
зэхэпх кьодыеу кылуагъ: «Боу сэ шлу усэлъэгъу, плъэгъурэба,
умылъэгъумэ зэ пшъхъэ къэлэт, къэмылэтын умылъэклынэу
амал зэрэуимылэр угу къэгъэкл, зыщымыгъэгъупш».

– Ох, ох! Насыпышлуагъэр насыпынчъагъэ зышлырэ мы
дышъэ пшъэхъухэмклэ епхыгъэу Тхъэм кыгъэхъугъэр...
Сэ налмэсхэмклэ зинэфылъагъэ зытырахыгъэ гу амалынчъ!
Ошъогум жъуагъохэр зэрэзэхэлъыштыгъэм темытэу къэнэгъэ
жъуагъохэм афэдэгъэ бзылфыгъэхэр!.. А бзылфыгъэ
тхъамыклэхэр, къат-къатэу зэрэзэтелъым ихылтэ зыщэчырэм
фэдэу онтэгъу хъугъэ шъхъангъупчъэ дэнэ лухъохэм аклыбклэ
щытэу, «Сихэгъэгу!» ело куо макъэм жэр зэтыричэу... Джы
ылупэкклэ зы шлогъэ тэклу: а шъхъээндагъэмрэ гопэныгъэмрэ
ныбжыи зымышлэрэ нэхэм амыгъэлъэплэрэ налмэсхэр, дышъэ
тасхэр цыузэ телых. лэжыыхэр адзыхэзэ агужыыхэри
есэжыыгъэхэу, байныгъэр лъэгуклэтыны хъугъэу. ...Блужыклэ
сыда хъугъэр? Ешъокложым ылэхэм акъутэгъэ а шъоныбжъэ
апчым итэкъуафэхэр тыдэкли кыщылъагъоштыгъэх...

Щыгъупшэгъагъ, ыгу къэклыштыгъэп! Агъэуклорэигъэ
тахътэхэм⁹ къатещы лъэу атегъухагъэхэр. Напэр ылыбжъэзэ
къячъэхыгъэ нэпсхэм ялъэуж лупклэхэр пстэуми атеклорэ
макъэу зэхэошлэ... Ыгу имыкыжъэу илъ закъор тарихъым
итхагъэу инэклубгъохэм арыт, Алахъэм кыгъэшлыгъэ изы
лъэпкъ кыыхахыгъэу, кыпыкыгъэу мы клэсэн мыжъофхэм
азыфагу дэдзэгъэ члыгум ит хъопсэныгъэшхоу, пкыхыплэ
лэшлум фэдэу, кыфэгушлорэ гупшысэ закъор «лодышъ».

(«Гъуазэ», 11.05.1911. №6. Н.3-4

Зэзыхдзэккыгъэр: *Ацумыжъ Хыльми Озен*)

Зэзыхдзэккыгъэм изэхэф:

1. лодышъ – къушъхъэу Эльбрус зыфалорэр ары– .
Зэзыхдзэккыгъэм изэхэф.

2. Фэлачэт – тхъамыклэгъо лодыгъу . Арап гушылэу
«уахым»-ым кытеккыгъэ адыгэ къэлуаклэу «уайм» -ри
тлэклу имэхъанэкклэ пэгъунэгъу. – Зэзыхдзэккыгъэм изэхэф.

3. Шульэгъуныгъэ пытэм итыркъу– хэгъэгу гупшысэм итыркъу.

4. Азамат – зы гушлоныгъэ горэ кыпхэзылъхэрэ кӀуачӀ. Джырэ тилъэхъанэ адыгэхэм мы гущӀлэр имэхъанэ шыпкӀэкӀэ амыгъэфедэми, хульфыгъацӀэу аусы. – ЗэыдзэкӀыгъэм изэхэф.

5. Азат – зиешъхъафит ышӀыжыгъэ пщылӀыр ары. Мыщ дэжым: бзылъфыгъэхэм укӀытэ инэу яӀэм, шъхъэкӀэфэныгъэу ахэлъым ишӀуагъэкӀэ хабзэу ахэлъын фаер азат ашӀыгъэ пщылӀым фегъадэ. – ЗэыдзэкӀыгъэм изэхэф.

6. Тыжыныпс егъэшъуагъэ – гъучӀ пытэ лъэпкӀхэр тыжыныпс, дышгъэпс рагъашъозэ ятеплъэ зэблахъу. МыщкӀэ тхакӀом кыӀлонэу зыфаер цӀыфым ыжакӀэ фыжы хуугъэмэ, илъэххэм акӀуачӀэ ащ хэлъы мэхъу – тыжыныпс егъэшъогъэ гъучӀым фэдэх. – ЗэыдзэкӀыгъэм изэхэф.

7. Чэфын – хъадэ шыгъын. ШэкӀ фыжъэу хъадэм ращэкӀырэр.- ЗэыдзэкӀыгъэм изэхэф.

8. Чэфыным нэмыкӀ фыжъ зымышӀлэрэ хульфыгъэхэм – дунэе мылӀкур инэу зыгъэляплэрэр ары. – ЗэыдзэкӀыгъэм изэхэф.

9. Тахътэ – джы диван зыфалорэм фэдэу адыгэхэм нахыпэм яӀэщтыгъэр ары. КъокӀыплэ лъэпкӀхэмкӀэ къэралыгъом илэшъхъэтетхэр зытесыщтыгъэ пхъэнтӀэкӀу. – ЗэыдзэкӀыгъэм изэхэф.

ТЫЗЫФЭНЫКЪОР – ГЪЭСЭНЫГЪ

Ушэтын куухэм кыызэрагъэнафэу, цӀыфмэ шӀугъэ-дэхагъэуи мыхъо-мышӀагъэуи ахэлъ хъурэр цӀыф жъугъэу зыхэххэм, шыӀэныгъэм щагъэфедэрэ пкыгъохэм, анахъэу чӀыопсым (природэм), жьыопсым (климатэм) къахэкӀызэ къэхъух. Ащ фэгъэхыгъэу щысабэ къэбгъотын плъэкӀыщт. ГущӀлэм пае, зы арабым игупшысэ (ифантазие) ичъэрыгъэ кыбгурылоным пае, гъуни нэзи зимылэ пшэхъолъэ мыухыжхэм, апч къэбзэ зэикӀым фэдэ ошъо къаргъом уарыгъозэн фае. Джащ фэдэ къабзэу чъыгышхохэм лэзэгъу амалкӀэ ащыгугъыхэзэ зафэзыгъазэрэ тиадыгэ

нэнэжхэм ашыщтыгээ тхьэлэлүхэм яшгэф илунклыбзэ зэггэгъотыгээним пае лэшлэгъу пчъагэхэм къаклоцл гухэкл-гумэклыгъоуи тхьэгъо-гушлуагъоуи Кавказ къушхьэхэм къащыхугъэ-къащышлагъэхэр зинэрыльэгъугъэ чыг шъэджашгэхэр зыхиз мэз лужьу шлунклышгъо шынагъохэм къахэлүклрэ тхьэ усэ лъаплэхэр зэхэпхыгъэу, угуклэ зэхэпшлагъэу шытын фæе!

Лъэпкъхэр шылэх ежъ яхэку шырялэгъэ шылэклэ-псэуклэр, шэн-хабзэхэр зыдырахызэ иклыжыхьхэу, нэмыкл лъэпкъхэм запэлүфэклэ ежъ яшэн-хабзэхэр игъорыгъоу чланэхэу, аузэ зыпэлүфэгъэ лъэпкъмэ афэдэ къабзэ хьухэу, ахэклухьапэхэу, къэплон хьумэ ахэклоджьыпэхэу е фэшхьаф шыпкъэ хьухэу. Гуцылэм пае, Стамбул шыщ тыркур къапштэмэ, Азием къынэгъэ тыркум ынэгукли, ыпкъышгъолкли, ишэн-хабзэкли, зыфэщагэхэмкли зэрэтеклырэм фэдэ къабзэу, а зы лъэпкъым изы нэмыклрэ къутамэу венгрэми афэдахэп. Кавказым ныбжь зилэу къиклыгэхэр, ныбжьыклэу къиклыгэхэр, мыщ къыщыхугэхэр, ахэр зыхагъэтлысхьэгъэ жьыопс зэфэшхьафхэм, зыхэфэгъэ лъэпкъ шылэклэ-псэуклэхэм ялытыгъэу зэбгъэпшэжыхэмэ, ныбжь зилэу къэклуагъэр зэмыхьоклыгъэу, ныбжьыклэу къэклуагъэр тлэклу зэхьоклыгъэми илъэпкъ ифэмэ-бжьымэ къыхэшэу, мыщ къыщыхугъэр арымэ, адыгэ фэмэ-бжьымэ хьатэ хэмылтыжэу, ау къызыхэхьухьэгъэ жьыопсхэр зыфэдэм, зыхэс лъэпкъхэм яцлыф шыклэхэм ялытыгъэу, ежхэри зэтеклыхэу къэолзэгъух.

Мыщ фэдэ зэгъэпшэным тыкыпкъырыклзэ, тызынэсын тлэклыщтыр: зы лэуж е лэужитлүхэм ауж тиадыгъу Ирак къыщыхугъэр ирак цлыф, Сирием къыщыхугъэр сирие цлыф, Анатолием къыщыхугъэр анатolie цлыф пшлэшлэу, къахэбгъэщын умылэклыжынэу ахэклоклэщтых, къэплон хьумэ, адыгэ лъэпкъыр ахэклодыклыжыпэщт.

Анахь гугъэузэу нэпсыр къэзыгъаклорэр, непэ лъэпкъыжэу хэклоджьыгэхэм яхьышгъэ ащ ялыхьужьыныгъэрэ яцлыфыгъэ лъэгаплэрэ къэзгъэлзэгъорэ саугъэтхэмклэ узэндэгъэ пэтзэ, тэ адыгэхэмклэ, къэнэтлэхэс нэмылэми хэмыклуаклэу къэнэжынэу, зы саугъэти къытклэмынэу, ныбжьыкыу фэдэу лъэужынчэу тызэрыклодэщт псы архуанэм тызэрэфачьэрэр ары.

Мы 1офыгъор умыдэн умыльэк1ынэу зэрэщытым имызакъоу, узыпэуцун фэе шыпкэъуи ц1ыф гъэсагъэхэм апашъхэ къыслъхъан слъэк1ышт. Тэ къытэжэрэ мэхъэшэгъу к1одыжьык1эм политикэ ык1и общественнэ ушъхьагъубэ и1 нахъ мыш1лэми, а пстэури зэупхыжьын плъэк1ыштыр зы – мыш1лэныгъэр ары. Ащ къык1элъык1оуи мыш1лэныгъэ ш1унк1ым кыхэхъухъэгъэ бэлахъым – хэку бгынэным!

Адыгэмэ анахъ хэкупс (патриотэу) дунаим лъэпкъ тетэпщтын. Къызэрэсш1ош1ырэмк1э, дунаим зы лъэпкъ тстын фаеп адыгэмэ афэдэу псынк1эу, гузэжьогъук1э к1одып1э ифагъэу, зихэку пэлапчэ хъугъэу. А к1одып1эу зэрыфагъэм адыгэм изык1ыныгъэ ыукъуишъ, ыпшъэк1э къызэрэщыс1уагъэу, зэбгырызын-пхырычтыным хильэш1уагъэх. Кавказым ижьыопс, ибайныгъэ-бэжъуныгъэ ухэныыр бэлахъы екъу.

Адыгэ фэшъхьаф зыдэмыс къоджэ насыпынчъэхэу техъэгъумрэ емынэмрэ зэлъаштагъэхэм уадахъэу къазышчы-пк1ухъэрэм, икъоу къыбгурэ1о ар зыфэдэ бэлахъышхор, зэрэгугъэуз шыпкэър-ыпкъышъолк1и, иузынчъагъэк1и, идэхагъэк1и, ишэн-хабзэк1и ч1энэгъабэ зыш1ыгъэу, лъэныкъо пстэумк1и зэщыкъуагъэу, зэхъуагъэу, щы1эныгъэ хыльтэм ч1эп1ырт1агъэу, жьыопс зэфэшъхьафхэм ахэгъонлхьагъэу, зыпсэ зихьафэу зы лъэпкъ тхьамык1эжъ ащыплъэгъурэр. Ау ахэмэ ахэтых л1ыжъ жэк1эф заулэхэр, шъхьац фыжъ пл1эубгъохэу, ц1ыф лъэгэ ищыгъэхэу, джыри нэк1ушъхьаплъ нэпэ къэбзэ дахэхэу, япкъышъол зэдиштэ-зэк1ужьхэмк1э къэзыгъэш1ыгъэхэ лэзэм егъэш1эрэ шытхъурэ шъхьэк1афэрэ къэзыгъэлэжърэ саугъэт зырызхэу, гукъеом исаугъэт нэпск1эчъ пш1ош1ыхэу, Кавказыр къызэрабгынагъэм зэрэфы-к1эгъожьхэрэр пкъэу пытэ шъэджашъэу апсэхэм ахэт1агъэхэу, пхырычъэу алъэгъурэ лъэпкъ насыпынчъэм игук1эгъу гъуатк1охэм анэхэм ащагъэбылбыхэу, шъхьэльтыгъэжърэ шъхьак1орэ зэрахэлъызэ, къэхалгэм зыфаузэнк1ыгъэу, бэным фак1охэу.

Ахэр, а шъхьац фыжъ к1оч1эш1ухэу пкъышъол шъэджашъ-эхэр, Кавказыр къызэрэтыбгынагъэм къытфихьыгъэ к1одык1эм псэзыпыт ишыхъатых. Ау к1одып1э тизыгъэфагъэр хэкубгынэ закъор арэу зэрэщымытыр, ащ лэпылэгъу инхэр, лэпылэгъу ин

дэдэхэр зэрилэхэр ары. Сызыфаеу, сызык1эльэлүрэр, сэнауш
лэк1-амалзу силэм имэклагъэ пэрыхуу кысфэмышоу, ахэр
эк1э зырызэу кыслотык1ышунэу ары.

Кавказ лэпкхэр зэгорэм гэсэнэгъэмк1э, индустриальнэ
лофхэмк1э ч1ыплэ лэгаплэхэм анэсыгагъэхуу загьорэ
тхылхэм кытало. Адыгэхэр кызтек1ыгъэ лъапсэри ик1у
фэдизэу зэгъэшагъэ зэрэмышугъэзори кызыдэплытэрэм,
ащ яшгъыпкъаплэ зынэсырэр къэбгъэлъэгъонымр лэшлэхэп.
Сыда плэмэ, тхыдэр къежэным ыпэрэ лэшлэгъухэм
як1эпхын ш1унк1 ч1эгъхэм къач1энэгъэ уахтэхэм
афэгъэхыгъэ ушэтынхэр сыдигъуи лэпсэ мыпытэхэм,
плөпэн хъумэ, гупшысэ ихъухагъэхэм (теориехэм)
атеш1ыхагъэу мэхъух. Иблэк1ыгъэ лыхъуныр, итхыдэ
лэпсэ пытэхэм атегъэуцогъэныр, ищылэныгъэ гъогу
лэзоянэхэр зык1ыдэк1олагъэхэр, кызык1елыхыгъэхэр
зэрагъэшлэныр зэхафыныр щылэ зышлоигъо лэпкъ пстэуми
ялофшлэн, япшгъэрыл. Джыри мынэфагъэм итэхъо ш1унк1
ч1эгъ шычъыерэ тиблэк1ыгъэ чыжэхэм якъэгъэнэфэнк1э
ащ илофышлэ лэзэхэм (испециалистхэм) сащэгугъы, сяхжэ.
Ау тиблэк1ыгъэ сыдэу щытми уехъырэхъшэн умылэк1ынэу
зы шыпкъагъэ утыгум ил: непэ тиадыгэхэр лээшэу ауж
къинагъэх, анахъэу гэсэнэгъэмк1э ауж къинагъэх. Мы
сатырэхэм яджэхэрэм пытэу ашлэш орэхъу сэ сыгу узызэ ар
къызэрэстхырэр. Шыпкъэ, ауж тыкъинагъ, ауж тыкъинэгъэ
къодыеу щытыгъэм!.. Тилэпкъ щылэныгъэ къэдгъэнэжъын
тлэк1ын-тымлэк1ыныри энэгугъо хъугъэ. Сыдым
кыхэк1эу? Сыщым пае? Сыда?

Щылэ зышлоигъо лэпкхыр щылэныгъэ бэнэныгъэу
зытетым тек1оныгъэ кыпщыхыным пае ищык1эгъэшт
к1уач1лэхэмк1э, амалхэмк1э улэшыгъэу щытын фэе. Тэ сыда
тшлагъэр? Ащ уасэ фэтшлын, тыфэсакъын тлэк1ыгъа? Нахъ
чыжэ улэбэн ищыклагъэп, мы аужырэ плэс тлоклит1у-
шъэныкъом нафэу ук1ытэм, гухэк1ым имэшлоплхэр
тынапэхэм къарагъэк1узэ джэуап кытатыжъы. Джыри тэ
тыззыпхынэу, гэсэнэгъэм, цивилизацием афэгъэхыгъэ
гупшысэхэр кытфэгъэушынэу, зыпкъ игъэуцагъэу,
зегъэужыжыгъэу зы тхыбзэм, ащ фэгъэхыгъэ гэсэнэгъэм
джыри тыпэчыжъ. Гэсэнэгъэ зимылэ лэпкхыр арымэ,

ар тыгъэнэбзийхэм шылэ пстэуми егъашлэрэу зынэхэр афэуплэцлэгъэ цлыф хьафизэм фэд.

Ыпэклэ кызыэрэщыслогъагъэу, мыхьо-мышлэгъэ пстэури щэнаут псынэклэчъэу джащ кыхэклы, джа мышлэныгъэм кыкълэжуклышъ, шылэныгъэ клячлэу тхэлъыр зэклэ еуцэгъу, егъэклоды, тисэнаушхэр егъэклясэ, егъаллэ, плопэн хьумэ, ащ иунэшъо шлуцлэ шлунклэхэр дгъэцаклэзэ, зыпытэлъэжы, зытэуклыжы... Тытхьамык, бай тыхьуным тыфэбанэрэп, насыпынчъэгъэ гоо-гулагъом тыхэт, тхъэгъо-гушлуагъом тылгылабэрэп, лэныгъэ-клодыгъом тызыфекъуды, тыкъэнэжыным, тыщылэным тыпылтырэрэп. Зы шъхъуфэн огъурцызыгъэм тпсэ фэдгъэлылыным фэдэу клодыным теуцоллагъэу, тлэпкъ-лэпкъхэр зэклоцлэпхагъэм фэдэу кытэрыклоштым тежэу тыщыс. Ыужыпкъэдэдэм нэс, тиныдэльфыбзэ рыгушылэрэ нэжъ-лужьхэр шымылэжы охъуфэ, адыгагъэр зыфэдэ шъыпкъэр амышлэрэми, атэжъ клэнэу ар зыгъэшлорэ тиныбжыкълэхэр нэжъ-лужь охъухэфэ, кытклэхъухьащт сабийхэм зыпари къафэзымыгъанэу дунаим ехыжыгъэ ятэжъхэр ащэгъупшэжыфэ нэс арэуштэу тыщысышта?

Тятэжъхэм яшъхэлъытэжынынгъэ, яшэн-хэбзэ дахэхэр зыхэлъ пкъышъолхэр, ятлоклэнэрэ лэшлэгъум ицивизацие инэбзийхэм къагъэнэфыгъэ шъхъэхэр джыри кытхэтых, тхьамыклагъом тыкыхэзышъэу, тхъэгъо-гушлуагъом тылгызыгъэлэсын зылъэклышт дышъэ лъэмыдж тфытезылъхьащт клочлэ-амалхэр джыри тилэх. Ахэр зычзыпчэгъуныгъэрэ зыклыныгъэ лъаплэрэклэ шымылэжыныгъэм къарагъэлынкли хьунэу щыт, ялэпкъ гупсэ агъэлъэплэн, агъэлъэгэным нахь ежъ ашъхъэклэ ящылэныгъэ хэлъын ылъэклышт лэшлугъэ кызыэрыклохэр кыхахынэу, цлыфыр зыллэрэ ужым шызыгъэлэрэ зэхэшлэ лъагэхэм апэчыжъэу щытхэп ныла? Зэклэ шыл, зэклэ тил...

Гуцэфэ-гумэклыгъом сыгу зэлъиштагъэу сыщытызэ къасло сшлоигъор, нахь тэрэзэу къэплон хьумэ, кысалонэу сызыфаер ары: лэпкъым зэмыблэжыныгъа ищыклагъэр? Гъэсэныгъа? Ахьща?... Ахэр зэклэ джыри ежъ лэпкъым ыпсэ хэлъ зэмыблэжыным, шъхъэлъытэжыным кыхэклыштых. Джыри сызыфаер: узыщымыгугъыпэн гугъэ чыжъэу арэп,

ятхыль тхыгъэхэмк1э, яеджап1э кыизэ1ухыгъэхэмк1э,
ямылькоу лъэпкъ 1офым фыхэхыгъэхэмк1э гъэлъэшыгъэу зы
дунэе тхъэгъо-гуш1уагъо кыэгъэшгыпкыэгъэнэу ары.

Гъэзетэу «Гъуазэ», Стамбул, 25.05.1911.- Н.1.

*Тыркубзэм кыизыщи,
адыгабзэк1э зэзыдзэк1ыгъэр
Хъуажь Фахъри.*

НЕПЭРЭ ХЭП1АК1ЭР

Кавказэу тыхэкужъ дышъэр,
Раумыгъо, зэрэнэк1ыбза,
А ч1ынабзэр кыиззынэк1ыгъэхэр,
Ер алахъ, зэрэпхъэцыжъ.
Адыгэжъэу тятэ л1эуж гушъэр,
Раумыгъо, тэ тигугъэжъи,
Дотыжъэу тэ тил1эуж мыгъор,
Ер алахъ, тэ тигугъэжъи.
Гугъэжъэу кыитфэнэжыгъэри,
Раумыгъо, тэ тигъыбзэжъи.
Бзэгужъэу кыитхэнэжыгъэри,
Ер алахъ., тэ титхыдэжъи.
Дунэешор зихэку хъафым,
Раумыгъо, сыдыр имафи,
Лъэпкъ 1офым хэмыфэ шъаор,
Ер алахъ, зэрэфэмыфи.
Иныжъ чабэу Хъарам1уашъхъэм,
Раумыгъо, тэ тык1эхъопсыри,
Хъопсагъоу тэ тыпсэм фэдэр,
Ер алахъ, адыгэ еси.
Уигонэсэу ти 1ошъхъэмафэр,
Раумыгъо, тэ тык1энэц1и,
Тызэнэц1эу тэ тызыдэсыр,
Ер алахъ, шъхъафит щэрджэси.
Хэку к1асэм ра емыусэрэр,
Раумыгъо, зэрэмыгупшыси,
Ер алахъ, зэрэмыгъаси.
Гъэсэныгъэр зыфэпэ1апчъэм,
Раумыгъо, сыдыр и1аши?
Лъэпкъ 1ашэм хэмыфэ мыгъор,
Ер алахъ, шъхъафит щэрджэси.

1930

ТХЬАУСЫХАБЗ

Алахь-Алахь, сыдэу бэлахь,
Адыгагъэр къогъум къолаахь,
Хэтыр маллэ, хэтыр къэхьу,
Ллэрэр къэхьурэм тфэу ехьу,
Клодыныгъэр сыдэу клэхьу.
Тэклоды, тэклоды, зэклэ тэклоды,
Тыклодыныр тэ, тэрыджэ псэклод,
А тильэпккы дах, а тынэм фэд?
Укощыныр тэрыклэ клод,
Адэ, сыдэу непэ уод.
Уизытетым чылэр егъэтэмырз,
Гухэр узаулэклэ къэуз,
Икъун, мыхьущт пстэухэр тхэрэз,
Зэклэхэрэмкли тэрэтэрэз.
Тыкызытенагъэр къэнэжънэз!
Джагил лъэпккым рэхьуна?
Тиджагил шъэфы хьуна?
Е зихэгъэгү зыпсэм фэд!
Сыдым тыбгъэгү ыулагъ?!
Тэ тищыклагъэр ылоу шылагъ,
Мэзахэм лъэпккыр кыхэнагъ.
Зильэпккэ гум изынагъэр-хымэ хэс,
Адыгагъэм шлэхэу лъынэлэс.
Лъэпккыр зезыщэрэр – гъуазэ,
Зыбзэклэ зыгорэ зылорэр – лазэ, -
Цыфымэ ягъогу хабзэ,
Адыгэхэри пэрытышлагъ.
Тильэпккы дах! Икъун, зэ къэущ!
Зэгъашлэ – зэклэ тызэкьош.

*(Батэкьо Хьарунэ итхылъэу
«Адыгэ усэныр» зыфиллоу Дамаскэ 1941-рэ илъэсым
къыщыдэклыгъэм къыдэтхыгъ)*

Къат Абдурахъман Хъэсанэ ыкъу

ЕР ТИ ТХЪЭШХУ

Ер ти Тхъэшху, ти Тхъэ ин,
Тыпфэщылы зэрэбын.
Тымымылэу тыкъэбгъэшл,
Пкъышгъол дахэр къытхэплъхъагъ.
Лъэпкъы иным тыкыхэпхи,
Лъэпкъы лъаплэм тыхэптхагъ.
Иныныгъэр е уишъуаш,
Щытхъур зэклэ о пфэшъуаш.
Ер ти Тхъэшху, ти Тхъэ ин,
Тыкыюльэлэу зэрэбын,
Къытхэплъхъанклэ губзыгъагъэр,
Зэхэшлыкыр, шэн дахэр,
Уухъумэнклэ тыхэкур.
Шъхъафит пшынклэ адыгэр.
Иныныгъэр е уишъуаш,
Щытхъур зэклэ о пфэшъуаш.
Иныныгъэр е уишъуаш,
Щытхъур зэклэ о пфэшъуаш.

1928

ТХЪЭЛЬЭИУ

Си Тхъэ лъаплэу зыфэдэхэр щымылах,
Зиинагъэ зи гъунапкъэ имылах.
О си Тхъэ лъаплэу, си Тхъэ ин!
Пегъэмбарым фэшлыклэ,
Хъэрминэу¹ бгъэлъэгъуагъэм фэшлыклэ,
Мэлаличэу бгъэлъэплагъэм фэшлыклэ,
Ти Къурланэу къэбгъэклуагъэм фэшлыклэ,
Адыгагъэу бгъэкъэбзагъэм фэшлыклэ,
Щэгидыпсэу джэлоагъэм фэшлыклэ,
Сабий цыклу зылығырэм фэшлыклэ,
Къупшгъхэ лъаплэу члэуухъумагъэм фэшлыклэ,
Золыхэу зэуагъэхэм афэшлыклэ,

Лыхъужъу къаулаагъэхэм афэшлыкӀэ,
 ДзэкӀолыху гъэпсыгъэхэм афэшлыкӀэ,
 Зео чӀапӀэм шыуухъумагъэм афэшлыкӀэ,
 Заом макъэ шызышъыгъэм афэшлыкӀэ,
 Пыим машӀо шызыушхъагъэм афэшлыкӀэ.
 Лъэшъэрыхъу шъхъарыхагъэм афэшлыкӀэ,
 Адыгагъэм фэлэжъагъэм афэшлыкӀэ,
 Яшъыпкъагъу къагъэшлагъэм фэшлыкӀэ,
 Къурмэнэу шӀаабзыгъэм фэшлыкӀэ,
 НэкӀымазэу анэкӀыгъэм фэшлыкӀэ,
 А хэгъэгум идэхагъэм фэшлыкӀэ,
 А си Тхъэшху, уилъэплагъэм фэшлыкӀэ,
 ТыольэӀу адыгагъэм фэшлыкӀэ,
 УнэшӀухэр къащыбгъафэу унэнхэкӀэ,
 Адыгэхэр хэмыкӀуадэху шыӀэнхэкӀэ,
 Цыфхэм апэ итыху хъунхэкӀэ,
 КъэнэнкӀэ ылъэпкъырэ ыцӀэрэ,
 ИлӀыгъэрэ, ихабзэрэ, ыбзэрэ.
 СыольэӀу, сыоубзэ мыщ фэшлыкӀэ,
 Адыгэху пхъахытэкъоу ипхъагъэхэр,
 СыольэӀу, зӀубгъакӀэху бгъэхъакӀэнхэкӀэ.

¹ Хъэрминэу – чӀыплэ лъапӀ. Къудусым- Палестинэм шыӀ.

1928

ТЭ ТЫЗЫФАДЖЭРЭР ГЪЭСЭНЫГЪ, ШӀЭНЫГЪ!

Адыгэ тилъэпкъэгъоу Шамэ исыхэмэ гъэзет «Мардж» фаусыгъэу зы зауӀэ хъугъэ кызыдагъэкӀырэр. Непэ нэсыфэ а гъэзетым арап, тырку, француз бзэгухэкӀэ шытхэху шытыгъэх. Мыгъэрэм шыублагъэу адыгабзэкӀи шыхаутэу къаублагъ.

Адыгабзэу зэрэтхэхэрэм ылъапсэ латин хъарыфыр ары. АдыгабзэкӀэ тхэнхэр зэраублэгъакӀэр озыгъэшӀэщыр а бзэмкӀэ кырадзэрэр зэрэмакӀэр, зэрэклакор ары. А гъэзетым мы илъэсым кыдэкӀыгъэу я 32-рэ номерым тызыхаплъэм орэдитӀу – Къат Абдурахъманым ытхыгъэу кыкӀыгъ. А орэдитӀум нахъыби адыгабзэкӀэ тхыгъэу итыгъэп. А орэдитӀур сыда зыфэгъэхыгъэр, зытегушыӀэрэр?

Апэрэ оредым «тхэм ищытху инэу, мыухыжьэу» ит. Адырэ оредым – тичыф лъэпкъым итхъаусыхэ гуклодыгъоу, тхъамыклагъоу, «нэплъэгъу горэ» адыгэмэ ямылэжьы фэдэу кыщелo.

Апэрэ оредэу тхэм фиусыгъэм цыф лъэпкъэу Шамэ исыр джыри дин пщэгъо кореным зэрэхэтэу, тхэм нэмык1 гугъап1э горэ зэрямылэр нафэ къеш1ы. Ар цыфхэр ящылак1эк1э плалъэу зэрытхэр кыгъэлъэгъонк1э губгъэнэп. Тэри шъхъафитныгъэ дгъотыным ыпэк1э ащ фэдэ оред тыусыгъагъэ (къэбэртаемэ аусыгъагъ): «... Щытхъоу щылэр зыер орашъ.» – ылоу хэтэу джыри титхъамыклагъомэ къатегушылэу ары зэргъэпсыгъагъэр а оредыр.

Цыфым ищылак1эр иорэд. Ау тэ тыусыгъэгъэ оредым тхэми тышыгугъэу, титхъамыклагъэхэри титхъаусыхэу зэритхыгъэм фэдэ къабзэу, тирзэджэныгъэхэри кыгъэлъагъоштыгъэх. А рзэджэныгъэхэр диным елэбэу, диныр майданэм кыирицэу, «сыда тызэрэпшыгугъырэм елгытыгъэу кыитфапш1эрэр?» зыфэплон упч1э рихэу ары кыизэрэт1оштыгъэр. Титхъаусыхэ гуклодыныгъэ хэлгыгъэп; хэлгыгъэр – гумпсэфыныгъ, бырсырыныгъ, революц хэлгыгъэр титхъаусыхэ.

А революциери бэ дэдэ щымыш1эу цыфмэ къахэтэджагъ, шъхъафитныгъэри агъотыгъ.

Джы Къат Абдурахъманэу ткъошым иорэды сыда кы1орэр? Зыгу клодыгъэу, зигугъэ ефэхыныгъэшхо кышшыш1ыгъэу, нэплъэгъу горэ зимылэжьыхэм итхъаусых Къатым иорэд.

Тильэпкъэгъоу Шамэ исыхэмэ ящылак1э Къатым иорэды кыизэригъэлъагъорэм фэдэу гуш1огъончъагъэмэ, Шамэ исымэ анахъ тхъамык1э адыгэ лъэпкъ дунаем тетэп, угу ягъунэуи джыри щыт.

Мы оредэу «Жъэу!» зыфэусыгъэу мы тхъапэм итыр зыпэзгъодзырэр а Къат Абдурахъманым кыитхыгъэ оред гуклодыгъор ары. «П1э дагъэмэ пшъхъэ щыфэжъ», Ер ти Тхъэшху. Ер ти Тхъэшху. – а1уагъ жъымэ. Къат Абдурахъман пак1ошты, дунаим адыгэу тетыр гыгозэрэ нэшху хъугъэхэми, француз капиталыр агъэуцун альэк1ыштэп. Амалэу щылэр тэ тиреволюцэ кыгъэлъэгъуагъ, кыитигъэш1агъ.

Шъхъафитныгъэ умыгъотэу угу зилэтыштэп,
Iашэ хэмылгъэу шъхъафитныгъэр бгъотыштэп.
Щылыч Iашэ уимыIэмэ утхъамыкI,
ТхъамыкIэм иIашэр мыжъор ары.

ЖЪЭУ!

О, Къат Абдурахъман, оры засIорэр!
Уитхъаусыхэ сигонэсэу сеусэ,
Урысыпщым адыгэпщыр игъусэу
ТхъамыкIагъоу къыташIагъэр бэ дэд.
СэлIэжбыфэ сщымыгъупшэныри синет.
Тихэгъэгур хъапэ-сапэ рагъафи,
Унагъохэр жьым фэдэу рапхъахы,
Хъэмэ адашхэу тицIыфхэр рафыжы,
Пхъахытэкъоу дунаишхом тытет.
Пэчъахь-пщымэ яIэшIагъэ тегъэгырзы,
А IэшIагъэр мыхъужьыхэу мэузы,
Узыгъуаеу зэпэлэпчъэр тэщэчы,
Щэч хэмылгъэу къэбарыжъэу бэян.
Тянэм фэдэ хэгъэгужьыр тичIэн.
Ау тIоми тыгъын фая, сикIал?
Тыгъын тIозэ тезэщыгъ, сицIыкIу!
«ЩыкIутыгъэр ихъожьырэп», – аIуагъ...
Ары пайкIэ тимыгъуагъэ, сыд хэкIын?
ТхъамыкIэмэ яамалэр яблыпкъ,
Блыпкъы пытэр тхъамыкIэмэ якIуачI.
Мыжъо пцIанэр тхъамыкIэмэ яIаш,
Шэн мыухыжэр тхъамыкIэмэ ягубж.
«Е – о-оер» сыдым щыщы, сикIас?
А тхъаусыхэр шыгъэзыйи, IугъэкI,
Шыблэ губжыр жъалымыгъэм фэгъаз,
ЗэгъээзкIи мыжъо шхъуантIэр убыт.
Пытэу уцун, блыпкъ лъэшыр зэкIэщ,
«Хъазыр – талэу» жъалымагъэм къыфэкIи,
КъызэхъакIи «дым» ылоу хэгъажъ,
Ащ нэужым кIэлэцIыкIур егъадж –
Мы къэсIуагъэр адыгэмкIэ – ти «мардж»

Къат Ахьмэд Хьэсанэ ыкъу

ТЫЧЕРКЕС

Гъэш1энымк1э тычеркес,
Тыхъужы хъунэп джы хэхэс,
Тихабзэхэр боу гонэс,
Тищытхъухэр уашъом нэс.
Тыадыгэу сыд тыпэс?
Бзэхабзэхэр къытэшъупэс!
Адыгэхэр, шъузэфэс,
Тибзэхабзэ ешъух ш1уфэс!
Тидунае зэк1э пщэс,
Бзэхабзэк1э тыжъугъэшэс!
Лъэпкъ емыджэр – лъэпц1э лъэс,
терэдж, тэрэтх мафэ къэс!

1925 илъэс.

ТХАБЗЭМРЭ МАСТЭМРЭ

Тхэбзэ дахэм сэ шэныш1ур къысхилъхьагъ,
Мэстэ ц1ык1ум дышъэ джанэ къысшилъагъ.
Тхабзэр – тхэным, мастэр – дэным фэгъэш1ыгъ.
Сянэ-сятэм мит1ур ш1у шъуашэу къысфаш1ыгъ.
Тхэн-еджэныр сигъэш1агъэ сэ ситхабзэ,
Непэ дахэу сырэтхэшъу сэ сыбзэ.
Щыгъын дыныр, дышъэ идэныр, хэдык1ыр -
Сигъэш1агъэх мэстэ ц1ык1ум а зэк1эр!
Мастэм, тхабзэм щытхъур зэк1э яфэшъуаш,
Ренэу мит1ум арылажьэрэр пшъэшъэ гуащ!

НАНУ

(Кушъэ орэд)

Нану, нану, нану дахэ,
Дунэешхор тимэзах.
Нану, нану, нану лэш1у,
Сыгум гугъэу о пфэхэлъыр

Укxэxумэ пфэсlотэн
Тэрэз дэу пфэслытэнышь,
А сикlалэу, ситхэтын,
О пшlоигъор пфэзгъотын.
Пхэхытэкъушь узыщыщыр,
Ипхэкlыгъи уидышьэр.
Нахышlужьэу тэджи еджэ,
Дэлажъ лъэпкъым, ащ фэзаф,
Уицlыфыгъи къэгъэнаф.

1925

ДАХЭ Е1У БЫЛЫМЫМ

Былымыр псэушъхэ,
О пшъхэ фэд ащ ышъхы,
Нэтlупцlэу имыгъэт уапашъхэ,
Ет бэрэчэтэу lусыр ушъхыамысэу,
Былымыр lофышlэ,
lофышlэр зэгъашlэ,
Ащ икъин зэгъашlэ,
Тхэу егъэхъ игъашlэ.
А сикlал, а сишъау!
Былымым уемызау,
Бгъэулэоу уемыгуау.
Къин пстэури темыгъау,
Былымым угу егъэкl,
Уапашъхэ ар щымыгъэнэкl,
Игъокlэ зегъэгъэшхэкl,
Псышlукlэ зегъэгъэшъокl,
Зыпшъыкlэ зегъэгъэпсэф,
Зыгъэпшгъын лыеу емыгъэщч,
Уилэмэ дагъэ щыф,
Псау – сымадж – гъунэ лъыф,
Пlэ дэлъэу пшъхэкlэ plу.
Къин епхэу умыгъэтхэу,
Бзэм фитэп – бзэмыlу,
Нэпс акlэтэп ынитlу.

НЭШХЪО ЦЫКЛУР

Сэмэркээу

Пчэдыжбы нэфыр кыызэштым,
Нэшхъо цыклу дэжъ сызэклом,
ипчъэ шэ сытеуи, кызыдэклоштым,-
«Синынэгущ» сыдым укыххыгъ?»- кысылуагъ.
«Сыкэклуагъ!» – есложыгъ...
Чыгы кьогъум, уцы кьашхъом
Тызэгосэу тытлысыгъ,
Зыдгъэбыльэу тыщысыгъ.
Жыбгъэр тшъхьацмэ кьарыджэгоу,
Псыгъо чьалэм гъэшлоныбзэ зыригъэшлэу,
Кыисэплтымэ сыщхыпцлызэ,
Сеплыжкымэ уплыжкыизэ,
Пчэдыжбыпэм ипщынэ кызыщеоным,
Нэшхъо цыклум ышыпхъу цыклу кыдэлъэти,
Тымышлахэу кызэхихи тигъэшлуабзэ,-
«Тэтэжбы шьуеслотэн, дэхэлоным
Нахь лазэ шьурыхун.
Ибэщыжкылэ ори ащ урифыжбэн,
Ори пшъхьацхэр кьыритхыхын!»-
Джар кытитлуи клитхужыгъ....
Торбэжъ плонэу улэлэжъэу ыжэклэжъ,
Нэшхъо цыклум тырекьутэ ибэщыжъ.
Сэ слъэклапхи иутыны кыпхырежъ, -
Бэлахыжбыр зытефэныр зы иныжъ!

ИБЭ ЦЫКЛУР

Ыпкыыр псыгъоу, ыгур махэу пшгъэшъэжый,
Ыбзэр клакоу, ибэ цыклоу ар кьэнагъ,
Насыпхычъэу, кьот имылэу кыдэнагъ,
Дунэешхом зэкъо дэдэу кытенагъ,
Кодэу бзаджэу нынэплосым кыфэнагъ.
Илэнатлэр боу шлэгъуаеу гъэпсыгъагъ.
Псэлъэ дыджыр мафэ кьэс зэхихэу,
Хымэм фэдэу зэпымыоу зиплытлыщтыгъ.

Лъэшэу инэу мафэ горэм елъэлугъ:
 «Гуащэ, кысэт уахътэ сыджэгунэу», -рилуагъ.
 Шъузы бзаджэр а зы псалъэм кыгъэблишъ,
 Гулэ цыклум ынэгущо клиутыгъ,
 Клоцлыккчи чэрэзу риутыгъ,
 Дэхэ цыклур а лъэханым щымэхыгъ,
 Альпытэуи янэ дахэр кынэсыгъ,
 Исабым быбатэу тебэнагъ.
 «Сильфыгъэ дах» синэфы цыклу, зэлунэжъ,
 Уянэр сэры, пэгъохъ сыпфэхъу, уцолэжъ.
 Рыджэгу, мыдэ, гоцэ дахэр кыпфэсхыгъэшъ,
 Уилахы сыдым щыгъуи кьэзгъэнагъэшъ,
 лапл кысэщэкк, силэшлу цыклу, сынэм фэд», -
 Ащ фэдэу кырилуагъ псэлэ код.
 Ибэ цыклум ылэ цыклухэр ыубгъугъ,
 Янэ ыбгъэгу зыккидзэнэу ар гугъагъэ,
 Ау члы цлынэм чылэ – чылэу зытебанэм
 Альпытэу кьэнэхъэжы кызызыщэлъэтым,
 Пчыхыплэри быбыжы клодыжыгъэ,-
 Хьадырыхэ зэрэщылэр ышлэжыгъ.

СИЭГУЖЪ

О силэгужэу лэгужы мыгъу,
 Бэлахы пстэуми урянабгъу.
 Тхьагъо горэ бдэлыхэп,
 Шлугъэ горэ пхэлыхэп,
 Бдэлэклагъэр бэдзэнэшъу,
 Тхьэр зэуагъэм ахэр клэшъу.
 Чэщыр кьэхъумэ – арыгъой,
 Зэцакьэрэр тлэхьорэй,
 Зынэсырэм Тхьэр ео,
 Дыдынэккэ мэпиджэх,
 Зы чыяпэ рысамыгъэх,
 Силэгужыым Тхьэр дэбгагъ,
 Идэпкыжхэр зэхэуагъ.
 Сапэр лэгум дизэу дэль,

Идэпкыжхэр гьонэ-сан,
Инахыбэр цыгьо гьуан,
Бжыдзэр, пхьацлэр дэлэклагь.
Узыльэгьурэм ыгу мэклоды,
Хьяжы-быжымэ о уафэд,
Хьэцлэ-плацлэмэ урянабгьу,
Уихьанэгьунэхэри зэклэ губгьу,
Удэсышгьумэ клори дэс.
Чэщыбзыгьухэр щэбыбы,
Яцоймэ тахэбы.
Пыжь щырхэр чэщыгум
Щызэблэкых силэгум,
Блэжь джашьомэ сыгу рахы,
Шьоешхохэр зэтырахы.
Пцлэшхьо набгьу сиунэ,
Цоир хьоеу кьыранэ,
Кукумяур чэщыджэшъ,
Мыгьо фаджэу ар кьаджэ,
Набгьо пстэуми арэо,
Чычыч ело мэкуо,
Кьызещхыклэ кымафэм
Гьэрэу сис унэжьым.

ТИГЬЫЖЪ

Тигьыжъ тшлыныр зы цлыфыгьэ,
Зигьыжъ тшырэм тэ тыкьыльфыгь,
Гьыжьым фежьэрэр фэмыежъ,
Зигьыжъ кьэтшырэр льэпкы хый.
Тильэпкь хые мэклоды,
Ащ ищылэр ары тикондыр.
Тыщылэнмэ бзэ терэл.
Тыбзэ тэтыеу тыщэрэл.
Бзэ зимылэр сыдым фэд?
Кьэплээнэшгьоу шыдым фэд.
Бзэ зимылэр – ар бзэмылу.
Ыцлэр лаеу ащ мэлу.
Зыдынэсырэр зыдерэшлэжъ.

Тилоф, тидэль дэрэлажъ.
Икьун – тыбзэ тыльэрэхъу.
Гъэрымк1э ар 1эхульэхъу.
Гъэр пстэури мэубзэ,
Убзэк1аери тэ тыбзэ,
Тыбзэ тилэдэжъэпи,
Бзэ хьафк1э тэ теджэ,
Хьафым ыужы тик1ырэп.
Хьафым дагъэ тек1ырэп,
Хэты тфилон арэуштэу?!
Лъэпкъ тхьамык1эр нэфырылу,
Енэшъуаозэ ш1унк1ым хэс,
Бзэ имы1эу гъэр хэхэс.
А лъэпкъыш1оу дэхэ бын!
Бзэ уилэмэ убыбын,
О уеджэныр уихабзэшъ,
Ш1эныгъэр зы мылькушъ лъэпкъымк1э,
Ш1эныгъэр пащэшъ лъэпкъымк1э,
Ащ рэл1акъо зы пщыл1ыр,
Рэнэкъуакъо фэкъол1ыр.
Бзэ зилэхэр рэчъэх хым,
Узэндэгъэхэшъ ашъхьэхэр
Агъэутысэ ашъхьэхэр.
Тхъэ зафэм шъуедж ылуагъэшъ,
Еджэ унашъор кыгъэк1уагъэшъ,
Еджэхэрэр лъэпкъы хьугъэх,
Емыджагъэхэр унэхъугъэх.
Ш1эныгъэм кыраш1эх ш1агъохэр,
Ш1эныгъэм ети пщыгъохэр.

1930

ГУЕМЫЙ

Ш1у слъэгъурэр гуемый,
Зимык1асэр фэрэмый,
Уфаеми орэхый,
Къысэмытмэ сыуимый,

Сызыфаер т1эк1ужый,
Жэм ш1оиғьор дэдэжый,
Цумпэ папк1эр пырэжый,
Къымц1э-жъомыц1э, мэрк1ожый,
Сэнашъхъэри сыдым фэд!
Нэшэ плъыжбыр 1эш1удэд!
Нэшэ псышъор боу гук1од,
Сфэухышъунэп яорэд.

БЗАДЖЭХЭР

Зэпсальэхэмэ зэхъоных,
Зэхахъэхэмэ зэбъных,
Зыщимыгъом мэщхыпц1ых,
Пц1ыусыхэу тхъагъэпц1ых.
Тыгъонымк1э тыгъужых,
Унэм исхэмэ лыхъужых.
Ибэхэмк1э мысэжых,
Ш1оижъ 1аехэу пц1эплэжых:
Шъузыхэмк1э – иныжых,
Лыхъужэхэмк1э – шъузыжых.
Алъэк1ымэ мэбзаджэх,
Еджэнымк1э фэмыфых,
Ц1элъэ-к1уальэу къек1ок1ых,
Зыдахъэхэрэм къыдафых,
1офым л1ыгъэк1э рафыл1эх,
К1агъэлъахъэшъ Тхъэ а1о,
Хъафэр ыц1эу мэлъа1ох.
«Ч1ыфэ» а1ошъ мзубзэх,
П1альэр къэсышъ – мэгъыбзэх,
Япсэук1э псэхал1эу,
1офш1эным егъал1эу
Топыр инэу агъао.
К1акъ-макъэм ештаох,
К1элэц1ык1ухэм ахэсых.
Адыгэ лъэпкъыр япыут,
Мафэхэр шъотэ-ут.

Хымэр дэгъоу ащэхъу,
Хьайнэпагъэм рагъэхъу,
Лъэрыхъмэ альэхъу,
Шъхэк1эубзэ афэхъу,
Блэгъэш1ухэр агъотых,
Пшъэшгъэ фыжхэр аратых,
Дин 1офыр аш1эрэп,
Ш1эгъэн фаем ебгъук1ох,
Тхыдэ п1омэ мэгусэх,
Емынэмэ яусэх,
«Тежбугъадж» п1омэ мэмэхых,
«1офы» ы1омэ мэбзэхых,
Амытхышъоу япсалгъэ,
«Тыц1ыф» а1ошгъэ мэпсалгъэх.
Тхылгыр инэу зэрахъашт,
Уяупч1ыми кыгуа1ошт:
«Арабыер фэсэхъат,
Тыркуер мэлэхъат,
Черкесыбзэр бэлэхъат,
Бэлахышхо тэ тыхэт».
Зы бзэ тэрэз амыш1эу,
Еджэгъэшхо заш1ош1эу,
Агъэунэхъу тимилэт,-
Ахэлгына сэнэхъат?!
Ыгук1э псалгъэрэм
Гъунэ и1эп ралорэм,
Кяфырк1э Тхьэ а1ошт,
Джыххынэмым агъэк1ошт.
Лъэпкъ тхыдэр амыш1ах,
Тхыдэ дахэ амы1уах,
Бжъэдыгъу, шапсыгъ, абдзах,
Дунэе нэфыр тимэзах,
Къэбэртайи тэц фэд,
Тымыш1эрэм тырэк1од.

КЪУАНЧІЭМРЭ БАДЖЭМРЭ

Мафэ горэм зы къуанчІэ
Лъыхъоу зежээм гъомылэ
Насып фэхъугъ лы цалэ.
Цапэм пылъэу ыпхъотагъ,
Ыхьи зы чыгы тетІысхъагъ.
ЗэрэтІысэу ар ауджэ
Лымэм къекІугъ зы баджэ.
Баджэм зишІи блэгъэшІу,
КъуанчІэм риІуагъ: «Уилоф шІу,
Апщи», – ыІуагъ Дэхэкъаны.
Дэхэ дэдэу а Дэхан,
Дахэр орэу уцІэрыІу,
Дэхэ дэдэу уорэдыІу,
Дахэу, дахэу зы орэд
Къысфалу, – ыІуагъ, – сынэм фэд.
Пшъо фэдэу умакъэ
Дахэу аІошъ, зэ къыхадз, синэфъ». ⁹
Баджэр шашыты⁹ пцІыми фэІаз,
КъончІэжъ къымэр¹⁰ Іорыдэгъаз,
Разэ ышІын пае хъэ бзаджэу
«Гъаау» еІошъ, зэ ехъакъу,
Адрэр зэшъхъакІэ къыкІаштэшъ,
Ыжэ Іульхъэр къыдэзы,
Баджэр епхъошъ екъузы.
Уделэмэ баджэр код¹¹,
Делэ пстэури къуанчІэм фэд

12.11.1952

⁹ Шашыт- хъор-шэр.

¹⁰ Къымэ-Іулэ, делэ.

¹¹ Код- бэ.

ТЫГЪУЖЪЫМРЭ ШЪЫНЭЖЪЫЕМРЭ

Мафэ горэм 1эхъогъум хэк1ыгъ зы Шъынэ,
Нэрызы зиш1и, ыгъэго1агъ ащ янэ.
Ыгу къэк1ыжыгъ джэгун, т1эрэн, къэшъонэу,
Хъурыхъузэ, псыхъом 1ухъагъ псы ешъонэу.
Ары шъхъак1э, тыгъужъ лъэпкъыр мэхъаджэ,
Анахъ бзаджэр къеплъак1ошъы щыс ежъ ыпшъало1э.
-Къэбгъэустхъуагъ, сешъо пэтзэ, псыхъопсыр,
Пфэзгъэгъунэн уимысагъэ, Шъынэхъур! –
Ы1уи, Тыгъужъыр ябгъэу Шъынэжъыем къыфилъыгъ,
Къык1эщтагъэу Шъынэжъыер зимыш1эжъэу к1эбгъульыгъ.
Тыдэ к1ожбын? Тхытхи къыгъэу къэуцугъ.
– Тыгъужъ, -ы1уагъ, – укъехъыа емынэм?
Щыхъэгъу сыпш1эу симылажъэр къыстемылъхъ,
Псыхъор устхъоу зэк1эк1она? Ар хэмылхъ!
Уадэжъы къек1ы, садэжъы къачъэ псыхъопсыр,
Сэра – ора, хэта, Тыгъужъ, ыджы мысэр? -
Шъынэм зело, Тыгъужъ губжи, губжыгъаеу,
Ынэ нэплъэу, ыцэ лъыгъэу зэрэшхэу,
-Умыс!- ы1уагъ, – укъысэхъонышъы мафэ къэс,
Бдэщэ1агъэр икъун, Шъынэхъу, непэ нэс,
Хые дао къысфэпш1ынэу, къемыгъажъ,
Гъэрэк1ок1и укъысэхъоныгъ, сыд силажъ?
-Дэо дыкъуз, Тыгъужъ, даоу о къэпш1ырэр,
Гъэш1эгъони лажъэ симы1эу сэ сщыш1ырэр!
Симыхъакъэу тхэамык1агъу къысап1орэр!
Сэ сыхъуанэу, сэ сыбзаджэу сыщытэп,
Гъэрэк1ок1эп сызальфыгъэр – мыгъ ны1эп! -
Ы1уи, Шъынэ ц1ык1ум Тыгъужъыр зеумысым,
Нахъ къэгубжи, къилъи, ыдэжъы къызэсым,
– Ормырыми «Тыгъужъ» зы1оу къысэбгырэр,
Е уят, е пшы къысэхъонэу а1орэр! -
Ы1уи, ылыц1ы еуи Шъынэжъыер ыук1ыгъ,
Ыц тыричи, ыл ышхи, къупшъхъэ – лъашъхъэр ыгъук1ыгъ.
Лъэк1 зимы1эм джары щыш1ырэр – гупшысэ:
1эхъогъум хэк1ырэр рэджэгужъы ежъ ыпсэ!

Зым зыр еплъэу зэк1элэгъоп ц1ыфхэр,
Замылъэк1ык1э зэк1э шынынэжъ ц1ыфхэр.
Адэ, адыг, умыш1агъа узыфаер?
Лъэшым икъам зэрэпсэурэр мы дунаир!

Сэмгугъэ Амин

АДЫГЕЙ

Адыгеир хэкумэ апагъ,
Игъэпсык1эр зэк1эмэ ашъхъагъ,
Икъушъхъэхэр фыжыбзэ осыгъ,
Ис ц1ыфхэр пкъышъолгы дэхагъ.

Жъыу:

Адыгэ хэку, тихэку дах!
Тыхэмынэжъ, тянэ лъап1!
Имэзхэр хым фэдэу хъуаугъ,
Ипсыхъохэр къэргъуабзэу хъоигъ,
Ихатэхэр къэгъэгъэ дэхагъ,
К1ахи шъхъагъи зэфэдэ зэк1агъ.

Жъыу:

Адыгеим пасэм тызесым,
Тызэхэсэу зэу тызцэтым,
Тищытык1э ш1ощытхугъ благъэм,
Тигъэпсык1э ш1одэхагъ хымэм.

Жъыу:

Хъурэ бзырэ хабзэ зэрахэу,
Хэк1отагъэм тхыдэр къыпахэу,
Тызэхэтыгъ тызэрэлъытэу,
Талъытэщтыгъ лъэпкъы гъэсагъэу.

Жъыу:

Къытхэхъэрэм ш1уфэсыр етхэу,
Къытхалэрэм чатэр къыфитхэу,
Къэрсэрыер зэпырыдгъазэу,
Тезэуагъ илгъэсишъэм ренэу.

Жыу:

Тятэжхэр кызыхэхьяжым,
Яунэ джэгухэр кызабгынэжым,
1энэ1ыбзэу тыкызаганэм
Тызэнэмысэу тыкытенагъ ч1ым.

Жыу:

Тымык1одыным фаер, игъомэ,
Гъогу закъоу тилэжыр зэк1эми
Атэжъ к1энэу тыхэкужъ лъап1эм
Тижьи тик1и тек1ужьын тыл1ымэ.

Жыу:

Адыгэ хэку, тыхэку дах!
Тыхэмынэжъ, тянэ дах!

1933иль.

АДЫГЭ МАРШ

Жыу:

Еу, еу, еу, уапэ егъэхъу,
Еу, еу, еу укызэк1эмык1у,
Еу, уапэ егъэхъу.
Зэлыпытэу гугъэзэ гук1аеи ек1у,
Тищылэныгъ ар.
Зиш1ош1ы фэшъыпкъэу лажьэрэр
1ахьынчъэ хьурэп.

Жыу:

Еу, еу, еу, уапэ егъэхъу,
Еу, еу, еу укызэк1эмык1у,
Еу, уапэ егъэхъу.
Зэнк1абзэу гушъхьэк1э гухэлъым ет, -
Типсауныгъ ар.
Нэутхэ-блэнагъэр зилэшэр
Щэрыуаджэрэп.

Жъуу:

Еу, еу, еу, уапэ егъэхъу,
Еу, еу, еу укъызэкӀэмыкӀу,
Еу, уапэ егъэхъу.
Зэхэтэу, зэдэӀоу тызэдэжъугъакӀу,-
Ижъырэ псэукӀагъ ар.
Зырызэу, зэмыкӀоу щыт лъэпкъыр,
Шъхъафит хъурэп.

Жъуу:

Еу, еу, еу, уапэ егъэхъу,
Еу, еу, еу укъызэкӀэмыкӀу,
Еу, уапэ егъэхъу.

1933 илъ.

АДЫГЭ ЩЫРХЭР

Адыгэ щырхэр, тызэкъош,
Зэхэдз тиӀэп, зым тыщыщ,
Зэфэшъхъафэп тэ тыбзэ,
Тихэку, тильэпкъ, тихабзэ.

Жъуу:

Адыгэ щырхэр, чэщи мафи тыжъугъэ-тыжъугъэгугъ,
Дунаим ипщэу зэ тыщытыгъ.
Тихэку дышъэу, тихэку лъапӀэр шӀу тэжъугъэлъэгъу,
Тыдэжъугъэлажъ, тызытетыгъэм тытежъугъэуцожъ.
ТӀэхэр зэрэтэжъугъэубыт,
Коренэу тыкъежъугъэчъэкӀ,
Тлъакъохэр зэдетэжъугъашт,
ЛӀыхъужьы фэдэу, тыкъежъугъэкӀокӀ.

Жъуу:

Адыгэ щырхэр, чэщи мафи тыжъугъэ-тыжъугъэджэгугъ,
Дунаим ипщэу зэ тыщытыгъ.
Тихэку дышъэу, тихэку лъапӀэр шӀу тэжъугъэлъэгъу,
Тыдэжъугъэлажъ, тызытетыгъэм тытежъугъэуцожъ.

1эгү ц1ык1у, 1эгү ц1ык1у тытежьюгъау,
Тыжьюгъэджэгу, тыжьюгъэлъат, тык1элак1.
Т1эхэр тэжьюгъэгъэтэмау, коренэу тыкъежьюгъэк1ок1,
Бзыу ц1ык1у фэдэу тыжьюгъэбыб.

Жъыу:

Адыгэ щырхэр, чэщи мафи тыжьюгъэ-тыжьюгъэджэгу,
Дунаим ипщэу зэ тыщытыгъ.
Тихэку дышъэу, тихэку лъап1эр ш1у тэжьюгъэлъэгъу,
Тыдэжьюгъэлажъ, тызытетыгъэм тытежьюгъэуцожъ.

ТЫГУМ КЪЕОРЭР

Адыгэ хэкум фэдэри
Тэдэ мыгъом къитхын?
Тынэхэр, тыпсэхэр
Къурмэн зыфэтш1ын.
Джолан ибзылъфыгъэхэр
Дахэуи кыызэдэшъох,
Хэкум тыкъызыщыгъэ мыгъом
Ткъо ттырихыгъэ гущи.
Джэращ Бэгъуазэми
Гъозыри шъхъащех,
Тэ тызэхэзыхырэм
Еш1ы гууз.
Амманы инысак1эхэр
Дышъэк1э зэраблы,
Тиадыгэ к1алэхэр
Апсэ емблэжых.
Палестинэ къуладжэми
Псыхъори ечъэх,
Палестинэ губгъоми
Лъыпсыр щыдгъэчъагъи.
Непэрэ тхъэматэхэр
Тхъэмэтэ л1экъуабэхи,
Титхъэмэтэ мафэхэр
Хэкужъым къитынагъэх.

Нэфышь Хьыкумэтыр
Пщынэми кьытфео,
Мы тыгум кьеорэри
Хэт мыгьоми етлон?!

ЛЪЭПКЪ УЗЫР

Лъэпкъ узыжьыр сыдэу узы кьин,
Кьыгьанэрэп шэни, дунайи, дини,
Зынэсырэм фэсыгъ лэжъэ мин,
Къэзыштэрэр лэсэжышгурэп,
Ешгъуагъ плонэу, зыфэлэтыжырэп.
А жьым нэмыкъл кьыщэжыыхэрэп,
Уулэуныр боу гумкълэ тхьагъо,
Умыгьомэ ары шьхьаекълэ дагъо,
Угъозэныр ауштэу пагъо,
Лъэпкъым лъапсэр ричыжыгъапэу,
Зыгъапэри щымылэжъэу,
Хэзыгъэхьони зи щымылахэу,
Узаджэрэр хьадырыхэ бынэу,
Къэнэжыгыгъэр плъэпсэ закъоу,
Уизэкъуабзэу пчэгум укьинэу,
Укуокъл и узэхамыхэу,
Узэхафэмэ укъамыльтэгъоу,
Лъэгъунльтэгъур уибылымтыгъоу
Хъумэ ары лотэжыгъуаер,
Уигъусэу а уз хафэр
Хифытагъу зылэжъапэрэр.

ТЫГУИ КЪАБЗЭУ, ТЫБЗИ ДАХЭУ ТЫЩЫЛЭН

Тыклэлэцлыкълу тэ: тыгухэр къабзэ,
Тыкъэзыгъэшлыгъэу титхъэ лъаплэм
Тыщылэфэ тыфэпщыллын тэ,
Тянэ-тятэхэр, тиблэгъэ-гупсэхэр
Тыгоу, тыпсэу шлу тэлыгъух,

Джэгуныр ныбжьырэк1и ш1у тлэгъоу тыщыт,
 Ащ иш1уагъэ хэтык1и нафэу тэджэгъу.
 Насыпынчъэ мыгъоми 1эпылэгъу тыфэхъу,
 Тхъамык1эу тызылук1эрэми ш1у фэтэш1э,
 Жъыхэр тэлътэ, ц1ык1ухэр тэгъаш1о,
 Хэбзэ дышъэу тилэхэми тарэлажъэ.
 Бзыу ц1ырщырхэмэ тыгуи зэ1уахы,
 Шхъонт1эгъэк1э дахэми тагъатхъэ,
 Тишгъоогъу зыгъуащэк1э гъуазэ тыфэхъу,
 Дахэк1э теубзэзэ тэузенк1ыжы,
 Ш1угъэ нэмык1 тш1эрэп, пц1ыусыныр тхэльэп,
 Шъыпкъэ плоныр Тхъэм ик1асэшъ, тышъыпкъа1у.

БЗЫУМРЭ К1АЛЭМРЭ

Бзыухэр уашъом щэбыбы,
 Сэри ч1ылъэм сырэчъэ,
 Ахэмэ тамэ аготмэ,
 Сэ с1эхэри сэгъэтэмао,
 Бзыухэр ренэу тэмаомэ,
 Сэ с1эхэри сэгъэтэмао.
 «Шъубыб, бзыухэр, шъуфаемэ,
 Сышъутечъын сэ Тхъэм ыломэ».

Хъахъурэтэ /Челик/ Осмэн

ПЬЕСЭУ «КЪАФЭ»

«КЪАФЭМ» ЕХЫЛ1АГЪЭУ ГУЩЫНЭ ЗАУЛ

«Къафэм» ихъишъэ 1966-рэ илгъэсым осетинэу Темыр Булат Кубат¹² къы1уатэу апэ зэхэсхыгъагъ. А уахътэм Стамбул къыщыдэк1ырэ «Кавказ зык1ыныгъ» /«Бирлащык Кавказия»/ зыфилорэ журналым пщыпшъащъау Къафэ ихъишъэ ехыллэгъэу статья щыхэсыутыгъагъ. Осетинхэм

¹² Темыр Булат – Октябрьскэ революцием ыужы Осетием къы-
 к1ыжыбгъэмэ ащыщ, ш1эныгъэ зилэ л1ы гъэсагъ.

зэрлорэм тегэу «Хъанти» фэсыусынэу тегэу слытагъэ. Сыда плэмэ Темыр Булат Кубат «Хъанти» ылозэ а къашьом къытегушылэщтыгъ. Ащ ихъатырклэ, статьяу стхыгъэми а цлэр фэсыусынэу еклоу слэгъугъэ».

Журналэу «Бирлащык Кавказия» къыдэхьэгъэ статьям Ахьмэд Джанбек¹³ еджагъ. Ащ ыужы тызызэлоклэм мырзуштэу къысылуагъ: «Булат-Бей къылотогъэхэр шыпкъэ, сэри ащ фэдэу мы къашьом ехьылэгъэ къэбар зэхэсхыгъ». Ыужклэ тхъауегъэпсэу къысылуагъ ыкли къысфэгушлуагъ.

Тлури Темыр Кавказым кыхъухъагъэхэу ыкли яклэлэгъу ащ щыклуагъэу щытыгъ. Лытэныгъэ ин къэзылэжыгъэу, шхъэклэфэшхо бэмэ зыфашлырэ лы лушхэм ситхыгъэ уасэу къыфашлыгъэм инэу сигъэгушлуагъ, хъугъэ-шлагъэхэр нахъ игъэклотыгъэу къызгъэлъэгъуклыным сыфагъэчэфыгъ». Джащ тетэу «Къафэм» иклэрыклэу къыфэгъэгъэжы, къэбарклэ къылотыкыныр щызгъэгъэжы, пьесэ стхыгъэ. Пьесэм сьдэлажэ зэхьом Темыр Булат къысфилотогъэхэр лъапсэ фэгъэшлыгъ. Лъапкъ нэшанэу «Къафэм» къыхэщырэ ижырэ уахътэм идунэе мэзахэ къызэрэгъэпачырэ гъогу хьылъэр къызгъэлъэгъуклыным сыпыллыгъ, сьфэлэжыагъ.

Темыр Булати Ахьмэд Джанбеки дунаим ехыжыгъэх. Мы пьесэр цыфхэм лытэныгъэшхо зыфырялэ тинахыжытло ацлэклэ сэтхы.

8.10. 1985

Хъахъурэтэ Осмэн /Осман Челик/

Цыфэу хэтхэр:

Бязрыкъо Шор – Къэбэртэешхом ипщ

Чарэс-пщым ишхъагъус

Къафэ – пщым ипшъашъ

Ордэн- пщым илофышлэхэм ялэшхъэтет

Пэныу, Нэбзый – пщым илофышлэ пшъашгъэх

Нэрхъакъо Идар, Хъажыкъо Зеежъ, Жыукуо Дэгу, –
пщым игъунэгъу лэкъольэшых

Хъажыкъо Iажэ – Хъажыкъо Зеежъ ыкъу

¹³ Ахьмэд Джанбек – ятлонэрэ Дунэе заом ыуж Къэбэртаем къыкыжыгъэ лы гъэсагъ.

Хъажьыкьо япхъу Таухъан – Хъажьыкьо Зеежъ ипшъашъ
Нэрхъакьо Къамбот- Нэрхъакьо Идары ыкьо
Джамбэч, Мэт – оркъ кӀэлэ ныбжьыкӀэх
Хъатыщ, Гунай, Занэ – оркъ пшъэшъэ ныбжьыкӀэх
Джэнкьо Тубал – Къэбэртэе ЦыкӀум щыщ лӀэкьольтэш.

ХъакӀэ.

Джэнкьо Темыр – Джэнкьо Бубалы ыкьо

Жанкьо – Бязрыкьо Шорэ илахъу

Джэндар – пщынау, къамылапщ, шыкӀэпщынау, Жанкъом
иныбджэгъу

Оркъ кӀэлэ ныбжьыкӀэхэр

Оркъ пшъэшъэ ныбжьыкӀэхэр

ШыӀыгъхэр

Пьесэм хэтхэм ящыгъынхэр ижъырэ адыгэ щыгъыных.

Зыщыхъурэ лъэхъаныр я ХVІ-рэ лӀэшӀэгъу.

АПӀРЭ КЪЭШЫГЪУ

АпӀрэ кыхъагъу

*(ПӀлухъор Ӏуахы, сценэр мэзах. Ежъ ыусыгъэу «Къафэ»
зыцӀэ пщыналъэр Жанкъом шыкӀэпщыным къырегъало.
Пщыналъэм ымакъэ макӀэу къэӀу. Сценэм исэмэгубгъу зы
нэфынэ хъурае къытесэ. Бязрыкьо Шорэ ипшъашъэу Къафэ,
шъабэу кӀуашъэзэ, а нэфынэм кыххэ. ШыкӀэпщынэ макъэр
къыздӀукӀрэ лъэныкъомкӀэ маплъэ. Ышххэ сэмэгубгъумкӀэ
тӀэкӀу егъазэ. НахъышӀоу едӀуным фаеу ытхъакӀумэ
джабгъу а бгъум ецэи. Къафэм ыужы бэ темышӀэу нэфынэр
зытесэрэ чӀыпӀэм Пэныу кыххэ).*

Къафэ (*тӀэкӀу цтагъэу ыкӀыбыкӀэ зӀплъэкӀы*). Адэ,
Пэныу, ора сӀо?

Пэныу (*мэгущӀоу*). Сэры. Джыри Ӏахъом
ишыкӀэпщына сӀо узэдӀурэр?

Къафэ. ГъэшӀэгъонэу сыдэу дэхэ дэда, ы! Арыба?

Пэныу. Сыд дахэр?

Къафэ. Зышхъащемыгъэхыба сӀо, Пэныу. Жанкъом
ишыкӀэпщынэ дэгъоу къырегъало – джары ныӀэп къэсӀонэу
сызыфэягъэр.

Пэныу. Ежъ Жанкѡри боу дахэ.

Кѡфэ. Сэшлэ. Пчэдыжырэ нэфшэгъо мэзахэм дэклы, слэгъурэп. Ау пчыхэшъхапэрэ ар сэлэгъу. Іэхъогъум ыужы итэу пшыжыгыгъэу лъэбжыу онтэгъуклэ кыгыгъэжы зыхъуклэ сыкырэплъы. Пчыхэ ошъочэпэ шэплъым тыгъэм ыклі жыбгъэм агъэлыцлэгъэ ынапэ дахэу къэлыды.

Пэныу. Ащ угу егу, арыба?

Кѡфэ (*псынклэу зыкѡгъазэ, Пэныу еплъы*). Хъалы!

Пэныу (*цитагъэу*). «Ар шлу олэгъу» слонэу сыфэягъэп.

Кѡфэ (*орэдышѡр къыздэлурэ бгъумклэ зегъазэ*). Алахъым ерэмьд.

Пэныу. Къысфэгъэгъу! Жанкѡр зэрэлахѡр пкыхъыклі сыгу къэкыжыгъэп.

(*Кѡфэр къэгущылэрэп, орэдышѡр къыздэлурэ бгъумклэ мэлгэ зэпыт. Шылэпцынэм ымакѡрэ пцынальгэм иритмэрэ зэдэклоу зыкѡлэты. Етланэ макѡр цыкылу-цыкылоу кѡелыхы, маклэу мэхъу.*)

Кѡфэ (*Пэныу зыфегъазэ*). Угу кысэбгъагъэп ныла?

Пэныу. О сыгу обгъэн сыфита? Сыгу кыпфыхэкына ныбжы?!

Кѡфэ (*джыри орэдышѡр къыздэлурэ бгъум зегъазэ*). Пэныу!

Пэныу. Сыд, зиусхъан?

Кѡфэ. Сишгъэф плотэкѡн, Пэныу. Мы пцынальгэр лгъэшэу сыгу рехъы. Ащ седэлу зыхъурэм, зысымышлэгъырэм фэдэу сэхъу, сыгу моу зыгорэуштэу мэхъу. Жанкѡр Іахѡ нылэп. Ау Іэпэлэсэныгъэшхо хэлъ, ипцынэ кѡегъэгущылэ. Ар благъэу слэгъугъэп, игущылаклэ макыи зыклі зэхэсхыгъэп. Ау сыгу кысело: «Мыщ фэдэу пцынэм фэлазэу еорэ клалэр зыгорэу шытын фай. Зы оркъ горэм имылэр ил: ипчынабзэ гур кыдешае».

Пэныу. Жанкѡр шэн гэтлылгыгъэ зыхэлъ клэлэ шлагъу. Зы клалэклэ зи еплолэнэп. Адырэ унэлутхэми шылыгъхэми хъатэу ахэхъэрэп, бэрэ гущылэрэп. (*Гущылэр зэпегъэушь, пшъашгъэм ынэгъу клалгъэзэ pelo*). Птхъаклумэ кыыридзагъэми сшлэрэп: ар Жанэмэ яхэгъэгу кыкылыгъэу ало. Ныбжыклэ дэдэу яунагъо кызэринэкыныр зытехухъагъэр сшлэрэп. Жанкѡ цлэри ащ фэзыусыгъэри о уятэу ало.

Къафэ. Мы орэдышъо дахэмклэ сыда къылонэу зыфаер шъулау? Хэта макъэ зэригъэлунэу ыгу илбыр?! Пщыналъэм сыда ыцлэр шъулау?

Пэныу (*ымакъэ елыхыгъэу*). Сшлэрэп!

Къафэ. Пэныу! Зыгорэ шлу елъэгъу шъулау?

Пэныу (*тлэклу нахъ къэчэфыжъыгъэу*). Олахъэ сымышлэрэ. Мыщ фэдизэу гу макъэр къыхэшэу исырынэ къызэрэригъалорэмклэ, зыгорэ шлу ылъэгъугъэнкли хъун.

Къафэ. Хэтын шъулау?

Пэныу. Олахъэ сымышлэрэ.

(*Нэфынэ хъураер тлэклу мэклуасэ, етланэ мэклосапэ. Къафэрэ Пэныурэ сценэм теклых. Сценэм иджабгъуклэ, ыпэрэм нэмыклэу, нэфынэ хъураем мыжъом тес Жанкър къегъэнэфы. Жанкър къамылым епщэ. Макъэм зыкълэты, етланэ етлысэхыжъы. Нэфынэри цлыклу-цлыклоу мэклосэжъы. Жанкър къэлъэгъожъырэп. Орэдышъо макъэр тлэклу-тлэклоу мэклодыжъы.*)

(*Тлэклу зытешлэ ужым сценэр къэнэфы. Чыплэр пщы Бязрыкъом ицагу. Щагур пчэгъуклэ къэшлыхагъ. Джабгъумклэ унэшхом изыбгъу ыкли ипчъэ къэлъагъо. Ащ сценэм зы куугъэ реты. Тлэклу удеплэклымэ, чэмэцхэр зыдэщылэ бгъумклэ, пцэрыхъаплэр щыт. Сэмэгумклэ, урамым фэгъэзагъэу, зы пчъэ шъэджащгъэ къэлъагъо. Мыдырабгъуклэ, пхъэ пэлухъо, ащ ыпэклэ мыинэузы ланэ, ланэм ыпэкли ыужкли плэмыехэуи хъураехэуи клыб зимылэ тетлысхъаплэхэр, пхъэнтлэклухэр къэлъагъох. Пхъэнтлэклухэм хъурышъо атебзагъ. Апэрэмклэ сценэр нэклы. Тлэклу зышлэрэм, сэмэгубгъум щылэ пчъэ шъэджащгъэр луахы. Бязрыкъом пэгъунэгъоу оркъ Хъажъыкъо Зеежъ щыс. Дахэу фэпагъэ: ибгырых тыжъын мыжъоупцлэхэр къеблэлблэхы, тыжъын ланшгъэ зилэ къэмэ къуапцлэр гогъэпклагъ.)*

1ажэ (*зиплтыхъээу нэшхом идэклояплэ зыдэщылэ бгъумклэ макло. Лъэоим дэклоенэу фаем фэдэу апэрэ теуцуаплэм ылъэкъо джабгъу тырегъэуцо, етланэ клэгъожъы, ылэхэр кълэты. Чэмэцхэр зыдэщылэ лъэныкъомклэ щылэ пчъэ цлыклумклэ Ордэн къехъэ*).

– О Ордэн! Арэп, тыдэ ущыл, сэлó?!

Ордэн. 1ажэ, ора сэлó! Къеблагъ, фэсапщи!

1ажэ. Унэшхор к1ым-с1ым! Бязрыкьохэр тэ щы1эхэ?

Ордэн. Узылгыхьурэр Бязрыкьо Шорэк1э сыгугьэрэп.

1ажэ. Хьау шьыу, к1о, сьдми сэл0 нахь. Зыужы ситыр Кьафэр ары. Жьыукьомэ ящагу к1элэ ныбжьык1эхэр щызэрэугьоигыэх. Кьафэр ащ сцэнэу сыкьагыэк1уагь.

Ордэн. Ара?! Дэгьу, боу дэгьу. Типщ ипшьашьэ джырэблагьэ нэшхьэигьэу щыт. Ар пщэн фай (*ы1эхэмк1э зыгорэхэр ыш1эзэ, лъэоим ек1уал1э*). Ар пщэн фай. Т1эк1у ынэгу жьы к1игьэун, ыгу жьы дигьэхьан. (*Лъэоим дэмык1уаеу пчъэ лъэныкьомк1э маджэ*). Пэныу, Пэныу!

Пэныу (*пчъэр кьы1ухы, ышъхъэ кьырещэи*). Ордэн, укьысэджагьа? (*1ажэр ельэгьу*.) Ахь, кьысфэгьэгьу, услэгьугьэп. Фэсапщи!

1ажэ. Опсэу!

Ордэн. Мо зэ кьаплъ, сипшьашь! Типщ ыпхьу макьэ егьэл1у. Хьажьыкьо 1ажэ ар джэгум ыцэнэу кьэк1уагь. Ныбжьык1эхэм загьэчэфынэу зэрэугьоиых. Кьафэ ащ к1омэ, мыхьуми, ынэгу жьы т1эк1у к1эун.

Пэныу. Хьун, макьэ езгьэлун.

1ажэ. Пэныу, т1эк1у гьэгүзэжьуал1у, Псынкл1эу зыкьерэгьэхьазыр. (*Пэныу мэгуш1опц1ы, зыкьегьэчэрэзы. Джэуап кьымытэу, пчъэр ныкьолухэу кьегьанэшъ, ежъ 1офым ыуж ехъэ*.)

Ордэн. Кьэхьугьэр тымыш1эу Кьафэм ишэнхэр зэрихьок1ыгь. Зыми дэгущы1эжьырэн. Ынэгу зэхэгьэхьагыэу щыс.

1ажэ. Алахь, Алахь, гьэш1эгьоны. Сыда хьугьэр?

Ордэн. Сш1эрэн, сик1ал. Яти яни лъэшэу мэгумэк1ых. Анахьэу ят ары ет1ани гугьушхом хэтыр. Типщ Бязрыкьом ичэф к1одыжьыгьап.

1ажэ. Моу зэ, зэ! Мы аужырэ мафэхэм Кьафэр зык1и кьэлъэгьуагыэп. Ащыгьум, зы гопэгьу и1эн фаештын.

Ордэн. Сьд хьун исэбэпыр, сишъау? Сьолъэл1у, кьал0 мардж! Сыда Кьафэм игукьеор, икьиныр сьд?

1ажэ. Ей, Ордэн! Сыдым сигьэш1эн сэ Кьафэм игукьеор, игумэк1ыр!

Ордэн (*ук1ытэжьыгьэу ышъхъэ егьэсысы*). Адэ, типшьашьэ игумэк1 ош1э сш1ош1ыгь сэ.

1ажэ. Хьау. Олахьэ сымышлагъ ащ фэдэ loф илэми. Апэу о кьаploу зэхэсэхы. (*Пчъэр кьылоклы, Пэныу кьэлъагъо.*)

Пэныу. Кьафэр tlэкly шлэмэ кьэкloшт. (*Лъэоенэ теуцонlutly кьехы ыжэ ылэгушьоклэ lушубытагъэу.*) Ерагъэу кьытезгъэнагъ.

1ажэ. Алахь, Алахь. (*Пэныу псынклэу егъэзэжьы, унэм ехъажьы.*)

Ордэн. Джары, олъэгъу (*лъэбэкъуитlo кьызэкlэкloжьы*), lизын кьысэшъутынклэ сышьолъэly. Шыlыгъхэм сынаlэ атезгъэтынэу сыклон фае.

1ажэ. Дэгъуба, дэгъу, Ордэн! Тхъэуегъэпсэу!

Ордэн (*чэмэцхэр зыдэцылэ лъэныкъомклэ щагунчъэ lухыгъэм екlyаллэ, ошlэ-дэмышlэу зыкьегъэчэрэгъужьы*). lажэ, типц шы горэ кьыфащагъ, ащ уепллыгъэмэ дэгъугъэ!

1ажэ (*зыгорэм гу лъытагъэу loцхынцлыкly*). Олахьэ, непэ сыкъэклон сымыльтэкlyшт, Ордэн. Непэ loфыбэ cил. Неущ сыкъэкloнышь сепллын.

Ордэн. Хъунба адэ, хъун. Неущ сыкъыожэ. (*Ордэн екly.*)

1ажэ (*ежъ-ежьырэу зыдэгущылэжьы*). Ащыгъум, зэрэхъурэмклэ, Кьафэм зы гугъу горэ кьыфыкъокlyгъэкlэ енэгугъо. Ар джыдэдэм зэдгъэшlэн! loф цlyкly-шьокlyхэм гумэкl хадзэн пшъашъэп ар, сэмэркъэуа пщы lлэкъо-lлэш пшъашъ. Апэ ишъыщтыр язэрэмыгъашlэу, кьальэрэзыхъэу оркъ клалэхэр ащ ыуж итых, хьамплырашъом фэдэу хъураеу кьабыбыхъэ. Ар loф кьызэрыклон. (*lэ джабгъуклэ ыдэбжъыкъу телэ*). Сымаджэ хъугъа шыуlуа?

Кьафэ (*lажэм ыкlyб кьыфегъазэшъ кьырelo*). Хъярклэ. (*Кьафэр псынклэу дэкloяплэм дэчъэежьы, цунэ ехъажьы, пчъэр риутэкlэу кьыфешlыжьы.*)

1ажэ (*кьыхэхъагъэм фэдэу цытэу Кьафэ кьыриутэкlyгъэ пчъэм ылъэныкъокlэ tlэкlyрэ маплэ. Blэхэр кьелэты ылэгушьохэр убгъугъэу*). О-уиу, сыд шъыу мы пшъашъэм кьехъуллагъэр? Хабзи бзыпхы кьыхэнэжьыгъэпи. Дэкlotэн нэхъойныгъэри ыгъэцакlэрэп. Уай-уаеу кьэбэртэе пшъашъэм, адыгэ пшъашъэу зищытхъу чыжъэу lугъэм, Кьафэм фэдэ пшъашъэм олахьэ темыфэрэ арэуштэу зекloныр. Хъунэп ар! Гъэшlэгъоны! Етпэсынэу, олахьэ зыкли мызекlyагъэ! Бязрыкъо Шорэм ипшъашъэ сыдэуштэу ахэр кьыригъэкlyрэ?!

(1ажэм зигъази, зержьэжьыгъэ дэдэм Бязрыкъо Шорэм ишъхьэгъусэ Чарэс пчъэшъхьа1ум кыищылъэгъуагъ.)

Чарэс. 1ажэ!

1ажэ *(лътэныгъэшхо фиш1ырэм фэдэу зиш1эу).* Ора, сэл0, Чарэс гуашэ?

Чарэс *(ынахэ нэшхъеу ехып1эм кыитехъэ, къехы.)* 1ажэ, а сик1ал, Къафэ угу емыгъабгъ, мы мафэхэм къэмыш1эжьынэу сипшъашгъэ зэхьок1ыгъэ хьугъэ. Илажъэ тш1эрэп, гуш1огъуапэ гори къек1урэп, гущылэрэп, чэфынчъэ зэпытэу хьугъэ типшъашгъэ.

1ажэ. Шъыпкърэп1ощтмэ, сэризгъэш1эгъуагъэ. Сыдигъуи сэ нэш1о-гуш1оу кыиспэгъок1ыштыгъ. Сыкъэк1уагъэу сык1ожьын сл0у сежъэжьымэ, ымыдэу сигъэт1ысыжьыштыгъ, джы зыпарэк1и кыиспылбгыгъэп, сыкъыридзагъэп.

Чарэс. Емык1оу кыибдэзек1уагъ, арыба?

1ажэ. Емык1у къодыеп. Емык1у дэд нахъ. Къысэплбгыгъэп ык1и щагум сизакъоу сыкъыдини, унэм илгъэдэжьыгъ.

Чарэс. Ащ сенэгугъэ гуш, унэм икыик1и икыихъажьи зы зэхъум.

1ажэ. Сэ зыкъызэрэсфиш1ыгъэр 1офэп. Сшыпхъоу сэлбгытэ. Ары шъхъае, боу сыгу хэк1ыгъ.

Чарэс. Мы аужырэ мафэхэм изек1уак1э сыгу зэремы1урэм пае мыззу-мыт1оу сеушъыигъ. «Мардж, зыфэсакъыжъ, емык1оу умызек1у», еслуагъ шъхъае, еслуагъи-къес1ожьыгъи хахърэп. Е-о-ой, мы сипшъашгъэ сш1эрэп кыищыш1ыгъэ гушэр!

1ажэ. К1о, Тхъэм ы1уагъэр хъун, угу умыгъэк1од. Мэфэ заулэ горэк1э зыпкъ иуцожьынштын, ыгу къеонэу зыгорэ къехъулагъэмэ, к1о, кызыхимыгъэщын ылгъэк1ыгъэп.

Чарэс. Сш1эгущэрэп. Къэгущылэрэп, «сикъин мыры» ы1оу кы1орэп, сыд фэсш1эн гуш илажър!

1ажэ. Арэуштэ зэпытынэп, Чарэс, Тхъэм ы1омэ, мэфэ заулэ горэмк1э тэрэзыжьын зэк1эри.

Чарэс. Тхъэм ы1омэ, сишъау,
Тхъэм ы1омэ!

1ажэ. Сэ сык1ожьын, Чарэс.

Чарэс. А сишъау, Къафэр зэрзек1уагъэр фэгъэгъу. Укыызэрэк1уагъэмк1э Тхър разэ пфэхъу.

1ажэ (*цагунчэм еклуалэ*). Шьотхэжэ!

Чарэс. Гьогумаф, сиклал, гьогумаф. Орклэ типчэ лухыгэ зэпыт, сишгау. Тызыщымыгэггупш, кьаклозэ шы.

1ажэ. Сыкэклон адэ, усянэшыхуба! (*1ажэ цагум дэклижбы.*)

Чарэс (*унэбгумклэ зегъазэ. Гумэклэу, ылэгушьохэр убгугъэуылэхэрелэты*). А сипшэшьэ дах! Сыдгуш, си Алахь, кьыпшышыггэр? Арынкли хьушт. Шьыпкэр пшотмэ, сымаджэн фае. Пшы пшгашэба! Io хэмылгэу зегъэшложы. (*Пчэр гуахы, Кьафэр кэлаагэо. Ышхэ уфагэу члым епльыхыпэ. Ышхэ телъ шхээтэхэо хээгэ нлуаклэм ынэгү ызыныкэо нахь кьыгэлаагэорэн, ынахэ зэхэгэоогэ хьазырэу, зыкларыгэщызэ, лэоим кьехы.*)

1ажэ (*лэоим ечьалэ*). Тхэм псауныгэ кьыует, Кьафэ!

Кьафэ. Фэсапши, 1ажэ! Опсэу!

1ажэ. Угьойшая сэлэ, Кьафэ?

Кьафэ (*чьыларымэр ынахэмэ кьаклехы*). Хьау ыкли!

1ажэ. Кьафэ гугэу горэ ил ылуи Ордэным кьылуагэти, сигьэтхьауяпэ.

Кьафэ. Зи силажэ шылэп. Зыгорэм уеггэгумэкла? Зыгорэм уфая, 1ажэ?

1ажэ. Мыст... Жьыукьомэ адэжэ тиныбджэггухэр шызэрэггюих, укьэклона? Джаркьыослонэу арысызыфэяггэр. Укьакломэ сшлоиггэу.

Кьафэ. Хьалу. Сыкэклошгущтэп.

1ажэ. Цыфхэр зэлуклэмэ, чэфыгэо ахэплхэу уахэт зэпытыгг!

Кьафэ. Джы ащ силоф тетэп!

1ажэ. Сыда кэхгуггэр? Ар уихэбзггахэп. Сыда кьыпшышыггэр?

Кьафэ. Зи кьысшышыггэп, ау сыкэклон слэклыштэп.

1ажэ. Кьысфэггэггэу ащыггум узэрэггэгумэклиггэмклэ. (*Пэныурэрэ Нэбзийрэ унэм кьеклых, кьехыплэм кьытеуцох, цлыклу-цлыклоу кьехых. Чарэс зыдэщыт бггумклэ маклох. Чарэс ахэмэ апэггюклэу лэбэкьыутлудзы. Кьэклоггэ пшэшьэ ныбжыклитлүмэ зырызэу анапэ клэплэ.*)

Чарэс. А си Нэбзий, Пэныурэрэ сэрырэ тизакьоу тыкэгган! (*Нэбзий дэклояплэм дэклуагэу унэм ехээфэ Чарэс*

лъяплъэ. ЕтІанэ Пэныу зыфегъазэ, Пэныу ышъхъэ еуфэхыгъэу еплъыхэу цыт.) Пэныу!

Пэныу (цтагъэу ышъхъэ къепхъуатэшъ, гуацэм еплъы). Сьд, зиусхъан?

Чарэс. Мы унэм исхэмкІэ Къафэм анахъ пэблагъэр оры. Къало, сипшъашъ, сыда хъурэр? Къафэм сьд илажъэр?

Пэныу. СшІэрэп, зиусхъан.

Чарэс. Джырэблагъэ губгъом Къафэрэ орырэ шъузыдэкІым, Нэрхъакъо Къамбот шъулуклагъа?

Пэныу. Ары, зиусхъан!

Чарэс. ЕмыкІу горэ хъугъа?

Пэныу. Хъау, зиусхъан! Мыст...

Чарэс. Сьд мыст ар, къало!

Пэныу. Къафэрэ Къамботрэ дэгъу дэдэу зэрэшІэх. А мафэм Къамбот къыддикІухъанэу фэягъ, Къафэм ар ыдагъэп. Къафэм сэмэркъэу ешІы шІошІыгъ Къамбот. Рилуагъэр гурымылуагъэу, дгомыкІыжъэу гушІопцІызэ къыддакІо зэхъум, дыдж хъазырэу егыигъ. Къамбот тхъамыкІэм ылоштыри ышІэщтыри ымышІэжъэу къызэтенагъ. Зэрэзэтенагъэу тІэкІурэ щыт-щыти, «къысфэжъугъэгъу» ылуи дбгъодэкІыжыгъ. КІо, джары хъугъэр, зиусхъан.

Чарэс. Хъа, арэуштэу зекІуагъэ?

Пэныу. СшІэрэп, зиусхъан!

Чарэс. Къамбот Къафэм къызепсэлъыхъорэр бэшІагъэба?

Пэныу. Ары, зиусхъан.

Чарэс. Къафэри нэшІо-гушІоу фыщытыгъэба?

Пэныу. Сыхэмыукъорэмэ, арэу сшІошІы, зиусхъан!

Чарэс. Арэу сшІошІы. Сыда ащ имэхъанэр? Къафэр ащ фэдэу емыкІоу Къамбот дзекІоу зэ нэмыІэми къыхэкІыгъа?

Пэныу. Хъау, зиусхъан! Боу дахэу ренэу дэгущыІэштыгъ, сэмэркъэу дахэ зэдашІыщтыгъ...

Чарэс. Адэ, сыда джы къыщышІыгъэр? Къамботрэ ежырырэ азыфагу зы мыхъун горэ ихъухагъа?

Пэныу. Олахъэ сымышІІэрэ, зиусхъан, сыгугъэрэп.

Чарэс. Къафэм мы зекІуакІэу къыштагъэр Къамботрэ ежырырэ азыфагу ихъухэгъэ горэм къыхэмыкІэу олуа о?

Пэныу. Ары, зиусхъан. Шъыпкъэм уфаемэ, сэ джарэу сшІошІы.

Чарэс. Моу к'япл'гы, занк'лэу сынэ к'ык'лапл'гэзэ, к'ыса'лу, си Пэныу. С'лэгущ'о уисэу усп'луг'ь, сипш'гэш'гэ ш'гыпк'эм фэдэу ш'лу усэ'лэг'гу. К'яфэм ех'ыла'ггэу ш'гэфэу зыгорэ ош'лэмэ, к'ыса'лу, си Пэныу.

Пэныу. Мыры-мыры слонэу, ащ фэдэу олах'э зи сымыш'лэрэ, зиусх'ан.

Чарэс (*ыш'го зэок'ыг'гэу, ынах'э зэх'гэг'х'аг'гэу Пэныу к'епп'лызэ*). К'эдалу. Осэ'ло, зэг'аш'лэ, пш'лэрэ шы'лэу оуш'гэфымэ, зыгорэ зых'ук'лэ, зэк'лэ зилаж'э х'уш'цтыр оры. Усыубытыни озг'эпщынышт сыгу ш'цыш'лэг'гэ петэури. Зэхэпш'лык'ыг'га?

Пэныу (*ш'тэр ынэмэ к'як'лэщэу, ыш'го ч'эк'ыг'гэу гуащэм епл'гы*). Сэ зи сш'лэрэп (*Пэныу ылэгущ'уит'лук'лэ ынэгу еубыты, г'гэу рег'аж'гэ*).

Чарэс. Х'буг'гэ, х'буг'гэ! Г'гыныр шыг'гэт!

(*Пэныу ылит'лук'лэ ынэгущ'го к'ытел'гэдэг'гэ нэпсых'эр тырел'гэк'лык'ыж'гы*).

Чарэс. Сэ узг'эмысэн сыгу хэл'эп. (*Пэныу ек'луал'лэ, ылэлджанэ еубыты, дэк'лоеп'лэ л'энык'юмк'лэ мак'лох*). Ш'го ш'гуныбж'ык'л, заг'орэ л'офхэм ш'гуиак'ыл атефэрэп. «Сш'лоууш'гэфэу зыгорэ шы'лэмэ» сл'оу сиг'апэщтыг'гэш' ары нах'э.

Пэныу. Х'бау, зиусх'ан, зи пш'лосыуш'гэфырэп.

Чарэс (*дэк'лояп'лэм зынэсыхэм к'эуцух. Пэныу ылэлджанэ Чарэс ет'лупщыж'гы*). Адэ, К'яфэм зыгорэх'эр буш'гэфырэба?

Пэныу. Сш'лэрэп, зиусх'ан! Ыуш'гэфын зыгорэ илэу сыгуг'гэрэп. (*Чарэс ынэ итэу, Пэныу ыуж итэу дэк'лояп'лэм дэк'луаех, унэм ех'эх*).

(*Сценэм иостыг'гэх'эр мэк'луасэх*).

ЯТ'ІОНЭРЭ К'ЫХ'Х'АГ'ГУ

(*Мэзах'э. Т'эк'лу теш'лаг'гэу к'амыл еп'щэ мак'гэ к'э'лоу рег'аж'гэ. Жанык'юм орэдыш'го дах'эр к'амылым к'ырег'гало. Сэмэгуб'гум нэфынэ х'урае к'ытепсэ. К'яфэр онтэг'гоу, ераг'гэу ыл'ак'гох'эр зэблх'ызэ, а нэфынэ х'ураер зытепсэрэ ч'л'ып'лэм теуцо. Орэдыш'го мак'гэр к'ызди'лук'л'ырэ л'энык'юмк'лэ мапл'гэ. К'яфэм ыуж Пэныу ит. К'яфэр к'эуцу,*

Пэныу ащ ык1ыбык1э, лъэбэкъуит1у фэдизк1э пэлапчъэу, мэуц1у.)

Къафэ (*чэфынчъэу*). Сянэ уригъэзыгъ арба, Пэныу?

Пэныу. Сыригъэзыгъ дэд нахъ, аукъодыеп. Лъэшэу сигъэштагъ.

Къафэ. Сыд хъугъэр?

Пэныу. Сш1эрэп, боу сигъэштагъ. Къафэм хъа моущтэу зиш1ырэ? ы1уи, сэ сыригъэзыгъ. Къыстыригъэпытыхъагъ шъхъае, сыд ес1онья?! Ес1он сш1агъэп.

Къафэ. Сымадж п1он фэягъ.

Пэныу (*чачэу цхызэ*). Ора сымаджэр?

Къафэ. Мыхъун горэ хэлъа ащ?

Пэныу (*зигъэсэмэркъэуэ*). Узэрэсымаджэр сш1эштыгъэп.

Къафэ (*зыкъызэрегъэзэк1ышъ, Пэныукъеплъы*). Зэгъаш1э! Сэ сысымадж, къыбгуры1уагъа?

Пэныу (*фэишъыпкъэу*). Ары, къызгуры1уагъ.

Къафэ (*орэдышъо макъэр къызди1ук1ырэ лъэныкъом зегъазэ*) Тубал пщышхом дэжъ къэк1о. Чэщым щы1эшт. Типщ ихъак1эшт. Зэк1эмк1и джары сэ сш1эрэр, къыжъугуры1уагъа?!

Пэныу. Ахэр сыд пае хъак1эщым етымыгъэблагъэхэра?

Ордэн. Пшъашъэхэр! Зэк1эри зэжъугъэш1эн фаеу егъэзыгъэу щытэп.

(*Унапчъэр 1уахы, Чарэс къэлъагъо, дахэу фэпагъэу щыт.*)

Чарэс (*дэк1ояп1эм ышъхъагъ тетэу*). Пэныу, мы техъор 1анэм тешъудз!

Пэныу (*дэк1ояп1эм ечъал1э*). Хъун, зиусхъан!

(*Пэныутехъор ештэ, Чарэс егъэзэжъышъ, унэм ехъажъы*).

Нэбзый (*Пэныурэ ежъыррэ техъор 1анэм тырахъозэ*). Унэшхуи, хъак1эщи, щагуи, хати дгъэхъазырыгъэх. Хъак1эу къак1охэрэр типщ тыдэ ригъэблэгъэшт шъу1уа?

Ордэн. А сипшъашъ! Зэк1эри зэтегъэпсыхъагъэу хъазыр хъун фае, апэу мыщ зыщагъэпсэфышт, псы 1эш1ум щагум щешъоштых. Шхыным унэшхом щыхэлэнхэк1и хъун. Ау хъак1эщым зэрилъыштхэр гъэнэфагъэ.

Пэныу. Мыст...

Ордэн. «Мыст-жъост» шъу1оу шъуимыт! Къэбарэу шъуилагъэр икъушт, пшъашъэхэр! Сэ джы сик1ыни зэ сахэплъэн, хъурэм сыхэплъыхъан. Типщ игъусэн фаехэр игъусэу хъак1эхэм апэплъэ, сэри ахэмэ сахэхъан фае.

Пэныу. Дэгуба, дэгъу, Ордэн. (*Ордэн сэмэгубгъумклэ щылэ пчъэмклэ еклы.*)

Нэбзий (*Ордэн клэлъэплъэ, етланэ Пэныу зыфецци.*)
Ошла? Сэ сыхигъэукощтэп сизэхашлэ. Джэнкьо Тубалрэ ыкьорэ ти Къафэ класэ зэрагъэльэгъунэу къэклох.

Пэныу. Арынкли хъун! Сыд ащ хэлъыр?

Нэбзий (*ытэмэшъхъитлу зэфеццэ.*) Зи!

Пэныу. Адэ зимэ, ащ утегущылэнэу ищыклэгъэжъа?
(*Щагунчъэм ланэ фишлызэ.*) Мыхэмэ ауж тижъугъэкли, пчъэ зэпагъомклэ тахэжъугъаплъ. Джэнкьо Тубал ыкьо сэри сигъапэу сыублагъэ. (*Пэныу пчъэ лъэныкъомклэ макло.*)

Нэбзий. Гуащэм тыкбылтэгъумэ?

Пэныу. Щыгъэт! Умыбырсыр! (*Пэныу пчъэр тлэклу луехы, еплъы, псынклэуи регъэсэжъы.*) Къэклох! (*Пиъэшъитлури гузажъохэзэ дэкляплэм ечъалэх.*)

Пэныу (*дэкляплэм дэкляе, пчъэм ышъхъэ рецци.*) Зиус-хъан гуащ, хъаклэхэр къэклох!

Чарэс (*ымакъэ унэм къелуклы.*) Щагум шъудэт, мары сыкъэкло!

(*Пэныу Нэбзий дэжъ къехыжъы, Пиъэшъитлури сэмэгубгъумклэ ланэм тлэклу нэлудзыгъэхэу зэготэу мэуцух. Чарэс къэклошъ, пиъашъэм агунэклэ мэуцу. Щыри гузажъохэу пчъэм еплъых. Унэ клыбымклэ гущылэ макъэхэри лъемакъэхэри къэлух. Апэу щагум къыдэхъагъэр Ордэныр ары. Пчъэр гъунэм нэсэу луехышъ, лэклэ еубыты. Ащ ыуж Бязрыкъор ит.*)

Бязрыкъо Шор (*пхъэмбгъу чэум ыклыб фэгъэзагъэу.*)
Шъукъеблаг! Шъукъеблаг, тихъэклэ лъаплэхэр!

(*Апэу Джэнкьо Тубал къыкьооклы, етланэ чэзыу-чэзыоу: Нэрхъакьо Идар, Хъажъыкъо Зеежъ, Жъыукьо Дэгу, ныбжъыклэхэу Джэнкьо Тубал ыкьо Темыр, лажэ, Джанбэч, Мэт къехъэх. Ордэн нэмыклэу щагум къыдэхъагъэхэр зэклэ лашэклэ узэндыгъэх, улэшыгъэх. Хъаклэхэр къызеблэгъэхэ ужым Ордэн щагунчъэр къырегъэсэжъы.*)

Чарэс (*лъэбэкъуитлу къедзы.*) Фэсапщи!

Джэнкьо Тубал. Тхъауегъэпсэу, шъуимафэ шлу!

Чарэс. Шъопсэу!

Бязрыкъо Шор (*ишъхъэгъусэ къегъэлгагъо.*) Бысымгуащэр ары. (*Пиъашъэхэр къегъэлгагъо.*) Типшъэшъэ плугъэхэр ары!

(Пи́гашъэмэ ашгъэ ауфэ, хьаклэхэм сэлам арахы.)

Джэнкьо Тубал *(Шорэм фэгъэзагъэу.)* Шъуибын-унагъо зэрэсшагъэр лъэшэу сигуапэ.

Бязрыкьо Шор *(ишгъэгъусэрэ пи́гашгъэхэмрэ яплъы).* Къафэр тыдэ щы!?

Чарэс *(мэуклътэ).* Къытфэжъугъэгъу, мары джыдэдэм къэклошт!

Джэнкьо Тубал. Гъойщя?

Бязрыкьо Шор. Уиупчлэзэфагъэ хэлъ, унагъом ипшгашгъэ зэклэмэ апэ итэу хьаклэхэм апэгъоклын фае.

Джэнкьо Тубал *(тлэклу луцхытцлыклизэ Бязрыкьом еплъы).* Ащ фэдизэу земыгъэгъэгумэкл, сикъош, о умышлэрэ пэрыохъу горэ илэнкли хъун.

Бязрыкьо Шор. Тхъэми ыдэнэу, хабзэми еклунэу шгъхъэусый горэ илэштын. *(Гумэклэу къызыдэклын фэе лъэныкъом маплгъэ).* Кло, ащ фэдизэу лэфэп ар! Шъуфаемэ, моу тыщысын, хъау шгуломэ, унэм тихъан.

Джэнкьо Тубал. Мафэр мэфэ дах, шъуишагуи щагу дах, моу тыщысымэ дэгъуба! Шъукъэупчлагъэти сыгу илгыр къэсгуагъ нахъ, шъоры ар зылэ илгыр.

Бязрыкьо Шор. Ар хъуна шгъу! Шъо шгузэрэфай. Арэу шгъоломэ, ащыгъум мы тлэклум тыщысын.

Джэнкьо Тубал *(Чарэс фэгъэзагъэу).* Зиусхъан гуащэр, о сыд еплуаллэрэ ащ?

Чарэс. Тхъэм пае сышгъольэлэу, шъукъеблагъэх. Фит сышгъуштымэ, сэ унэм сихъажьын.

Джэнкьо Тубал. Дэгъуба, зиусхъан гуащ, узэрэфай!

(Чарэс цлыклу-цлыклоу клыбыклэ зэклэкложьызэ, дэклояплэм нэсы, зызэрегъэзэклышъ, дэклояплэм дэклуае. Чарэс зылоклыжьым, Тубал тлысынлэм еклуаллэ, Шорэ дэжъ мэтлысы. Пцыхэр зэтлысыхэ нэужым Нэрхьякьо Идари, Хъажьыкьо Зэежъи, Жъыукьо Дэгуи мэтлысых. Тетлысхъанлэхэр бэ мэхъух нахъ мышлэми, ныбжсьыклэхэр тлысыхэрэн. Джэнкьо Тубал ыкьо Темыр, пхъэмбгъу чэум лъэбэкъу зауэлкэ пэлудзыгъэу цыт, лажэри ащ дэжъ лут. Джамбэчрэ Мэтрэ тлэклу нахъ чыжъалоу цытых. Купыр зыцытлысыгъэ дэдэм Пэныу къылохъэ. Нэбзый мыхъыеу цыт.)

Бязрыкьо Шор (*Джэнкьо Тубал зыфегъазэ*). Мыхэмэ (*Шорэ игъусэхэм лэ афешлы*) о уашлэ, ау о пшлэхэрэп. Мыхэр сиблагъэх, сигъунэгъух, пшлэнхэуи сыфай.

Джэнкьо Тубал. Боу дэгъу, Тхьэм шлуклэ тызэлуклагъэхэу ешл! Узэрэшлэныр мылькушху, тызэрэшлэмэ зэблагъэ тыхъунба?! Ари насыпыгъ.

Бязрыкьо Шор. Апэрэр – Хьажьыкьо Зеежъ, сигъунэгъу, сиблагъэ, мыдрэр – Нэрхьакьо Идар, мыр – Жъыукьо Дэгу – тлури сигъунэгъух, спэблэгъэ дэдэх. Кло, къэплон хьумэ, зэужэу тызэлэгъух, тызэныбджэгъух, тызэгъунэгъу-тызэблагъэх.

Джэнкьо Тубал. Ар шлуба, Шор! Хьазынэ, хьазынэ.

Бязрыкьо Шор (*Іажэм лэ фешлы*). Мыр Зеежъ ыкьоу Іажэ. Мыхэри (*адрэ клалэхэм лэ афешлы*) сигъунэгъу оркь клалэх – мыщ Джанбэч ыцл, мыдрэм – Мэт.

Джэнкьо Тубал. Олахъ хьазынэм! Шлоу шылэр апэклэ къэклэу шылэнхэу сафэлыало! (*Игуцылэ зэпегъэу, тлэклурэ зыцэтым ыуж ыхынцл маклэ ынэгъу къытехьагъэу ыкьо лэ фишлызэ.*) Шъори мыр шышлэнэу сыфай.

Бязрыкьо Шор. Къэтшлэгъэ дэд, мыр о уишъау ары. Арыба? Тиунагъо лытэныгъэ, шъхьэклафэ къыфэшъушлэу шъукыызэрэклуагъэмклэ тхьашъуегъэпсэу. Джащ щегъэжъагъэу тизэлахьылныгъэ-зэкъошныгъэ лыклотэнэу тетэло.

Джэнкьо Тубал. Сэри джа дэдэр сэлэ. Сэ ащ игъогу лъапэ хэсщыгъ, джы шъо тыкышъожэ.

Бязрыкьо Шор. Тхьэм ыломэ, ар къызытедгъэнэнэп.

Нэрхьакьо Идар. Гъогури къыны къышъушъыгъэп ныла?

Джэнкьо Тубал. Къин Іоф зыпари хэтыгъэп. Сэ, ошла, сиклэлэгъумбэрэкъэсклухъэщтыгъ. Шапсыгъэхэгъэгуи Пшызэ ыбгъуитлуи къэзгъэнагъэп, Къырым нэси сынэсыгъ, осетини чэчэни нэлуасэ сфэхъугъэх. Цыфым ыныбжъ зыхэклуатэклэ, ижантлэ члэсэу шысыныр нахь икласэ мэхъужы. Арэу шытми, джыри сытлысыжыпэныр сфэлъэклырэп. Етлани анахъэу Бязрыкьо пщышхор слэгъумэ сшлоигъоти (*анэу Бязрыкьом, етланэ адрэхэм яплъы*), сыщысышъугъэп. Бязрыкьо пщым ыцлэ бэрэ зэхэсхыгъ. Ари шъори сыкыдэхэу

шъузэсымыгъэлъэгъоу шъуичлыгоу зэпысчырэм сиклын слъэклыгъэп.

Бязрыкъо Шор. Тхъауегъэпсэу, тыбгъэлъэплагъ, шъхъэклафэ кытэпхыгъ.

(Чэмэцхэр зыдэщылэ бгъумклэ щылэ цагупчъэмклэ Ордэн къехъэ, Нэбзыи исэмэгубгъуклэ къэуцү).

Бязрыкъо Шор. Ордэн, лофэу шлапхъэхэр пшлэгъахэха?

Ордэн. Ары, зиусхъан. Тихъаклэ лъаплэхэм яшыхэми яшылыгъхэми афашлэн фаехэмклэ унашъохэр сшыгъахэх, анахъышлум тетэу зэклары агъэпсышт.

Бязрыкъо Шор *(чэфэу, нэгущлоу Джэнкъом ынэгуклаплэзэ).* Ордэн шлэгъэн фаехэр шлоу зышлэрэ лофышл, тицагу лофышлэхэм ятхъэмат.

Джэнкъо Тубал. Боу дэгъу. Сыхъатмафэба ар! Цыхъэ зыфэшлэу узыщыгугъырэ цыфхэр кыбготых. Уибын-унагъо псауныгъэ дахэ ил, зэклары лъытэныгъэ кыпфырял *(щысхэм лэ афешлышъ)*, кыпфэгүлэн, узыщыгугъын закл узыхэтхэр, лэпылэгъу сыдигъуи кыпфэхъунхэу хъазырых уилахъылхэр. Узэгурылоу ухэтыным нахъ мылъку лъаплэ щылэн, сэ зэрэшлошпырэмклэ.

Бязрыкъо Шор. Тхъауегъэпсэу! *(Гүхэкл тлэклу кыхъэщэу мэцхыпцлы).* Ары шъхъае, зы гукъао сил сэри...

Джэнкъо Тубал *(кыгурымылоу).* Сыд шъула ар?

Бязрыкъо Шор *(нэихъэеу луцхыпцлыкызэ).* Шъао тилэнэу синасып кыхъыгъэп.

Джэнкъо Тубал. Ащ пае гумэклыгъо ухэтыныр кыптефа, шъыу? Пшъашъэ уилэу плуагъэба?

Бязрыкъо Шор. Ары, зы пшъашъэ сил.

Джэнкъо Тубал. Нэмыкл лъэпкхъэу япшъашъэхэм пхэнджэу афыщитхэм тафэдэпи тэ! Ар зыщымыгъэгъупш!

Бязрыкъо Шор. Ары шъыпкхэ.

Джэнкъо Тубал. Ллэкъллэшэу махъулъэ Тхъэм кыуитынклэ селъэлу.

Бязрыкъо Шор *(еплъыхы, гушлорынэгукъыклэщы).* Сапэклэ кэат мафэхэр дэгъоу къэбгъэунэфыгъ. Тхъауегъэпсэу. *(Тлэклурэ зи ымылоу щэты.)* Сэ мылъкоу силэри силэщтыри джары нылэн. Ар зэзыгъэфэрэ Тхъэм, щэч хэлъэн, сапэклэ къэклошт мафэхэри кысэхъуллэщтыри ежъ зэрэфаеу зэригъэфэшт.

Джэнкьо Тубал. Ар щэч зыхэмыль loф. Тэ Тхам кыти-пэсырэм фэдизыр ары тилэщтыр. Арэу щыт нахь мышлэми, нахьыбэ тилэ тшloиго зэпытыныр зэблэмыхьурэ шэн.

Нэрхьякьо Идар (*адырэхэм афэдэу ежьыри шьоупсым ехьумпlы, Джэнкьо Тубал еплъызэ*). Тхьэм ыломэ, шьуимафэхэр сыдэуштэу жьугьяклохэрэ? Шэклон loфыр шьуикласа?

Джэнкьо Тубал. Лъэшэу сиклас!

Нэрхьякьо Идар. Мэфэ заулэ горэклэ шьукьянэмэ, шакlo тыклони.

Джэнкьо Тубал. Олахэ дэгьугьэм, ау ар ятлонэрэ кьэклогьум кьыфэдгьэнэн. Тизэхахэ-тизэлъыкло лъыдгьэклотэшт, джыри сыкьэклошт, ау ащ ыпэклэ шьо сышьупэплъэ.

Нэрхьякьо Идар. Бязрыкьо тапэ итымэ, боу тыкьэклон!

Хьяжбыкьо Зеежьрэ Жьыукьо Дэгурэ (*гушlor анэхэм кьакlухэу*). Ащ lo хэлъыжьэп, гьэнэфагьэ! (*Бязрыкьо фэмыеу мэцхьыцlы*).

Джэнкьо Тубал. Зэрэшъушлэу, нахьыжьыlo хьухэрэм блэкlыгьэ лъэхьаным ихьугьэ-шлагьэхэмклэ зыщытхьужьыхэу кьалотэныр яклас. (*Зи кьымыloу тlэкlурэ цэты*). Синыбжьыклэгьум кьытпэблэгьэ мээхэр, чlыплэхэр шэклонымклэ зыфисымыгьэкьоу, нахь чlыплэ чыжьэхэм сыклоштыгь. Псыхьоу Тэрч иадырабгьу сыблэкlыштыгь. Загьорэ сизакьоштыгь, синыбджэгьухэр сигьусэуи кьыхэкlыштыгь. Кошырыпсэхэм былым зыцахьурэ шьоф нэкlхэм анэсэу сыклоштыгь. Ахэмэ сатыу адэсшлэу, мэфэ заулэрэ хьакlэу сахэсэуи кьыхэкlыштыгь. Псыхьохэу Волга, Тэн lушьохэм анэс сыклоуи хьуштыгь. (*Ежь-ежьырэу зыдэхьацхьыжьы*). А кьэкlухьанхэм щынагьуи ахэмылгьэу щытыгьэп. Зэгорэм пщыллым фэдэу сашэнклэ макlэ кьэнэжьыгьагьэр. Ау пчэн жакlэ зытет кошырыпсэоу сэ гьэры сызышlыгьагьэм сызыщэфын ымыгьотэу слэхэр пхыгьэу, сызэтэпхыхьагьэу мэфищэ сыкьырищэкlыгьэу, сыкьылэпыкlыжьыгьагь. Сызыубытыгьэу ащ фэдизыр сэзыгьэщэчыгьэ кьом кьысишлагьэр есымыгьэпщыныжьэу кьэзгьэзэжьыгьэп. Ау джы кьысхэлагь. Шэклон loфклэ чыжьэу сылукlыжьырэп, тилэгьо-блэгьу мээхэр сфекьух.

Жъыукъо Дэгу. Узэшэклон икъун фэдиз тэ тимээхэм ахэс. Ахэр одгъэлъэгъунэу, тыздэшэклонэу тыфэягъ.

Джэнкьо Тубал. Тхэм ыломэ, къэкlorэгъым тыздэшэклонхэу шъусэгъэгугъэ. Шэклон loфым зыфытезгъэпсыхьагъэу сыкъэклон. (*Къафэр унэм къекlы, ыплlэлу шал шлуцlэ тедзагъ, дэнэ псыпс ышъхъэ техъуагъ. Дыигъэм фэдэу занкlэу маплъэ, пиъыгъашъо тео. Пэныурэ Нэбзыйрэ Къафэм ыуж итэу къэкloх. Пчъэм пэзанкlэу зэрэщысым пае Къафэ апэу Тубалэ ылъэгъугъ. Мыдкlэ щыт ныбжъыкlэхэми Къафэр унэм къызэрикlыгъэм гу лъатагъ, къэзэрэгъэхъыагъэх, зандэу зыращыгъ.*)

Джэнкьо Тубал (*мэтэджы*). Марыба тилэкъолэш пшъашъэр къэкlo. (*Адырэ щысхэри къэтэдджых.*)

Бязрыкъо Шор (*ыпху пае гумэкlэу зыкъаригъэлъэгъунэу фаеп. Мыгузажъоу, зигъэонтэгъоу зыкъелэты адрэхэм ауж къынагъэу*). А сипшъашъ, хъакlэхэм араара зэрапэгъокlыхэрэр? Унэм ис анахъыжъым фэдэу озекlo. О пшlэн фаехэр хъакlэхэм о къыпфашlэ: къыпфэтэдджых, къыппэгъокlых. (*Къафэр онтэгъукlaеу, макъи-лъакъи пымыlукlэу дэкloяпlэм къехы, чlылъэм къытеуцо, лъэбэкъу заулэ къыzedзым ыуж купым емыкloлaпэу къызетеуцо. Ышъхъэ lэтыгъэу, ау еплъыхэу къэуцугъ. Ащ ыкlыбкlэ, зы лъэбэкъукlэ пэчыжъэхэу, Пэныу – иджабгъоу, Нэбзий исэмэгоу къыдэуцуагъэх*).

Бязрыкъо Шор (*тlэкlурэ паплъэу щыти*). А сипшъашъ, хъакlэхэм фэсапщ яплощтыба?

Къафэ (*ынаплэхэр фэмыеу къызэтырехы, чlыплэ нэкl горэм иплъэрэм фэдэу, хъэкlэ купым хэплъэ*). Шъуфэсапщых! (*Ынэхэр редзыхыжъы*).

Бязрыкъо Шор. Е-о-ой, сшъэ сикlынкlэ бэп къэнагъэр. А сипшъашъ, мо къаплъэба, лlэкъолэш хъакlэхэр тили!

Джэнкьо Тубал. Шорэ, Алахъым пае умыгумэкl! Шlу ыгу имылъыкlэ Къафэр арэущтэу зекlorэп, шъхъакlo къытихын имурадкlэ арэп, тишlэрэпышъ ары нахъ. Екъуба, «шъуфэсапщыхи» къытиlуагъ.

Бязрыкъо Шор. Мыщ фэдэ хэты ылъэгъугъ, шъыу?! Тыгъуасэ нэс гушlом зэрихъэу, нэщх-гушхэу щагум дэтыгъэ пшъашъэр джы мыжъосыным фэдэу зэхэдыкыхьагъ. Сшlошъ хъурэп, къэсшlэжырэп сипшъашъэ.

Джэнкьо Тубал. Шорэ, рэхаты зышл, зыгэбыяу.

Бязрыкьо Шор. А сипшашь, мыдэ еплъыба, уиныбджэгъухэр зэкIэ мышщылэх. КIо, ахэмэ кьадекIокI, унэм егъэблагъэх, хьакIэх. *(Ятэ игуицылэхэр кьызэриухыгъэм тетэу Кьафэм зыкьегъазэ, дэкIоянIэм цIыкIу-цIыкIоу дэкIоежъынэу еублэ. Пэныурэ Нэбзыирэ ашIэцтыр амышIэу, хьурэр ашIогъэшIэгъонэу зэплъыжъых).*

Бязрыкьо Шор. Кьафэ. А сипшашь, тэ уклорэ адэ? *(Кьафэ унэм ехьажъы.)* Тхьэр кьысауи шъхьае, сьд сшIэхэн?! УкIытэм сегъалIэ! *(МэтIысы, ылэхэр ылъэгъуанджэмэ атырелъхъэ, ошъогум дэплъые, зэпыозэ, кьины кьыицыхъоу жъы кьецэ.)* Кьызгурылон слъэкIырэп. Сьд, шъыу, мы пшъашьгэм кьехьулагъэр?

(Джэнкьо Тубали адрэ лIэкъолIэххэри мэтIысыжъых. Пэныурэ Нэбзыирэ гуIэхэзэ, еужьырхэзэ дэкIоянIэм дэкIоежъых, унэм елъэдэжъых).

Джэнкьо Тубал *(адрэхэм афэдэу ежъыри тIэкIурэ еплъыхэу цэсы, етIанэ шъэбэ-шъабэу).* Шорэ, угу емыгъэкIу! НыбжыкIэхэм ащ фэдэ ехъу кьахафэрэба?! Земыгъэгъап ащ фэдиэу ащ!

Бязрыкьо Шор. Ар хъуна, шъыу! Нэрхьакьо Идар, Зеежъ, Дэгу, кьашгуIоба, ащ фэдэу зэ нэмыIэми мыр шъульэгъугъа? *(Iажэм зыфегъазэ).* Iажэ, сьд мышщ илажъэр?

Iажэ. СшIэрэп, зиусхьан!

Джэнкьо Тубал. Ар зыгъэгумэкIырэ горэ щыI!

Бязрыкьо Шор. Ар зэзгъэшIэн фай! Ащ ыгу кьеорэм сэ амал фэзгъотышъушт.

Джэнкьо Тубал. Хьау, Шор! О ар пшIэн плъэкIышттэп. Ар о пшIэнэу фэягъэмэ, бэшIагъэ зыуигъэшIэштгъагъэр.

Бязрыкьо Шор. Кьызгурылорэп сэ ар!

Джэнкьо Тубал. ПшIэн фаеу щымытынкIи мэхъуба?!

Бязрыкьо Шор. Ятэ зыгорэ шIуиушъэфынэуи! Кьало, ащ фэдэ мэхъуа?

Джэнкьо Тубал. Ахэмэ апае егъэзыгъэ шъумышI шъуипшъашъэ. Игъо кьызысыкIэ, шъумышIэрэр шъушIэнэу чIыпIэ шъуифэшт. А зэбгъэшIэнэу узыфаер орыкIэ емыкIоу кьычIэкIынкIи хъунба?! Арышъ, удэмыгуIэмэнахьышIу, игъо охъуфэ уежэн фае. Кьафэ – шъуисабый закъу, шъуипшъэшъэ кIэсэ закъу, шъуицыхъэ телъын фае.

Бязрыкьо Шор. Алахь, Алахь. Мыщ фэдэ хьугъэу кьысэ! угъэп ык!и слъэгъугъэп!

(Шорэ ышъхъэ егъэсысы, еплъыхы. Шысхэри зэрэгъэгумэк!ыхъэзэ Шорэ еплъых. Ныбжъык!эхэм ашъхъэ кьалэтырэн. Т!эк!у тешлагъэу Хьажъыкьо Зеежъэ ныбжъык!эхэм алъэныкьо!к!э зегъазэ, ыкьоу Iажэ сакъэу ятэ ынэхэм ак!эплъэ.)

Хьажъыкьо Зеежъ (Джэныкьо Тубал зыфегъазэ).
Зи хэшъумы!ухъаштмэ, ныбжъык!эхэм Iизын яттын Iук!ыжъынхэу, ы?

Джэнкьо Тубал. Боу дэгъу, шъузэрэфай.

Хьажъыкьо Зеежъ (ыкьо зыфегъазэ). Iажэ, уихъэ!э ныбжъык!э унэм егъэблагъ. Дэгъоу зигъэпсэфыным уналэ тегъэт.

Iажэ. Дэгъу, тят! (Ныбжъык!эхэр лъэбэкъу зыт!ук!ыбк!э зэк!ак!охъшъ, ет!анэ зызэпырагъазэшъ, щагум дэк!ыжъых.)

Бязрыкьо Шор (т!эк!урэ щагупчъэ лъэныкьомк!э малъэ. Ет!анэ цысхэм зафегъазэ). Ныбжъык!эхэм апашъхъэ бацэрэ сыкышыгушы!агъ, арэуштэу сш!ын фэягъэп.

Джэнкьо Тубал. Ащ зи фэ!уагъэп! Ахэр тэ тик!алэх. Нахъыжъхэм алорэр зэхахэу, шъыпкър аш!эмэ, иш!уагъэ як!ышт, шы!эныгъэ зэфэхьысыжъым десэ кыяхэхэу есэнхэ фае.

Бязрыкьо Шор (мэтэджы, ышъхъэ уфагъэу мэк!эзэ-уазэ). Сэ насыпынчъагъэ горэ спыщылък!э сенэгъуе.

Джэнкьо Тубал. Шор, ашъыу, ар гушы!ак!э хъуна!

Бязрыкьо Шор (купым зыфегъазэ). Илъэс пчъагъэрэ шъао дгъотырэн cloy сыгу кьеоу сыхэтыгъ. Ет!анэ сипшъашъэ хахъоу, зилэтэу ригъажы, ищхы чэф макъэ щагум дизэу, ащ тышыгуш!ук!эу, сыдырэ гугъуи сщыгъупшагъэу, мэфэ дэхэ-ш!ухэр зэужитгэу к!уагъэх. (Т!эк!у мэк!эзэуазэшъ къыпедзэжъы.) Ау сыдырэми гъунэ и! (Гуцы!эр т!эк!у знегъэу.) Джы, мары, шболъэгъу, сипшъашъэ ош!э-дэмыш!эу ишэны зыкь-ызэблихъугъ. Мыгушы!эу, гуш!опс горэ къемык!оу, хабзи, бзыпхы, лъытэныгъи къырымидзэжъэу, гушык!ыгъоу хъугъэ. (Ышъхъэ лъагъэу кьелэты, ынапцэхэр къыдещае.) Енэгъуагъо зы тхъамык!агъо горэ бэрэ пэмытэу сиунагъо кытеонк!э. Нэрымылъэгъу джынапц!э сипшъашъэ ыпкъ хэхъагъэу, анахъ лъаплэу с!э закъор стырихынэу рихъухъэгъэн фае.

Джэнкьо Тубал. Тхам пае, мыхэр умылох шьгу! Къэбэртэе лэкьолэшым мыхэр ылон фаеп. Къысфэгъэгъу, ау бзылфыгъэ тхьаусыхакъу отхьаусыхэ.

Бязрыкьо Шор. Е-е, сикъош, игъуаджэр джарыба! Сезонэу, лыгъэр дгъэунэфынэу пый сапэкъэ щытыгъэмэ, сэркъэнахь псынклэгъ. Зылъужыр тымышлэрэ, нэрымылгъэу бзэджагъэу сиунагъо къиуцуагъэр арыба сэ сшгъэ сизыфырэр. (*Мыхъыеу, еплъыхэу тлэкълурэ щыти, къэщхьыцъи ылэ ыгъэсысызэ*). Къысфэжъугъэу, гүмэкъ кышъутезгъэуагъ, лыеу шъузгъэгүмэкъыгъ.

Джэнкьо Тубал. Тэ тылофэп. О угу умыгъэкъод Алахьым пае. Моу садэжъ къакъуи къэтъыс. Пшгъашгъэм изекъуакъэ лыеу зыдебгъэхьыхэу земыгъэгъэгүмэкъ. (*Шорэ ичъылэ екълужьы. Тлэкълу укълэтэжъыгъэу инэплгъэу чыжъэу едзы. Адрэхэми гоо-шгъаор зытырадзыжъыгъэу, загъэрэхъатыжъыгъэу гушлонцъыхэу Бязрыкьо Шорэ еплъых.*)

Сценэмиостыгъэхэр мэкълуасэх, нэлухъор къыратъуицъыхы.

ЯТІОНЭРЭ КЪЭШЫГЪУ

(*Бязрыкьо Шорэ иццагу. Цагу пчъэлунэм лут Іанэм Къафэрэ ипшгъэшгъэгүхэмрэ нэсых. Къафэм Таухъан къыгос, Хъатыщ, Зан, Гунай алоу адыкъэ пхъэнтлэкълум тесых, Къафэм зэкълэри еплъых.*)

Апэрэ кыхъагъу

Таухъан (*адрэхэм афэдэу Къафэм ынэлу фэгъэзагъэу зы умылоу тлэкълурэ зыцысыгъэ ужым Къафэм зыфигъазэзэ*). Непэ тызщызэлуклагъэм щегъэжъагъэу зы гущылэ закъу нэмылми ужэ къыдэкъыгъэп. Угу къытэгбгъа зыгорэкъэ?

Къафэ (*«хъау» къыригъэкълэу ышгъхъэ егъэсысы*).

Таухъан (*мэтэджы*). Щысхэм, хабзэушытыгъэу, къаложьы. Ащ ыцъи осетины цъэ фэдэу ало. Къызэралотэжъыгъэмкъэ, зэ нэмылми зыфэгбгъазэу ащупллыгъэп. Ахэр къызфэкълуагъэхэр о уальэгъуным фаехэу ары.

Къафэ (*губжыгъэу, зэрымырым фэдэу ынэхэр къикълэу Таухъан еплъы*).

Гунай (*Таухъан релә*). Осэмэркьэу плөзэ, тэри Къафэми щәлэныгъэу тилэр оушэтымэ сшлэрэп.

Таухъан. Шьыпкьэу плуагъэ! Гоцэ пшъашъэм тлэклу зытезгъэогау. Аришъорисышъольэлукъысфэжъугъэгунклэ.

Къафэ (*Таухъан еплъы, тлэклу мэцхытцлы*).

Таухъан. Сышъошлэ, джары сишэн, шьыпкьэр къэсымылон слъэкырэп. Типшы ыпхъу нэклэ мэгушылэ. Щыклагъэу фэхъухэрэр шъхъэклэ регъэкъужьы, ау макъэр щылэп. Сэ сыфай ымакъэ зэхэтхынэу. (*Пшъашъэхэр мэцхых, Хъатыц зэрэцхырэр ыгъэбылгъэу ылэхэмклэ ынэгү рехъо.*)

Къафэ (*ежъ къызэрэдэхъацхыхэрэм гулытагъ. Губжыгъэ нэгү зэхэхагъэклэ зэклэми зырызэу яплъы, етланэ ышъхъэ реуфэхыжъы.*)

Таухъан (*къаклошъ Къафэм готлысхъэ*). О зы гугъу цыкъи къын гори уилэп. Пшлагъа? О зыгорэхэр шъэфыклэ ипхъухъэу къыпшлэшлы, ау а уишъэф бэрэ пэмытэу нафэ къэхъушт. Сыд фэдизэу уушъэфыгъэми, бэ шлэн, маклэ шлэн а шъэфыр нафэ къэхъушт. (*Къэтэджы, ылэхэр ыкльыбклэ щагъэу цысхэр къеклухъэ, Къафэ зыфегъазэ*). Мы зызэрэпшлырэм уятэрэ уянэрэ бэу егъэгумэклых. Япшъэшъэ закъо къехъулэрэр ашлэрэпышъ, зэгоутых.

Къафэ (*мэтэджы, ынахэ зэхэгъэхъагъэу Таухъан еплъы. Зи къырымложъэу дэклояплэм ылъэныкъоклэ макло*).

Таухъан. О-уи-уи-у! Бязрыкъо Шорэ ипшъэшъэ цлэрылоу Къафэ шъуеплъ! Тэ тизакъоу щагум тыкъыденэ! Тызынэсыгъэм шъуеплъэлэ зэ! Гъэшлэгъонба хъурэр? Шлошъ гъэхъугъуай! (*Къафэр къызэмыплэклэу унэм ехъажъы*).

Гунай. Къыослогъагы! Егъэлыеклыгъэу удэгущылагъ, ыгу хэбгъэклыгъ.

Таухъан. Ащ нэмыклэу сызеклон слъэклыштгъагъэп. Сыгу хъарамыгъэ имылгъэу сэ слуагъэр слуагъэ, ау зэклэ хъаулуй. Аужыпкъэм, згъэгубжыни зыгъэгумэклырэр къылэклэзгъэлон слуагъэ шъхъае, зи ишлуагъэ къэклуагъэп. Типшы ыпхъу мыжъосынэу зэхэчыхъагъ.

Гунай (*мэтэджы*). Изеклуаклэ къызгурылорэп. Зыгорэ шлу елъэгъу слонти, сыд пае мырзуштэу зеклон фая? Шъошлэ, Нэрхъакъо Къамбот дэгъоу фыщытыгъ. Ащ зылуклэрэм, гушлор ынэгү кыкльихэу зеклоштыгъэ. Мэфэ заулэклэ

узэклэлэбэжмэ, ахэр зызэлэклэхэм дэгушылэныр хэгъэкли, фыреплъэклыгъэп.

Хьатыщ. Зыгорэм ыушхуэхэгъэна мы пшгъэшгъэ тхьамыклэр?

Гунай. Сыд плэми хьушта, сэлэ?

Зан. Шьыпкъэу плон хьумэ, сэри сыгу къэклы «Къафэр шэйтанхэм, джынэхэм аушхуэхэгъэна шыула?» сэлэшъ.

Таухъан. Зи кьышышлыгъэ щылэп. Ынэхэр шьолъэгъуба: мэлыдых, мэцлыух. *(Хьатыщырэ Занэрэ мэцыхьх.)*

Гунай. Хьау, хьау, ушхуэхэгъэ лэфэп. Ар зыгъэгумэклырэ горэ щыл. Тхьамыклэр оды, шыагъо хьугъэ. Иунэ зыришлыхьажыгъ, гушылэнклэ мэщынэ. Тэ тшлэрэ Къафэр арэуштэу щытыгъэп.

Хьатыщ. Ы-ы, джар шьыпкъэ.

Таухъан. Сэ ащ фэдэхэр стхьаклүмэ ихьаштэп. Сэ зэрэсшлэшлэрэмклэ, зыгъэгумэклырэ хьати илэп ащ, ерышыгъэ зэрехъэ нахъ. Хьылагъэ зыхэль хьысап горэ рихъухьэгъэн фае. Шьыпкъэу площтмэ, ащ эхишлыхьан ыгу хэлъыр сэри сшлэмэ сшлоигъу.

Зан. Сыда арэуштэу тхьагъэпцлыгъэ лэфхэр ащ ышлэшъунэу зыклэплъыгъэр?

Таухъан. Джарышъ ары Къафэр зыфэдэр. Шьолшэба шьори? Зигъэпагъу, зигъэлъаплэу тхэтыгъ, загъори сэмэркъэу лыхэхэри ышлыхъу.

Гунай. Сыд сэмэркъэу шыгу зыфаплорэр? Ащ фэдэ лэф мэхъа! Нахьыжты нахьыкли имылэу, аужыпкъэм, яти сэмэркъэу дишлышты?

Таухъан. Ащ Бязрыкъо ишэн кьыхэрэмыф нахъ, сыдырэри ышлэшт. *(Хьатыщырэ Занэрэ мэцыхьх.)*

Гунай. Шьузфэсакъыжых! Етэгъэлыящэ.

(Унэ иным ипчгъэ гуахы, Къафэм янэ Чарэс къэлъагъо. Лъэшэу нэххъэй. Чарэс дэклэяплэм кьызехым, Хьатыщрэ Занэрэ тэдэжыгъэх.)

Чарэс *(пшгъашгъэхэм къяклуалэ).* Щагум шыуизакъоу шьукъыдынагъ, арыба?

Гунай. Зи фэлуагъэп. Тыхымэп, унагъом тышщы, тырипшгъэшгъэгъу.

Чарэс. Тхьашъуегъэпсэу! *(Ылэклэ кьегъэлъагъо).* Шьублагъ, шьутлыс!

Гунай (*тlысынlэр кьегъэлъагъо*). Мокlэ кьэтlысыба о.

Чарэс (*мэтlысы. Пиъашъэхэм арело*). Тlэкlурэ тызэхэсын!

(*Мэтlысых, Чарэс пиъашъэхэм анахэ зырызэу акlэплъэ*).

Таухъан. Чарэс нан, Къафэм ыжэ зы гущылэ нэмылэми кьыдэтхышъугъэп.

Чарэс. Къэгущылагъэп, арыба?

Таухъан. Згъэгубжыни, кьылъезгъэутыни зыгорэхэр кьезгъэлон cloy бэрэ сыпылгыгъ. Ау зэхышлагъэп зыкlи.

Чарэс. Сшlэщтыр сшlэрэп, сшъхъэ унэзагъэу кьэсэкlухъэ. Ятэ ищылэныгъэ еухы пэт, кьызэлэутыным нэсыгъ. Арэу щытми, ипшъашъэ фэгубжын пехъэ. (*Чарэс ылumлукlэ ынэгущыо еубыты. Такъикъ заулэрэ арэуштэу щэты, Таухъан нэмыкlэу адрэ пиъашъэхэр чlыгум еплъыхых*).

Таухъан. lазэ горэм егъэлъэгъугъэмэ нахъышlуба?

Чарэс (*нэххъэеу Таухъан еплъы*). Ятэ зэхихынэуи фэяхэп сымэджэ lоф ащ иlэу plоныр.

Хъатыщ. Къысфэгъэгъу, зиусхъан! lазэ горэм шъеуепчlыгъагъэмэ дэгъугъэба?!

Чарэс (*нэххъэеу, ау lущхытцlыкlэу*). Шъошlэба, мы lофымкlэ унашъо кьэзытыщтыр ят ары. Ар фэяхэп ащ игугъу пшlыным. «Бязрыкъо ипшъашъэ иакъыл шъхъарихыгъ, делэ хъугъэ» aloy кьежъэным тещыныхъэ.

Таухъан. Хъау, хъау, Къафэм фэгъэхъыгъэу ныбжьи ащ фэдэ гущылэ зыми ылонэп. Ары пакlошъ, цlыфи ыгу кьэкlынэп ащ фэдэ гупшысэ.

Чарэс. Ары, джырэкlэ зыми зи ыlorэп, ау Къафэм мы изытет джыри лъыкlуатэмэ, кьэзылони кьыхэкlынкlи хъун. Цlыфхэм бзэгухъыныр бэу якlас. (*Тlэкlурэ кlым-сымэу ехъы. Таухъан нэмыкlэу адрэ пиъашъэхэр янэплъэгъу радзыхы. Таухъан кьэтэдджы, хъалъэбэкъу зытlу едзы, етlанэ кьегъээзжъы, ичlыплэ мэтlысыжъы*).

Таухъан. Чарэс нан, зы гупшысэ гъэшlэгъон горэ сыгу кьыхъагъ.

Чарэс. Сыд ар?

Таухъан. Джэгу тэжугъэшlы. Къафэр бысым пшъашъэшъ, джэгум хэтын фае. Ащ хэцагъэу хъумэ, инэшlо-гушlуагъо кьыфигъээжъынкlи хъун.

Чарэс. Гупшысэ дэгъу, сипшъашъ, сыд пае тымышлышт, зи мыхъун хэлъэп.

Таухъан. Фит сыпшымы, сшынахыжъ Iажэ сыдэгущыIэшт. Джэгур бэ темышIэу ыгъэпсынэу, кIалэхэмрэ пшъашъэхэмрэ кыыригъэблэгъэнэу есIошт.

Чарэс. Дэгъу, дэгъу дэд, джарэуштэу шъушы, сипшъашъ!
(*Ац тефэу Пэныу щайклэт ыIыгъэу пчъэмкIэ къэлъагъо. ЕхыпIэм цIыкIу-цIыкIоу къехы. Апэу Чарэсы щайклэтыр рехылыIэшъ, шъуатэр реты, етIанэ адрэхэм арехылыIэ, зэкIэкложъыишъ мэуцужъы. Чарэс шъуатэм ехыпIэ, адрэхэми арэуштэу ашы. Сценэм иостыгъэхэр мэкIуасэх. Остыгъэхэр зыкIосагъэхэм тIэкIу тешIагъэу Къафэ ыгу рыхъырэ мэкъэм дахэр къамылым къылоу еублэ. Сценэм исэмэгубгъу нэфынэ хъурае къытепсэ. Къэнэфырэ чIыпIэм апэу Къафэр къытехъэ, етIанэ ац ыуж итэу Пэныу къэлъагъо. Пэныу нэфынэ хъураем хахъэрэп, ынэз Iоуцо).*

ЯтIонэрэ кыхъагъу

Къафэ (мэкъамэр къыздилукIырэ лъэныкъомкIэ тIэкIурэ маплъэ. Пэныу еупчIы). Хъэнэгъунэм зы цIыфыпсэ зэримытым уицыхъэ телъа?

Пэныу. КъэсIуагъэба, непэ псыхъо Iушъом шыгъачъэ щыI. Тхъаматэхэр, ныбжыкIэхэр, шыIыгъэхэр – зэкIэ чылэм дэхэр гуэжъогъукIэ ащ кIуагъэх. Аужыпкъэм, бзылъфыгъэхэри! (*ГуцыIэр тIэкIу зэнегъэу.*) Зы нэбгырэ закъо нэмыкI ащ мыкIуагъэ щыIэп. **Къафэ.** Хэт ар?

Пэныу. Жанкъор, Жанкьо Iахъор ары.

Къафэ (*пхъаишэу зыкъегъазэ, ынэжсгъ мэзахэу Пэныу еплъы*). Сыд, джыри мастэ къысхэолу, ара?

Пэныу (*щынагъэу зы лъэбэкъукIэ зэкIэкложъы. Мэзахэм нахъ хэхъажъы*). Хъалы! Сэ къэсIонэу сызыфэягъэр ар шыгъачъэм зэрэмыкIуагъэр, мыщ зэрэщыIэр ары. Икъамыл епщэ макъэ зэхэсэхышъ ары ар зыкIасIорэр.

Къафэ. Къамыл епщэ макъэр сэри зэхэсэхы, ежъ Жанкъори сэлъэгъу.

Пэныу (*Къафэ еклотылыIэ*). Сиакбыл темыфэу угу сыхэуIагъэмэ, къысфэгъэгъу, зиусхъан!

Къафэ (*къамыл макъэр къыздэлурэ лъэныкъомкIэ тIэкIурэ маплэ*). Жанкъом къыригъэлорэ пщыналъэм ыцIэ зэзгъэшIэнэу сыфай.

Пэныу. Тауштэу пшIышт ар?

Къафэ. Ащи изакъоп, къызыфыригъэлорэри зэзгъэшIэнэу сыфай.

Пэныу. Тауштэу зэбгъэшIэн?

Къафэ. Жанкъом дэжъ сыхIошт.

Пэныу. Жанкъом дэжъ пIуагъа? Ары шъхъае, зыгорэм уилъэгъумэ?

Къафэ. Хъэнэгъунэм зи имытэу зыIуагъэр орыба?

Пэныу (*цтагъэу зеплтыхъэ, Iэгъоблагъоми нахъ чIыпIэ чыжъэхэми маплэ*). Ары шъхъае, хэт ышIэрэ, зыгорэ щыIакъомэ?

Къафэ. ЗэкIэ чылэр шыгъачъэм кIуагъэ пIуагъэба?

Пэныу (*сэмэгубгъумкIэ дыреплъэкIышъ, бгышъхъэ чапэхэм адэплъые*). Мы къушъхъэбгъухэм Iэхъо Iулэмэ ащыщ горэ щыIакъомэ? Iахъогъухэр шъхъарытIупщэу къагъэнэнкIэ сыгугъэрэп...

Къафэ. О мы чIыпIэм къыщысаж. Зыгъэчан, сакъэу зыплтыхъ. Сэ Жанкъом дэжъ сыхIошт.

Пэныу (*ыIэджабгъуфицэизэ*). Мардж, умыкIу! СыолъэIу, Тхъам пае къысэдэлэ. (*Къафэр джабгъу лъэныкъомкIэ макIо, мэзахэм хэкIуадэ. Сэмэгум цыIэ нэфынэ хъураер мэкIуасэ.*)

Къафэ. Орэдышъо макъэр фебгъэIуагъа?

Жанкъо. Хъалы!

Къафэ. Адэ, угу хэлъыба ар?

Жанкъо. ДжырэкIэ, хъалы.

Къафэ. Уиусэ зышIэрэ закъор сэры ныIэп, ара? Адэ, усэ шъэфым сидэуштэу сцIэ егъашIэм къыухъумэн ылъэкIышт? Къушъхъэ тIокIэ куухэр ара сиорэд къэзыIошгъуштхэр, хъаури жьыбгъэр зыщепщэрэ чапэхэр ара?

Жанкъо. СыолъэIу, укъыздэмышъащ! Дунаим зи щыуушъэфын плъэкIыштэп. Сыд фэдэ шъэфи нафэ мэхъу.

Къафэ. Е, ащыгъум, зы мафэ горэм цIыфмэ апашъхъэ укъэуцуни, «мыр Къафэм иорэд» пIони, къамылым къебгъэлост, арыба?

Жанкьо. Къэклошт лъэханым хуштыр сэ сшлэрэп. Ау сэ сызыфаер дунаир щэлэфэ о пцлэ дахэ къэнэнэу ары.

Къафэ. А зызакъори?

Жанкьо. Сшлэрэп. Ащ нэмыклэу сэ зыми сегупшысагъэп. Ащ сыблэгупшысыклынэу сэ сыхэт, сыхэмэхьо тхьамыкл нылэп.

Къафэ. 1ахьо. Ащ ехьурэ 1оф уилэба?

Жанкьо (*зи ымылоу тлэклурэ цэты.*) Ары, зытетым тетэу плон хьумэ, уятэ сырилэхьо кызырыклу нылэп.

Къафэ. Узыфэтхьаусыхэн зи 1оф о уилэп. 1ушыгьи, 1эпэлэсныгьи, гулыгтэ псынкли о пхэлых.

Жанкьо (*ышхьэ егъэсысы*). Хьау, сытхьаусыхэрэп... (*зи ымылоу тлэклурэ цэты*). Сэ сызыщыщхэр Жанэ хэгъэгум 1лэкьоллэххэу щэпсэх.

Къафэ. Сыда ар кызык1эубгынагъэр?

Жанкьо. Егъэзыгъэ 1офклэ хьугъэ.

Къафэ. Лъышлэжъ мыхужьым кыхэк1эу укыхэхьажьыгъа? Хьаумэ шлу плъэгущтыгъэ пшъашьэм пая?

Жанкьо. Т1ури арэп.

Къафэ. Сыдым пая адэ?

Жанкьо. Къэс1агъэба, арэуштэу хьун фэагъэ!

Къафэ. Къэплонэу уфаеп... (*Гуцылэр тлэклу зэпегъэу*). Къэбэртэе хэгъэгур угу рихьыгъа?

Жанкьо. Лъэш дэдэу сыгу рихьыгъ.

Къафэ. Шыпкъэуи? Анахэу угу резыгъэхьыгъэр?

Жанкьо. Уиупч1ак1э гъэшлэгъоны.

Къафэ. Ащ иджэуапи къептыжынэу уфаеп о, зэрэслъэгьурэмклэ.

Жанкьо (*ук1ытэзэ*). Ныбжьи ныбджэгъу с1агъэп сьдэмыгушылэмэ сыфызэгьутэу.

Къафэ. Уикъамыл удэгущы1эрэба?

Жанкьо. Ар шыпкъэ.

Къафэ. Къамылым укьысфепщэна? Благъэу сыщытэу сыодэ1унэу сыфай.

Жанкьо. Боу сигуапэу сыкыпфепщэн! (*Жанкьо елэпэлэсэк1ызэ къамылыр къештэ, ылунэ 1уелхьэ, епцэу*

еублэ. Къафэр, пицыналъэм иритмэмэ адыригъаштэу, шгъэбэшгъабэу зигъэсысэу ежъэ. Жанкъоми ащ фэдэу зешлы. Етланэ Къафэм апэрэ лъэбэкъур едзы. Жанкъори ащ клэлъэкло. Зэфаклом иапэрэ сурэтхэр джары кызыщегъагъэр).

(Нэфынэ хъураер мэкIэ-макIэу мэкIуасэ. Къафэрэ Жанкъорэ мэзахэм кыххэщыжсыхэрэп. Орэдышгъо макъэр джыри тIэкIурэ къэлэ, етланэ щегъэтыжсбы. ТIэкIу зытешIэм, сценэм иостыгъэхэр къэнэфыжсбыгъэх. Къэлъагъорэр Бязрыкъо Шорэм ицагу. СэмэгубгъумкIэ – клэлэ ныбжсбыкIэхэр, джабгъумкIэ пишашгъэхэр къэлъагъох. Хульфыгъэхэр зыдэщылэ бгъум Хъажсбыкъо Iажэ цэзекло, бэц клэко занкIэ ылыгъ. Ышыху Таухъан пишэшгъэ сатырым ыпэ ит. Сатырышхэмрэ сатырыкIэмрэ азыфагу макло-къэкложсбы. Загъорэ пишашгъэмэ адэгущылэ. Къафэм ианыхъ пишэшгъэгъушIухэу Хъатыщ, Зан, Гунай купым хэтых. Хульфыгъэхэми Нэрхъакъо Къамбот, Джанбэч, Мэт ахэтых. Купым хэтыхэр тIурымIу цырыцэу зэфэгъэзагъэхэу зэдэгущылэх. Шгъо шгъабэм хэшлыкIыгъэ цазмэхэр клалэхэм ащыгъых. Пишашгъэхэм пхъэцокъэ лъагэхэр зыщыгъэхэри ахэтых. Таухъан кызызрикIухэрэм пае пхъэцуакъэ щыгъэп.)

Ящэнэрэ кыххыагъу

Къамбот (клалэхэм кхакъIи Iажэм ыгунэ Iууцуагъ). Мыщ фэдизыр сыд зыщыщыр, шгыу. Лыягъэба мыр? (Къамбот ымакъэ зэхэзыхыгъэмэ ягуцылэ цагъэты. ЗэкIэри Къамбот къеплтых.)

Iажэ. Къамбот, сыд сэлэ пIохэрэ? Зыгорэ хъугъа?

Къамбот. УкъэупчIэжъа? Ащ нахъэу сыда бгъэхущтыр?! Мы унагъом ипшашгъэ джыри къэлъэгъуагъэп. Зиусхъан гуащэм хъатэ тыпыхъэу тамбырым кыххыагъэп! Ар пшIотэрэза о?

Iажэ. Нэрхъакъу! Анахъ щэлэгъэшхо кызыхэфэн фаер оры. ЗыIаж, Тхъэм пае.

Къамбот. ХабзэрзыкIикъызымыдзэрэкъэбэртэепшашгъэм ыпашгъхъэ ащ нахыбэрэ зыщысфэщылэжышгуцтэп.

Iажэ. Нэрхъакъу, сыолъэлэу, зыгъэбыау?

Къамбот. Къафэр щагум кытпаплъэу дэтын, тыкызырэклоу кытпэгъокIын фэягъ. Ау тлэгъурэр зэкIэ

зэпырыгъэзагъ, пхэндж. Тэ тыхьаклэзэ, ежъ тежэ. Ащ фэдэу зеклонэу шыта пшъэшъэ гуащэр?!

Таухъан (*Къамбот еклуалэ*). Чылэмэ апашъхъэ пшъэшъэ ныбжыклер бгъэцлыклоу утегушылэныри узеклоныри хабзэм шыщэп, еклурэп. Къафэм уигухъэгужъ тепкъутэным пае моуштэу озеклоклэ сенэгуге.

Къамбот (*1ажэ фэгъэзагъэу*). Пшыпхъу загъорэ гуклэгъунчъэу къыддзекло. Нахьыбэ къэсымыломэ нахьышлу. (*Къамбот зызэпыригъази ышъхъэ уфагъэу ичлымлэ еклужьы зэхъум, пшъашъэмэ яцхы макъэ къыдэоягъ. Пшъашъэхэр зэрэдэхъацхыхэрэр къамыгъэлъэгъоным пае алэхэмклэ яшъхъэтехъо зылуахъо. Джэндар пцынэм еозэ хъульфыгъэхэр зыдэщыт бгъумклэ къыкьоклы. Клэлэ ныбжыкклэхэмрэ пшъашъэхэмрэ зыдэщыт лъэныкъом макло, агузэгоу мэуцу. Шыклэпцынэм «Лъэпэрышъо» мэкъамэр къыхырегъэщы, еоу регъажъэ. Клалэхэмрэ пшъашъэхэмрэ шъэбэ-шъабэу лэгу теох, джырэклэ лэгу тео макъэр маклэ*).

1ажэ (*Джанбэч дэжъ макло, бэщыр феици*). Джанбэчэу псэтлэклу занэм къыпызыгъ, плъэгуге тычлэгъапль, цыфмэ къыуало! (*Клигъэпцлыкклэу хъатыяклор мэкуо. Джанбэч ышъхъэ реуфэхы, ерэгъэ дэдэу пчэгум къехъэ, мэуцу, къыдытехъащтым пэлъэ. Таухъан Хъатыц ылэлджанэ ылыгъэу Джанбэчы дэжъ къеицэ, зэдытыретлупцыхъэхэишъ, зэклэкложьы. Нэбгыритлумэ къеишлэныр рагъажъэ, тлэклу теишлэ къэс нахъ псынклагъэ хэлъэу къеишлэх... Джэгур лъэклуатэ, пшъашъэхэмрэ клалэхэмрэ зызэблахъузэ къеишлэх... Джэндар шыклэпцынэм еоныр щегъэты. Пшъыгъэм фэд. Ылэхъуамбэхэр пшъыгъэх, егъэхъых, елотых*).

1ажэ. Жандар, упшъыгъэклэ енэгугагъо.

Джэндар. Хъау шъыу, тыублэгъаклэ ныла. Пшъашъэхэм апашъхъэ сымыгъэуклытэжъба! (*Мэицхы*).

1ажэ. Джэгур едгъэжъэжына?

Джэндар. Боу дэгъу!

1ажэ (*мэкуо*). Джы чэзыур зынэсыгъэр Нэрхъакъо Къамбот ары.

Къамбот. Къысфэжъугъэгъу, ар тихабзэклэ еклурэп, ау сэ Къафэм сыкъыдешлэнэу сыфай.

Таухъан. Сыда зыклэмышъуштыр? Узэрэфай! (Іажэ Джэндары Іэ фешІы, адырэм шыкІэпцынэм къэшъо мэкъамэр къыхырегъэщы. Таухъан Къафэм екІуалІэ, ыІэлджанэ еубыты пчэгум къытырищэн имурадэу. Къафэм «хъау» къыригъэкІэу ышъхъэ егъэсысы. Ар зыльэгъурэ Къамбот мэгубжы, ынэгу зэхыхъэ, зандэу зыресэ, лъэбэкъуитІо зэкІэкІоужьы).

Таухъан (Къамбот дэжъкъакІо). Удэмэ, сэсыкъыбдешІэн. (Таухъан пчэгу гузэгум къэкІо. Къамбот ышъхъэ джабгъумкІэ тІэкІу укъошцыгъэу Таухъан еплъы. Адырэм къешІэнэу регъажьэ. Къамбот фэмыеу пэгъокІ фешІы. Іажэ хъурэр шлогъэшІэгъонэу пчэгум изыбгъу лъэныкъокІэ зегъазэ. АпэрэмкІэ, Іэгущыо теоштыгъэхэн. ЕтІанэ, Таухъанрэ Къамботрэ якъызэдешІэ тэрээу кІоу зеублэм, ныбжыкІэхэр цІыкІу-цІыкІоу Іэгум теохэу аублагъ. Джэгур зэкІэплъыхъэ зэхъум, Къафэм пхъэцуакъэхэр зыщехы, зегъазэ, дэкІояпІэм ылъэныкъо кІоу регъажьэ. Пэныу ыкІыбкІэ лъэчъэ, кІахъэшъ ыІэлджанэ еубыты. Къафэр джэгум зэрэхэкІыжъыгъэр Къамбот зельэгъум, джэгур егъэуцу, зыдэщыт чІыпІэм халугъэм фэдэу къэнэ, Къафэм лъэплъэ. Къамбот изекІуакІэ еплъышъ, Таухъан пчэгум текІыжъы. Къафэ лъыкІонэу зэ тыреубытэ, етІанэ кІэгъоужьышъ, мэуцужьы. Къафэр зыдэкІогъэ лъэныкъомкІэ зэкІэри маплъэх. Унэлут пшъашъэу Нэбзый изакъоу еплъыхышъ щыт. Зытари хъыерэн. Щагур кІым-сым.)

(Сценэм иостыгъэхэр мэкІуасэх.)

ЯЩЭНЭРЭ КЪЭШЫГЪУ

(Пэлухъор Іуахы. Сценэр мэзахэ. Зэрихабзэу, Жанкъом икъамылкІэ «Къафэ» пщыналъэр къырегъало. Макъэр макІэу къэлэу. Сценэм исэмэгубгъу нэфынэ хъураер къытесэ. Апэу Къафэр, етІанэ Пэныу нэфынэм хэхъэх. Къафэр пщынэлъэ макъэр къыздилукІырэ лъэныкъомкІэ маплъэ. Пэныу бгъу пстэумкІи зеплъыхъэ, мэгумэкІы зыгорэм къельэгъухэмэ елошъ).

Апэрэ кыххагъу

Пэныу. Непэ лъэшэу сэщынэ. Къафэ, сыолъэлу, тэгъэгъээжъ!

Къафэ. Сыд къэхъугъэр? Узытешыныхъэрэр сыда?

Пэныу. Сэрышъ ары лажъэр зыфалъэгъуштыр, зыпшыныжыштыр сэры.

Къафэ. Сыда къыпшышлъыштыр, пшыныжыштыр? Къалоба, сыда хъунэу пшлошлырэр?

Пэныу. Зымышлэрэм фэдэу зымышл. Мыщ тыкыызэрэкъагъэр уянэ-уятэмэ зашлэклэ, анахъ агъэпшынэштыр сэры.

Къафэ (*зтеутэу мэцхы*). Емыкълу зи тшлэрэпи. (*Тлэкълу зытешлэ ужым*.) Мыщ тыкыызэрэкъагъэр сянэ ешлэ. Губгъор тлэкълу къэтэкълухэмэ, ащ сыда емыкълу хэлъыр?

Пэныу. Ары шъхъае, Жанкъо лажъом тедэлу.

Къафэ. Тедэлуэмэ сыд ащ хэлъыр? Тхъакълумэхэр ткудэнха? (*Луцхытцлыкыизэ ышъхъэ егъазэ, Пэныу еплъы. Етланэ орэдышъор къыздэлурэ лъэныкъом ышъхъэ егъээзжъы.*)

Пэныу. Къафэ, сыолъэлу, укыыздэмыхъащ! Тхъапшырэ къыослъагъ, зыгорэ къытэхъулэмэ, уянэ ыгъэмысэштыр сэры.

Къафэ. Умышын! Зыгорэклэ мысагъэ горэ кыхэкълымэ, ар зилажъэр сэры! Ищыклагъэ хъумэ, зэклэ сэ зытеслхъажыни, зытетыр къэсложт. Ау, зэрэслъагъэу, зи мыхъун тэ тшлэрэп. Етланэ, тыздэщытым тыштытэу сыда мысагъэу тэ къытфалъэгъуштыр?!

Пэныу. Къысфэгъэгъу. О пшлэнэу узыфаехэм сэ сиякъл атефэрэп. Мэзэ пчъагъэ хъугъэшъ зыми удэгущылэрэп, цлыфхэм уахахъэрэп. Хабзэмэ къапыштытэу озекло. «Къафэр нахъыпэрэ Къафэу тшлэщтыгъэр арэп» чылэмэ ало. Зы купым усымаджэу еложъ тегущылэ, зы купым... (*зэнегъэу*).

Къафэ. Къало, къало, зы купым..?

Пэныу. Къысфэгъэгъу, пшъхъэ щихъэ къашлошлы.

Къафэ (*ымакъэ лэтыгъэу мэцхы*). Зэрэфаехэу ашлорэшл.

Пэныу. Угу къысэмыгъабгъ, зиусхъан, ау джыри зыгорэ къыослонэу сыфай.

Къафэ. Сыоцлэцлэнэуи? Джы нэс зэ сыоцлэцлагъа, зэ сыкъыпфэгубжыгъа? О сэ укыызэрэсфэшпыпкъэу зыгорэклэ

сыохыырэхышэна? Усишъэшъэгъу, усишъэфэгъу. Къало узыфаер...

Пэныу. Жанкъом лыящэу уналэ теодзэба?

Къафэ (*псынклэу ышъхъэ къегъазэ*). Сыда ащ кыиклырэр?

Пэныу. Жанкъом ипщынэ макъэ апэу тызедэлугъэм щегъэжъагъэу зэхьоклыгъэ ухъугъ.

Къафэ (*мэхъапицэишъ, орэдышъор къыздилуклырэ лъэныкъомклэ зегъазэ, зи кымылоу тлэкълурэ маплъэ*). Ары, ар шыпкъэ.

Пэныу. Жанкъор шлу олъэгъу, арба?

Къафэ (*зи ымылоу тлэкълурэ цэты*). Ары, Жанкъор шлу сэлъэгъу!

Пэныу. Ащ фэшклэ Нэрхъакъо Къамбот уихъанэгъунэ кыибгъэхъажырэн, арыба?

Къафэ (*губжыгъэу*). Нэрхъакъо Къамбот лъэшэу зызшлэшлыжырэ цыф!

Пэныу. Сыдэу щэрэт фаеми, ар лэкъолэш. Ащ ятэ о уятэ кыпэблагъэхэм ащыщ.

Къафэ. Жанкъор зэрэлахъом пае Къамбот нахы нахь клэрытэу олыгъэ, ара?

Пэныу. Жанкъор згъэцлыкълурэн, ау арырэ Къамботрэ зэгобгъэуцонхэ плъэклыштэн. Къышгъупыщагъэмэ ащыщ горэми егъашлэми ар ыдэнэн.

Къафэ (*нэихъэеу мэцхыпцлы*). Зэклэ дэгъоу кыбгурэло. Тхъауегъэпсэу.

Пэныу. Джыри укысклэнаклэ!

Къафэ. Хъау, сишъыпкъэ дэд, Пэныу!

Пэныу. Ащыгъум къало, сыд пшлэнэу уихысапыр?

Къафэ. Сшлэщтыри?

Пэныу. Жанкъор шлу зэрэплъэгъурэр къэплуагъ. Сыд ащ клэухэу фэхъуштыр? Егупшыс!

Къафэ (*ылэ джабгъуклэ ынэтлашъо лэ щэфэ, мэкъэ гъэшъхъыгъэклэ къело*). Сшлэрэн, Пэныу, сшлэрэн сшлэщтыр.

Пэныу (*тлэкълурэ зызелэжэ ужым*). Къэдалу! Сьолъэлу, Къафэ, Жанкъор зыщыгъэгъупш. Ар ежъ зыгу-зыкълуачлэ зишлыгъэу, зызэклоццищыхагъэу дунаем щэпсэу. Ори ащ щысэ техи зэплъыжъба?! О пщым урипхъу, улэкъолэш, ощ

фэдуиныбджэгъухэри. Къысэдэлуйыужклэыекъызыхэклышт
лофым ыуж иклыжь.

Къафэ. Ары шъхъае, мыщ сегъатхъэ. Иорэд седэлу
зыхъуклэ, хэти сыди сыфаеп.

Пэныу. Арэу пшлошлы джыдэдэм. Ау нэужым
уклэгъожьышт. Сыда плэмэ мы узэрэзеклорэр зыми
къыригъэклүштэп, аумысышт нахь.

Къафэ (*гугъэнчъэу*). Арэуштэу хъункли хъун!

Пэныу. Зыщымыгъэгъупш тилъэпкъ хабзэ зэрэпхъашэр:
«Бязрыкьо Шорэм ыпхъу лэхъо горэ шлу ыльэгъугъ», аloy
къызэрэрахъыжъэщтыр. Уятэ ар зэхихымэ, гукъэошхо щыхъун,
губж ригъэшлын, шъхъакло хихын.

Къафэ. Къаплорэр зэклэ шъыпкъэ, джауштэу хъушт ар. Сэ
сэшлэ, къызгурэло тихэбзэ пытэхэр сигъогупэ зэрэпэлүтхэр
лошъхъэмафэ фэдэу.

Пэныу. Адэ, сыда ащыгъум къаигъэ зыклэпшырэр?
Икыплэ горэ илахэпи, си Къафэу спсэм фэд!

Къафэ. Шлульэгъуныгъэ шъыпкъэр зымышлэрэ цлыфхэр
пхыгъэ-дыгъэхэу, унэшъо пхъашэхэм аклоцлысхэу ящылэныгъэ
ахышт. Ахэмэ яшлошклэ, зэфэшъошэ ллакъохэр шлу
зэрэлыгъунхэ фаех. Джы нэс сэри ары зэрэшлошлыштыгъэр.
Ау Жанкъом сиеплыклэ-сишлошлхэм зызэпыраригъэзагъ.

Пэныу. А спсэм фэдэу гоцэ зиусхъан, къаплорэр
къызгурэло, ау лъэш дэдэу шлу узэрэслъэгъурэм пае
сегъэгумэклы емыклу къыпфыхэклыкъомэ сэлэшъ.

Къафэ. Гугъу земыгъэхь, Пэныу. (*Зи ымылоу тлэклүрэ
цэты*). Дунэерэ тхъагъом сыхэти сэ джы.

Пэныу. Ары шъхъае, а тхъагъор зы нэгъэуплэлэгъум
тхъамыклагъоклэ зэблэхъугъэ хъун ыльэклышт.

Къафэ. Орэхъу! Ащ пае егъашлэм къин схъуми сырыраз.
(*Ыгу етыгъэу орэдышъом едэлу*.) Еплъ, Пэныу, ежъ Жанкъори
гугъууз-гумэклыгъо хэлъэу икъамылы зэрэпщэрэр. (*Къамыл
макъэм зыкъелэты, етланэ етлысэхыжъы*.)

Пэныу. Кло дэгъу! Адэ мы лофым мырэуштэу сыд фэдиз
ыкъудыинэу пшлошлырэ?

Къафэ. Зыщыл! Сизакъоу сыкъэмыгъан. Сыолъэлу,
пхъэшашцэу укыыздэмыгушыл, сыгу зыгъэклодын гушылэхэр
къысэмылу! Сыолъэлу!

Пэныу. Егъашлэми гу уисынэнэп, сыдигъуи сэ сыхъазыр сыплэпылэнэу, ау... (*зыфэмыубытыжъыишгоу, кылуеутыиш, мэгъы*).

Къафэ (*Пэныу еплъы, нэшхэигъэр кыххэщэу мэцхыцлы*). Шыпкыагъэ кысфызилэ сипшээшгъу! Тхъауегъэпсэу. Гъогум сизакъоу сыкыитеунэн сшлэшл сыщынэгъагъ. О зыр ары сэ клэгъэкъонэу силэр.

(*Ынэпсыхэр Пэныу лэклэ клелъэклыклы, къэмыгуыцлэу щыт, ынахэ зэхэгъэхъагъэ, ау пытагъэр кыххэщы*.)

Къафэ. Гыныр щыгъэт. Сыольэлу! Сыгъэгушху, клуачлэ кысхалъхъ. (*Зеплъыхъэ*.) Сэ Жанкъом дэжъ сыклошт.

Пэныу («хъун» *кыыригъэклэу ыишхъэ егъэсысы*).

Къафэ. лэгъо-блэгъум уналэ тегъэт, зыплъыхъ?

Пэныу («хъун» *кыыригъэклэу джыри ыишхъэ егъэсысы. Ынэклушхъэмэ ателъ нэпсыхэр лэгуишгоклэ тырелъэклыклы, зеплъыхъэ, чыжсэуи маплъэ*).

(*Орэдыишгор кызди lukлырэ лъэныкъомклэ Къафэр макло. Мэзахэм хэклуадэ. Сэмэгубгъумклэ цылэгъэ нэфынэ хъураер мэклуасэ. Пэныу къэлъэгъожсърэп. Джабгъумклэ иклэрыклэу зы нэфынэ хъурае кытепсэ, Жанкъор нэфынэм хэт. Мыжъом тесэу икъамыл еицэ. Къамылым ымакъэ цлыклу-цлыклоу зелэты, етланэ нахъ маклэ мэхъужсый. Нэфынэ хъураем ыцэклэ нэз лутэу Къафэр къэлъагъо*).

Ятлонэрэ кыххъагъу

Жанкъо (*Къафэр кыызэрэлухъагъэр елъэгъу, къамылым еицэныр щегъэты, къэтэджы*). Ора, зиусхъан?!

Къафэ (*ымакъэ фимытэу*). Ары, сэры!

Жанкъо. Мыщ укъяклон фэягъэп, зиусхъан!

Къафэ. Сыда?

Жанкъо. Къыптегуыцлэх цыфхэр.

Къафэ. Сыд алохэрэр?

Жанкъо. Лэкъоллэшмэ аlorэр сшлэрэп, ау лахъомэ, шылыгъмэ «гуащэм зыгорэ шлу ылъэгъугъ» алозэ рэгущылэх.

Къафэ. Зыгорэ шлу слъэгъугъмэ, мыхъун хэля, шлу плъэгъуныр емыклуа?

Жанкьо. Ары шгъхъае...

Къафэ. Ары шгъхъае, сьд?

Жанкьо. Шлулэгъу зыфэшлыгъэр о къыомыпэсыгъэу ало. Уадэжъ къакохэрэм дэу узыкълэпэгъоклырэр ащ къыхэкълэу алозэ тегушылэх.

Къафэ. Дэу сапэгъоклэуи?! Еплъ ащ...(*млэклу зызэтырелажэ*). Шлу слэгъурэр хэтэу алора? Ащ ыцлэ къыралорэба?

Жанкьо. Хъау! (*Плэклу зтегъэу*). Ау узеклуаклэ тегушылэх: «Ллэкболлэш шлу ыльэгъугъэу щытыгъэмэ, джы нэс хэти ышлэщтыгъэ», – ало.

Къафэ. Ащ пая уадэжъ сыкъэклонэу узыкълэфэмыагъэр?

Жанкьо (*зи ымылоу млэклу тырегъашлэ*). Зы бгъумклэ, ари хэлъ. Тызэклыгъоу тарэльэгъупи, ащыгъум ахэмэ алорэм бэ рагъэхъун.

Къафэ. «Къафэм Жанкьор шлу ельэгъу» алоным утешыныхъа?

Жанкьо (*чэфынчгъэу ышгъхъэ реуфэхы*). Хъау! Сэ сшгъхъэ сьтешыныхъажьырэп, сэ сызыфэгумэклырэр оры! О зы гушылэ къыппалухъанэу сыфаеп. О зэрэшлэшлэу цыфхэри ащ еплъыщтыгъэхэмэ, сэ боу сырыгушхоныгъи, дунэрэ насыпыр силэу зыслытэжыни! Ау...

Къафэ. Ау сьд?..

Жанкьо. Сэ шъуиунагъо сырилахъу нылэп, шлу о сыплэгъун уфитэп. Тызэклыгъоу тальэгъумэ, бзэгухъэхэр лорлэтэжым хэтыщтых.

Къафэ. Адэ, оры? О шлу сыольэгъуа?

Жанкьо. Ори?! (*Мэхъапцэ, ышгъхъэ реуфэхы, еплъынклэ зытешыныхъажьы*). Ащ фэдэ фитыныгъэ сила сз?!

Къафэ. Арэу щытми, сэ сцлэклэ уеджагъ орэдышгоу уусыгъэм.

Жанкьо (*маклэу мэщхыпцлы*). Ар лоф шгъхаф!

Къафэ. Сьдэуштгэу?

Жанкьо. Пщы пшгъашгъэм ыцлэ егъашлэми щылэнэу, дунаер шцлэфэ мыклэдыжынэу сьфэягъ. Ащ нахъ щытхъуи ифэшгуаш а хъан пшгъашгъэм.

Къафэ. «Хъаныпхъум» плуи? Хъаныпхъухэр плэгъухгъэу къыхэкълыгъа? Тэтармэ уахъгъэу хъугъа?

Жанкьо. Хьау! Жэнэ хэгъэгум пэблагъэу темыр лъэныкъомкIэ щыпсэурэ тэтармэ япщыхэм «хъан» арало. Япшъашъэхэми «хъаныпхъу» арало, ордэхэри афызэхалъхъэх. Сэ ош нэмыкIэу пщыпхъуи хъаныпхъуи слъэгъугъэп. Ау Жэнэ хэгъэгум къэкIогъагъэу тэтар кошрыпсэу усаkIо горэм сылукIэгъагъ. Ар кобузым еоу, хъаныпхъум ищытхъу ордэу къыIорэм седэлугъагъ. О уятэ Къэбэртае анахъ лIышхоу исмэ ащыш, арти, о пцIэкIэ ордэдым седжагъ.

Къафэ. А усаkIом хъаныпхъур шIу ылъэгъугъэу щытыгъа?

Жанкьо. Сыгугъэрэп. Сыда пIомэ усаkIор жъы дэдагъ, нэшъугъэ.

Къафэ. Ори а усаkIо нэшъум уфэда?

Жанкьо (*тIэкIу зиунэтиIызэ*). Аш къыбгъэкIырэр къызгурыIорэп.

Къафэ. ШIу сыплъэгъурэп, ау ордэ сфэуусыгъ, ара?

Жанкьо. ШIу услъэгъун cloy сэ гу егъашIи тесшIыхъашъуныеп. Сэ сызыфзегъэ закъор уидэхагъэрэ уицIыфышIугъэрэ ящытхъу лъагъэу слэтынэу арыгъэ.

Къафэ. Iошъхъемафэрэ Казбек къушъхъэрэ ящытхъу усаkIохэм зызэрэрагъэлэтырэм фэдэу, арыба?

Жанкьо (*мэцхытцIы*). Хьау. ЗыкIи аш фэдахэп. (*Зи ымылоу тIэкIурэ ццэты*.) Ау тэ тазыфагу зэпырыкIыплэ имылэу тIокIэ куу илъ. Ар симышIэу е сщыгъупшэу къыхэкIыгъэп. Арыти, сичIыплэ зыдэсшIэжызэ, ордэ о пцIэкIэ сыусымэ изгъэкъугъ. А ордэдыр къамылым къезгъало зыхъукIэ, тхъэгъо мыухыжъым сыхэт.

Къафэ. Уиорэди сыгу рехы, ори шIу услъэгъугъ.

Жанкьо (*зэрымыры хъугъэу*). Арэуштэу хъун ылъэкIыштэп, арэуштэу о пшIэн уфитэп... Арэуштэу умышIы! Сиорэд шIу лъэгъу, ау, сыюлъэлэу, сэ шIу симыльэгъу...

Къафэ. Сыда?

Жанкьо. IIэкъолIэшмэ япхъу Къафэм Жанкьо Iахъор шIу ылъэгъун фитэп.

Къафэ. Сыд пае?

Жанкьо. ШIу ылъэгъун фаепышъ ары.

Къафэ. Лъэкъ хабзэм ар къыригъэкIурэп, арыба?

Жанкьор. Зы бгъумкIи, арэу щыт.

Къафэ. Ахэр мэхьэнэнчъэх. Шулъэгъуныгъэм гъунапкъэ илэп.

Жанкъо. Ащ фэдэ насып силэнэу сшлэшъ хьурэп... Ары шъхъае, гуэжэбогъу ухэсыдзакъомэ? Арэуштэу сшлэн сыфитэп...

Къафэ. Сыд гуэжэбогъу?

Жанкъо. Цыфхэм...(*къызэтеуцо, зи ымылоу тлэкълурэ мэлъызы*). Iахьор шлу зылъэгъугъэ Къафэр лэкъолэшмэ аумысышт. Сэрклэ алон икъуни къагъотышт: «Жанкъо шъхъэзакъоу, уни бгъагъи зимылэу, Iахьоу, зыщыщ щымылэм шъуепл, пщы пшъашъэр, гуащэр шлу ылъэгъугъ», - алошт.

Къафэ. Адэ, а алошт пстэумэ Iэрылхъэ зафэтшлышта джы?

Жанкъо. Узыхэсымэ яхабзэ укьиубытын адэ!

Къафэ. Ащыгъум, тыхэгъэхъажь, тигъэкIыжь мы чIыплэм, чыжбэу-чыжбэу зетэгъэгъэхъ, тишлулъэгъуныгъэ зыщамыумысышт чIыплэ.

Жанкъо. Ащфэдэ чIыплэ дунаем тетэп, си Къафэ дах! Сыда плэмэ зыфыкIэттхужьынэу зыкIэтIорэ хэбзэекIуакIэхэр тэ тхэлых. Тыдэ тыкIоми, ар тпкъы хэлъэу зыдэтхышт.

Къафэ. Къызгурылорэп а къэпIорэ гущылэхэм ямэхъанэ.

Жанкъо (*зи ымылоу, ыгу клодыгъэу, епэгъогъохэу тлэкълурэ щэты*). ЗэкIэмэ тапэшIуеклон тлэкIыштэп. Сишлулъэгъуныгъэ пщы пшъэшъэ Къафэм ыцIэкIэ сыусыгъэ пщыналхэм хэлъэу щэрэI, шлу зэрэльэгъухэрэм яорэдэу къэрэн. Къафэ ыцIэ зэкIэ цыфхэм арэшI, егъашIэм ащымыгъупшэжьынэу къахэрэн. Сызыфэе закъор джары.

Къафэ. Нэфынэм щыштэрэ чэщбзыум уфэд о. Къафэ ыцIэ, ищытху дунаем зэльегъэшлэнэу уфай, етIани о зыщыбгъэбылхынэу чIыплэ ульэхъу.

Жанкъо. Ар сэ синасып, Къафэ. Ныбжыкьоу сыхэтынэу Тхэм ащ фэдэ чIыплэ сыридзагъ. О нэфынэр, тхъагъор пфэухэсыгъ. Тидунаехэр шъхъафых, чIымрэ уашъомрэ зэрэзэпыщытхэм фэд!

Къафэ. Арыми, мээхэ клэтыкум укыхэкIыни укыхыслыIэсынэу гъогу къэбгъотышъугъ.

Жанкъо. Шъыпкъэ дэдэу ослон, сэ ащ фэдэ гухэлъ сылагъэп. Сэ сызыфэегъэ закъор пцIэ згъэлъэплэныр, егъэшIэрэ щылэныгъэ естыныр ары нылэп.

Къафэ (*кӀырэуишъ, зы лъэбжкъулэ къызэкӀэкӀо*). Хъау, хъау, укъэрабгъ о. Аужыпкъэм угукӀэ укъызэрэсфыщытыр къысепӀошъуреп. Угу щыхъу-щышӀэрэм ышъхъэ къысфипхыреп. (*Псынклэу зегъазэ, мэзахэм хэкӀодэжъы*).

Жанкъо. Къафэ, моу зэ къэуцу! (*Лъежсэ, ау кӀамыхъу шӀэх дэдэу къегъзэжъы, ыбгъуитӀукӀи зеплъыхъэ, Къафэр зыдэкӀогъэ лъэныкъомкӀэ маплъэ*.) Ары, шыпкъэр пӀощтмэ, шӀу сэлъэгъу Къафэ. Ау насып зэдэдгъотын тлъэкӀыщтэп. Сэ мы хэкум сыщымыщэу сыхэхэс тхамыкӀ, уятэ Бязрыкъо Шорэ сырилахъу. Хэтырэ пщы ипшъашъэ илахъо ритыгъэу къыхэкӀыгъ?! Ащ фэдэ мэхъуа?! Пшысэхэми ащ фэдэ ахэтэп! (*ГумэкӀым зэридзэу Къафэ зыдэкӀогъыгъэ лъэныкъомкӀэ маплъэ. ЕтӀанэ мыжъом тетӀысхъэишъ, «Къафэ» орэдыр къамылым къыхырегъэщы. Мэкъамэм зелэты, етӀанэ шъэбэ-шъабэу къехыжъы. Нэфынэ хъураер мэкӀосэжъы. Къамыл макъэр макӀэу къэлэ, етӀанэ мэуцужъыпэ*).

(*ТӀэкӀу зэшӀэм ыуж сценэм иостыгъэхэр къыхэнэх. Бязрыкъо Шорэ ицагу. Чарэс, Пэныу, Нэбзий алоу ланэм лусых. Чарэс пхъэнтӀэкӀу шыгъэм тес, пшъашъэхэр пхъэнтӀэкӀу шъхъэко цӀыкӀлэхэм атесых, ланэм шэкӀыр теубгъуагъэу хэдыкӀхэр ашӀых*).

Ящэнэрэ къыхагъу

Чарэс (*хэдыкӀыныр щегъэты*). Хъурэр сшӀэрэп. Къафэ илоф джыри тэрэзэп. (*Пэныу ышъхъэ къылэтырэн, хэдыкӀыным пылъ, Нэбзий ынанӀэ къелэтыишъ, нэихъэеу гуащэм еплъы, етӀанэ хэдыкӀыныр регъэжъэжъы*).

Чарэс. Мыщ фэдэ мэфэ дахэхэм пхыгъэкӀи Къафэр унэм пфисыщтгъагъэп. Щагум дахъэти чыгхатэм чъэкӀэ хэтыщтыгъ, зы чӀыпӀэ изагъэщтыгъэп. Джы мылэ-мылӀэ нyoжъым фэдэу хъугъэ. Унэм кыкӀырэп, шъуагъо хъугъэ, ышъуи чъэкӀыгъэ. (*Гуцылэр щегъэты, Пэныу еплъы*). Пэныу, убзэ ыубытыгъэу сыд узыкӀыщысыр? СызэбгъэкӀокӀыщта? Зыгорэ ошӀэмэ къало! Зэхэоха?

Пэныу (*хэдыкӀыныр зэпегъэу*). Къысфэгъэгъу, зиусхъан, сэри ащ сегъэгумэкӀы, ау къэслонэу зи сшӀэрэп.

Чарэс. Мы унэм исыхэм ащыщэу Къафэм анахь пэблагъэр оры. Къафэм игугъур пшлэн фай! Умышлэрэми, зэбгъэшлэн фай.

Пэныу. Шъыпкъэ, зиусхъан, ары шъхъае, къэслонэу зи сшлэрэп. (*Тлэклу маплэ*). Къафэм нахь пэблагъэу сызэрэщытым сырыгушхоштыгъ. Джы мысагъэ горэ скъольным фэдэу сызсэхъужьы. Сыда плэмэ сэ зыгорэхэр сшлэу зэклэми къашлошлы (*хэдыклым деублэжъы*).

Чарэс (*Пэныу тлэклурэ еплъы*.) Пэныу, зи умышлахэу щыта адэ?

Пэныу (*мэклэ мэклэжъыеу*). Сэ сшлэрэр ары: Къафэм ишэн тлэклу-тлэклузэ зэхъоклыгъэ хъугъэ. Сэщ фэдэ къабзэу шъори ар шъольэгъу.

Чарэс. Ар сыд къызыхэклырэр? Арары лофыр, сызыкыоупчлырэр а зэхъоклыныгъэхэм альапсэ къэплонэу ары.

Пэныу (*теубытагъэу*). Сэ джы къэслюагъэм нэмыкл зи сшлэрэп, зиусхъан. (*Ихэдыклын еублэжъы*).

Чарэс (*губжыгъэу, мэкъэ лэтыгъэклэ*). Аенасын, ори! О пшъхъэклэ ори узэмыхъоклыгъэу зыпшлошлыжъа? Нэпитлу зилэ удым фэдэ ухъугъ. Узэрэзыщыштыхъажьырэм къыхэклыклэ, аужыпкъэм, сынэгу укыкклэплъэжъышъурэп. Ащ гу лъысымытэу къыпшлошлэ? Къало! Шъыпкъэба къаслорэр зэклэ?

Пэныу (*ышъхъэ къымылэтэу*). Шъыпкъэп, зиусхъан. Къафэм изытет сэри сегъэгумэклы, ащ сегупшысэзэ, сигъэпшъыгъ. Амал горэ зэрэсымыгъотырэм пае лъэшэу зысэгъэмысэжъы. Джары уадэжъ сыкъызыкклэмыклорэр, цыфхэм сазыкыхъмыхъэрэр.

Чарэс. О узакъоп Къафэм фэгумэклырэр, фэгумэклых адырэхэри. Ау ош фэдэу зеклорэ зи ахэтэп ахэмэ.

Пэныу. Зэрэслюагъэу, зиусхъан, сэ Къафэр анахь къызэрэспэблагъэм, зэрэсишгъэфэгъум пае боу сыгу селэжъы, ау сыд сшлэн, слэ зи илъэп. Къысфэгъэгъу. (*Ынэпсыхэр клельэклыклы*).

Чарэс (*тлэклурэ Пэныу шъэфэу еплъы, етланэ мэтэджы, ланэр хъураеу къеклухъэ, Пэныу къеклуаллэ*). Икъун, икъун, умыгъ! Амалынчэу сыкъызынэрэм о сыкъыптебанэ. Къафэм

фэдэу ори шлу узэрэслэгьурэр ошлэ. Сынышъ, Тхьэр кьысэуагъ, сыфэгүлэ, сегупшысэ. (*Нэихъэеу мэкложэ-уазэ, локлы, кьылохъажьы. Тысынэу ежъагъэу урамьм фэгъэзэгъэ кьэлапчъэр кьызэлоклы, Ордэн кьыдэхъэ. Ынэгу гушлор кьыклэщы.*)

Яплэнэрэ кьихъагъу

Ордэн (*Чарэс дэжьклэ лъэбэкъу зытлу едзы*). Типщ Бязрыкьо Шорэ кьэкложы, зиусхьан!

Чарэс. Ара? Тьдэ щылэх?

Ордэн. Къэсыжы пэтых. Сэ ахэмэ сапэгъоклын. (*Ордэн гузэжъогъуклэ еклы. Пэныурэ Нэбзийрэ мэтэджых, шэкл бзыхъафхэр, луданэхэр аугъоих.*)

Чарэс. Пшъашгэхэр, шъуеужьырэу унэр зэлэшъух! (*Къэлапчъэм лохъэ, а дэдэм Бязрыкьо Шорэ кьыдэхъажьы. Тлэклу ащ ыбгъу зешышъ*). Къеблэгъэжъ!

Бязрыкьо. Тхъауегъэпсэу, Мэртэзапхъу! Сыд кьэбарыклэу щы! Тьбынунагъо рэхъатба, Тхьэм ыломэ?

Чарэс. Тхьамклэ шыкур, зэклэри дэгъу.

Бязрыкьо. Боу дэгъу, шлу ащыгъум (*лэнэбгъумклэ макло*).

Пэныурэ Нэбзийрэ. Уфэсыжъапщи, зиусхьан!

Бязрыкьо. Тхъашъуегъэпсэу, пшъашгэхэр, сигуапэ шъузэрэслэгьурэр. Сыдэу шъущыт?

Пэныу. Тхъэуегъэпсэу, зиусхьан, зэклэри дэгъу.

Бязрыкьо. Къафэ тьдэ щы! Ар сыдэу щыт?

Пэныу. Унэм ис, зиусхьан, ари шлу!

Бязрыкьо (*нэихъэеу*). Къызэрэмылбагъорэмклэ кьызгурэлэ илоф зыфэдэр. Зытетыгъэм тет, арыба? (*Пэныурэ Нэбзийрэ джэуап къатырэп. Ашгхъэ еуфэхыгъэу шэклхэр аугъоижьых, агъэбылгых, лъэбэкъу зытло зэклэкложьыхэшъ, мэуцух. Бязрыкьо Шорэ пхъэнтлэклум тетлысхъэ*).

Чарэс. Пэныу! Шьо унэм шъуихъ, гьомлапхъэ кьэжъугъэхъазыр.

Пэныу. Хъун, зиусхьан!

(*Пэныурэ Нэбзийрэ унэм ехъэх. Ордэн, ащ ыуж итэу зы шылыгъ ныбжьыклэ щагум кьыдахъэхэу кьэлыагъох. Шъэгъэ клапсэклэ, шьодэнклэ зэклоулыпхагъэхэу пакет инхэр алыгъых*).

Ордэн (*чэфэу Бязрыкьо Шорэрэ ягуацэрэ зафегъазэ*).
Мыхэр унэм исхъанха, зиусхъан?

Бязрыкьо. Ары, ары, Ордэн. Ахэмэ ош пайи зы тын цыкы ахэлъ, авар къамэ.

Ордэн (*шъхъацэ ешы, мэцхытцлы*). Тхъауегъэпсэу, зиусхъан!

(*Ордэнрэ шылыгъымрэ дэкляплэм дэкляах*).

Ордэн (*пчъэмклэ маджэ*). Пэныу! (*Пэныу пчъэм къеклы*).
Ма, мыхэр сых! (*Алыгъхэр пшъэшъэжъыем зырызэуратышъ, къагъээжъы, ланэм лъэбкъу зытлуклэ пчыжъэу мэуцух*).

Ордэн. Зиусхъан, лизын къытэптымэ, тыклони шыхэм тятлбын!

Бязрыкьо. Ей, Ордэныжышхор, шыхэмэ уямыплъэу угупсэфыштэп.

Ордэн. Къысфэгъэгъу, зиусхъан, шы къарэм сыфээзщыгъ.

Бязрыкьо (*цхытцлызэ*). Шы къарэр авар хэгъэгум щысщэнклэ бэп къэнэжыгъагъэр.

Ордэн. Сыда, зиусхъан?

Бязрыкьо (*лэутлэ ышлызэ*). Фэягъэх! Сапэ кыифэрэ авар пэпчъ къехъуапсэу, «пщэна?» алоу сауж кыхъэхэзэ сырагъээзщыщтыгъ.

Ордэн. Зэрэмыщагъэр дэгъу, зиусхъан. Ар пщэгъагъэмэ, гуклаем сигъэллэни.

Бязрыкьо. Шы къарэр арэу шлу дэдэ олъэгъуми сшлагъэп. Ащыгъум, ар о тынэу осэты.

Ордэн. Тхъауегъэпсэу, зиусхъан! Шэсыныр сэрыклэ блэклыгъэхэ лоф, ау, кло, сеплгы къодыемэ сегъатхэ... лизын къысэт, зиусхъан, силофхэм зафэгъээжъынэу.

Бязрыкьо. Хъунба, хъун, Ордэн. Адырэ шымэ ателъхэри къатырарэх, хылыгъ гъэтлытыплэм рарэльхъ. Ахэмэ етланэ тахэплъэн.

Ордэн. Къызгурылагъ, дгъэцэклэн, зиусхъан! (*Ордэнрэ шылыгъ ныбжъыклэмрэ шэцхэр зыдэщылэ лъэныкъомклэ клорэ гъогум илэ пчъэ цыклымклэ екых*).

Бязрыкьо. Ордэныжыр тиунэ иклэсэн. Сапэ ллэмэ, сьд сшлэжын слоу сегупшысэу кыхэклы.

Чарэс (*пхъэнтлэклым тес*). Шыпкъэу плуагъэ, сыдырэ лофклилэхъупхъ ар. Шыхэр иклэсэ дэдэх. (*Тлэкларэ зи амылоу цэсых. Чарэс еплъыхэу цыс, Бязрыкьо Шорэм зеплъыхэ*).

Бязрыкьо (*ишгхьэгъусэ еплъы*). Сыд рыклорэр Къафэм, сыдэу щыт ипсауныгъэ?

Чарэс. Джа зэрэпшлэрэм тет, Пэныу шэху ылъэгъунэу фаеп. Цыфымэ къахэхъажьырэп, мэфэ пчъагъэ хъугъэу шагум кьыдхъагъэп.

Бязрыкьо. Адэ, уахътэр сыдэуштэу ыгъаклорэ? Мызэщыным пай нэмылэми зыгорэ ышлэрэба?

Чарэс. Зи ышлэу слъэгъугъэп. Ренэу изэкъонэу фай, кло, загъорэ (*гуыцылэр тлэклу зэнегъэу*) Пэныу игъусэу пцэй клэим, Псынэпсышхьэм нэс клохэу кыхэклы. Ащ зэрэклохэрэм Пэныу сыщигъэгъозагъ. Жбы къацэнэу зэрэдэклыхэрэмкли сафэраз.

Бязрыкьо. Адырэ иныбджэгъухэм ащыщ даклорэба?

Чарэс. Сыд ныбджэгъу зыфаклорэр? Ежъ бысым пэтзэ, шагум дэт ныбжыкклэхэр гум кыринэху захэклыжбым кьынэуж зэклэ иныбджэгъухэр шлоклодыгъэх. (*Игуыцылэ зэнегъэу*) лажэрэ Тауханрэ загъорэ тадэжъ къэклох, шхъакло арихыгъ нахь мышлэми. Клалэхэм сяплъынклэ сыуклытэу сыхъугъ.

Бязрыкьо. Адэ, пцэй клэим пшъэшъитлур язакъоу маклоха?

Чарэс. Ары, маклох.

Бязрыкьо. Ар хуна? Сыдэуштэу ашклэ лизын яптырэ?

Чарэс. Сыд сшлэни? Цыфхэм зашидзыеу, къахэмышъажьыхэ зэхум, жбы тлэклу кыщэн мыхъуми слуи сыгушлуагъ. Мафэ къэс ышъо нахь лаеу гъожьы мэху, мэгъуанлэ.

Бязрыкьо. А къогъум тибылымхэр шахъух. Къогъум ичапэхэм мэфэ реным тинэбгырэ атеты. Арэу щытми, пшъэшъэ ныбжыкклитлумэ язакъоу къаклухъэу шъофым итынхэр къеклурэп.

Чарэс (*Гэужьбыр-лэужьбыр хъугъэу бгъу нстэумкли зеплъыхъэ*). Ахэр язакъоу клуагъэхэу ежъхэм къашлошлы, ау сэ Ордэн шъэфэу алъысэгъакло.

Бязрыкьо. Ар тэрэзэу ошлэ, угу кызэрэклыгъэр дэгъу. Адэ пцэй клэим сыд шашлэрэ, кызэригъэшлагъа?

Чарэс. Ащыгъум дэгъугъэба! Ордэн зэрилорэмклэ, Псынэпсышхьэм тлэклурэ щэсых, етланэ къагъэзэжьи.

Пэныу лэгъо-блэгъур зэпиплтыхъэу щэсы, тэтыер ышхъэ уфагъэу, тыдэкли мыплъэу макло-къэкложы. (*Гуцылэр зэпегъэу*.) Ошлэба, Къафэ ицлыклогъом къыщегъэжъагъэу а клэир шлу ыльэгъуштыгъ.

Бязрыкъо. Алахь, Алахь! Ар хуэхэнэу щытэп. Мы зы нэбгырэм сыд щышлыгъ, шыу.

Чарэс (*ыгу елэжъэу мэхъащэ*). Сэри джа дэдэр ары слорэр. (*Гуцылэныр зэпегъэу*). Тихъанэгъунэ клым-сым хъугъэ. Цыфхэр цыкыу-цыклоу тадэжы зыщадзыеу, къыдэмыхъажхэу къаублагъ. Ащ сегъэщынэ.

Бязрыкъо. Ащ земыгъэгъэгумэкл! Узытещыныхъан зи щылэп.

Чарэс. Сыгуклэ къэсэшлэ, ахэр типшъашъэ тезэрэгъэгущылэхэклэ Алахым сырегъэнэгъеу.

Бязрыкъо. Сыда алоштыр?

Чарэс. Типшъашъэ ехыллагъэу зыгорэхэр зэралорэм щэч хэлъэп.

Бязрыкъо. Аломэ арэлу! Цыфхэм ажэ зэтырябгъэплон плэклыштэп. Тэ тызытеуклытыхъан зи ткьольэп. Типшъашъэ изеклуаклэ тэрээп, ар шыпкъэ, ау сыд тшлэн?!

Чарэс (*ышхъэ къымылэтэу*). О сыд пшлагъэ? Зыгорэхэр зэбгъэшлэшгъугъа?

Бязрыкъо (*зи ымылоубэклае тырегъашлэ*). Авар хэгъэгум зы быслъымэн еджэгъэшхо горэм сыщыдэгущылагъ.

Чарэс (*къылоштым ежэ. Фэмыцэлэжъэу*). Сыд ылаугъ?

Бязрыкъо. Типшъашъэ изытет еслаугъ. Арыти, къэщхыпцли: «Уипшъашъэ зыгорэ шлу ыльэгъугъ», – къысылуагъ.

Чарэс. А-адэ гушэ! Арэуштэу щытыгъэмэ, тымышлэ хуынгъэя?!

Бязрыкъо. Сэри джа дэдэр еслаугъ, ау лыр ылаугъэм теклыгъэп.

Чарэс. Етланэ?

Бязрыкъо. Етлани, ящани джары.

Чарэс. Ары нылэба джыри?

Бязрыкъо. Къызысэгъээжъым, типщышхо дэжэ сыдэхэгъагъ. Дагъыстан сэшхо тынэу естыгъ. Лъэшэу гуапэ щыхъугъ. Сызытефагъэр гъэшлэгъоны. Христиан диным

ц1ыфхэр рашэнэу христиан динлэжэ купит1у пщышхом дэжэ кьэк1уагъэу щыслъэгъугъ. Пщышхом икьоджэ хэгъуашъхьэ лагерит1у 1утыгъ. Зым – темыр лъэныкъомк1э кьик1ыгъэхэр, адырэм Европэм кьик1ыхи Германиемк1э кьэк1уагъэхэр щы1агъэх. Купы пэпчъ христиан диным икьутэмэ шъхьафхэм ащыщыгъ. Хэти ежэ зыхэт диныр аригъэштэным, ц1ыфхэр ащ рищэным ыуж итыгъ.

Чарэс (*зимыщэ1эжбышъоу*). Э-э! Ет1анэ?

Бязрыкъо. Пщышхом купит1уми цыхъэ афиш1ыгъэп. Сыда п1омэ алэжыырэр а зы диныр ары пэтзэ, зэджэгъогъухэу ахэр зэрэщытхэр кьахэщыщтыгъ.

Чарэс (*мэцхытц1ы*). Сэ сыкызык1эупч1эрэр ахэр арэп. Типшъашгъэ фэшк1э узэупч1ыгъэм сыд ы1уагъэр? Хьаури зыми уемыупч1ыгъа?

Бязрыкъо. Хьы... (*мэцхытц1ы*). Темырым кьик1ыгъэхэм анахьыжбым типшъашгъэ ылъэгъунэу фэягъ: «Пш1эна, зы амал горэ фэзгъотынк1и хьун», – ы1уагъ. Пщышхом зесэ1ом, ыдагъэп: «Мы ц1ыфхэр хэгъэгум ыклоц1 ихъэхэу кьак1ухьанэу сыфаеп», – ы1уагъ.

Чарэс. Ет1анэ?

Бязрыкъо. Адырэ купым щыщэу зы поп ныбжык1э горэм кьыси1уагъэр ош1а?

Чарэс. Сыд?

Бязрыкъо. Ш1эныгъэшхо зи1э быслъымэным кьы1огъэ дэдэхэр ары: «Уипшъашгъэ зыгорэ ш1у елъэгъу, ау ш1у ылъэгъурэ л1ыр кьышъуи1онк1э мэщынэ е мзук1ытэ». (*Мэцхы...*)

Чарэс (*ынэхэр кьик1отэу, ыгуч1э изыгъэу*). Емык1у горэм хэфэгъэна (*зеплъыхъэ*), зыгорэ кьемыхъул1эгъагъот!

Бязрыкъо. Мыхьун 1офхэр угу кьимыгъахь!

Чарэс. Адэ, сыд тш1эмэ хьуштыр джы?

Бязрыкъо. А поп ныбжык1эм джэнджэш горэхэр сигъэш1ыгъэ.

Чарэс (*гу1эу*). Сыд ы1уагъэр?

Бязрыкъо. Кьыхихыгъэ щы1эмэ тызэрэрыразэр ет1онэу ы1уагъ.

Чарэс. Сыд ащ кьик1ырэр?

Бязрыкъо. Ш1у ылъэгъурэ л1ыр, орэхэт фаеми, ежэ зэрэфаеу тэри тызэреуцуал1эрэр ет1онэу ары. Ш1у

ыльэггуггэм дэклон фитэу тшлыныр ары. Джащыггум ичэфи, игушлубзыугги, ипсауныгги кыыфаггээжыщт.

Чарэс. Ашгыу, ащ фэд нэмылэмэ, ар лофэп. Зыфаем хэтыми еттын! Клэлэ хъазынэу кыыпылхэм ащыщэу зыфаем еттын. Тэри тыфай типшгэшгэ закьо насыпышлонэу!

Бязрыкьо. Ащ фэдэу кызырыкло дэдэу а лофыр щытэп. Аукьодыемэ, сыд пае ышгхэ кымылэтэу, ынэ кыытимыггэплгэу зеклорэ типшгашгэ?!

Чарэс. Укьеуцуаллэрэп типшгашгэ птынэу, ара?

Бязрыкьо. Хъау, стынэу сыфэмыеклэ арэп ар зыкласлорэр. (*Гушылэр тлэклу энеггэу*). Типшгашгэ шлу ыльэггурэр тэ тызажэу, махульгэ тфэхунэу тызыфаемэ ащымыщынкли хьушт.

Чарэс. Хэтынэу пшлошлырэ? Тихьэнэггунэ ит лэкьоллэш ныбжыклэхэм ащыщынба?!

Бязрыкьо. Хъау, Мэртэзапху, хъау! Ахэмэ ащыщыггэмэ, типшгашгэ зэрэзеклорэм фэдэу зеклоштыггэп, тихабзэмэ атетэу плуггэ хууггэ Къафэр. Арышг, ащ кыыхыхыггэр тэ кыытпэблэггэ цлыфхэм ззращымыщым щэч хэлгэп. Ары зыклэчэфынчгэри цлыфмэ, апэлапчгэ зишлыггэу, зызеклошцыхыггэу зыклизеклорэри.

Чарэс. Орэхэт фаеми! Сипшгашгэ уз имылэу ичэф ерегготыжгы нахыбэ сыфаеп!

Бязрыкьо. Ары сэри сызэгупшысэрэр. Орэмылэкьоллэш фаеми, хэтынкли фит, ыльэггуггэр ыльэггугг. Ау ар зыщыщыр зэдгэшлэн фай.

Чарэс. Боу улушым! Арэушгтэу шлыггэн фаешг, ащ уещэчыжынынэу щытэп, ау сыдэушгтэу пшлышт ар?

Бязрыкьо. Зэ (*егутшысэ*) Ордэн зэзггэльггун. А тыггужыжгым зы ггогу горэ кыгготынкли хьун.

Чарэс. А-ей, гуш! Сипшгашгэ гушлом зэрихгэу зэ слгэггужыггэггэемэ!

Бязрыкьо. Пльэггущт, пльэггущт ар бэрэ пэмытэу. Сыгу кыысело арэушгтэу зэрэхужыщтыр, ти Къафэ илоф зыпкэ зэриуцожыщтыр.

Чарэс (*ылымлу елэты*). Тхьэм ыломэ, Тхьэм сельгэлу!

Бязрыкьо (*кгэтэджы*). Мэфэ пчгаггэ хууггэу шым сытес. Сыпшгыггап. Унэм сихгани тлэклу зызггэпсэфын.

Чарэс (ари мэтэджы). Дэгъу, дэгъу, зыгъэпсэф. (Бязрыкъо Шорэ ынэ итэу, Чарэс ыуж итэу дэкляплэм дэкляуаех, унэм ехъэх. Остыгъэхэр мэкляуасэх).

Ятфэнэрэ кыхьягъу

«Къафэ» орэдыр къамылым къело, макъэм цлыклу-цлыклоу зелэты. Джабгъумклэ нэфынэ хъурае къытесэ. Жанкъор мыжъом тесэу къамылым епцэу къэлъагъо. Макъэм нахъ зелэты, етланэ къехыжъы. Жанкъор епэгъогъохэу, чэфынчэу цыс. Нэфынэ хъураем исэмэгъу нэз дэжъ цытэу Ордэн къэлъагъо. Ар къызэрэкляуагъэм Жанкъом гу лъетэ, ышъхъэ ерагъэу къелэты, зэрэпшъыгъэр, ыгу зэрэклядыгъэр къызыхимыгъэцы шлоигъоу, ау хъылъэ къыцыхъоу къэтэджы. Ордэн еплъы.

Ордэн. Уимафэ шлу, Жанкъо!

Жанкъо. Тхъауегъэпсэу, Ордэн.

Ордэн. Усымаджа? Лъэшэу къарыунчэу укълъагъо?

Жанкъо. Хъау, зи силажъэп! Ордэн. Адэ, сыда мы узытетыр?

Жанкъо (ышъхъэ зы бгъум егъазэ, чыжъэу маплъэ). Зи!

Ордэн. «Зи» хъуна? Къамылым уфэмыеу уепщэгъ, псынклэуи бгъэуцужыгъ.

Жанкъо. Сыдыр?

Ордэн. Къебгъэлэгъэ орэдышъор ары зыфаслорэр.

Жанкъо. Аа-а, ара? Кло, сыдэу щытми уахътэр сэгъакло.

Ордэн. Мафэ къэси а зы орэдыр къеогъало.

Жанкъо (къэгумэклягъэу). Мафэ къэси плуи? Ар о сыдым фашлэрэ? Нахыпэкли зэхэпхыгъа?

Ордэн. Ары, чыжъэклэ зэ-тло седэлугъ, лъэшэу сыгу рихыгъ. Мызэгъогум сыкъыппэблагъэу сыодэлунэу сыфэягъ. Мы орэдым сыд ыц!

Жанкъо. Ыцлэ плуагъа? (Гуцылэр тлэклу зтегъэу). Цлэ илэп!

Ордэн. Умыушъэфы, шъыу. Цлэ илэн фай. Мыщ фэдэ орэдышъо дахэм цлэ имылэ хъуна?!

Жанкъо, Хъау, илэп!

Ордэн. Ллэкълэлэш пшъэшъэ дахэм ищытхъу къэзылорэ орэдышъу мыр.

Жанкьо (*къэгумэкIыгъэу*). «Пшгъэшгъэ дахэм фэгъэхьыгъ» пIуи?

Ордэн. Ары, пшгъэшгъэ дахэм фэгъэхьыгъэ орэдышгъу.

Жанкьо. Сьд илIэужыгъуа мы къаплэхэрэр? Ахэр къызыкIэуугупшысыхэрэр? Хъаури укыскIэнакIа?

Ордэн. Сьд пае сыпкIэнэкIэн? Шъыпкъэба къасIорэр? Тезгъэфэгъэ шъыпкъэу сэлъыгъэ.

Жанкьо. Шъыпкъэ, ара? (*Фэмыцгъэлэжъэу*). КъыосIон: сэ сылахъу нылэп, лIэкъолIэш пшгъашгъэм сэ сьдэушгъэу орэд фэсIон слъэкIын? Арэушгъэу хъугъапэкIи, сыда сэ ащ ишIуагъэу къысэкIышгъыр?

Ордэн. О нахъ пшIэн ащ ишIуагъэу къыокIышгъыр, ишIуагъэ къыорэкI-къыорэмыкI, уиорэд орыба фитыр зыфэуусын зыфаплорэмкIэ? АщкIэ хэти пэрыохъу къыпфэхъун ылъэкIышгътэп.

Жанкьо. Хъау, а зыфаплорэр сэгъ паеп, ухэукъо!

Ордэн. Сыхэукъорэп. (*ТIэкIузелажэ.*) Зыгорэ къыосIона, сишгъау? Дахэу зыгорэ пшIэным пае улIэкъолIэшныр ищыкIагъэп.

Жанкьо (*ехъырэхъышэ*). Сьдэушгъэу?

Ордэн. ЛIэкъолIэшныгъэр шъхъафы, сэнауцыгъэри шъхъафы. Сэри ахэр згъэунэфышгъун фэдэхэу шытыхэп. ЦIыфыр зышчышым емылтытыгъэу дэгъоуи егупшысэн, Iоф дахэхэри ышIэн ылъэкIышгът. Тхъэм, сишгъау, цIыфым сэнауцыгъэ къыхелхъэ, оркъа, чэмахъуа илэп ащ.

Жанкьо (*ышгъхъэ еуфэхыгъэу, зи къымыIоу шыт*).

Ордэн. Зимыгъан, сишгъау, хъаулыеуи зымыгъэлIэжъ. Мы мэээ заулэм хъугъэ-шIагъэр зэкIэри сэшIэ.

Жанкьо (*къэгумэкIыгъэу*). Сьд хъугъэ-шIагъа?

Ордэн. Мы къебгъэIорэ орэдышгъом «Къафэба» ышIэр? Е нэмыкIэу къэпIон хъумэ, «Къафэм иорэдба»?

Жанкьо. «Къафэ» пIуи? Хэта а Къафэр? (*Ордэн ынэгъу кIэмыплгъэным пае зызэрегъээзэкIы*). Ащ фэдэ цIэ илэу сэ зи сшIэрэп.

Ордэн (*мэцхыпцIы*). Джа узилэхъо пшым ипшгъашгъэ ышIэ пшIэрэп, ара? Ар умышIэнэу хъуна? (*Шхызэ*). КIо, ышIэ омылугъэнкIи хъун. (*Жанкьом тIэкIурэ еплъы*).

Мы орэдышъор типшы ипшэшьэ Къафэм пае уусыгъ. Ар Къафэми ешлэ. Мы аужырэ мафэхэм Къафэм лъэшэу ишэнк!э зызэблихъугъ ош ехъу хэмылгъэу.

Жанкьо. Шъыпкъэп ар!

Ордэн. Къэдалу, сишгъау! Зэк!эри сэшлэ, уушгъэфыжын ищык!агъэп аш.

Жанкьо. Хъау, шъыпкъэп ар!

Ордэн. Къаигъэу умыуцу, сик!ал. Къафэм узэрэдэгущы!агъэри слъэгъугъэ сэ.

Жанкьо (*къэгумэк!ыгъэу кыгъэм фэдэу Ордэн еплъы*). Плъэгъугъа?

Ордэн. Ары, слъэгъугъэ.

Жанкьо. Сишгъэф плотэшта?

Ордэн. Умыделэу делэ зыкысфэмыш! Уишгъэф кыч!эзгъэщынэу сэ мыщ сыкэк!уагъэп.

Жанкьо. Сыда адэ узыфаер?

Ордэн. Къафэ ипсэуныгъэ зэлэбгъэхагъ, зэтебгъэзыгъ. Арэуштэу джы ар къэбгъанэ хъуштэп.

Жанкьо. Адэ, сэ сыд сшлэшъушт?

Ордэн. Пш!эн !аджи щы!

Жанкьо. Сыхэхъажынэу, сшгъэ !уезгъэхыжынэу ара узыфаер?

Ордэн. Хъау. Ар хэк!ыплэ амал хъуштэп.

Жанкьо. Адэ, сыда амалыр?

Ордэн. Мы орэдышъор къемыгъалоу мэфэ зау!э пхышт.

Жанкьо. Хъау. Ар сфэлъэк!ыштэп!

Ордэн. О пшгъэк!и Къафэ пак!и арэуштэу умыш!э хъуштэп.

Жанкьо. Сыда? Сыолъэ!у къэплонэу. Къызгуры!орэп зыфалорэр.

Ордэн. Умыгузажъу. Пш!эшт, ари игъо къэсымэ.

Жанкьо. Сепщэн сыфимыгъэу бэ ыкбудыишта?

Ордэн. Джыдэдэм аш нахъ нафэу зи кыос!ошъуштэп. (*Т!эк!у зелажэ.*) Бжъэматэхэр зыдэщылэ Бэйслъан хъуп!э !этыгъэм неушы ук!ошт. Сэ макъэ кыосэгъэ!уфэ а ч!ыплэм укъэнэшт, Къыбгуры!уагъа?

Жанкьо. Былым !эхъогъур?

Ордэн. Аш о земыгъэгъап. Ахэмэ нэмык!хэр альыплъэщтых. (*Т!эк!у зелажэ.*) Гъогур ош!эба?

Жанкьо (*«ары» кыригэк1эу ышхъэ егъэсысы*).

Ордэн. Къэдалу, джыри зэ осэложьы: «Къафэ» орэдыр къемыгъалу джы щегъэжьагъэу. Армырымэ, ащ шы1эхэми зэхахынк1э шынагъо. Ц1ыфхэм янахыбэр сыд зэхэтхын, сыд т1отэжьыналэ, ажэудэхъанымущык1эрэп. Зэхэпшык1ыгъэба?

Жанкьо. Къафэ иорэд сшыбгъэгъупшэн гухэлъ уилэмэ ухэукъо, Ордэн!

Ордэн. Хъау, Жанкьо, арарэп 1офыр зыдэщылэр.

Жанкьо. Мэфэ заулэ, о зэрэп1уагъэу, сежэн. Ау гухэлъэу уилэр нэмык1эу кыч1эк1ымэ, ащыгъум, сшхъэ 1усхыжьыни осетин, чэчэн хэгъэгухэм сиорэд къащезгъалоу сарытышт. Жэнэ хэгъэгум згъээжьыни, абдзахэхэм, шапсыгъэхэм сахэхъани, сиорэд ахэр езгъэдэлущтых, пщы пшъашъэу Къафэ фызэхэслъхъэгъэ орэдышъор ащымыгъупшэжьэу ахэлъынэу къэзгъэнэшт.

Ордэн. Гухэлъ дэй силэу щытыгъэмэ, нэмык1эу сызеклоньгъи. (*Ц1ык1у-ц1ык1оу ышхъэ егъэсысы*). Мы 1офыр шъуазыфагу кызитэджагъэм щыублагъэу шъуауж ситыгъ. Бээджагъэ сыгу пфилъыгъэмэ, джы нэс сыжэ слыгъыныя?!

Жанкьо. Сш1эрэп. (*Джабгъумк1э т1эк1у дыреплэк1ы*). Къысфэгъэгъу. Сыгу щэчхэр къехъэх.

Ордэн. Зыщымыгъэгъупш уигущылэ. Къафэр ош нахы нахъ ч1ыплэ зэжъу зэритыр.

Жанкьо (*псынклагъэ хэлъэу зыкъегъазэ, Ордэн еплъы, зи къылорэн*).

Ордэн. Къафэр л1экъол1эш пшъашъэу зэрэщытым пае ежъ зэрэфаеу зеклон фитык1э огугъа?

Жанкьо (*ышхъэ еуфэхыгъэу, зи ымылоу щыт*).

Ордэн. Тхэмк1э шыкур, 1офхэр ш1уклаех. Ипшъашъэ лъэшэу ш1у зэрильэгъурэм фэш1ык1э Бязрыкьо Шорэ сыдырэми рыразэу е1о.

Жанкьо (*ышхъэ къелэты, зэхихыгъэр ыгъэшлагъоу Ордэн еплъы*). Сыдэущтэу? Пщыми 1офыр зытетыр еш1а?

Ордэн. Хъау! Бязрыкьор зыфэе закьор ыпхъу насыпыш1о хъунэу ары. Апэрэ лъэхъанэм Къафэ изэрэщыты ыгъэгубжыгъагъ, ау джы къэлэсагъ, къэушъэбыгъ. Хэтыми ипшъашъэ къэзыгъэчэфыжкырэм... (*къызтеуцо*).

Жанкьо. Етланэ, ащ ыужы сыд?

Ордэн. Бязрыкьо иунашьо ышхъэшыгу кырихыгъэп.

Жанкьо. Къапохэрэм ямэхъанэ кызгурылорэп!

Ордэн. Бэрэ пэмытэу Бязрыкьом унэшьо дэгъу горэ ышлынэу щыт. Джащ фэдэ гупшысэ горэ зэрилэр ары нылэп сэри сшлэрэр.

Жанкьо. Сыд унашъуа ар?

Ордэн. Ипшгашъэ зыгорэ шлу зэрилэгъурэм Бязрыкьо енэгъе. А шлу ыльэгъурэр мы лэгъо-блэгъум щыщынкли е тпэлэпчъэу чыжъэ дэдэу щыщынкли хъунэу кышлэшлы.

Жанкьо. Чыжъэу щыщынкли хъунэу плуагъа?

Ордэн. Къэбэртае ичлыплабэхэри нэмыкырэ адыгэ хэкухэми кырыклэу лэкьолэшымбэ Бязрыкьо иунэ кьеуалэ.

Жанкьо (*игумэкл кыххэцэу мэцхыпцлы*).

Ордэн. Сюоплъышгъ, оцхыпцлы. Сыд узыфэщхыпцлырэр?

Жанкьо (*чэфынчъэу*). Сыда адэ сэ сшлэн слэклыщтыр?

Ордэн. Кызгурыгъалу: Бязрыкьо ишагу бэ темышлэу джэгъу щашлышт. Къафэр хэтыми кызыдешлэрэм... (*гуцылэр зэпегъэу*).

Жанкьо (*гушло нэххэир ынэхэм къаклэщэу*). Къафэр боу дахэу кешлэщтын?!

Ордэн. Къафэр зэрэзеклэщтыр къэшлэгъуай. Ау ащ нэмыкырэ хэклыплэ щылэп. Къэбэртаи адрэ адыгэ хэкухэми ащыщ хэклэхэр кырагъэблэгъэщтых. Неуцырэ зымафэм пщым афиллопщынэу рихъухагъ.

Жанкьо. Етланэ?

Ордэн. Етланэ сэ макъэ озгъэлущт, ори укъэклэщт.

Жанкьо (*гугъэлэнчъэу*). Сэри? Бязрыкьо ишагу лэкьолэш ныбжьыклэу къэклэщтхэм сэ сидэушгъэу сахэхъашт?!

Ордэн. Лэкьолэшхэмрэ адрэ цлыфхэмрэ язэнэкьокоп ар. Къафэ ыгуклэ кыхыхыгъэр пщым ыгъэунэфы шлоигъу.

Жанкьо. Лэкьолэшмэ апашхъэ Къафэр сэ кызыдешлэнэу кыпшлэшла?

Ордэн. Сэ чыжъэклэ сышъоплъаклэщтыгъ. Зэпэблэгъэныгъэу зэфышъуилэр сшлэпэрэп. Ау Къафэм шлу уельэгъумэ кызыщынэфэн ыльэклышт закъорджары. (*Гуцылэр зэпегъэу*). Хэтынкли фит, сэри сызэрахэтэу, къэтэджэу: «Къафэм Жанкьо

лахьор шлу ельэгъу» ылошъуштэп. Бязрыкъом ыпашъхъэ кыплонэу хэти гу тыришыхъашъуштэп.

Жанкьо. Адэ, Къафэр кыздешлэнэу гу тыришыхъашъунэу огугъа?

Ордэн. АщкIэ теубытагъэу зыгорэ плошъуштэп. Ау Къафэм ежъ ыльэныкъокIи орыкIи джа закъор ары амалэу шъуилэр. Къафэр пшъэшъэ луш, гулътэ чани иI, сицыхъэ тель а амалыр зэригъэфедэштым.

Жанкьо. ЗыгорэкIэ, Къафэр сэ кыздешлэмэ, лIэкъолIэш ныбжьыкIэмэ шъхъакIо ащыхъоу, агу къеуакъомэ? (*ТIэкIу зелажэ.*) Е ащ кыхыхэкIэу зы бырсыр горэ къитаджэмэ.

Ордэн. О-уи-уи-у! Укъэрабгъ ыкIи уфэмыф о! Къафэм сыдырэри шигъэзыеу, ымыгъапэу джэгум кыитехъани о кыбдешлэшт. А лъэхъаным лIэкъолIэшмэ яIашэ кырахыни о кыптебэнэштых, ара къэплонэу узыфаер?

Жанкьо. Арэуштэу мыхъунэу кыпшлoшIа о?

Ордэн (*мысагъэ филъэгъоу ышъхъэ егъэсысы*). Къафэр бзыльфыгъэ пэтзэ, лъэпкъ хабзэм пэшIуекIоу чылэм ыпашъхъэ шлу ыльэгъурэ лIыр кыхыхыни кыгъэнэфэшт. Ау ащ шлу ыльэгъурэ лIыр къэрабгъэу, фэмыфэу кычIэкIышт. УукIытэрэба арэуштэу зыпшIымэ?

Жанкьо (*тIэкIу джабгъумкIэ зыдырегъэзэкIы, зэрэукIытэжъыгъэр кыхэхэцы*). Шъыпкъэ зыфаплорэр. Къысфэгъэгъу.

Ордэн (*зилажэзэ, теубытагъэ хэлъэу*). ЗэкIэри къэслогъах, зэхэтфыгъ. Ащ нахыбэрэ утегушылэжъынэу ищыкIагъэп. (*ТIэкIу зелажэ*). КъызэрэосIуагъэу узекIошт.

Жанкьо (*ышъхъэ егъэсысы*). Хъун.

Ордэн. Къафэм иорэд мээ пчъагъэ хъугъэу къушъхъэ тIуакIэм кыщеогъало. НэмыкI лахъохэм ар зэхахыгъэнкIи хъун, зэхахыгъэми зи хамылъэгъогъэнкIи хъунышъ, джы къэнагъэм темыгушылэнхэм пае къамылым къемыгъалы а оредышъор.

Жанкьо. Ары, кызгурэIо.

Ордэн (*тIэкIурэеплтыхъуштэты, етIанэ ышъхъэ кьелэты, Iэгъо-благъор зэеплтыхъэ*). Сэ сэкложбы (*ылэ джабгъу кьелэты*). Отхъэжъ! КъэсIуагъэхэр зыщымыгъэгъупш.

Жанкьо. Гъогумаф, гъогумаф! ЗэкIэ зэрэпIуагъэм тетэу сшIышт. (*Ордэн зыдэклогъэ лъэныкъом зегъазэ, лъэплъэ.*

Ежсь-ежсьырэу ышххэ филожсьэу.) ЗэкIэ сшIэшт, ош пае сэ сымышIэн шыIэп, Къафэ. (Жанкьор мыжсьом тетIыххэ, икхамыл кьештэжсьы. Нэиххэеу мэлгызы, гушысэхэм аххэ. Нэфынэ хураер мэкIуасэ.)

(ТIэкIу мешIагъэу сценэм иостыгъэхэр кыххэнэжсьы. Бязрыкьом ишагу. АпэрэмкIэ шагур нэкIэу кьэIагъо, етIанэ урамым фэгъээзгъэ пчэр кыIуахышъ Iажэр, Ордэн ыкIи зы шыIыгъ ныбжсьыкI алоу кьеххэх).

Яхэнэрэ кыххагъу

Iажэ (Iанэр, пхэнтIэкIухэр кыгъэIагъоу). Мыхэр зэрэшытын фаем тетэу тэжугъэгъэуцух.

Ордэн. Дэгъу. ХьакIабэ шыIэштын фай. *(А лъэханым унапчэр кыизэIокIышъ, Таухьанрэ Пэныурэ кьеххэх.)*

Таухьан (лъэоянэм кьехызэ). КъэкIоха?

Iажэ. Тэ кытпэллэх. ТшIэштхэр тыухыни етIанэ кьедгъэблэгъэщтых.

Ордэн. Типщ Шорэ дэкIыгъэкIэ сенэгъе.

Таухьан. Ар зыдэкIыгъэр тIэкIу шIагъэ, гъусэхэр иIэу шакIо кIуагъэ, кызыхэкIырэр сшIэрэп, ау фэягъэп мышц хэплээнэу, емыкIоу ылгъэгъугъэн фае.

Ордэн (ежсьежсьырэу зэреложсьы). АрынкIи хьун. Ар зыдэкIошт чIыплэр сэ сэшIэ. Зэ мы Iофыр хьяр хэлъэу арэухи кьэбарыр сэ псынклэу ащ фынэзгъэсышт. *(ПхэнтIэкIуитIу ештэ, чэмэцхэр зыдэщылэ лъэныкьом гъээзгъэ пчэмкIэ екIы. ШыIыгъ ныбжсьыкIэхэми пхэнтIэкIухэр аштэ, Ордэн ыуж итыхэу ахы. Iажэрэ Таухьанрэ ахэмэ алгъэплэх.)*

Iажэ. Къафэр сыдэу шыт? Зи мыхьун шыIэп ныIа?

Таухьан. ДжырэкIэ зи шыIэгоп. Шъыпкьэр пIощтмэ, тэ арэуштэу кытшIошIы, ау зытет шъыпкьэр сыдым фэтшIэн. Къэгущылэрэп, ыгу илгыр сыдэуштэу пшIэн?

(Ордэнрэ шыIыгъымрэ кьагъээзжсьы. ДжабгъумкIэ Iанэр агъэуцу. Iажэмрэ Таухьанрэ IокIотых, шIапхъэу зыгорэ кьэнагъэмэ лгъэплэх.)

Таухьан. Чыжэу кыкIыгъэ хьакIэхэри шыIэхэ?

Iажэ. Зы-тIушц шыI. Джэнкьо Тубал ыкьо Темыр кьэкIуагъ.

Таухъан (*ыгъэшлагъоу*) Джэнкьо Темыр плуагъа? Ари къэклуагъ, ара? Ащыгъум, ащ игугъэ джыри лэклы бышлыгъэп.

1ажэ. Гугъэм нахы шлогъэшлэгъоныр нахыбэу къэклогъэнкы хъун. Сыда плэмэ Къэбэртаим апэрэу мыщ фэдэ лфыр шыреклоглы.

Ордэн (*1ажэтхэм яклуалэ*). Уахътэр блэклы. Купыр щагум къедгъэблэгъэнэу игъо хъугъэ.

1ажэ. Ары, ары, тэрэз. (*Таухъан pelo.*) Ори пшъашъэхэри зыжъугъэхъазыр.

Таухъан. Бэшлагъэ тэ тызыхъазырыр! (*1ажэ апэ итэу, Ордэн, шылыгъыр алоу пчъэмклэ екых*).

Пэныу (*Таухъан pelo*). Лъэшэу сэгумэклы!

Таухъан. Зыщыл. Сэри джащ сыфэд. Мы дгъэхъазырыгъэр, зэдгъэфагъэр хъаулые Къафэ ышлынклэ сытешыныхъэ. (*Лъэоенэ дэклогенлэ лъэныкъомклэ макло, ау псынклэу зыкызыррегъээзкы*). Пэныу! Шъыпкъэ дэдэмклэ, Къафэм зыгорэ шлу елъэгъуа шбулау?

Пэныу (*«сшлэрэн» кыригъэклэу ытамэхэр зэфещэх*). Сэ сшлэрэн.

Таухъан. Тэшлэ, тэшлэ, зи кызырэмьлощтыр нафэ.

(*Таухъан ынэ итэу, Пэныу ащ ыужэу дэклогенлэм дэклуаех. Пэныу мэцхыпцлы. Ар аримыгъэлъэгъуным пае ылэклэ ылупэ еубыты. Плэклу тешлагъэу сэмэгу лъэныкъомклэ цылэ пчъэм ыкыб гуцылэ макъэхэр кыщцэлух. Пчъэр луахы. Апэу 1ажэ къэлъагъо, ащ ыуж итэу Ордэн къехъэ, пчъэр луаубгъуклы*).

1ажэ (*кыбклэ кыызэклоглозэ*). Шъукъеблагъэх! (*Пшъашъэхэр зэлүшъашъэхэзэ щагум кыдахъэх, 1ажэ ахэмэ яджабгъуклэ мэуцушъ, щагум иадырабгъу кыгъэлъагъоу*.) Шъо моу шъукъеблагъэх!

(*Пшъашъэмэ ауж калэхэр щагум кыдахъэх. Джэнкьо Темыр, чыжъэу кыкыгъэхэр апэ итых. Ахэмэ Къамбот, Джамбэч, Мэт ыкы нэмыкы ныбжыкылэхэр къаклэлъэклог. Пшъашъэхэмрэ калэхэмрэ зэпыцыхтхэу сатырэу цугъэх. Джэндар ишыклэпцынэ ылыгъэу калэхэм ясатырышъхъэ тлысыгъэ. Куп-купэу зэлүшъашъэх, Пэныурэ Нэбзыйрэ унэм къеклых, лъэуе ехынлэм иаужырэ теуууаплэ цуууух*.)

1ажэ (*пчэгум къехъэ, ылэ джабгъу келэты*). Тыхъэклэ лъаплэхэр. Базрыкьо ищагу шъукызырэклуагъэм пае

тхъашгъуегъэпсэу ыкIи фэсапщ шгъосэлo. (*ХъакIэхэм макъэ къахэлукIырэн, зэкIэри Iажэм еплъых, едэлух*). ЗэкIэхэми зэрэшгушлэу, типщы ипшгъэшгъэ Къафэу гушлубзыоу, чэфылэу щытыгъэр лгъэшэу къэчэфынчгъагъ, зигъэгусагъэм фэдэу унэм зыришлыхъажыгъэу ис, къэгущыIэрэп. Ар къызыхэкIырэр тшIэрэп. (*ТIэкIу къызэтеуцo*.) Ау тшIошгъы мэху нахъыпэм зыфэдэгъэ гушлубзыу-гъэчэфылагъэм къыфырыригъэзэжынынэу цIыф горэ къызэрэкъокIыщтым. Джа цIыфыр мы чIыплэм щыщми, нэмыкI чIыплэ къыкIыгъэми, лIэкъоллэми, къызэрыкIоми Бязрыкъо унагъор гуфэбэ-ныгъэкIэ ащ пэгъокIыщт. (*ТIэкIу къызэтеуцo*). ТIлоф гуфит-шгъафитэу рекIокIыным пае Бязрыкъо Шори адрэ титхъэматэхэри мыщщыIэщтхэп. (*ИгуыцIэ зэнегъэу, тIэкIурэ купымэ яплгъэу цыты*.) Синыбджэгъухэр чэзыу-чэзыоу джэгум къезгъэблэгъэщтых. Джэгум къытехъэрэм шыкIэпщынэм иорэдышгъо дыригъаштэу къешIэу ригъэжгъэщт, Къафэр пчэгум къытырищэнэу ригъэблэгъэщт. Къафэр пчэгум къытемыхъэмэ, къаигъагъэ зэримышгъэу къызэкIэкIонышгъ, къытекIыжыщт е джэгур зэпимыгъэоу нэмыкI пшгъашгъэ къыдешIэщт. (*ТIэкIу зэнегъэу*). Къафэр пчэгум къезыгъэблагъэрэмэ ащыщэу зы нэбгырэ нэмыкI къызэрэдемышIэщтыр сишгъэогъухэм шгъахэкIо амышIынэу сялгъэIу. Джа къиныгъор шгуэчынкIэ, Iэдэбныгъэ къышгъухэфэнкIэ инэу сышгъольгъэIу. Тимурадыр шгуащыщэу Къафэм къыхыхыщтыр дгъэунэфынэу ары. (*ДэкIоенIэ лгъэныкъомкIэ зегъазэ*). Пэныу, тэ тыхъазыр!

(*Пэныурэ Нэбзыйрэ псынклэу агъэзэжгъы, унэм ехгъэх. ХъэкIэ купым макъэ къахэмыIукIэу, хууцтым ыгъапэхэу наплгъэх. ТIэкIу тешIагъэу Къафэрэ Таухъанрэ къэлгъагъох. Пэныурэ Нэбзыйрэ ахэмэ ауж итых. ХъакIэхэр зэкIэ Къафэм еплъых. Къафэр лгъэуе къехынIэмкIэ къехы ргъхатэу, тынчэу, ынанIэ едзыхыгъэу. Шгъхатехгъо пIуакIэр ылгъакъомэ анэсэу техгъагъ. Таухъанрэ Къафэрэ пшгъашгъэхэм ясатырышгъхэ макIох, ащ цэуцух. Пэныу тIуми пхгъэцокгъэ зырыз къафехгъы, пхгъэуакъэмэ арэуцох. Адрэ пшгъашгъэмэ пхгъэуакъэ зыщальэрэн, зэкIэми цокгъэ шгъабэ ащыгъ. Пэныурэ Нэбзыйрэ лгъэбэкъуитIукIэ Къафэм нэIапчгъэхэу цытых*).

Iажэ (пчэгум ит, зеплъыхгъэ, зэкIэри зэрэхъазырыр егъэунэфы, Джэндар еджэ). Джэндар! Марджэ хуужын,

шыклэпщынэм ышлэрэр кытфегъау! (Лъэпэрышъо мэкъамэр Джэндар шыклэпщынэм кыыхырегъэщы. Iажэр лъэбкъу онтэгъуклэ Джэнкьо Темыр екIуаллэ, Iэклэ регъэлъэгъу, джэгум кыырегъэблагъэ. Темыр кыитехъэ. Пщынэм диштэу кешIэу еублэ. Пчэгур зэ къекIухъэ, етIанэ Къафэм дэжъ Iохъэ. Къафэр пчэгум кыитехъанэу регъэблагъэ, ау адрэр мыхъыеу, ышъхъэ еуфэхыгъэу щыт, кыитехъэрэп. Къафэм дэжъ IокIыжъышъ, Гунае ыпашъхъэ Темыр макIо, ар кыырегъэблагъэ. Гунай пчэгум кыитехъэ. Темыррэ Гунайрэ тIэклIурэ кыыздешилэх, хабзэм тетэу Темыр ыпашъэм шъхъащэ фешIышъ, ичIыплэ егъээжъы. Iажэ нэмыкI ныбжъыклэ пчэгум кыытырещэ, Къафэр ащи кыидешIэрэп. KIалэр Хъатыщы дэжъ Iохъэ, ащ кыидешIэ. Джсауцтэу клэлиплI чэзыу чэзыоу пчэгум кыитехъагъэх, ау Къафэр зыми кыидешIагъэп.)

(Iажэ Нэрхъакьо Къамбот пчэгум кыырегъэблагъэ. Къамбот, ыпэрэмэ афэмыдэу, нахъыбэрэ изакъоу кешIэ, кешIлээ Къафэ дэжъ макIо. Къафэм ыпашъхъэ Iумыклэу, ерышыгъэ хэлъэу кешIэ, ыпашъэр кыидешIэнэу фай. Ау Къафэр кыитехъагъэп. Къамбот мэгубжы, ылъэкьо джабгъуклэ чIыгум тепклэ, нэмыкI ыпашъэ кыидешIэным фэмыеу, зэрэгубжыгъэр кыыхэцэу, ичIыплэ мэкIожъы. Джэгум чэфыгъэу хэлъыгъэр кьелыхы. ЦIыфхэр зэплъыжъыхэу, ашIэцтыр амышIэу уцугъэх. КъешIэцтыр Iажэ кыытырегъэхэфэ емыжэу, Джэндар шыклэпщынэр ылыгъэу еозэ, пчэгум кыитехъэ, Къафэм дэжъ Iохъэ, ау ар кыитехъэрэп. Арыти, зигъэчэрэзэу, хъа-хъай ыIозэ, ыпашъэхэм апашъхъэ Iофарзэшъ, къафешIэ. ыпашъэхэм ащыц пчэгум кыырымэгъэблагъэу Джэндар чынэм фэдэу изакъоу кешIэ. Ащ изекIуакIэ джэгум чэф кыыхилъхъагъ. Джэндари кыырымэгъэблагъэми, Гунай пчэгум кыителъэдагъ, нэбгыритIур кыыздешилэх. Гунай зэкIэклIожъы, Джэндари шъхъащэ фешIышъ, ичIыплэ къекIоллэжъы, шыклэпщынэм еоныр щегъэтыжъы.)

Джэндар(купымзыфегъазэ). ФитысышъушIымэ, тIэклIурэ зызгъэпсэфынэу сыфай. (Губжыгъэхэр кыызэ IигъэкIыжъыныр зыдиIыгъэу). Тхъам ынэшIу кыысцифагъэп, сыдэу сшIыхэн?

Типш ипшгашгэ сэри ыгу сырихыгыгэп. (Джэндар ичлыплэ клложы зэхум, зэклэри тхэжжэу зэрэгэцхыгэ. Ау Къафэр, макъи-лъакъи пымылуклэу, джа зытетым тетэу цыт).

1ажэ. Джэндарышгыпкэжыгуагэр, зытэжыугэгыгэпсэф, джэгур тлэклэу зэпыдгэун.

Клалэхэри пшгашгэхэри тлуритлу-щырыцэу зэдэгу-щылэхэу, зэрэгэцхыхэу, фэжжэу макъэр ахэлуклэу зэхэтхэзэ, Жанкьо щажум кыдэхэ кэамылыр ылыгэу. Щажупчэз пэблагэу цыт Ордэнрэ Жанкьорэ зэпгыжжыгэ. Ордэн «ублэ» кыригэкклэу Жанкьом шхэ зыфешлым, кэамылыр ылушлэ лулгхы «Къафэм ипцыналэ» кыригэалоу кыригэжжыгэ. Купымэ язэдэгущылэ агэуцу, мэкэамэр кыздэлурэ лэныкьом загэзэ. Кэамыл макъэр зызэххым, Къафэм зигэххыгэ, ышгхэ шэбэ-шгэбэу кылэтыгэ. Мэкэамэр Къафэ ыгу зэрэрихыгэм бэм гулгатагэ. Жанкьор джэгу пчэгу клэ зэхум, цлыфхэр зэлуклотыхы, гэгуратыгэ. Къафэ ынаплэхэр кылэтыгэх, ынэ тыримыхэу Жанкьом епгы фэжжыгэ. Къафэм ыпашгхэ лэбэкэу зытлуклэ пэчыжжэу Жанкьор уцугэ. Етланэ оредышом диштэу шгэбэу зигэххыгэ, кешлэу еублэ. Къафэ шлогэшлэгонэу, ехырэхышэу Жанкьом епгы. Етланэ пхэцуакэхэу зэрытыгэхэм цлыклу-цлыклоу кэтеуцуклы, лэбэкэу итлэу кэедзыш, пчэгу кэехэ. Щытхэр чыгэм фэдэу Къафэм епгы. Шгэбэу, дахэу зигэзэзэ, Къафэр Жанкьом пэгьоклы. Якешлэ нахэ клуатэ кэс Къафэ ынэгу нахэ нэфынагэ кытехэ. Аузэ, гушлонсэу иджэгу регэхэу.

Сценэм иостыгэ нэфынэхэр нахэ кэмаклэх. Пцыналэ макэз зэлэты. Мэкэамэм диштэу Къафэрэ Жанкьорэ кыздэшлэх, цлыфхэр гушлом зэлыиштагэхэу ахэмэ япгых...

Сценэм иостыгэхэр мэклэ-маклэу мэклуасэх, етланэ мээхэ кээхэу. Тлэклэу тешлэ кэс кэамылым ымакэ нахэ кэехы, аузэ щегэтыжжыпэ.

Пэлухьор кэехы.

(Тыркубзэм кызыщи адыгабзэклэ зэзидзэклыгэр Тлэшэу Ясин. Литературнэу зэзыгэфэжжы, хэутыным фэзыгэхэзырыгэр **Шхэлэхэо Абу**).

СЭ СИ ДУНАЙ

Уилэшлэгъум урицлыфэу,
Цлыфхэм шлу уальэгъоу,
Узэпэшэу ущылэным пай,
Цлыфы лъэпкъыр шлу плъэгъун фай.
Сэ мы дунэежъы хьафым
Джарэуштэу сытетынэу сыфай.
Унапэр фыжыбзэ зэпытэу,
Уигупшысэхэр шъхьафитэу,
Угу щынагъо имыльэу
Улажьэу ущылэн фай.
Сызыфэе шылаклер ары –
Арэуштэу щыт сэ сидунай.
Мафэхэр, мазэхэр блэклэу
Ллэныгъэр кызыпклахьэклэ,
«Мыр сияужырэ силоф» плоу,
Угу рэхьатэу улэн фай.
Сэ сызыфэе ллаклер ары –
Арэущытэу ухышт сэ сидунай.

Анкара, 1965

ХЫ ШЛУЦЛЭ

О уилушьом сыкыщыхьугъ, хы Шлуцлэ,
Шэнэу схэлъхэри оц фэдэкъабз.
Сигушлуагъор сигухэклым хэхьагъэу,
Гупсэф симылэу сычъэныр сэ сихабз.
Дунаим исыдрэ къуапэ сыкломи.
Егъашлэм сыжэ дэзынэп о пцлэ.
Сиклэлэгъур уилушьо шыблэклыгъ,
Уилушьом сыщылэнэу сиклас, хы Шлуцлэ.

Самсун, 1966

КЪЭДАIУ, СИКЪОШ

Дунаим исыдрэ къуапэ,
Тыдрэ хэгъэгу, сыдрэ чIыплэ
Тыкъофагъэми нахьыпэу
Кавказ дахэм тырибын тэ.
Хэбзэ дахэу тIагъэмрэ,
Емыклоу къыташIагъэмрэ,
Тинасыпэу акъутагъэмрэ –
Зэфэдэкъабзэх тыщыIакIэ.
Хъаджрэт илгъэс мыгъохэм
Гъогумэ ателIыхъагъэхэр
Тилгъэкъэгъоу тицIыфыгъэх
Хы ШIуцIэм хэлIыхъагъэхэр.
Непэ Джолан къуаджэхэмэ
Къадафыгъэхэри тэ ткъошых.
Тыгъупшэгъэ чIыгу заулэм
Хэунэхъагъэхэмрэ тызэш.
Тыдэ тыщыIэми тызэфэд,
ТицIыфхэм насып яIэп:
ТыхэмыкIуадэу тисынэу
Дунаишхом зы чIыгу щытиIэп.
КъэдаIу, Кавказ икIалэу силэгъу,
Адыгэ, Абхъаз, Осетин ...
ТцIэхэр шгъафыми зэкIэри тызых,
ЛгъэкIэу тилэр тилгъэкъ еттын.
Тыдэ тыкломи тызэрэшIэу,
ТIэ зэрэIыгъэу тыщыIэн.
Тыгу илгъхэр зы хъумэ,
Тилгъэкъыми насып яIэн.

Анкара, 1967

ЧЭФ ОРЭДХЭР КЪЭСIОНЫР СЭРИ СЭШIЭ

Сэ сыммадыгагъэмэ
Мыщ нахь тынчэу сыщыIэни,
Тхъаусыхэ къэстхыным нахьы,
ГушIо орэдхэр къэсIони.
Мырзуштэу сыкуоныгъэп

Сихэгъэгум сисыгъземэ,
 Мафэ къэс унэхурэ
 Сильэпкы́р шъхьафитыгъземэ.
 Е егъашлэм семыджагъэу,
 Къушъхьэ шъхьафитхэмэ атет
 Зыгъэпэн гупшысэ зимылэ
 Зы мэлахьо сыхъугъагъоет.
 Къэсклухъани къушъхьэ чапэхэр
 Зы хьалыгъу бзыгъэ нахь сыфэмыеу,
 Сикъамылы пылу́кырэ макъэр
 Гушлуагъоу уашъом дэ́куаеу.
 Ары шъхьаклэ, джы сэдэуштэу сыгушлон
 Сильэпкы́р унэху пэтэу,
 Тикушъэ орэдмэ абзэр
 Клодыныгъэ гъогум тетэу.
 Дунаижы́р моуштэу клонэп,
 Къынэсын сэ симафи,
 Сыгу сыбгъэ дэмыфэжъэу
 Сыгушлон, ащыгъум сэри...

Гелиболу, 1970

СЫГУ УКЪЭКЫ ЗЫХЪУРЭМ

Сыгу укъэкы зыхъурэм,
 Дунаир нахь нэфынэ мэху,
 Гумэклэу силэр мэклоды,
 Цыфхэр нахь благъэ къысфэху.
 Нахьыбэу сегъэфабэ Тыгъэм,
 Нахьыбэу сегъэнэфы Мазэм,
 Дунаижы́м теслягъорэм джащыгъум
 Сигъапэрэп зыкли, сегъэчэфы нахь.
 Орэдхэр гушлогъо заклэу
 Къэсэлуатэ уидэхагъэр,
 Узэрэадыгэм пае
 Сэгъэлъаплэ адыгагъэр.
 Сыогупшысэ зыхъурэм,
 Сыгу къэкырэп ллэныгъэр,
 Ошлу узэрэслэгъурэм фэдизэу
 Шлу сэлъэгъу щылэныгъэр.

ХЭГЪЭГУ ГУПШЫС

Губгъэнэу кысфэшгумылъэгъоу мырзуштэу
сытхьаусхэмэ,

Адыгагъэм ишлугъэ нэмыкл сыгу зи илъэп.
Сэ Кавказым имэфэ дэимэ сыряклал:
Мэклодыжыи сйлэпкыи – сэ мыр сфэщылэрэп.
Адыгагъэм псэтенэжыу сыфэлэжыныр силэнатл,
Сытелыхьан мы гъогум ратхагъэмэ сэ сынатлэ.
Адыгагъэм кьехуллагъэм егъэузы сэ сыгу,
Зысэплыхьэ-сэплыхьыжыи згъотыжыи рэп зы гъогу.
Тицлыфхэр зэрэубытэу зэдэклоныр синэтлалы,
Тызэрэугъоижыу ти Хэку тисэу тыщылэныр сигутлас.
Сылэн мыщ паекли сымыщынэу ратхагъэмэ сэ сынатлэ,
Адыгагъэм псэтенэжыу фэлэжыныр сэ силэнатл.

*Ж.. «Адыгэ гъуазэ», №2,
Паттерсон, 1979. – Н. 19*

**Дэгуф Сэлахьдин.
Сириер /Шам/, Алжир**

ЛЪЭПКЪЫМ ИДЖЭМАКЪ

Рассказ

Чэщ мэзагъу. Огур кьабзэш, жьогъо жьугъэр кьуаджэу
Инэм шьхьарыт ошбогум кьежыуклы. Чэщырэ дэлошэнхэр
яклас кьушхьэ джынэбзыхэм. Адыгэ бзыльфыгъэхэу ашхьац
дахэу зэлахыным фэкулайхэмрэ араб бзыльфыгъэхэу
зэхэсысыхьэзэ клохэрэмрэ ядэхагъэ зэгъэпшэгъэным лфы
зезгъэшлырэ кьушхьэ джынэбзымэ ашлэмэ ашлоигъу
Сэтэная хьаумэ Лейла ыгуклэ Нарт кьыхыхыштыр. Ахэмэ
зэхахыгъэ: «Хэта теклоныгъэр кьыдзыыхыштыр, сэра, хьаумэ
Сэтэная?»- ылозэ араб бзыльфыгъэу Лейлэ жьуагъохэм
яупчлэу. «Нарт шлу селъэгъуа, кьысашьулу, сижьогъо
дышхьэхэр?- ылоштыгъ Лейлэ.- Сицэнэу шьолуа? Сичлыгу
ышлэна, симылэрысэ пичына? Сэ сызфаемрэ ежэ зыфаемрэ
зы ышлышгуна? Хьаумэ кьемышхыштыт ошгуапщэклэ сидунай
ыбгъэна? Хьаумэ Сэтэная стырихына? Сэры Нарт шлу

ылъэгъурэр, сэри еж шлу сэлъэгъу. Адэ сыда тызэфэз къэс мыхъушт гъогум сытырищэнэу зыкыфэжъэрэр? Хъаумэ Асси псыхъом ипшъашъэ нарт пшъашъэу, лшъхъэ мафэу, кавказ бзылъфыгъэм фэдэу шъырытэу, шлыкълэшлэу хъунэу ара зыфаер? Ары шъхъаеи, тауштэу пшэхъолъэ машлэм хэшлыкыгъэр кавказ бзылъфыгъэ хъун ылъэкыштытэ? Нарт шлу сэлъэгъу, Тхъэ слон лъэш дэдэу шлу сэлъэгъуклэ. Сыда сэ силажъэр, сифэу хэлъыри пасэм урысыи адыгэхэм тхъамыклэгъошхоу къарахыгъэм, зао къарашлыкыл и адыгэ бэдэдэ зэраулыкыгъэм? Сыда Нарт зыкызэхимышлыкырэр сэри ащ фэдэ гугъоу силэр зэрэмымаклэр? Сыда кызкыгурымылорэр шлулъэгъуныгъэ пшлын-умышлынэм о узэрэфимытыр, ащклэ гур бгъэдэлон зэрэмылъэкыштытэ? Боу ащклэ гур лорышл, пфэхъу-фэмыхъуми еж ылорэр уигъэшлэшт нахъ, о плорэм къедэлэуштэп. Ар Нарт ымыушэтыгъэна? Адыгэ шэн-хэбзэ зэхэтыклэхэр сэ сыдыи фэсшлэна? Ары шъхъаеи, сижъогъо дышгъэх, Нарт шлу сэлъэгъу, сыкышъоупчлы, кысашъулу сшлэмэ хъуштытэ? Нарт сеупчлыгъ: «Сыд сшлэмэ хъушт?» Кызысэплъым, пцэжъые цыкълум фэдэу ынэмэ сахэсыхъагъ, сыбгъэ нархэр кызызлуи, сичлыгу псынэхэр къэплэжъыгъэгъэх.

«Сызыфаер Сэтэнае ихьишгэ пш1эныр ары», – джэуап кыситыжыгъ Нарт.

А сэшлэ, Сэтэнае кьуладжэм дэтэу нарт чэмэхьожьэу псыхьом адырабгьуклэ кьылухьагьэр кьехьуапси, хьопсащэр машлор пыустхьуклэу, мыжьо пытэм кьызырэфытиридзагьэр, ащкьыхэклэу Сэтэнаесабый кьызырэфэхьугьэр, ащ Саусырыкьу зэрэфаусыгьэр, нарт ллэбланэу ар зэрэхьугьэр. Ары шхьаеи, сыда сэ ар зыклэсшлэн фаер, ара адыгэ шлульэгьур зыфэдэр? А упчлэр Нарт зыфэсэгьэуцум кьысилауагь: «Шлульэгьур джэуап нахь, упчлэп тэ тальэныкьокли нэмыкл чыплэхэмкли. Ау тэ тишлульэгьуныгьэ мыжьо пытэм нэмыкл фэщэчынэу щытэп».

Нарт кыылаагыэр икыоу кыызгурылаагыэп, сеупчыжыгы:

«Бэдэдэ шлагъуу щымылэжь Сэтэнае пае Лейлэ шлүльэгъум имашло еогъэста?»

Ар ытхыаклүмэ ригъэхъанэу фэягъэп Нарт, мырзэныгъэ хэльэу кызэрэсэпльыгъэмк1и ар къэсш1эгъэхагъ. Ау ежыри ащ кыпщыгъуцгъэп.

«Сэтэнае лагъэп, – ыгу кыделэу кысылуагъ Нарт. – Егъашлэм ллэштэп. Зэхэоха, ишлүлэгъумэ кыджэжы».

Сэри сыгу илыр, гупсэф кысэзымытырэр кэсымылон слэклыгъэп: «Нарт, Сэтэнае сешугъу. Сэ лырэ лыырэ сахэшлыкыгъ, Сэтэнае кэбар лорылат нылэп. Ау щытыми, ащ угуклэ нахъ уфэщагъэу кысщэхушъ, сешугъу».

Ащ Нарт джэуапэу кыритыжыгъэр ары сыкэзыуклыпагъэр, хьадэчлэмылхьэусыкэзгъэтлылтыгъэр, сызщыгугъын хьатэ зэрэщымылэр, Сэтэнае сытеклон зэрэсымылэклыщтыр сшлэшъ кэзгэхъугъэр.

«Сэтэнае зыуджэгъурэм Нарт шлү ыльэгъун ыльэклына?!» – ылуагъ ащ.

А сижьогъо дахэх, кысашьулу, сыда ешлэщтыр мыхъущтым пылым? Ежъ псыхьом дэжъ джынэмэ яшлүлэгъу защыфегэклараклэ, шэрплъыжъ къамылэу псыр зыклэхьагэмэ адэджэгу, бзыухэр ащ ишлүлэгъу дэжъ рэхьатэу щысых, ау сэ Нарт сыя, хьаури лорлатэм хэт бзылфыгъэу емынэр зылухьан Сэтэнае стыреха? Сыдэу зысшыхэна, сыд сшлэмэ хьуна, ильэсишхэрэ тлоклитлүрэ зытешлэжыгъэ заом кыпыкыгъэ тхьамыклагъом силоф епхыгъ. Спкыы, сыпсэ, сишлүлэгъу пкыхьэм фэдэу хьишхэм хэт бзылфыгъэм фэдэ хьунба? Нарт ильэпкэу кызхэклыгъэм дэхагъэ кыфыхьына сэ жьалымыгъэклэ кыздэпсэумэ, сишлүлэгъуныгъэ къабзэ псынжым фэдэу ыулэгъумэ? Кысашьулу, сижьогъо дахэх, шъумыклодыжъзэ, мары, Къэусае къушхьэм дэжъ, пчэдыжым инэфыль бзийхэр кыкыопсыхэу рагэжъагъ, сызэгошъумыгъэутэу, сышъолъэлу, тызэгомыклызэ кысашьулу: «Жьалымыгъэклэ шлү пшлэн плэклыщта?»

Лейлэ сыд фэдизэу ыгу зелэжыи, жьуагъохэми, къушхьэхэми, джынэхэми джэуап кыратышхугъэп. Шлүлэгъуныгъэр, таурыхъ лoфмэ афэдэу, джынэ лoфэп.

Растан къалэм еклужьырэ тыгъэм лыпллэу Нарт щытыгъ. Абу Дэрдэ къушхьэу Хьамэ къалэм шхьащытыр лгэгъупхьэу ин-инэу кэлыагъоштыгъ. Асси псыхьори къулэджэ ныбэм дэклодагъ, зиушхьэфыгъ. Нарт гупшысэм зылэклиубытагъэу зыгэгъумэклырэр багъэ. Зым егупшысэ шлэшлызэ, нэмыклхэр кыкыоклых, джэуап кызфимыгъотышхурэ упчлэхэр

шъхъэм къетаджэх. Лейлэ иупчлэхэм джэуап аритыжьэу зыдэгущылэжьы?» Ары, Лейлэ, зыфаплорэр шыпкъэ, сыгу зыфаплорэр сэ къэзгэшлагъэм сымылэгъугъэ члыгу, сызтемыплэгъэ къушъхь, зинэф къыстемыпсэгъэ тыгъ, ау бэу сызэпхыгъэ, спсэ зыхэлъ чыпл. Тыдэ сыщылэми адыгэль склэтыр. Спкыы лэу телъыр Сирием шыщми, сыгу адыгэ, сьдэу хъумэ сьлэпкъэгъумэ яхэкужъ, ахэмэ япсыхьохэр, якъушъхьэхэр, ямэзхэр, ятарихъ сыгу изгъэклын, Сэтэнае шызгъэзыен слъэклына! Ащ къезэгъырэп Лейлэ, къеушъыи Нарт: «Адыгэм хэку илэжьэп, урыс пачъыхъэм идэкълл жыалымымэ зэрапхъуагъэ, ахъунклагъ, агъэстыгъ, зэрафэлъэклэу аулэгугъ.»

Сэ Сирием сызэрэфэлажьэрэм фэдэу ори адыгэмэ уафэлэжьэн плъэклышт. Ори ушэтба, зэрэплорэм фэдэу шлу сыолэгъумэ, уилъэпкъ, уихэкужъ уаклэрычыгъэу ущылэныр зыфэдэр. Сыда ар зыкыщыбгъэзыерэр? Сыда тызэклыгъоу благъорзыгъэгущлонхъаятэтэмыгъэшлэу, пыирзыгъэллэшттым тызклемыгупшысэрэр. Сэшлэ, орклэ ар лэшлэхэп, хъожьыгъошлон укыызщыхъугъэ, узцаплугъэ, уигупсэ хъугъэ чыплэр. Сэри мыщ сыкыщыхъугъ, сыцаплугъ, сыщеджагъ, шлу дэдэ слъэгъущтыгъэ сшынахыклэ ихъадэ зыхэслъхъагъэр Сирием ичлыгу. Псышъхьалым дэжь орырэ сэрырэ тыщызэлуклагъ. Сириер сшъхъашъо лэ къызэрэщифэрэм фэдэу къысаоуи кыыхэклыгъ. Ау ащ пае сыгу ебгъэрэп, хэта нэу илъфыгъэ ылэ тезымыщэягъэр, ащ пае гучылэ фишлырэн ныла! Ау уилъэпкъ къумалыгъэ дызепхъэмэ хэти шытхъугъэу къыпфильэгъущтэп, нэлат къыуихышт. Зэкъоныгъэм идыджыгъэ, фитыныгъэм илэшлугъэ мыхэгъэгумшысшлэгъах. Силъэпкъ ихэкужъ сымыгъэзэжъымэ, Лейлэ, къэрабгъэу къысфалэгъущт. Адыгэхэм къэрабгъэр альэгъу хъурэп, ар егъэшлэрэ шэнэу ахэлъ, илъфыгъэклэ ным нахъ гуклэгъу зэрэщымылэзи, ыкьо зэуаплэм лутэу къызыклитхъужьырэм, ыклыб щэ къызхаригъэлурэм фигъэгъушъущтэп, ар ышлэным ыпэу пыим пэуцужъэу лыгъэ хэлъэу зыкъаригъэуклыныр нахышлугъэу ылытэщтыгъ.

Нарт кызызэплъэклым Абу Дэрдэ къушъхъэм исэшхо хильэгъуагъ. Сэмэгумклэ зыреплъэклым Хъалид ибн Олид исэшхо Хъумус къалэ ыухъумэу къыщыхъугъ. Къуаджэу Инэм

ышъхагъ жьогъо жьугъэр шъхашытыгъ. «Мыхъумэ зэрэхъу» алуагъ адыгэмэ, ылуи, Нарт Лейлэ ылъэныкъо реклоклыгъ.

Урам эжъум даплъэу Лейлэ шъхьангъупчъэм лутыгъ. Чэщыр мэзагъоти, Нарт къаклоу ылъэгъугъ. Ошъо къатиблымэ аклылу щэбыбэу Лейлэ къыщыхъугъ. Гъучлычыклэ хъэгъэ шъхьангъупчъэм Нарт къызэсым, ылэ рищэигъ. Къызэклхъажьыныр щыгъупшагъэу, къыщышлыгъэр ымышлэу къыгъэу Лейлэ щытыгъ. Зэманыр къызэтеуцуагъэу къыщыхъугъ.

– Сыда укъэзгъэгужъуагъэр, шлу слъэгъурэ сыпсэ закъу? – къэгъулагъ Лейлэ.

– Хъуштыр хъун фæе, Лейлэ, – ылуагъ Нарт.

Лейлэ зэклэм къэтхытыгъ зэхихыгъэр пклыхъаплэм е нэфаплэмэ къыгурымылоу.

– Ары, сыпсэ закъу, хъуштыр хъун фæе, – къыклилотыклыжыгъ Нарт игушылэхэр. Етланэ пшъашъэм еупчлыгъ: «О, Лейлэ, а лoфым сьдэуштэу ухаплъэр?»

Лейли джэуапым бэрэ ригъэжагъэп Нарт.

– Сыда сэ ащ хэслухъажьыштыр, – ылуагъ Лейлэ. – Нарт зыдаклорэм Лейли клон фæе. Ау... зэ шъхаем Лейлэ игушылэ зэпигъэугъэ, тлэклу тыригъашли къыпидзэжыгъ: «Узфæ шъыпкъэр сыда, ар къысалуи сыгу жьы дэгъэк!».

– Ар пшлэрэба? – ыгъэшлэгъуагъ Нарт.

– Шлу сызэрэплъэгъурэр къысэплуагъ. Ар къысэмыложьыми сшлэщтыгъ, ау ащ ыуж?

– Ащ ыуж нафэба тшлэщтыр, – теубытагъэ хэлъэу Нарт джэуап къытыжыгъ. – Лъэпкъым иджэмакъэ чэщи мафи стхъаклумэ имыклэу ит, сыщэлэфэ ащ сыщыоштэп. Ау зыхъуклэ, укъыздэклонышъ сятэжъмэ яхэкужъ тызэдэкложышт. Нэмыкл хэкыплэ щылэу сэ сшлэрэп.

Лейлэ къэгумэклыгъ. Зэклэм зэриложьыгъэ: «Ары гуш сызщыштэщтыгъэр, сырихъылагъ». Етланэ Нартзыфигъэзагъ:

– Нарт, уятэжъмэ о узэрагъэуцогъэ члыплэ къиным сэ сиклалэхэри изгъэуцонхэу къыбдэхъуным ущымыугъ. Сыкъызщыхъугъэ, сызчаплугъэ, силъэпкъ зыщыпсэурэ нэрылэгъу хэгъэгур къэсыбгынэу, лорылуатэм хэмылгъэгорэ хэгъэгоу пклыхъаплэм фэдэм сыкъыбдежъэшъунэп, Нарт, угу хэмыгъэкл. Сэ сыпшэхъорыс лъэпкъ, члыплэ зэблэхъуныр

сихабзэ, ау сыкызыщыхугъэ пшэхуалъэр сыбгынэрэп. Ныр ахъожъэу хабзэп. 1эк1ыб к1ожыным сыщыхуым, Нарт, орырэ сихэгъэгурэ сахэмыгад. Тызэгъусэнэу уфаемэ, мышц къанэ. Ар ода, Нарт?

Нарт Лейлэ ынэгу занк1эу к1эплъагъ. Ыгу кыдэчъэягъэр, «ш1у сыплъэгъурэп» зыфэп1ощтыр занк1эу кыфэ1ошгъугъэп. Ау кыгуры1онэу фыхигъэпсыгъ:

– Ащыгъум, Лейлэ, сэ сымыгъэмысэжъ, тилоф ащ щытыухыгъ. Сэтэнае кызырэрэфэшъыпкъэр сэш1эшъ, ащ зыфэзгъэзэжыщт. Опсэу, отхъэжъ.

Нарт къежъэжыгъ, темыр лъэныкъом к1орэ гъогум кытехъагъ. Лейлэ ынэкухэр кызырэрэупсэпсагъэм, аужыпкъэм нэпсыцхэр кызырэк1этэкъугъэм гу лъытагъ, ау ахэми кызытыралэжагъэп, араб пшъашъэм иш1ульэгъу нахы лъэпкъым иджэмакъэ нахъ лъэшэу кыч1эк1ыгъ.

Литературнэу ззыгъэфагъэр

Пэнэшгъу Сэфэр.

Гъэз. «АМ», 1.06.1995

ЗЭДЭО ПЧЫХЪЭР ЗЭРЕК1ОК1ЫГЪЭР

Рассказ

Къадым ыпашъхъэ къиуцогъэ к1элэ лант1эм ыгу зэремы1урэр кызыхимыгъэщы ш1оигъоу рэхъатэу рилуагъ:

– Укызк1эдэурэр хъатэп, к1элэхъу. Удэзыхыхыгъэ дахэм ыц1э къалори пчэгум къытцэнышъ, кыбдэшъонэу телъ1ун. Пщынэри тэри тыхъазыр арымэ хъатияк1ом узк1едаорэр.

Ау к1алэм ш1у ылъэгъурэ пшъашъэм ыц1э кызыемы1ом, хъатияк1ом имыхъакъ рилолагъэу къадым ылуи, пщынэжъэу 1эш1у-луш1у килограммищ къыщэфыжынынэу тырилъхъагъ. К1алэхэр зэрэгъэщыхгъэх зэфагъэр орэбагъо алуи.

Пэсэрэ дэуак1эхэр амыдэу алуи, Инэм дэс к1алэхэм джэгугъу дэо 1оф зехъак1оу Айдэмыр шапсыгъэр хадзыгъ. Тижъымэ джэгугъу даор кызык1аугупшысыгъэр шхэн-джэгун 1оф къодыеп, нэмык1 псэгъэ лъап1э ащ и1 алуагъ. Джырэк1э университет кыухыгъэу унагъо пэпчъ нэбгырэ зыт1у ис. Ащ

фэдэ чылэм сьд фэдэ lофыгъо зэрихъэми епэсыгъэу шытын
 фае алуагъ. Ау ар кыизэмыклугъэхэри чылэм кыдэкlыгъэх.
 Зэрэхабзэуи, ахэр гущылэ кьодыем кышчыуцугъэхэп.
 Теплын еджагъэхэм джэгугу судыр зэрээхашэрэм, зэдэо
 пчыхъэр зэрэрагъэкlокlырэм алуагъ. Илъэс tlокlым кьадэу
 агъэнэфэнэу кьафемызэгъыгъэ абдзахэр Дэгугу Айнал инысэщэ
 джэгугу зэдэо пчыхъэр шыригъэкlокlынэу кытырагъэнагъ. Ащ
 ралуагъ пшъашъэу Хьалимэт пчэгум кыхъанышъ, клалэм
 зэредэоштыр. Айдэмыррэ Хьалимэтрэ язэдао абдзахэм
 зыхигъэныныя, Хьалимэт дахэм ымакъэ зызэхихыклэ ыныбжъ
 зэрэхэкlотагъэри щэгъупшэжъы, «аl-анасын, моу илъэс tlокl
 горэмклэ сыныбжъэкlакlоу а Хьалимэт дахэм джэпсэлъыхъо
 сыкluагъэеми!..», – еlо, хилухъэрэ шымылэу кьезэгъыгъ.
 Клалэхэр хэукъохэмэ зыдаригъэшlэжъыныр гуапэ щэхъоу
 ылоу зэхэпхышт. Абдзэхэ lы хэкlотагъэр зигъэлъэплэжъэу,
 зышlомыдэу шэнтым тесыгъ. Пэблагъэу нью куп, ажэ
 зэтырамылгъахэу, сыдрэми клэупчlэхэу, шызэхэсыгъ.
 Анахъэу ажэ дэмыкlыштыгъэр Айнал – кьэзыщэгъэ клалэр
 ары. Джулан шыщ пшъашъэ, кьакlэклищи, кьызэришагъэм,
 Хьалимэт дахэр кьызэрэшигъэзыягъэм зынэсхэм, клалэр
 агъэмысэу тегущылэхэ зэхъум, хъатикъое ньюм афидагъэп,
 Айнал ышlагъэр кьыригъэкlугъ. Ащ игушылэгъу шъузхэм
 арилуагъ: «Сыда ишлуагъэр Хьалимэт фэдэр дахэ плоу
 кьэошэкlэ? Чэщи мафи ымылоу тхылъым еджэшъ шыс,
 зы тхылъыр ыгъэтlылымэ, адрэ тхылъыр кьештэ. Шыпс-
 пластэ зымышlышъурэр шъузы хъуна! Адыгэ лъэпкъым
 зыкьишlэжъыным, ар кьэгъэушчыгъэным сыпылгъэ еlошъ хэт.
 Еджэмэ хъуштымэ, еджагъ, шlэныгъэ иl. Ащ зызэришlырэм
 фэдэу сэри зышlымэ боу сьдэхэн!»

Ащ кьэжэштыгъэм фэдэу шъузым игушылэ кьызици-
 ухыгъэм тэфэу Хьалимэт пчэгум кыхъагъ. Кьадым
 зыфигъэзагъ: «Сыкъэгугушылэнэу lизын кьысэшъутымэ,
 зиусхъан, сидао кьэслон!» Джэгум шызэхэтхэм яапэрэ
 лъэгъугъо фэдэу ышгъэ кьышчырагъажъи, ылгъакъо нэсэу
 Хьалимэт кьызэпаплыхъагъ. Ау ыпкъ идэхагъэ экlэри
 ашигъэгъупшэжъыгъэу, чlэнагъэ горэ ашlыгъэ фэдэу джыри
 зэ пшъашъэр кьызэпаплыхъажъыгъ. А чlыплэм экlэми
 шызэдаштагъэ: мыщ фэдэ пшгъэшгъэ дахэр кьышигъэзыеу

Джулан къэщакло кӀуагъэм джэгу фэшшыныр емыкӀу. НэжыкӀэ Айнал фычӀэплъыгъэх. Ау Хьалимэт ымэкъэ шъабэ, ымэкъэ гуахь къызэлум, агухэр ыгъэткӀугъэх, ащ фэдэ пшъэшъэ дахэм, пшъэшъэ Ӏушым зэрэхэныгъэм пае, агу Айнал егъугъ. Ащ нэзгъэсыгъэр ары тымыдэщтыр зэраложыгъэ.

Судым ыпашъхъэ пшъашъэр къырагъэуцоу Инэм щыхабзэп. Ащ ычӀыплэ къагъэуцурэ илӀыкӀуи пшъашъэм ычӀэ къыӀорэп, «сыкъэзгъэкӀуагъэр» ыӀозэ къэгущыӀэ нахь. Ау а пчыхъэм а хабзэр аукъуагъ. Армырмэ хэта зыгу къэкӀыштыгъэр Хьалимэт дахэу кӀалэмэ агъэшыхурэр (ари Инэм хабз, нэбгыритӀу шӀу зызэрэлъэгъукӀэ, адрэ кӀалэхэу къуаджэм дэхэм пшъашъэр агъэшыхуэ, ащ епсэлъыхъон къахэкӀырэп) дэуакло ежъэныр? Ар бэмэ агъэшӀэгъуагъ, ыгъапэщтыгъэри багъэ.

Айнал иджэгу а пчыхъэм дэхэкӀаеу рекӀокӀыгъ. Нахьыбэрэмэ аӀуагъэр хъуштыр зыхъугъахэкӀэ сьд пыплӀухажыкӀи къыкӀыжыны щымыӀэу, унагъо езгъэжъагъэм ӀэпыӀэгъу уфэхъуным ычӀыплӀэкӀэ пэрыохуэ уфэхъуныр емыкӀоу ары. Ар тэрэзыми, бэщкӀэ зышъо раутырэмрэ ащ зэреощтхэ пчъагъэр къэзыӀорэмрэ зэфэбгъэдэныр зэфэнчъагъэу зылытэнхэри къахэкӀыгъэх. Ахэм аӀуагъэр хъакъым кӀэдээрэм угу ебгъабгъэ мыхъуштэу ары.

– Зиусхъанэу тикъад, тыхабзэ иухъумакӀу, – къыригъэжъагъ Хьалимэт, – гуапэр сиеу, зэфагъэм сыкӀэхъопсэу, шъэо лъапӀэу къэзыщагъэм тилъэпкъ, сэри къытихыгъэ жъалымыгъэм гъунэ фэшӀыгъэным, таужыкӀэ къыкӀырэ ныбжыкӀэхэм ащ фэдэ къахэмыфэжыным сыкъыкӀэлъэӀоу шъуапашъхъэ сыкъиуцагъ. Адыгэ зэфэдэныгъэм сырыгъуазэзэ, лӀыкӀо хэмьтэу сэр-сэрэу сыкъэдэонэу симурад.

Айдэмыр къадым ыӀуагъ:

– Къэзыщгъэ шъаор сапашъхъэ къижъугъэуцу.

Зэримыгуапэр къэпшӀэнэу зыригъанэзэ, кӀыхъэ-кӀыхъэ Айнал къадым ыпашъхъэ къыращагъ, шъэодакӀоу Алып кӀыгъугъ.

– Джы уидао къало, – Айдэмыр пшъашъэм зыфигъэзагъ.

– Къасломэ сшӀоигъор ары, зиусхъан, – Хьалимэт джэгум къекӀоллагъэхэм ахэлъыхъи, къыригъэжъагъ, тижъымэ джэгу даор къызкӀаугупшысыгъэр цӀыфхэр зы тхъемафэрэ

зыджэгүхэрэ нэуж агъэшхэнхэшъ зэбгыратлупщыжынынхэм паеп, ямышыклагъэуиарильэсишгъэпчъагъэмрагъэклоклыгъэп. Джэгү даор зыклагъэпсыгъэр адыгэ хабзэр къагъэнэным, зыми ыкбүтэн ымылэклынэу адыгагъэр ыгъэпытэным пае. Хэукъорэм зыдыригъэшлэжыным пае. Джэгү даом ыпашъхъэ шызэдаохэрэм ацлэхэр кыызэрэмылорэр арэп лофыр зыфэгъэхьыгъэр, лoфтхьабзэу шызэшлухырэр ары нахь. Нахьыбэрэ уззэлуклэрэм, уишлoшлэхэмклэ узэнэкъоктурэм къэс нахь псынклэу шыпкыагъэм, зэфагъэм уакъыфэклошт, цлыфхэм агуи нахь ушъэбынымклэ, гүхэр нахь зэфэкъаргъо хуынымклэ ишлуагъи къэклошт.

Джэгум къеклолагъэхэр «ым-сым» амылоу пшъашгъэм кылорэм рэхъатэу едлуштыгъэх. Хъатикъое ныом зыгорэ кылонэу кызырешагъэм, абдзэхэ лыжыыр кытехуепкли, шыригъэгъэтыгъ: Пшъашгъэм идао боу дэо дэгъу, ужэ зэтельхь, – рилуагъ.

– Тиадыгэ хабзэхэрзэклэ дэгъух слон зэрэсымылэклыштым пае кыххэгъэхъоужыштыр лoфыгъуитлу, – игушылэ кыпидзэжыгъ Хьалимэт. – Апэрэр, тыхэкужъ тызэрымсым, лэклыб хэгъэгү тызэрэщыпсэурэм кыххэклэу тызхэс арабхэм яхабзэмэ тазэрыпсэурэм пае адыгэхэм тишэн-хабзэхэр агъэпыуты зэрэмышхуштыр, тэри тызэрэлъэккыр къагурылoзэ, лытэныгъэ кытфашлын зэрэфаер ары. Нахь клэклэу къэплон хумэ, тэ, адыгэхэм, тихабзэхэр шагъэзыехэу ежхэм яхабзэхэр ахэм ачлыплэ рагъэуцоныр афэтыдэ зэрэмышхуштыр ары. Джашыгъум тиадыгэ хабзэхэм зэхьоклыныгъэ дахэхэр афэтшлынхэ тлэклышт. Ащ фэшл лoфы зедгъэшли тикъад нахь еджагъэу, нахь гъэсагъэу хэтыдзыгъ. Ащ тызэрышчыгугъырэр джэгум шыреклоклырэ лoфхэм ахэплъэн закъор арэп, публикэ ялэ зэрэхурэм даклоу лэклыб хэгъэгүхэм ашыпсэурэ адыгэхэми тильэпкъ ынапэ дгъэлъэплэным, шэнхэбзэ-зэхэтыклэ дахэхэу дунаим тильэпкъ цлэрыло шызышлыгъэхэр члэтымынэнхэм такъыфилэтынэу, ащклэ пшгъэрылзэу шытхэр кыдгуригъэлонэу ары. А шапхэхэм уарыгуазэзэ, лoфым укъеклолэн зыхьуклэ непэ зиджэгү шыаом хэукъоныгъэ ышлыгъэу, ащ пщыныжъ теплъхъаныр ифэшъуашэу сэ кысщэху.

Хъатикъое ныом ар фызэхэмышхэу ихьаку бэщ зэрымлыгъыр ыгу къеоу кызелом, абдзэхэ лыжъэу

ыпэк1э щытым кыыригъэлъэгъугъ къадэу хадзыгъэми бэш зэрилыгъыр. Ет1анэ зэк1эми зэхэхэу кы1уагъ:

– Боу сыфэраз сэ Хьалимэт дахэм, бэшлагъэу сэ кыысфэмылоштыгъэр кы1уагъ.

К1алэмэ ахэтыгъэх Хьалимэт ыбгъэ инхэр ыгъэсысрэм къэс еж ыгу итео макъэ зэхэзыыхэрэр. Ахэми угу ябгъабгъэ хъуштэп. Адыгэ к1алэхэба! Густырых.

– Сыда шъаом мыхъунэу ышлагъэр, къазэрэк1эклищыгъэр ара? – къэупч1агъ къадыр.

– Хьау, къазэрэк1эклищыгъэр арэп, зиусхъан, – джэуап кытыжыгъ Хьалимэт. – Тызхэсхэм ар зэрямыхабзэм пае а къэщак1эр агъэшлагъоу пхъэтэпэмыхъ аш1ыштыгъэми, ащ фэдэу ащэрэ пшъашъэр мытэрэзэу алъытэщтыгъэми, афэмыхук1э а гъогум ежъхэри техагъэх. Лубнанк1э к1эклэщыныр нахъ рек1ок1ы хъугъэ, пшъашъэм лъатын фаер зэрафимыкъурэм кыыхэк1эу. Адыгэхэм к1эклэщыныр егъэш1эрэ хабзэу тхэлъ. Ар зышлагъэр адыгэ хабзэм дэхыгъэу слон слъэк1ыштэп, зиусхъан, пшъашъэр кызыклэщым адыгагъэм фэшъуашъэу зэрэмыпсэугъэр ары. Ащк1э лъэпкъым ынапэ тырихыгъ, сэри жъалымыгъэ кысыхыгъ.

– А къап1орэр къэушыхъат, – ы1уагъ Айдэмыр. – Тэ тызыфаер хъугъэ-шлагъэр ары нахъ, о ащ узэреплгырэр арэп.

– Зиусхъан, – ы1уагъ Хьалимэт, – адыгэ к1алэм къаык1эклищык1э ышпхъу зыдищэу ишъэогъухэри гъусэ ыш1ыхэу хабзэ. Арэуштэу зык1аш1ырэр къак1эклэщыгъэ пшъашъэм ынапэ тырамыхыным, инамыс къаухъумэным, лъытэныгъэ зэрэфаш1ырэр къагъэлъэгъоным пае. Айнал фэдэу шыпхъу зымылэм шыпхъу зыфеш1ы. Ар Айнал ышлагъэп, зиусхъан. Арышъ, хэти ыжэ къыдахъэрэр ылон ылъэк1ышт. Пшъашъэр агъэпыутын алъэк1ышт.

Мыщ дэжъым Айнал къэгъу1агъ:

– Пшъашъэр къаык1эклэсэщым сэ сизэкъуагъэп, сятэ-шым ыпхъу Сэлимэ сигъусагъ.

Ау Хьалимэт ар къабылык1э ыштагъэп, к1алэм кыпнэ-уцужыгъ:

– Тызхэс арабхэм, – ы1уагъ ащ, яунэкъошхэм япхъу къащэу яхабз. Ар зыдапщэмэ ари лажъэ хэогъахъэ. 1эк1ыб хэгъэгухэм ащыпсэурэ адыгэхэм гъунэ зылытфын фаер адыгэ хабзэм

изакъоп. Тызыхэсхэм тишэнхабзэхэр икъоу зэрамышлэрэм кыыхэк1эу цыхъэ кытфаш1ырэп. К1алэр ятэшым ыдэжъ зихъэрэм, ыш имысэу, пшъашъэм изакъоу зыхъурэм ралолэн икъун кыагъоты. Арышъ, уиунэкъош пшъашъэр зэрэздэпщагъэр дэгъуми, ар икъурэп. Ащк1э лъэпкыим иягъэ ригъэк1ыгъ, зиусхъан, – зыфигъэзагъ Хъалимэт къадым. – Ау лoфыр ащ шыухыгъэ хъурэп, сэри ащк1э жъалымыгъэ кысыхыгъ.

– Сыда ащк1э къап1омэ пш1оигъор? – къэупч1агъ къадыр.

Абдзэхэ лъыжъэу ныомэ апэблагъэу шэнтым тесым ымыгъэш1эгъон ылъэк1ыгъэп зэхихыгъэр, къэтэджи пчэгум кыхъагъ. Лъыжъыр ыпэк1э къэзгъэблыгъэхэр тхъагъэх, джы нэс зэрыгушылагъэхэр аш1уритэкъухъанэу кыащыхъоу. Айдэмыр къэтэджи, шэнтэу зытесыгъэр лъыжъым фигъэк1отагъ, ау т1ысыгъэп. Ащ къадым кыыри1уагъ:

– Хъау, сик1ал, сыт1ысышттэп. Ош фэдэр ары шэнтыр зэпэсыгъэр. Сыд фэдэ зэмани л1ырэ къэралыгъорэ и1. Тэ тизэман зещак1эк1э непэрэ лoфхэр зепщэн плъэк1ышттэп. Къас1омэ сш1оигъор адыгэ хабзэхэр нахъ бай зэрэхъушт ш1ык1эхэр шъо кызэрэжъугъотыгъэхэр ары. Нычхъапэ джэгудом шырек1ок1ыхэрэр хъуштых, ахэр кык1элъык1орэ джэгудоухэм ахахъэхзэ, тижъымэ кытфышанэгъэ адыгэ хабзэхэр укъуагъэ мыхъухэу ахэм хэхъоныгъэ аш1ышт. Тызэрэадыгэр зэрэшъушымыгъупшагъэмк1и нычхъэпэрэ джэгудом адыгабзэ нэмык1ык1э шъузэрэщымыгушылагъэри сэ инэу гуапэ сщыхъугъ, ащ пае «тхъэшъуегъэпсэу» шъос1о.

Ипсальэ кызеухым лъыжъыр зэк1ак1уи, ишэнт тет1ысхъажыгъ, к1алэхэри лэгудытеуагъэх.

Ащ ыуж къадым иупч1э Хъалимэт джэуап кыыритыжыгъ.

– Сэ къэзыщэгъэ к1алэм жъалымыгъэу кысыхыгъэр бэмэ кызырашыхъурэм тетэп, ы1уагъ ащ. – Айнал сигъунэгъу к1ал, тыкызэдэхъугъ, тызэдеджагъ, тызэрэгъэблэгъагъ. Къымыщзэ игухэлъ сызыщегъэгъуазэм пшъашъэр къак1эк1ищыныр къэзгъэк1угъэп. А шэныр хэтынэн фэе адыгэ хабзэмэ ащышъэу зес1ом, Лубнан ц1ыфхэр а гъогум зэрэтэхъэхэрэр кысфилэтыгъ. Егъаш1эм кын кыдэзылэгъурэ ныхэмрэ тыхэмрэ алорэм тыдэхыныр къэзгъэк1угъэп, джыри къэзгъэк1урэп. Ар зызэхесэгъэш1ык1ым ежъ Айнал ыдагъэп,

а кѣшаклѣр тижымѣ кѣытфыщанагѣшѣ, емыклу хѣмылѣзу, члѣтынѣныр имыщыклагѣзу ылауагѣ. Сѣри есложыгѣ кѣязыклѣклищыклѣ хабзѣу ащ пылѣхѣм адѣмыхынѣу, ахѣр ыгѣѣцклѣнѣу гущылѣ пытѣ кѣыситынѣу. Ауыгѣѣцклѣжыгѣѣп. Кѣаслорѣр мыщыпкѣѣмѣ, мары ежѣ Айнал щытышѣ кѣерѣлу кѣысылуагѣѣр.

Джѣгум кѣеклолагѣѣхѣр Айнал езѣрѣгѣѣплѣыгѣѣхѣ. Ышѣхѣѣ еуфѣхыгѣѣу ар щытыгѣ. Зи кѣымыло зѣхѣум, Хѣалимѣт игущылѣ кѣыпидзѣжыгѣѣ:

– Адыгѣхѣм тизѣкѣошыныгѣѣ нахѣ зиушѣѣомбѣгѣунымклѣ зишлуагѣѣ кѣеклошт хабзѣу тижымѣ кѣытфыщанагѣѣр бѣ, ахѣм зѣу ащыщ зын кѣымылѣфыгѣѣхѣр зѣш-зѣшыпхѣухѣу хѣунхѣр, ахѣрѣт шыпхѣур. Джѣ щыублагѣѣу тхѣ сѣло ахѣрѣт шыпхѣѣу усилѣнѣу кѣысылуагѣ Айнал. Ар кѣыушыхѣатын ылѣѣклѣшт шѣѣодаклоу Айнал клѣгѣугѣѣм.

– Тхѣ сѣло Айнал ар сапашѣхѣѣ зѣрѣщилуагѣѣмклѣ,– зи емыупчлѣыгѣѣми шѣѣодаклор кѣѣгулагѣ.

– Ар шѣыпкѣѣ, еуцолѣжыгѣѣ Айнали.

– Сѣри ащ сыкѣѣзѣгыгѣѣ, – ылауагѣ Хѣалимѣт. – Ахѣрѣт шыпхѣур зѣрѣзеклон фаѣм тетѣу сыпсѣугѣѣ, зыми сыримыгѣѣблѣгѣагѣѣу, сыригѣѣблѣгѣѣнѣуи зѣримыщаклагѣѣм паѣ сѣр-сѣрѣу Айнал инысѣѣ джѣгу сыкѣѣклуагѣѣ, адырѣмѣ ашлѣрѣри сшлагѣѣ, нысѣ лѣаплѣм фѣшлапхѣѣр фѣшлагѣѣ. Насыпышло, бѣгѣашлѣ хѣунѣу, кѣызѣрыхѣѣгѣѣ унѣм лѣѣпѣмафѣ кѣыриханѣу сыфѣлѣѣлуагѣѣ. Ары шѣхѣѣѣм, зиусхѣан, Айнал ахѣрѣт шыпхѣум зѣрѣдѣзеклохѣрѣм фѣдѣу кѣыздѣзеклуагѣѣп...

– Сыда ауштѣу зыклаплорѣр, сшыпхѣу лѣаплѣ? – Хѣалимѣт кѣылоштыр кѣымыухызѣ кѣѣупчлагѣѣ Айнал.

– Зыкласлорѣр, Айнал, – ылугѣ Хѣалимѣт, – пшѣашѣѣр кѣаклѣклѣпщынѣу узѣжѣѣм зѣклѣмѣ апѣу сѣ макѣѣ кѣысѣбгѣѣлун фѣягѣѣзѣ, уиунѣкѣѣош пшѣашѣѣр гѣусѣ пшлѣыгѣѣ. Уинысѣѣ ахѣрѣт шыпхѣур хѣмытыщтымѣ, ар ахѣрѣт шыпхѣѣу зѣрѣуилѣр тыда кѣызыщыушыхѣатыщтыр? Уигущылѣ пшлѣрѣмклѣ кѣѣмыгѣѣшѣыпкѣѣжыщтымѣ сыда уасѣуилѣр? Ашт тетѣу ахѣрѣт шыпхѣум удѣзеклоныр жѣалымыгѣѣѣба, зиусхѣан? – кѣадым, зыфигѣѣзи, еупчлѣыгѣѣ Хѣалимѣт. – Тижымѣ кѣытфыщанѣгѣѣ шѣн-хѣбзѣ дахѣхѣр тицлѣыф ѣджагѣѣхѣм, гѣѣсагѣѣхѣм кѣамыухѣумѣхѣмѣ, сыдѣуштѣу тилѣѣпкѣѣ зыкѣишлѣжыщта,

шэн-хэбзэ дахэхэу члэтынагъэхэр къэдгъотыжыщта? Ахърэт шыпхъум, хэтынкли фит, зыкли тэ уасэ фэтымышлымэ, хэта фэзышлыщтыр?

Айнал нэ фабэклэ Хьалимэт еплъыгъ. Бэ ыгу зэрихъыкырэр пшлэнэу ылушлэхэр хьублаблэхэу тлэкырэ зыщэт нэуж кыыригъэжыагъ:

– Сыда, Хьалимэт...

– А сияхърэт къош лъапl, – Айнал кыырищэжыагъэр кыыримыгъалоу къэгулагъ Хьалимэт. – Хьущтыр хьугъахэ, ащ джы тырэгущылэжыкlэ кыкlыжыын щылэп. Ау сэ нычхьапэ дао кыыклэсшырэр тэ тызэрэхэукъуагъэм фэдэу нэмыкlхэр хэмыукъоным пае. Адыгэхэм шэн-хабзэу тхэлъхэр гущылэ къодыеу щымытэу зэкlэм дгъэцкlэжыным пае. Тилъэпкъ зыкышлэжынымкlэ, дахэкlэ дунаир кыыттезгъэгущылэгъэ шэн-хэбзэ дэгъухэу тхэлъыгъэхэу члэтынагъэхэм ащыщхэр къэдгъотыжыынхэмкlэ ишлуагъэ къэкlонэу сеплъыти ары. Хэукъоныгъэ горэ сшыгъэмэ, Айнал, кыысфэгъэгъу, шъори джэгум къекlоллагъэхэри ары, ау гукъаоу силэр къэслогъахэшъ, ащ щысэхы. Ахърэт шыпхъу хьалэлэу, гукlэгъоу сыпфыщытынэу гущылэ пытэ осэты. Псэогъу кыыпфэхъугъэ нысэ дахэм удэтхэжыынэу сыпфэлъало.

– Сэри, Хьалимэт, ащ фэдэ хэукъоныгъэ нэужым сымышлынэу, ахърэт шыпхъум зэрифэшъуашэу сыпфэшъ-ыпкъэнэу гущылэ кыыосэты. Кыысфэгъэгъу угу зэрэхэз-гъэкlыгъэр, нычхьапэрэ джэгум дао кыыщыпшлын фаеу чlыплэ узэризгъэуцагъэр. Сихэукъоныгъэ джэгум къекlолl-гъэ пстэуми щысэ афэхъунэу сэгугъэ.

Ащ джэгу даом ыпашъхэ зэдэоныр щаухыгъ, ау Айнал ынэ тыримыхэу Хьалимэт зэреплъыщтыгъэр хьатикъое ныом кыыгурылуагъэп.

Литературнэу зэзгъэфагъэр

Пэнэшъу Сэфэр.

Гъэз. АМ», 28.06.1996

СИНЫБДЖЭГЪУ ЗГЪЭУНАГЪА, ХЪАУМЭ ЗГЪЭУНЭХЪУГЪА?

Рассказ

Бэмэ яклас загъэфилософынэу. Сэри ахэмэ афэдэу зызгъэфилософэу сыфежьэшъ, чыжьащэу сыхахъэ, сыкъызэрэхэклыжьыщтыр сымышлэу сыкъэнэ. Ау ащи сырымыпагэу щытэп. Шъыпкъэ, куушэу сызыхахъэрэм хэклыплэ сымыгъотэу сызэрэханэрэр нэмыклымэ язгъэшлэнэу сыфаеп, игугъу афэсшырэп. Шыкур, ямылатэмэ, гум ихыклырэр адрэмэ ашлэнэу зэрэщымытыр. Армырымэ, тыгъуасэ Динэзысэлъэгъумсыгуихыклыгъэркъышлэгъагъэмэ, философыныгъэр егъаши сыгу къэмыклыжьынынэу сишлыни.

Динэу джы плъэгъурэр тыгъуасэ пшлэщтыгъэм зыкли фэдэжьэп. Непэ ар плъэгъумэ гъогуубэ машинэм фэогъадэ, ыпхэкI ин зэрэфэхышъурэр къыбгурымылоу огъэшлагъо, ынэгущо зэрэпщэрыщэм кыхэкIэу ынэхэр кыхэщыжьхэрэп, Индием е Сомали ис тхэамыклэмэ ашхын фэагъэр зэкIэ ежь ыныбэ рилъхъагъэу къыпщэхъу. Ар джы зыслъэгъурэм, сифилософии мыхъугъэмэ, Мумен къехъулэн ылъэкIыщтыгъэр, сшлагъэрсымышлагъэмэ зэрэмыхуштыгъэр къыбгурылощт. Сишъэогъу псыгъо тхэамыклэм, янэ нэмыкI имылау изакъоу къэнагъэм чыепырхъ еоу щылызэ а гъогуубэ машинэшхор теуклорэегъагъэмэ, къехъулэщтыгъэр къыбгурэлау, хъаумэ, тикъуаджэу Инэм щыщ Мухъарэ илаукIэу, къыбгурэмылау? «Ы?!» плоу узэтемын. Мумен тхэамыклэр а бзылъфыгъэшхоу джы зызфэмыхыжьырэм щысымыухъумэгъагъэмэ, джы сыд ащ къехъулэщтыгъэу о къыпшлэштырэр. Уегупшысагъа ащ? Умыушгъэфэу занклэу къало, тара нахъ тэрэзыр, Мумен клэлэ псыгъо тхэамыклэм ынэхэр къыфызэкIэмыхэу «къэсщэщт» ылуи зежьэм, зэрэзгъэохъугъэр ара, хъаумэ «къэпщэщтымэ къащэ, Тхъэм Бытырбыф уехъ» слоу ышлоигъор зэрэсымыгъэшлагъэр ара?

Сэшлэ апэу къысфэплэтыщтыр. Къэплощт Мумен къыщэнэу зежьэм, Динэ джы зытетым фэмыдагъэу. Ащклэ къыбдесэгъаштэ, а лъэхъаным ар джы фэдэу зыфэмыхыжьэу пщэрыгъэп, уплэпIыгъэшхоштыгъэп. А лъэхъаным Динэ джы зэрэхъугъэм фэдэ хъунэу ныбжьы пшлэныеп, ыпкъэ зэкIужэу

пшъашъэ ищыгъэщтыгъ. Ау къэшлэгъуае а пчэнэ псыгъом пхэкI иныр зэрэзрихъэшъуштыгъэр! Хабзэ иным цIыклур ыхъэу, ау цIыклум сидэуштыгъэу иныр зэрихъэшъуштыгъа?

Хэта хульфыгъэу бзыльфыгъэр щысэу зымылэгъугъэр? ЗэкIэм алыгъугъ. Армэ сыда тичылэ клалэхэр Динэ зэрэтIысышт шIыклэм ежэху, анэхэр кыхъудэдыклэу зыкIыпыплыхъэщтыгъэхэр? КъэпIощтыр сэшIэ: ылъакъохэр зэтыридзэштхэш ары. Ар шлагъоп ныла, сэри сызытIысырэм слъакъохэр зэтесыдзэху мэхуба! Сыда ащ мыхъунэу хэлъыр? Пшъашъэм ыкуитIумэ азыфагу тхьакIумкIыхъэ е баджэ къыдэхъушъутынэу къащыхъуштыгъа? Хъау. АшIэщтыгъ Динэ ылъэкъуитIу зызэтридзэрэм клэлэгур къыгъэбырысырэу ыко фыжыбзэхэр, егъашIи тыгъэ атемыпсагъэ фэдэу осым яхыщырхэр къызэрэчIэщытхэр. Ащ фэшI нэмыкI пшъашъэ щымылэжъ фэдэу, псэлыхъон университет макIоху къыппшагъэхуо, тичылэ клалэхэр Динэ дэжъ кIощтыгъэх.

Шъыпкъэр къэслон, шъудэн-шъумэдэныр шъо шъуиIоф, ау ар къекIурэп. ЕтIани анахъэу ар зэмыпэсыштыгъэр Мумен ары. Узфаер ащ еIуалI, уфаемэ зэрэшхъэкъуири къало, сыда къызкIэмылоштыри, ушэщына Мумен? Хъау, сэшIэ сэ Тхъэм нэмыкI узэрэщымыщынэрэр, Тхъэми нахъбэрэмкIэ ушчыщынэрэп, Мумен ушчыщынэна, ау зыщымыгъэгъушпш зэрэсиныбджэгъур. Сишъэогъу зызэришIыгъэм фэдэу зишIынэу тефа? Динэ нэмыкI пшъашъэ щымылэжъ фэдэу зэрэпыуцIэрэягъэр къекIуа? Сэ сишIошIыклэ, къекIурэп, ау кIэлэ делэм, пшъашъэм делэ ехъулагъэм ар сидэуштыгъэу гурыбгъэлощт?

А лIыбланэр къохъэпIэ лъэныкъомкIэ гъэзэгъэ тикъэлапчъэ къылухы, къыдахъэмэ дафыштым фэдэу чыжъэу щытэу къэджагъ: «Сэлым, Сэлым». Зыгорэ къызыджэкIэ зэрэху хабзэу, тиунэ исхэр зэкIэ икIыгъ. Сяни тхъуеоныр зэпигъэуи унэм икIыгъ. ЗэкIэм зэдырагъаштэу Мумен ралуагъ: «Къеблагъэба!» КIо, ар адыгэ хабзэш ары нахъ, сыда Мумен къеблагъэкIи къемыблагъэкIи уасэу иIэр? КъэпIощтыр сэшIэ, уиныбджэгъуш ары пIощт. Шъыпкъэ, Мумен синыбджэгъу, ау ащ имэхъанэ тикъуаджэ дэс клэлэжъмэ тэрэзэу зэхашIыкIурэп. КъашIошIырэр Мумен университетым зэрэщеджагъэм, диплом къыратыгъэу, IэнатIэу зылуштыр озыр

1энат1эм фэдэу зэралгытэрэм апае сэгъэныбджэгъоу ары. Сэ ч1ыгулэжъак1оу сызэрэщытым пае кысапэсырэп Мумен, ащ сызэрэк1ыгъур, сызэригъэныбджэгъурэр агу кырефы, ащ сыкълэ1этэу ары а1орэр. Ау сыдым аригъэш1эн, сэ яс1огъахэп, сэры мыхъугъэмэ, Мумен зэрэунэхъуштыгъэр.

Ары, Мумен «Сэлым» ы1уи кыызэджэм, тиунэ исыр зэк1э зек1ым, «къеблагъ» а1уи зыпэгъок1хэм, сэри сик1ыгъагъ. Сэ сызальэгъум адрэхэм унэм агъэзэжыгъ, Муменрэ сэрырэ тыкыызэфэнагъ. Зи зэтымы1оу хъамэщышъом ылъэныкьо зыдгъэзагъ. Къэхалъэм тыблэк1ы зэхъум, к1о еплъ ар зэрэщытым, кыси1уагъ: «Сэлым, а 1офыр нычхъапэ тухын фае». Дунаир къэумэзэхыштыгъ, къоджэ л1ыжъхэр, нэмазшып1эр аш1ухэхъажышт п1онэу, елъэк1онхэзэ, гу1энк1э мэщытым к1ощтыгъэх. Тухын фэе 1офыр кыызгурымы1оу сеупч1ыгъ:

– Сыд 1офа?

– Дин ары. Сезэгъыгъах, къэсщэн фае. Къак1эк1эк1ынэу сыкыгъэгугъагъ,- ы1уагъ Мумен.

Сэ пц1ыр сиджагъу. «Къак1эк1эк1ынэу сыкыгъэгугъагъ!» Къызхэк1ырэри сымыш1эу а гущылэхэр сыгу кыхъуагъэх. Нахыбэрэмк1э Муменрэ сэрырэ тызэгъусэу Динэ джэ псэлыхъо тык1ощтыгъ. Пшъэшъэ тхъагъэпц1ыр, ышъхъэ садэжъ кышцэимэ, кысэнк1аозэ, Мумен дэгущылэштыгъ. Джы ар тауштэу сиынбджэгъу кыдэк1онэу хъугъа? Нэмык1 пшъашъэхэр зэк1э щигъэзыехи, сыда Мумен Динэ кызк1ыхыхыгъэр, зэрэдахэм пая? Бзылъфыгъэ мыдахэ щы1а? Сэщ фэдэ акъылыш1ом, философ шъыпкъэм уеупч1ымэ кыуи1ощтыр бзылъфыгъэхэр зэк1э зэфэдэхэу ары. Ахэр о зэрэплъэгъух. Дэхагъэ горэ зыхэмыл1ы щылэп. Ет1ани хэтырэ хульфыгъэ дэк1уагъэми зэфэш1у мэхъух. Гущылэм пае, Францием щыщ бзылъфыгъэр Инджылызым е Германием щыщ хульфыгъэ дэк1уагъэми, ежъ илъэпкъэгъу шхъагъусэ фэхъугъэмэ къехъул1эщтыгъэр ары къехъул1эрэр, зэдыщылэх, зэдэпсэх, к1алэхэркъыфэхъух. Ауштэузыщытык1эсыдаМумен, нэмык1 ымыгъотыштыгъэ фэдэу, Динэ кызк1ахыхыгъэр? Ет1ани хэта ар зыфаер къахыхынэу фит зыш1ыгъэр?

Мыдэ о пхэнджык1э укысэмыплъ, Динэ сэ сыпынэц1ыхъэщтыгъэу, ш1у слъэгъугъэу, ащ пае Мумен

ар кышцэнэу зыфежым 1эклэсу1эягъэу зы1орэмэ зыдымыгъэхых. Мумен кышцэнэу ыгу кыхьэгъагъэп Динэ дэжь сэри сиклоу кызысэублэм. Тикъоджэ клалэхэр зэк1э ащ дэжь к1охэу кызаублэм, сыд сш1эни, чэт унэзагъэм фэдэу унэ дэпкымэ сяутэклэу урамым сизакъоу ситетыныгъа, сэри пшъашгъэм дэжь садихагъ. Ыльэкъуит1у кызытэыридриди тапашгъхэ кызытэ1ысхэм, ыко фыжыхэу кыч1эщыгъэхэм саушхуухагъэми, сшъхьэрэзгъээзк1ыгъ. Ауащзихэмыль фэдэу Динэ рэхъатэу шыс зэхъум, сынэ иск1ыжыныя, ежь ш1одахэу зыкьегъэлъагъомэ сыд сш1эни, нэужым сэри сесэжыгъ, адрэ клалэмэ афэдэу ыко фыжыхэу кыч1эщхэрэм сыфыряплъэк1эу къэсыублагъ. Сыфэягъэп мы ч1ыгулэжъа1ом дэхагъэр ыш1эрэп язгъэ1онэу. Сыл1ыба! Сыушъэфынэп, сехъопсагъ ык1и сенэц1ыгъ, ау кызыхэсымыгъэщымэ сш1оигъоу сызфэсакъыжыштыгъ. Ар пшъашгъэм кыздимыш1агъэу слорэп, ау а лъэпкыр боу мэхъаджэ. Шыгъын имы1эк1э Динэ джэнэ клак1о кызышилъэщтыгъэу кыппцэхъумэ удел, ыкохэр кызыфыч1игъэщырэми, зыкызыэригъэдахэми ахэльыр къэш1эгъаеп, клэлэк1э густырхэр кызыэригъэхъопсэнхэм, шъоупсым бжъэхэр зэрэпч1ыхэу клалэхэр кызыэришцэл1энхэм пае. Ащ ихъытыу ифэрэр мэк1агъэп. Сэри ащ дэжь сыкык1ыжъэу тиунэ сыкызык1ожьырэм, п1эм сызе-к1ужьырэм джы кысфэмы1отэжышцт пк1ыхъэхэр слъэгъуштыгъэх. Адыгэхэм яклас шым ешэсынхэр. Ау Динэ зэрэшъхамылытэжыыр Мумен пымыхъэзи сш1эщтыгъ.

Пчыхъэ горэм тызэрэгъэгущы1эзэ адыгэ лъэпкым нахь лъэш шымы1эу кызысэ1ом, хъахъай ригъалоу, зэтеутэу мэкъэ лъэшк1э Динэ къэщхыгъ, сигъэук1ытэжыгъ. Ащ нахь 1эдэб зыхэмыль бзылъфыгъэр сызиджагъо псэогъу фэхъу. Ащ кышцыуцугъэми уеззгъыни, адыгэхэр ипхъэтэпэмыхъэу къэгущы1агъ. Ащ фэдэм ралорэр сэ къэсымы1ожьыми, шъори шъош1э. Ащужпчыхъэ заулэ теш1агъэу, сэ кыси1орэм фэдэу, клалэу шысымэ ари1уагъ: «Пшъашгъэр ежь нахь нахь еджагъэм дак1ок1и фэ1уагъэ шы1эп, л1ыр унагъом ышъхъэу зэрэщытым пае, ау бзылъфыгъэр л1ым нахь еджагъэу, нахь акъылыш1о зыхъук1э, унагъо ыш1эщтэп, унагъом рэхъатыгъо илъышцтэп. Чэтыр атакъэп ныла!» А ч1ыплэм сыкыушгъа1угъэу ары зэрэслъытагъэр, сишъэогъу кыдэк1ошцтэу къэзы1огъэ

пшъашъэр стхъалэнклэ сшлагъэмэ... Ау пшъэшъэ мыгъасэхэр птхъалэнэу уфежьэмэ, клалэмэ къашъэжьын зэрамыгъотыштым, язакъоу кызырэынэштхэм сыкызыэтрилэжагъ. Хъульфыгъэмэ язакъомэ клалэхэр тыдэ кыиклышта? Клалэхэр къэмыхъухэмэ шылэныгъэр хэты лыгъэклотэшт? Ащыгъум дунаим иклодыжыгъо къэсышт. Хъау, ахэмэ сямыгупшысагъэкли пшъашъэр жэмылан, мыгъасэ сэлэклэ сэ ситхъалэныеп, сыадыгэлба бзыльфыгъэм сешъхъашыклоу, етлани зыгорэм ипшъэшъэ мыгъасэ сэ сыд силоф хэлъ, ау а пчыхъэм нэ лаеклэ уеплыгъа плэмэ, сыушъэфынэп, сеплыгъ.

– Адэ зи къаплорэп? – Мумен кызыэгущылэр ары зыкызысшлэжыгъэр, сызэгупшысэщтыгъэр зызэпыугъэр. – Уфэмычэфым фэд кыослуагъэм.

Сыкъишлагъ. Есложын кысфэмыгъотэу къэхалъэм тыблэклыгъ. Нэужым зызгъэфилософызэ Мумен еслуагъ:

– Тызэрэзшъэогъум пае, уигухэлъ зэрэсшломыушъэфыгъэм пае, шлу кыбдэхъумэ зэрэсшлоигъом пае лофым сызэрэплъырэр члэсымыукъуащэу занклэу кыослон. Шъыпкъэ, ош фэдэу сэ сэджегъап, о пшлэрэм фэдиз сымышлэнкли мэхъу. Ау шылэныгъэм сэри зыгорэхэр сигъэшлагъэх. А пшъашъэу зигугъу кысфэпшылыгъэр о шъуз пфэхъуштэп. Арышъ, укысэдэлущтымэ, сэ Динэ ыуж уизгъэклышт, ушлонагъа а зы нэбгырэм, пшъашъэу шылэр бэдэд.

Зэхихыгъэр Мумен ыгу зэрэримыхыгъэр къэшлэгъоягъэп, зэклэм кызыэтеуцуагъ, кысиложын кысфэмыгъотэу кысэплъэу къэуцугъ. Мэзахэти ынэгу сыклэплъэнэу хъугъэп, ау къэшлэгъоягъэп ышъо зэрэзоэклыгъэр. Зи кымылоу кыгъэм фэдэу тлэклурэ шыти къэупчлагъ:

– Сыда ауштэу озгъалорэр?

А упчлэм сыфэмыхъазырыгъэми, ащ фэдэ члыплэ сызыхъэрэм Тхъэмбзэчанкысеты. Джэуапэуестыжыштымклэ Тхъэм охый кысфигъэклауагъэ, ащ кысыригъэлауагъэ фэдэу зэклэм сшъхъэ къеуагъ.

– Зыкли Динэ кыопэсыгъэпышъ, бзыльфыгъэ шъхъэмылгытэжышъ, лэдэб хэлъэпышъ ары, – слуагъ.

Хъамэщышъом тыкызызэсыжыым Мумен згокыжыгъ, мамунэ цыклур кызырэшъорэм фэдэу мо еджэгъэшхоу

зыфалорэр пк1этэ-лътэтээ ежъагъ, сэ сыримыгъусэу Динэ дэжъ изакъоу к1уагъэ, сигугъу фимыш1ынэу Тхъэ кысфилуи.

Ащ ыуж Мумен садэжъ бэрэ кьэк1ожьыгъэп, тизэныбджэгъуныгъэ ащ щытыухыгъ, чылэми хъатэу кьыдэхъажьыщтыгъэп. Къызхихыгъэри сымыш1эу шэн 1аехэри кыхафэхэ хъугъэу нэужым кьэбар зэхэсхыжьыгъэ. Ешъуак1о хъугъэу, ылъакъохэр ерагъэу зэблидзыхэу Дамаскэ иурамхэм бэрэ атыральягъоу ары алоштыгъэр. Ц1ыфыр зэ гъогу пхэндж зытехъэрэм кьегъэгъзэжьыгъуай, нахъ чыжъэу хахъэу хабзэ. Къуалъхъэ кьалихыгъэу агъэунэфи илофш1ап1э кьылуагъэк1ыгъ. Ешъуак1ом, 1офш1эн зимы1эм, ыгъотырэ ахъщэ т1эк1ур изышъужьырэм хэт кьыдэк1они, шъхъэгъусэ имы1эу кьэнагъ.

Дини унагъо и1энэу инасып кыхыжьыгъэп, шапсыгъэ к1алэ горэм дак1уи шъхъаеи, бэрэ к1ымыгъугъэу кыик1ыжьыгъ. Нэужым псэогъу фэхъуни ыгъотыжьыгъэп. Джа ыпэк1э кьызэрэс1уагъэу, гъогуубэ машинэ фэдэу зыфэмыхыжъэу пщэрышхоу, «1офыш1э сэк1о, сыкьэк1ожьы» ылоу гъогум кьытенагъ.

Упч1э зыфэзгъэуцужъэу бэрэ кыхыэк1ы: Мумен ш1у ылъэгъугъэ пшъашъэр кьезгъэщагъэмэ нахыш1угъа, хъаумэ сш1агъэр нахъ тэрэза? Синыбджэгъу згъэунагъа, хъаумэ згъэунэхъугъа? Ащ пэпчъ зысыухыижъэу, сифилософиек1э синыбджэгъу сиш1уагъэ езгъэк1ыгъэу, Мумен джы кьогъу ц1ык1оу, ащ елгытыгъэмэ Динэ домбаим зэрэфэдэм пае л1ыр чыезэ ымыш1ахэу теук1ораемэ ып1ыт1ыщтыгъэу, сш1агъэр тэрэзэу зэс1ожьыгъэми, ет1ани кьэсш1эн слъэк1ырэп а нэбгырит1ум яз слъэгъурэм кьэс сыгу зык1элъэпэрапэрэр, Мумен кьехъуллагъэр чэщи мафи зыщызгъэгъупшэн зык1эсымылъэк1ырэр. Ащ иджэуап хэт кьыситын?

Литературнэу зэзгъэфэгъэр

Пэнэшгъу Сэфэр.

Гъэз. «АМ», 3.10.1996

СЫКІЭХЪАЖЫГЪЭП

Рассказ

Уадыгэу, уизакъоу, Рим дэсымэ ащыщи умышлэ зыхьуклэ, сыд фэдизрэ къэпклухагъэми укызэкълэжыщтыр зы чыплэ – республикэ ярдэр ары. Сыда пломэ, моу угу зыгъэрэхъатын джэуап тэрэз щылэп. Пшлэшъ мыхьурэмэ Италием клори, ащ иурам шъхьалэ атакъэ фэдэу зыгъэхьутатэу теуцу, Италием щыщ бзыльфыгъэ дахэ горэм (уфаемэ тлу шъыпкыи) епсэлъыхьу, дискотекэм члащэри адыгэ къэшъуаклэ егъашл. Уадыгэба сэлэ! Етлани ипшъугъэм уныбэ кызыгъэпщырэм, уиджыбэ зэрэуунэклыгъэри кызыппшлэжырэ нэужым тыда уздэкълэщтыр? Къалэ, тыда? Нафэба – республикэ ярдэр ары.

Илъэс зауэлэ узэкълэбжэмэ, Бейрут сыкыкыжызызэ мэфэ заулэрэ Рим сыдэсынэу исхьухагъ. Уишъуз пкымыгъоу, уиклалэхэми уамылъэгъоу, ори уныбжэ хэмыклотагъэу, ахьщэри хъоу уиджыбэ илъэу Италием уисыныр дэгъуба! Сэри ары сызэрэплъыгъэр. Етлани уадыгэ зыхьуклэ! Италием ибзыльфыгъэхэр гуфабэх, пкышлэх, дахэх...

Ахэрлэшлы-лэшлоугуклэзыдэслыгъыхэу Рим сыдэбыбагъ, ау италиябзэр Тхэм егъэкълэ, хэт сыдэгущылагъэми, ышъхэ ыгъэсысызэ кысэбгъуклэ нахь, адыгэ пелыуаныр зыфаер къэзышлэн къахэклырэп. Етлани къэлогъэн фаер бзыльфыгъэхэр зэрэзэфэдэхэр ары. Ахэр адыгэ бзыльфыгъэхэм зыкли афэдахэхэп. Адыгэ бзыльфыгъэм апэрэ лъэгъугъом угу илбыр къешлэшъ, кыупэсыщтыр рехъухэ, ащ тетэуи мэлсэу. Пшлэшъ гъэхьу, сиблагъэ, италие бзыльфыгъэр зыкли ащ фэдахэп. Апэу шлулъэгъу узым о узэрэщыштэрэм нахь лъэшыхэу ежэ щэщынэ, етлани о уадыгэ пелыуанмэ, уллы пхъашэмэ Италием исхэм сыд пфашлэна? Хэта ащклэ о умакъэ Италием нэс зыгъэлущтыр?

Апэрэ мафэм зи кыздэмышьугъэми, ятлонэрэ мафэм кыздэхъуным сыщыгугъэу республикэ ярдэм сыкыуагъ, псыутхэм пэблагъэу сытлысыгъ. А чыплэм сыгу ихьыкыгъэр къэпфэслотагъэмэ, нартымэ уагъэсагъэми узэгоутыныгъи. Клэ ар блэкыгъэ лэф. Псым саклыб фэзгъази, тхъагъом зэрихьэрэм фэдэу сыгу кыхагъэр кыздэхъунэу Тхэм

сельэлүи, ахьщэ жьгъэхэр делэ-делэу псым хэсэдзагъэх. Сынитлү сыуплэцлагъэ. А чыплэм зэсложьыгъэ; «Аенасын, джы сипсэогъурэ сиклалэхэмрэ сигъусагъэхэмэ, мыхъуми сызыщыхъан згъотыщтыгъ!». Сынэ кызызэклэсэхыжым бзыльфыгъитлү спэблагъэу кьэтлысыгъэу слъэгъугъэ. Арапыбзэклэ гущылэщтыгъэх. Сазыклэдэлуклым кызгурылауагъ сэщ фэдэу зэрэегъэзыгъэ тхыамыклэхэр. Абзэ ышлэу лэгъо-благъом щымылэу зэрэгугъэхэрэм дихыхыгъэхэу ягукъанэ аушгъэфыщтыгъэп. Алощтыгъ: «Сыдэу мы Рим зэжъуа, сыдэу гуфэбагъэ дэмылга, хульфыгъэхэри нэшъуха!». Садэжыкли загъорэ кьаплэщтыгъэх, сащэфыщтым фэдэу кыспыплыхъэщтыгъэх, Якъэгущылаклэклэ Ирак зэрэщыщхэр кьэсшлагъ. Тэ, адыгэ хульфыгъэхэм, дунаим тет лымэ такъызэрэхэщырэр (ар тишъофымэ ащыщ) бзыльфыгъэр сыд фэдэу фэпагъэми, зэплээгъуклэ ыгъэбылгырэр зэклэ тэлэгъу, зытет дэдэри кьэтэшлэ. Адэ, тыадыгэлба! Армырымэ, сыда адыгэр адыгэ язгъэлощтыр! Тынэхэр лазер радарым фэдэу пхырыплэу тэху бзыльфыгъэ зытлэгъурэм. Кло, тызэрэадыгэм пае тлэгъурэм игугъу тшырэп. Ау джы ащ игугъу кьэсымышлымэ мыхъунэу хъугъэ. Сыда? Италиер адыгэ хэгъогъ, ащ шэн-хабзэу илхэр нэмыкых, арышъ, щышлын щылэп. Етлани адыгэмэ ашлэн фаеба ялэпкъэгъу араб бзыльфыгъэхэм анапэ зэрэтыримыхыгъэр. Тибыракъхэр тыдрэ уашъуи щыдгъэбыбатэхэми нахъ зыдгъэпэгэнба!

Зы бзыльфыгъэр псыгъо кыхъагъ, ышъхъаци шлуцлэу, ынэхэри инхэу, ылушлэхэри шлуцлашъоу, ащ диштэрэ лупшлэгъалэклэ лугъэлыкыхъэхэу, ыпчанэ, хъамцый бгэнэ зэпыпхыкыхъэр угу кыгъэклэу, псыгъуабзэу, ыбгъэ мынмыцлыкыхъэми щыгъынэу щыгъыр къафызэкыхъэу, дэгъоу иплээгъукыхъэу, ухульфыгъэмэ уехъопсэнэу тегъэпсыхъагъ, шыбз ныбжьыклэ мыгъасэм, емлычым фэдагъ. Адыгэ щыла шыр имыкласэу! Зэклэм сыналэ тесыдзагъ.

Адрэ бзыльфыгъэр мыдрэм фэдагъэп. Ыныбжьыкли ар нахъыжыгъ. Илоклэ-шыклэхэмклэ лы зэрилэр гъуащэщтыгъэп. Бзыльфыгъэ къуапцлэу, пщэр хъазырэу щытыгъ, лэагъэп, ау пшъашъэр бэклэ нахъ дэхагъ, ар щытэу лы зилэр кыхыхыныр зыгу кыхыанэу хульфыгъэмэ къахэкыхъыщтыр маклэ.

– Мэфитлү хьугъэшъ Рим тызыдэсыр, Самерэ, ыналэ кьытыридзэнэу хьульфыгъэ тапэ кьифагъэп, – ылаугъ бзыльфыгъэ нахьыжъым.

АщкӀэ кӀэсшӀагъ пшъашъэм Самерэ зэрицӀэр. Ау лӀы зилэ бзыльфыгъэм ауштӀэу зэрилаугъэр емыкӀу фӀэслъэгъугъ.

– Хьульфыгъэу Рим дӀэхэр нӀшъух пӀаугъэба, Радия, – ылаугъ щхьызэ пшъашъэм.

АщкӀэ бзыльфыгъэ нахьыжъым ыцӀэ сшӀагъэ.

Къалаугъэр кьызгурымылаугъэ фӀэдэу, сьзӀэплъэкӀи инджылызыбзӀкӀэ сьаупчӀыгъ:

– Мы шъузэрыгущӀӀэрэр сыдыбз?

ЗӀплъыжъхи лущхьыпцӀыкӀыгъэх. Бзыльфыгъэ дахэм джӀэуап кьытыжъыгъ:

– Индиябзэмэ ащыщ.

– Ащыгъум шъори шъуиндие лъӀэпкъыба?

– Ары, ау тиунагъохэмкӀэ Ирак тыщӀэпсэу, ылаугъ Радия.

ПцӀы зэраусырэр сӀркӀэ нӀфагъэ, ау ащ сыпылтыгъэп, Индием щыщхӀэки, Ирак щӀэпсӀэхӀэки сӀркӀэ тӀури зыгъэ.

Сэ арапыбзэ зӀрӀсшӀӀэрэр сыдым аригъӀшӀӀэни, яшъӀэфи нафӀэ кӀӀэхугъ. Пшъэшъэ дахӀэу сыгу рихьыгъэм ежъыри сыкьыхихыгъ. Щхьызэ ащ игъусэ рӀлаугъ:

– Сэ сибзыу кӀэсыубытыгъ.

Радия ащ хилухагъэ щыӀӀӀ, ау зӀримыгуапӀэр иӀуплӀӀэ кьыхӀщыгъ. Ари бзыльфыгъэ шӀӀӀ, анахь зӀныбджӀэгъушӀлӀх пӀаугъэми, ежъ кьыдӀмыхъугъэр игъусэ кьыдӀхъу шӀошӀымӀэ, хьагъу-шъугъугъэр ыгу кьимыхъанӀэу бзыльфыгъӀэхэм кӀахӀӀырӀэр макӀӀ. СыкьызӀрӀщамыгъӀзыештыр сшӀошъ кьызӀхъум, сӀри зыкьӀзгъӀнӀэутхагъ.

– НекӀоӀ кафем, зыгорӀэ кьыщызылутлӀхъан, зыгорӀэми техъупӀӀӀ, – сӀлаугъэ.

КъырамыгъӀкӀу фӀэдэу зыкӀашӀыгъ, ау сӀэ сыкьӀэтӀджи сызежъэм пшъэшъэ дахӀэри кьыздежъагъ. Радия гъусэ кьытфӀэхъугъ.

– О тыдӀэ узщыщыр? – кьысӀэупчӀыгъ Самерэ.

– Сьадыгъ, – сӀлаугъэ.

Ащ фӀэдӀэ цӀыф лъӀӀӀ кьымышӀӀӀэу кьычӀӀӀыгъ. КьысӀэупчӀыгъ:

– Сьада адыгӀэр, тыдӀэрӀэ хӀгъӀӀэгуа ар зӀрысыр?

– Кавказ лъэпкъымэ сашыщ.

Ар зэхихыгъэу ылаугъ, джыри къысэупчлэгъ:

– Адэ сыда мыщ шыпшлэрэ, сыдыми укыхыгъа?

– Университетым щезгъэджэнхэу Алжир сэкло.

Кафем тызшычлэханым Самерэ джыри къэупчлагъ:

– Арапыбзэ пшлэрба?

– Хъау, – слаугъэ.

Ящэнэрэр зэрэлыер кыгурылоу нэбгыритлум тимыгъооху шлоигъоуи шлэрэп, хъауми ежъ шыгъэзыягъэ зэрэхугъэм игукъао кытеклоштыгъа, сыдэу шытыми, Радия тлорэм къедэлущтыгъэ нахъ, кыхэгущылэщтыгъэп. Кафем кычлэхыгъэп: «Сэ лоф горэ силэшъ, сымыкложы хуштэп» ылуи, джоклыжыгъ. Арапыбзэклэ пшъашъэм кырилаугъ:

– Узытхэклэ угу сыкъэгъэклыжъ.

Самерэ щхыгъэ нахъ, зи риложыгъэп.

Тизакъоу пшъэшъэ дахэмрэ сэрырэ тыкъызызэфанэм сеупчлэгъ:

– Сыда Рим дэпшыхыэрэр?

– Сэ университетым инженер сыхъунэу сыщеджэ, – ылаугъ Самерэ. – Сшынахыжъ летчыкышъ, илгъэс къэс зыфаем клонэу билет кыраты. Ащклэ мыщ сыкъэклаугъ, Радия сшы дэлажъэ.

– Етлани зыкъысфигъэзагъ:

– О сыдклэ ебгъаджэхэра?

– Сыпсихолог, – слаугъэ.

– Дэгъу. Психологхэр сэ шлу сэлъэгъух, – гуапэ щыхугъ.

Тешъоу, тешхэу кафем тычлэсыфэ бэрэ сыгу кыителъэдагъ зэрэарабыр зыклиушъэфырэмклэ сеупчлынэу, ау «сыд силоф хэлъ» зэсложы, есфыхыгъ. Ащ фэдэ члуплэм зыбгъэфилософыныр имыщыклагъэу слытагъэ.

Сыдигъокли сэ ешъоным сыфэкъаигъэп, сешъон фаеу зыщыхурэми сызфэсакыжъэу сишэн. Ау Самерэ фэдэр ланэм кыбдыпэсэу... Сыушъэфынэп, анахъ адыгэ лы пхъашэу зызылгытжыкырэри бзылъфыгъэмэ, етлани Самерэ фэдэ пшъэшъэ дахэхэм, дамыгъэхынэу хурэп. Сэри ар кысэхуулагъ. Сызфэсакыжъэу слозэ, бжъэр къэтлэтырэм къэс тлэклу сехъуплэзэ згъэуцужыштыгъэми, тлэклу-тлэклузэ зэхэхозэ бэ хугъэ. Зыдэсшлэжъэу чэф згыотыгъэ. Тыкъэшъонэу апэу зыгу къэклыгъэр сэра, хъауми Самера, сыдэу шытыми, дискотек къэшъуаплэм тызэрэцагъ. Боу дахэу,

кытэплгырэмэ, агъэшлагъоу, адэ бэшъ кытэплгыштыгъэр, тыкъэшъуагъ. Шъыпкъэр къэплон фæе, араб бзылфыгъэ дахэм икъэшъуаклэ ухэтыми угу римыхын ылъэклыштэп. Ащ ылэхэр, ыпкъ зэришлэхэрэр! Ау кафем члэсымэ а дэхагъэр афэмылэтыжы зэхъум, тхъаегъэпсэх, агу кытэгъугъ, шъукложыри унэм шъуцылушъашъ, шъузэрэфæу зыщышъ-ушл кыталауи тыкычлатлупшыжыгъ.

Тэри зи хэтлухагъэп, урамым тыкытехъажыгъ, тихъаклэщ къэдгъотыжыгъ. Ащ фэдэ зыхъуклэ, Италием щыпсэхуэрэр дэгъух, хъаклэ пкыгъу зыхъуклэ нэшъу зашлы.

Самерэ зэхезгъэшлыкыгъ зэрэмындие лъэпкъыр, зэрэараб пшъашъэр зэрэшлэрэр. Ежыри ащ еуцоллэжыгъ, сигъэпцлэныр кызыхкыгъэри ыушъэфыгъэп.

– Нычхъапэ сэ сызэрэпсэхугъэм фэдэу Ирак пшъашъэхэр псэхунхэ, загъэтхъэн фитхэп, – ылауагъ ащ. – Садам кыпфидэштэп. Ошлэба Садам?

– Тыдэ щышлэн, – арапыбзэклэ есложыгъ.

Ежъ Самери кышлэжыгъ сэри арапыбзэ сымышлэу слуйи зэрэзгъэпцлагъэр. Ау ащ пае гухэкл кысфыримылэ фэдэу къэсэмэркъэугъ:

– Джары зы пчыхъэклэ арапыбзэ озгъэшлагъэ.

– Сэри уфæмэ адыгабзэ озгъэшлэшт. Къало: «Шлу усэлъэгъу».

– Ащ сыд кыиклырэр?

Кыиклырэр зесэлæм, пшъашъэр нахъ къэнэгъушлауагъ, кылонэу фежъэ, ау кыфызэпыгъафэрэп. Бзэм изакъоп ащ зэригъэшлэнэу зыфэагъэр...

Пчэдыжыым сыкызылэатэм, тыгъэр лъагъу ошъогум итыгъ. Зэклэм Самерэ зыфэсплыхагъ. Ар гъэу, сипаспорт ылыгъэу шъхъангъупчъэм лутыгъ.

– Сыд узклэгъырэр, дахэ?

Зы гуцыли кысымылоу ищыгъынхэр зыщилъэжыи, аужыпкъэм, «Хъярклэ» кысымыложъэу унэм иклыжыгъ.

– Самера, Самера, – слуйи сылтыджагъ, ау кызэтеуцауагъэп. Псынклэу сыкызыщылъэти сылтежъагъ, ау сыклэхъажыгъэп.

Литературнэу зэзгъэфæгъэр

Пэнэшъу Сэфэр.

Гъэз. «АМ», 5.01.1995

КЪУМГЪАНЫМ ИШЪЭФ

Рассказ

Тыжыным фэдэу жыюу, зэпэлыдыжэу щэ къумгъаныр пщэрыхьаплэм имэклай тет. Сэщ фэдэу шъхъаныгъупчъэм еплъы. Аннабэ икъухъэуцуплэ хэплъэ, къухъэу щыбзэ-блэклырэмэ яхъуапсэ. Сызеплъыклэ ишъэф къылотэнэу хъазыр. Ар видеокассетым фэдэу къысцэхъу, хъугъэ-шлагъэхэр зыгорэуштэу ыгу реубытэх, ахэр зышлогъэшлэгъон, къызгурылон ыпэ къифэмэ къылотэнэу ышлэрэр бэ.

А щэ къумгъаныр – Германием къыклыгъэр – зысылэр бэшлагъэ. Ащ ыуж сшъхъаци фыжхэр хидзагъэх, пкъыри къэуфэпэт, хэгъэгупчъагъизэблэхъугъ, седжагъ, езгъэджагъэх, сытхагъ, къысфэтхагъэх, шъэогъу благъэ сызыфэхъугъэхэм афэдэу згъэпыигъэхэри щылэх, сильфыгъэхэри ины хъугъэх. А пстэумэ адаклоу къумгъаным ыгу иплъыхъэри Крестинэ дахэм пылъ къэбарыри къыпфилотэшт, ымэкъэ шъаби зэхэпхышт.

Германием сыкъызщиклыжыным Крестинэ къысылуагъ:

– Сшынахыжъ лъаплэу, Сэлахьдин, мы къумгъаныр зыдэпхырэмэ ахальхъ. Шыпкъэ, хэгъэгоу уздэкложыштым мыш фэдэ щыбгъотын, ау пкъыгъо ладжи щыл гухэр зэрапхэу, цлыфмэ блэгъэныгъэ агъэпытэу, гухэр зэфашэхэу. Ыуасэ, ибылымыгъэ армырэу, ащ фэдэ пкъыгъохэр тпсэ щыщ мэхъу, осэшхо афэтэшлы, къытфашлы. Ащ фэдэу мы щэ къумгъаныр хъунэу сыфай.

«Сикъош лъаплэу, сшынахыжъ» ылозэ, Крестинэ лэпл къысещэклы, ынэпсыхэр фэмыубытыжэу къыклэтэкъух.

Крестинэ лэклыб хэгъэгумэ къарыклыгъэ еджаклохэу доктор хъуштымэ афэгъээзэгъэ врач бзыльфыгъэ ищыгъ, нэ къолэн дахэхэр илэх, ренэу нэщх-гушх. Уадыгэмэ уфыремплэклын умылъэклынэу бзыльфыгъэ дах. Ау тэрэзэу ынэмэ уазыклаплъэрэм гумэкл горэ зэрилэр аклолъагъо. Зыщыгубжыгъэм утемыфэмэ нахышлы, ау ащ охътабэ ыкъудыирэп, псы шлоркъ быжъутэу къежъагъэр шлэхэу мэлэсэжы, къаргъо мэхъужы. А бзыльфыгъэр апэу зысэлъэгъум, губжыгъэу сытефэгъагъ, ау зилэжэжыизэ, зылъэгъугъэхэм агъэшлагъоу дахэу къыздээеклуагъ.

Мары къысылуагъэр:

– Гер, Сэлахьдин, зытлозыщэ укысфэклугъ, ау кыысложтыр зы: зы пкыуыз уилэп. О кыпфэгъэхыгъэхэу папкэм дэль тхыгъэхэми дэгъоу нэлуасэ зафэсшыгъ. Сяти сишъхьагъуси уикъэбар яслогагъ. Сэшлэ зы хэкум шлульэгъоу фыуилэр лэклыбым кызэрэщыохылыэкырэр, о хэкуитлу уилэшъ, а хылыр ащ нахъ ин къешлы.

Зэ шъхьаем Крестинэ игушылэ зэпигъэугъэ, етланэ кыысэплъ-кыысэплъи, кыпидзэжыгъ:

– О уикъын сыд фэдэ врачи лэзэгъу кыфигъотын ылэклыштэп. Непэрэ цыфым икынхэр зэклэ угу иубытагъэх. О узыфэдэр шыихъэу клэлэцлыклым хы псыр курбанэм ригъахъоу зельэгъум игухэль кыгурымылоу еупчыгъагъэр ары. Ащ клэлэцлыклым джэуап кыритыжыгъагъ: «Сэри ош сыфэд, пшъхъэ мы курбанэм нахъ инэп, ау дунаир иплъхьанэу уфай». Сэлахьдин, сэ врачэу укысэплъымэ, сишлуагъэ зэрэозгъэклышъун шылэп, ау шыпхъоу кыабылыклэ сыпштэмэ, тызэрэзделэшъун лэджи шыл.

Шыпкъэр площтымэ, апэрэ зэлыклэгъум Крестинэ лъэшэу сыгу рихыгъ. Уишъхьагъусэ пкымыгъоу бзылъфыгъэ дахэр кызыоплырэм гур къегъэхъые, хъопсэгъо шъэфхэм уакыфегъэушы, Шэбатныкьо фэдэуи узэрегъэплъыжы. Ау ащ фэдэу угу рихыгъэ бзылъфыгъэм ышым уфегъадэклэ сыд пклэ ил. «Сыда мыр зыфаер?»– сыгуклэ зэсложыгъэ. Етланэ ащ пызгъэхъожыгъ: «Сысымаджэу сыкыфаклоу мыщ кышъэхъумэ делэ».

Сеупчыгъ:

– Сэ шыпхъу сищыклагъэмэ, о шы уищыклагъа?

Джэуапым бэрэ сыригъэжагъэп:

– Хэта къош зимыщыклагъэр, лэпылэгъу, шъэфэгъу фэмыер? Сэ сыгу илъыр пшлэмэ, кыбгурылошт, сэри ош сыфэд. Ош фэдэу хъун фаемер хъурэмрэ зэрэзетемыфэрэм игумэкл сыхэтэу къэсэхъы. Сихэгъэгутлоу зэрэгощыгъэм, ар зы хъужьын зэрэфаем сегъэгумэклы. Тхэр шыла-щымыла сэлэшъ сызэупчыжы. Шылэмэ, зэфэнчъагъ ащ ышлагъэр. Арапыбзэр зэрэсымышлэрэр, птхырэмэ сызэрэмыджэшъурэр сыгу къео. Адыгабзэм шыщ «къеблагъ» нэмыкл сшлэрэп.

Зэхэсхыгъэр сэгъэшлагъо. Гүлэнклэ сеупчы:

– Тыдэ а гушылэр шызэбгъэшлагъ?!

– Неушпчыхъ садэжъ укьеблагъэм, ащ нахъ бгъэшлэгъон
лэджи зэхэпхышт, – лощхыщлкълы Крестинэ. – Мары
сиадрес, – тхылгыплэ тхьапэ кысфещэи.

Есложын сымышлэу сышлуигъэнагъ. Ащ гу лъитагъ
Крестини.

– Ащ зыгорэ хэлъу кызыщымыгъэху, – мэщхы
бзылъфыгъэр. – Унэгъо делэуи укытэмыплъ. Кло зэш-
зэшыпху тызэрэхуэгъэм пай. Ау мардж, адыгабзэклэ
«сшыпху» кысалы. Боу сигопэшт, сыпфэрэзэшт.

Щэ къумгъаным а чэщым нэмыклхэри сыгу
къэгъэклъжыгъэх.

* * *

Сэрырэ Пэрытырэ анэмыкл Къоклыплэ Германием
адыгабзэ ышлэу исэу сшлэщтыгъэп. Пэрыт Лайнзек
щеджэщтыгъ, загъорэ зы дэхэжъ горэм клыгъоу, хьахъай
ригъалоу садэжъ къаклощтыгъ, «адыгабзэм сыфэзэщыти
сыкъэклуагъ» ылощтыгъ. Ау Крестинэ иунэ сызэрихъу ятэ,
Герман, нацист дзэм хэтыгъэм, сызэрельэгъоу «къеблагъ,
сиклал, къеблагъ» адыгабзэклэ кызыселом, слон сымышлэу
сыкыгъэккыгъ. Чыгур зэгозыгъэу, уашьор зэпырыгъэзагъэу
слъэгъуэгъэм зэрэгъэшлэгъонэу згъэшлэгъуагъэ. Крестинэ
зэрилъэклэу щхыщтыгъ зэхэсхыгъэр зэрэгъэшлагъорэр
кыгурылуагъэу.

– Ар умыгъэшлагъо, сиклал, ылуагъ Крестинэ ятэ, – тэ
тызэлъэпкъэгъу.

А гущылэхэр зыфэсхын сымышлэу джыри нахъ
згъэшлэгъуагъэ. Нэмыщыр сидэуштэу тилъэпкъэгъу хъун
ылъэклына?

– Спсэ къэзгъэнэжыгъэр адыгэ, – ылуагъ ллым. Ар
римыгъэкъоу кыпигъэхъожыгъ: шъо сыкъэжъугъэнэжыгъ.

– Шъо?.. – ащ нахъ кысфэмылошъоу сыкъызэшлонагъ.

– Ары, шъо, адыгэхэм, сыкъэжъугъэнэжыгъ, – ыгу
къыделэу кыккылотыкыжыгъ Крестинэ ятэ. – Заом
илъэхъан сыкъаулагъэу адыгэ нъю горэм сыкъызегъотым,
гъэбылгыгъэклэ кысэлазэзэ сигъэхъужыгъ, сшхыщтыми
сыщигъэклагъэп, сызщыщымэ сакъыхигъэхъажыгъ. Ары
мыхъугъагъэмэ силоф клогъагъэ.

Адыгэ ныом ащ фэдэ гуклэгъу кыызэрэхэфагъэр, зыщыш ымышлэрэ лыр зэригъэхужьыгъэр зы лъэныкъоклэ гуапэ сщыхугъ, ау етлани зэслоглэн сымышлагъэр пыеу хэгъэгум кыфыкъоклыгъэм идзэклолл ыгъэхужьыныр ыгу кыызэрэриуагъэр ары. Ащ сегупшысэзэ нахъ гъэшлэгъоныж нэмыц ллым ыжэ кыдэклыгъэу зэхэсхыгъэр.

– Ныом ыкъо заом шыфэхыгъэу шытыгъ, – ыуагъ ащ. – Ышлэщтыгъ ар нэмыцхэм зэрауклыгъэр. Ау ащ пае кыгыгъэнагъэп. Ащ игущылэмэ лушыгъэу ахэлъыр джы кызнэсыгъэм сщыгъупшэжьырэп. «Сэ кинэу сщэчыгъэр хэтрэ ни ыщэчынэу сыфаеп», – ыуагъ а ныом. – Зы ным игъы макъэ, нэпсэу ригъэхырэр цыф лъэпкъ пстэумэ янымэ афикъущт». А лъэхъаным Темыр Кавказым тыщызаощтыгъ, нацистхэр зэрэсыуджэгъугъэм фэдэу большевикхэри сыуджэгъугъэу шытыгъ. Джы кыбгурыуагъэба Крестинэ шыклэ укызыкыхыхыгъэр?

– Крестинэ фэдэ бзылъфыгъэ дахэр уанэ кымыльфыгъэу шыпхьуклэ пштэныр кьин, – суагъэ сылуцхыпцлыкли.

Сигущылэ зыдаорэр кыгурыуагъэу Крестинэ ятэ зэтеутэу, Пэрыт гум кыгыгъэклэу, лъэшэу щхыгъэ.

– Зы адыгэ клэлэжъ фэдэу укъэпсэлыагъ, – ыуагъ нэмыц ллым. – Ау Крестинэ ишъхьагъусэ ар плоу зэхемыгъэх.

– Хэт зэхихыщтыми дахэр дахэ умылон плъэклыщтэп, – сэри сыкызэклеклуагъэп.

Ханс – Крестинэ илл – сэмэркъэум зыритыгъ:

– Сыдэу дэгъу мы врач ныом зыгорэм дэхагъэ хилъэгъуагъэмэ, ыгу рихьыгъэмэ! – ыуагъ ащ. – Кысэдэлу, сикъош, зыхэмгъэукъу, Крестинэ ятэ логъэ пытэ ышлыгъ, ыкъош уишлынэу узэрэадыгэм пае.

– Сыкъезэгъы, – суагъэ. Етланэ Крестинэ зыфэзгъэзагъ: «Ори, Крестин, шыклэ сыпштагъэмэ, неущ щегъэжъагъэу адыгэ быслъымэн шыпхъу ухъун фает».

– Сыда ащ кыклырэр? – къэупчлагъ Крестинэ.

– Кыклырэр адыгэ культурэр пшлэн фает, адыгэ шэнхэр, хабзэхэр пшлэнхэ фает, ахэмэ атетэу упсэун фает.

Зи кымылоу ишъыпкъэу Крестинэ кысэплъыгъ, зыгорэм зэрегупшысэрэри ынэгу кыклэщыгъ, луцхыпцлыкли кыыригъэжъагъ:

– Сшынахыжъ лъапlэ энэгуягъо Германием зэрисыр щэгъупшэкlэ. Нэмыцмэяшэн зыгорэ ашlэнэу агу кызыкlырэм пэшлорыгъэшъу ащ зыфагъэхъазырэу. Арышъ, пшъэрыльэу кыысфэшлырэр згъэцэкlэнэу уфаемэ, а кыызфэшлогъэ адыгэ шэн-хабзэхэм сачыбгъэгъозэн фае.

Ишъхъагъуси Крестинэ кыдыригъэштагъ.

* * *

Крестинэ ятэ адыгабзэр зэришlэрэм изэкъуагъэп гъэшlэгъоныгъэр, ащ иклалэ адыгэ сэшхокlэ зэраукlыгъэм икъэбар кызыелуатэм слон сымышlэу сышlуигъэнагъ. Ащ гукъэо ин зэрилэр ыгъэбылтын ымыльэкlыщтыгъэми, анахъ згъэшlэгъуагъэр иклалэ лыгъэу зэрихъагъэм зэрэрыпагэрэм фэдэу, дзэкlолlыми илlыгъэ уасэ зэрэфишlырэр ары.

– Сикlалэ герман аскэр шъыпкъэу зэрэщытыр кыыгъэлъэгъуагъ, – ылуагъ ащ, – лыгъэ хэлъэу зэуапlэм щыфэхыгъ, ыпсэ хэтыфэ кыызэкlэклуагъэп, къэцтагъэп. Ау зыукlыгъэри бгъэмысэн плъэкlыщтэп, lашэкlэ ащ фэдэу темыгъэпсыхъагъэми, ихэку шlульэгъоу фырилэм нахъ лъэш ышlыгъ. lашэкlэ дэгъоу зэтэгъэпсыхъэгъэ дзэшхом, бгъашхъом фэдэу, блэнагъэ хэлъэу кыыхэлъади, сикlалэ кыукlыгъ. Сэ сикlали чэтыжъые амалынчъэ фэдэу зиутlылу гъэп, пхъашэу пэуцужыгъ, ау адрэм инасып, хъау, илlыгъэ кыыхыгъ, кыитеклуагъ. Апсэ еблэжыгъэхэпышъ, нэбгыритlуми уарыпэгэнэу щыт, ядзэкlолl пшъэрыль агъэцэкlагъ. Ау гукъаор ащ фэдэ лыбланэхэр лажыи хъакъи ямылэу зэрэбгъэукlынхэр ары. Лыгъэу ахэлъымкlэ ахэр lэпэлэгъу зэфэхъужьхэзэ дахэу зэдыщылагъэхэмэ, бэ бгъуитlумкlи яцlыф лъэпкъ шlуагъэу фашlэн, хъярэу кыфахъын алъэкlыщтыгъэр.

Ащкlэ къегъэжъагъэ зэхъум, политикэм тыхэхъагъ. Тхъэ щылэ-щымылэми тынэсыгъ, философ гущылэхэри тшlыгъэх. Нэужым Крестинэ ятэ кылуагъэм сыригъэгупшысагъ.

– Хэгъэгум ыкlуачlэ, инамыс lэшэ закъом елъытыгъэп, – ылуагъ ащ. – Ащ цlыфэу щыпсэухэрэм ягукъэбзагъэ, ягукlэгъу, яшlошъхъуныгъэ, нэмыкlхэми бэ ялъытыгъэр. Адыгэ ньюу сыкъэзгъэнэжыгъэ Хъалимэт сэщ фэдэу еджагъэу, гъэсагъэу щытыгъэп, ау ыгукlэ, ыпсэкlэ сэщ нахъи бэкlэ

нахь лъэшэу щытыгъ, нацистхэу Кавказым екIугъэхэм анахь лъэшыгъ. Егупшыс. ИкIалэ зыукIыгъэ дзэм щыщ дзэкIолI уIагъэу, иIоф дзеу кыIэкIэфагъ. Къызэрэпщыхъурэр ащ ыгу фэмыгъунэу, «алахьым къозэу урегъэшъ» ыIонэу ары. Ау ежъыкIо къызаукIым, ыгу щышIагъэм егупшысэжьи, ымышIэрэным – пыим янэ – ыгу фэгъугъ. Тхьэм къызэхихьIыкIыным щыгугъыгъ. Сыда гукIэгъур, къарыур, къэрарыр къезытыгъэр? Сыдэуштэу ащ фэдэ цIыфым, ащ фэдэ цIыфыгъэм тынэсышта? Сыда Хьалимэт фэдэу цIыфхэм зэкIэмэ гукIэгъу зыкIахэмылър, гуфэбэныгъэ зыкIызэфырямыIэр? Сыда Хьалимэт игушыIалэ жьалымыгъэр, гухъэгужьыр зыкIыхэмытыр? Ары тызэгупшысэн фаер, сикIал.

Сэри джэуап естыжьи:

– КъохъэпIэ хэгъэгухэм ащыпсэхэрэм мыщ фэдэ гушыIэжъ ахэлъ: «Сырынапщэр малIэ ыIэхъуамбэхэр ыгъэсысыхэзэ». Шъузэрэнэмыщ лъэпкъ шыпкхэр нафэ. Заор къежъугъажьи, дунаим лър щыжъугъачьи, шъуихэгъэгу сэшхокIэ тIоу зпышъуупкIыгъ. Маркс игъогу тырыкIощт шъуIуи, къохъэпIэ Германиер жъугъэпсыгъэ, ау Хьалимэт ицIыфыгъэ зэхэшъушIыкIын шъульэкIырэп. Сыдрэ къарыуи лъэшыгъи шъуиIэнэу шъуфай. Тхьэм Хьалимэт ритыгъэ гур зыкIыритыгъэр, зэрэритыгъэ шIыкIэр шъушIэмэ, ар нэмыцмэ ахэшъульхъанэу шъоIо. Ау сэ къызэрэсщыхъурэмкIэ, арэп шъо шъузыфаер, Хьалимэт изекIуакIэ шъуипыймэ ахэшъульхъанэу, шъуязаоу, яхэгъэгумэ жьалымыгъэ защызешъухъэрэм, цIыфыгъэм, гукIэгъум къыубытынхэшъ, къышъуфагъэгъунэу, шъукъагъэнэжьиынэу ары. Ау Хьалимэт цIыфыгъэу, гукIэгъоу къыхэфагъэм ыIапсэ шъушIэным пае, адыгъэхэм якультурэ, яшэн-хэбзэ зэхэтыкIэ икIоу шъущыгъозэн фæе.

Нэбгырищыр зэплъыжьи. КъэсIуагъэм къыраIолIэщтыр зэрамышIэрэм гу лъыстагъэу сигушыIэ къыпысыдзэжьи:

– Хьалимэт ыпэкIэ Сэлахьдин Аюббеим шъуидзэ Палестинэм щыубытыгъагъ. ЗигъэцIыфи, Тхьэр разэ ешIэу ыIуи зетIупщыжьи, «Сэлахьдин цIыфыгъэ хэлъ» шъуIуи, Палестинэр джуртымэ яшъутыгъ. Хьалимэт ицIыфыгъэ ипэгъокIэу сыд джы гухэлъэу шъуиIэр?

Крестинэ ынэгу къызэлэхъагъ. СигушыIэ ыгу зэрэри-мыхьи гъэр ащ къыхэщыгъ.

– Чыжьэу у1эбагъ, сикъош, – ы1уагъ ащ. – Тэ къэралым тыдэпсэурэп. Хьалимэт иклалэ зэрауклыгъэм фэдэу сэ сши заом щыфэхыгъ. Арышъ, ащклэ бгъуит1умкли тызэфэд. Тэ тызыфаер шыпкъэр тш1эныр, ш1ульэгъуныгъэ къабзэк1э ц1ыфхэр зэхэтынхэр, гуфэбэныгъэ зэфэтш1ыныр, заор зыфэдэр тымыш1эныр, бырсыр къыпымыклэу тыхэгъэгоу т1оу гошыгъэр зы хъужыныр ары.

* * *

Зыш1омыдэу щэ къумгъаныр мэк1аем тет. Зэманыр къызэрэхэмы1эрэм, джыкъызынэсыгъэм зэрэзэпжыужырэм рыпагэрэм фэд. Тыдэ сык1оми а къумгъаныр зыдэсэхы. Сиш1ош1, сидунэееплъыклэ къызэрэс1уагъэм пае хьапс сызаш1ыми агъэш1агъоу, зыфахыщтыр амыш1эу а къумгъаныр зыдэс1ыгъыгъ. Тыдэ сык1оми ар сигъусэ. Францием сызыщ1эм ащклэ щэ сеш1уагъ. Синай пшэхуальэм кофе ащклэ сыщеш1оуи хъугъэ, Картадж шы1эгъэ зэхэсыгъом сызхэлажэм къысажэу машинэм исыгъ. Крестинэ ш1ао къызэрэфэхъугъэм пае сыфэгущ1онэу сызэк1оми, къэгъагъэмэ ягъусэу а къумгъаныр зыдэсхыгъ. Зельэгъум, Крестинэ лъэшэу гуш1уагъэ.

– Боу къумгъан дэгъу ар, – ы1уагъ Крестинэ. – Самолетхэр зыхаш1ык1ыхэрэм хаш1ык1ыгъ, псынклэ, ульыицтэп, пытэ дэд.

Сильаплэ щэ къумгъанэу зэгорэм нэмыц бзыльфыгъэм – Крестинэ – къыситыгъагъэр. Ащ сытеплээрэм къэс бэ сыгу къыгъэк1ыжырэр. Анахъэу сщымыгъупшэрэр адыгэ бзыльфыгъэу Хьалимэт фэгъэхыгъэ къэбарэу Крестинэ ятэ къы1отэжыгъагъэр ары. А адыгэ ным сырыгушхоу, сырыпагэу сыгук1э къыздэсэхъак1ы, синэ1осэ дэдэ фэдэу а ныор ренэу сынэгук1эт.

Литературнэу зэзыгъэфагъэр

Пэнэш1у Сэфэр.

Гъэз. «АМ», 30.06.1993

ШУ УСЭЛЭГҮ, ГЭДЫЙ

Рассказ

Пчэм 1утыр зэрелэгъоу пшъашгэм кылуагъ:

– Укьэклаугэмэ сид узпэтыр, кьеблагъ.

Клалэр пчэшхьалум зэребакъоу пшъашгэм пчэр ригъэсэжыгъ. Пшъашгэм еплъэу клалэр джэхэшхогум иуцуагъ. Чэщдженэ шхуантлэу пшъашгэм цыгъым пхырэплъы, зэклэ дунаим идэхагъэ нафэу ыпашхьэ итэу кышыхуагъ.

Клалэм иплъаклэ пшъашгэм ыгу ыгъэлъэпэрэпагъ, ылэпкълэпкъхэр кьэтыгурыгуагъ. Етланэ, клалэр кызклэклаугэр зешлэм, фэмылгэклэу кьэупчлагъ:

– Зэлуклэгъу тымэфээз, сежъэжы кысэплонэу укьэклаугъ арба, Али? Нэлуасэ тызэфэхуагъэ кьодыеу джы зэпэзырыз тыхужыщт.

Клалэм зы лъэбэкъу ыдзи, кыригъэжыагъ:

– Гэдые, шу усэлэгъу... Ар кыюсымылоу сежъэжын слъэклыщтэп.

Гэдые ышлэрэм емыгупшысэу зэклэм клалэм ыбгъэгу зыклидзагъ. Адрэми пытэу лэплэ кырищэклыгъ. Дунаир цылэжымы ныбжыклитлум ашлэжыщтыгъэп. Етланэ клалэм ылэ пытэхэм зактылэклихыжы, Гэдые кылуагъ:

– Сигъашлэ сыуажээз къэхыгъ, сыдрэ дахэу силэр зэклэ пфэгъашлоу, пфэсыухъумэу сышылэгъ, ни пси тезгъэплъагъэп. Джы тызызлэклэ нэуж сежъэжын плэмэ, сэ ахэмэ сид яшлэжын? Укложыщтыгъагэмэ, сид мы кьалэм укьэзыхыгъэр? Тхэм пфишлыгъэ джэнэтыр кьэубгынэнышъ, тауштэу укложыщта?

– Гюгу сытехъан слъэклыгъэп узэсымыгъэлэгъужыу, – кьэлүшгъагъ клалэр. – Зыми тыкымылэгъунэу тызэфэзэнэу зысэлом, уиунэ нахъ зэлуклэплэ тэрэз кьэзгъотыгъэп. Цыфымэ алоштымы сыпылгыгъэп, хэукъоныгъэкли мэху. Ау арэп лэфыр, шу узэрэслэгъурэр кыюсымылоу сыкложыныр сфэлэклыгъэп...

Пшъашгэр нэшлуклэ клалэм ынэгу кыкклэплъагъ, хэшлуклэуи нахъ нэгушлэ кьэхуагъ.

– Ар кысэплэжыныу ищыклагъэп, Али, – ылуагъ пшъашгэм. – Сыкызыхуагъэм щегъэжыагъэу сэшлы,

сэшлы о уисурэт, сыпсэ хэтлагъэу хэт. Сурэтхэр слъэгъухэу, зэхэслыкыхэу сызыхъугъэм кыщегъэжыагъэу о уисурэт ары сыпсэрэ сиякылырэ кыхахыгъэр. Укызэрэклоштыр сыгу кысылуу сыппаплъэщтыгъ. Джы сэкложы кысэплонэу укъэкӀагъа? Сыда сэщ фэдэу къэмышхэу узкӀемыжагъэр тызэлоклэфэ? Угу кыуилуагъэба сызэрэуажэрэр? Сэ сыщылэу таушхэу къэщакӀо уежыагъа? Джы садэжъ укӀакомэ сид узыфаер? Зы нэплъэгъукӀэ сигъашӀэ зэкӀэ бгъэкӀодышт.

КӀымафэмрэ гъэмафэмрэ пшъашхэм ынэгу щызэхэхыагъэх, ошхымрэ чыӀэмрэ щызэбэнхэу рагъэжыагъ.

– Гэдые, сишӀулъэгъу, сызыфаер... сызыфаер... шӀу узэрэслъэгъурэр пшӀэнэу ары.

Ышххэ ылитӀукӀэ ыфызэу, зыфэмыубытыжхэу гъэу пшъашхэр шэнтым тетӀысхыагъ. Али пшъашхэм къэкӀоллагъ, зы лэмкӀэ лаплӀ кырищэкӀи, ышххэ ыбгъэгу кӀиубытагъ, адрэ лэмкӀэ пшъашхэм ышххашхэо лэ щифхэу къэуцугъ.

– СишӀулъэгъу! Сидах!

Пшъашхэр зэлунэжи, Али зыкыфигъэзагъ:

– А си Али, зэманыр сэгъаплӀэу слозэ, ежъ кыздэджэгугъ, сигъэплӀагъ. Мазэхэр нахъ кӀыххэ ышӀыныхэу сызыщэгугъым, нахъ ыгъэкӀэклыхгъэх. ЗэкӀэ тхыагъор сфэмылэтынэу кысщыхуи, ошхым фэмыдэу, осэпсым фэдэу сыщытынэу зысэлом, уаххтэр ухыгъэ хъугъэ. Сид фэдэ кӀын джы тызыхэхыагъэр! Зы гужыдэгъэкӀыплӀэ горэ щымылэу таушхэу тыщылэщта?

Пшъашхэм ышххэ кыӀлэти, Али къеплгыгъ, ежъ кӀалэми зиуфи, ащ ынатӀэ ебэугъ. Мыщ дэжыым пшъашхэр къеупчӀыгъ:

– Мы пшӀэрэр къэкӀоу олгыта, Али? Ош пае сэ сынапэ згъэлъаплӀэу, суххумэу, спкыы згъэбылхэу сыщылагъ. Мыххун зымы кысылоллэн ыльэкӀынэп. ТызэлукӀэмэ тххэм афишӀыгъэр зэкӀэ озгъэгъотынэу, сэркӀэ упэгэнэу сыфэягъ. Джы мы пшӀэрэр о кысэопэса. Али?

– Зи мыххун тшӀэрэп, Гэдые, ащ фэшӀ сызэгъоутыгъ, уишӀулъэгъукӀэ сэркӀэ нафэ.

Пшъашхэр къэтэджи, кӀалэм лаплӀ кырищэкӀыгъ, етӀанэ псынклӀэу зыкыкӀэрищэижы, кырилуагъ:

– Джы, клӀожь, Али, тыгухэр зэгъоутынхэм тынэмыгъэс. Тххэр терэгъусэ, клӀожь.

Щыгъупшэрэп. Ар ышхъэ кыххэрэ къэс Али игупшысэмэ къахэхъо. Тауштгэу щыгъупшэжына щылэныгъэм ушэтыплэ щыфэхъугэр, ищылаклэ мэхъанэ дахэ къезытыгэр?

* * *

– Кlorи планхэр дэгъоу загъэуцухэклэ агъэцкложьын зыкламылэкlorэр кыызэгъашl, Австралием еtланэ иклон теплбын, Али кырилуагъ loф тхьаматэм. Нэужым кыпигэхъожьыгъ. – Къэлэ цыкly, ау loфзехъэхэр фэкъулайхэп, хэукъоныгъэу ашlorэр бэ. Зыгорэ ашлэнэу рахъухъэрэм къэс, нэпэмыкл нэсах. Планхэр зыгъэуцухэрэр дэгъоу гъэсагъэх, ятхьамати пшгъэшгэ дах, акъылышly, фэдэ умыгъотынэупшгъэшгэгъэсагъ, аузэугукъаузэрэдэмыкluагъэр.

– Сыда ар зыклэгукъаор?

– Пшгъэшгэ делэхэр нахъ зэращэхэрэр ары. Тилымэ бзыльфыгъэ дэгъу, акъылышly алорэм къэс, бзыльфыгъэу даклорэр lыл зымылощтыр ары. Ар типланмэ афэд, зыгорэм тыфаеу tlo къэс, нэмыкл тэшlэ.

Али гъогу зэрэтыхащтыр ишхъагъусэ зыреlom гушluагъэ.

– Дэгъуба мэээ зыплытфы укъэтымэ! – yлуагъ ащ. – Klалэмэ ягъэпсэфыгъо къэсынышъ, тэри тыккэклон, а чыплэри зэдгъэлэгъун. Шъыпккэ, чыплэ благъэп, ау о уздэклонэу угу хэлъыгъэм нахъ чыжбэп.

Лпыр къэсэрмэкъэугъ:

– Ары шхъаеи, зэралорэмклэ, япшгъашгэхэр ищыгъэх, дахэх.

Ишхъагъуси кырилложьыгъ:

– Ар шпыпккэмэ, уклоныр нахъ кыптефэ, ушэтlыплэ пфэхъун. Теплбын сэщ нэмыкл тхылтымэ акъогъу укъыккэозыщышъун, математикэм укъыклэрызыщышъун щылэмэ. Мы дунаим тетэп бзыльфыгъэ сэщ нэмыкл шly узылэгъун зылэклын. Тхылхэмрэ планхэмрэ анэмыкл дунаим зэрэтетыр озгъэшlэн кыккэоклымэ, ари зы хъярэу сэлъытэ. Ау адыг аloy арабмэ ядахэхэр кыппыпклэхэмэ, узэрэадыгэр угу кэгъэкlыжъ.

Али зыдэклощтым емыжбэээ, loф тхьаматэм кырилуагъ:

– Къалэу уздэдгъаклорэм шыбырсыр зэпыт, сыд фэдэ бэнакли дэлъ. Арышъ, зыфэсакъыжъ, дэгъоу егупшыс. Гэдые лэпылэгъу къыпфэхъушт. Шлэныгъэ ин ил а пшъашъэм. Сэ ар зыфэзгъадэрэр пасэм арабмэ ялэгъэ шыбз дахэр ары. Шыыпкъэр площтмэ, зэрэдахэм даклоу шыбз лэл плэми хъушт, шлэхэу къэгубжышт. Ау сыадыг, сятэжъхэр шыугъэх плэмэ, къыохъулэщтым сыхэтэп.

Пчъэм зытео нэуж тлэкълурэ ежи, Али кабинетым ихъагъ. Пшъашъэм нэлуасэ зыфишлыгъ, планым иминистрэ къызэригъэкълуагъэр рилуагъ. Ынэ шлуцлитлуклэ пшъашъэр Али къепллыгъ, ышъхъац клыхъэ лэ щифи, пчэдыжъ дахэм фэдэу ынэгъу чэщым къыхэщэу къырилуагъ: «Къеблагъ, къэтлыс». Клалэм къыпыпллыхъэу пшъашъэр тлэкълурэ щысыгъ. Одыджыным теуи, кофе къахъынэу арилуагъ. Етланэ клалэм зыкъыфигъэзагъ:

– Сызэрэнэгъуерэмклэ, оры планхэр анализ зышлыхэрэр. Арба зэрэщытыр, профессорэу Али?

– Ары плэми хъушт,– ылуагъ Али. – Ау нахъ шыыпкъэу планхэр анализ зышлырэр Къумымэ Сахат, шъо шъузэрэлажъэрэм фэдэу тызэхэтэу лоф зэдэтэшлэ.

– Бэшлагъэп сызеджагъэр план гъэуцуклэм ехыллагъэу гъэзетым къибгъэхъагъэм, – къыригъэжъагъ пшъашъэм. – Шыыпкъэ, тэ тыпрофессорэп, апэрэ лъэбэкъухэр тэдзых нылэп, ау сэ къызэрэсшлэшлырэмклэ, шъо шъузыфаемрэ тэ тлэкълыщтымрэ тахэтэу къысщэхъу.

Али щхыпцлыгъэ. Ыгуклэ зэриложьыгъэ: «Сыдэу лэлми шыбз дах!» Етланэ пшъашъэм джэуап ритыжыгъ:

– Гэдые, сыда къэхъугъэр, сыкъэмысы рапшлэзэ, «зао» къысэпшлыллагъ?

Пшъашъэркъепллы, гурзыфищэу дахэу лушхыпцлыклыгъ, игушылэмэ фэбагъэ ахэльэу джэуап къытыжыгъ:

– Къысфэгъэгъу, профессоры. «Зао» къыосшлыллэнэу гухэль силахэп. Къыбгурызгъаломэ сшлоигъуагъэр Дамаск зыфаемрэ тэ тызыхэтымрэ зэрэзэтемыфэрэр, тирайон илоф зытетым Дамаск дэххэр икъоу зэрэщымыгъуазэхэр ары.

Пшъашъэм идэхагъэ ыушхъуахыгъэу, ынэ тыримыхэу Али еплыштыгъ. Ыгуклэ зэриложьыштыгъ: «Сыдэу нэ дахэхэр илэхэ! Сыдэу ыпкъэкълужъэу зэхэлъа! Сыдэу ыбгъэхэр

хьопсагъоха! Ау фэмыгъэбыльэу ынэмэ сыд гумэкIа, гукъана акIэлъыр? Кофер кызахьым, зэ ехупIи Али кыIуагъ:

– Джауштэу зэрэщытым пае, зы кьуладжэ зытшIын гухэлъ сIлэу сыкъэкIуагъ.

Гэдые IугушIукIыгъ, джэуапым бэрэ кIалэр ригъэжагъэп:

– УапэкIэ къэклогъагъэми а дэдэр кытиIуагъ, ау Дамаск зэкложьым, тыкызэригъэгугъагъэр щыгъупшэжьи, къэзгъэкIуагъэхэм ариIуагъэр нэмыкI. Ащ ыпэкIэ къэклогъагъэми тIлоф зытетыр зешIэм, хэгъэгур кыбгыни, нэмыкI хэгъэгу, хэхажыгъэ фэдэу, кIуагъэ. Тадэжь къагъэкIоным ыпэкIэ ащ ищыкIэгъэ тхыIьхэр фагъэхъазэрыгъэхагъ. Ащ фэдэ горэ пшIакъомэ?

– Сыхэхъажынынэуи?! – Али щхыгъэ. – Шьыпкъэ, сыкъэмыкIозэ Австралием иуниверситет горэм щезгъэджэнхэу тхыIь кысфагъэхъыгъ. КъэкIорэ илъэс еджэгъум сыкIонэу кысшIошIы.

КIалэм кыIуагъэр Гэдыем ыгу зэрэримыхыгъэр кыхэщэу ышъо кызэокIыгъ. Ау ар кызхимыгъэщы шIоигъоу IущхыпцIыкIи къэсэрмэкъэугъ:

– ЗэкIэри хэхажыымэ, тэ ттхырэм хэт еджэщтыр? Та чIыпIэм кыщедгъэжбэнэу пIора?

– Сэ мыщ сыкъагъэкIуагъэми, шъо зэхэжъугъэуцогъэ планхэр сэ анализ сшIынхэу сыфаеп, сшIыми ахэр зэхэзгъэуцуагъэхэм ямылажъэу кызэрэчIэкIыщтыр сэшIэ. Шъо планыр зэхэжъугъэуцуагъэп зэрэтэрэзыр шъумышIэу. ЕтIани шъо районым иIоф зытетыр тэщ нахы нахь дэгъоу шъошIэ. Тэ столмэ такIэрысэу статистик цифрэмэ анэмыкI тымылгъэгоу тызегупшысэкIэ, ахэр шъо шъоугъоих.

Али игушыIэхэм къагъэушыгъэ фэдэу ышгъхэ Iэ щифи, Гэдыер зэупчIыжыгъ: «Мы кIалэр тыда зыщыслгъэугъэр?» ЕтIанэ кIалэм еупчIыгъ:

– Джыри сыд узыфаер?

– Сызыфаер къэсымыIозэ, нафэу зыгорэкIэ тызэзгъын ищыкIагъ.–ЫIуагъАли.–СыкызэхэпшIыкIынэуикысщэхъу. ШъошъумышIэрэршъозгъэшIэжынынэусэмыщсыкъэкIуагъэп. Сэ планхэм язэхэгъэуцуакIэ сызэрэрагъаджагъэм фэдэу ори урагъэджагъ. Ау диплом закъокIэ шIэныгъэ ин зэрарэгъотэу хабзэп. СыкызэрыкIуагъэр шъуихыIьлэ ины зэрэхъугъэм

пае, лэпылэгъу сыкышгъуфэхъунэу ары. О зыгорэхэр ошлэх, сэри тлэклу сэшлэ. Тызделэмэ зыгорэ зэшлотхын тлэклынэу сыхаплэ. Ар уикъабыла?

Гэдыер щхыпцлыгъэ.

– Уигушылэ дэгъу, ау... – пшъашъэм кыыригъэжъагъэр зэпигъэугъэ. Ащ кызыремыгъэхъум, Али зыфэщылагъэп.

– Сиупчлэ джэуап къептыжыгъэп, ылуагъ Али. – Къэслуагъэр умыдэрэмэ, сыкыздиклыгъэм сэгъэзэжы. Къабыл пшлымэ, орырэ сэрырэ зэдатштэрэм нэмыкл стхыштэп. Ари сымытхызэ, тызэупчлыжынынэу щылэм теупчлыжыызэ тшышт.

Гэдыем зи кымылоу егупшысэу тлэклуэрэ щысыгъ. Етланэ джэуап кыытыжыгъэ:

– Кызэрэсшлэшырэмклэ, ыпэклэ тызэлуклэгъагъэм фэд. Дэгъу, профессорэу Али, сыкъезэгъы.

– Укъезэгъымэ, пэублэу тызпылтын фаер тэгъэгъэнаф, ащ епхыгъэ лофыгъохэри анализ тэгъэшлы. Типланхэр зэклэ джы нэс тэрэзыгъэхэп. Агъэцаклэу кызыщыхэклыгъэми, ар планым идэгъугъэ кыкклэклуагъэп. Ощхыхэр дэгъоу къещыхэхэмэ, нефтым ыуасэ хахъомэ... Ауштэу зэрэщытызэ, ягъэуцуклэклэ тэрэзыгъэх, зыгъуцугъэхэри акылынчъэхэп. Ащ сыд кыккырэр? Типланхэр зыкламгъэцаклэхэрэр ежъхэм зыкли япхыгъэп. Зыгъэхъурэр ахэр гъэцэклагъэ хъунхэм ищыклэгъэ амалхэр зэрэщымылэхэр ары.

Гэдыер къэгъулагъэ:

– Ары шъхъаем, гъэцэкленыр тэ тилофэп ныла?

– Ари шъыпкъэ, – пшъашъэм дыригъэштагъ Али. – Ау сэ сишлэшлыклэ, планхэр гъэцэклагъэ зыклэмыхъухэрэм фэгъэхыгъэ лофыгъохэм апшъэн фаер ащклэ пэрыохъоу щылэхэр къэгъотыгъэнхэр ары. Етланэ ахэр планыклэхэр дгъэуцухэ зыхъуклэ кыдэтлгытэнхэу кыыттефэ.

Пшъашъэр истол кылыккы, шъхъангъупчъэм лууцуагъ.

– Оры апэрэ лэу Дамаск кыытфиклыгъэр, – ытамэмэ акылы ышъхъэ тетэу, ылуагъ Гэдыем. – Ау а кыызфэплуагъэм бэлахъ кыккын зэрилгъэклыщтыр ошла? Ар зыфэдэр чэтыр зэрауклыщтыр ылабжъэхэмклэ кычлеупхъуклы зэралорэр ары. Ар ошла? Хъаумэ, неущ Австралием сызыклоклэ нэужым хъу шлоигъор орэхъу ола? Дамаскклэ уила шъыпкъэр

плэмэ мыдклэ губжыштхэм тазыщызыуххумэн? Планмэ ягъэцэклэн зыклэмышхурэр: сыд фэдэ плани игъэцэклэн ахъщэу ищыклагъэр зыгорэмэ яджыбэмэ арэхъэ. Тэ гъогур зэрагъэпсышт планыр итэхъухъэ, ащ ишлэпклэ зыгорэхэм аштэ. Инженермэ гъогур ашлыгъахэу атхы, ау члыгум узепплэклэ гъогур щылэп. Аужыпкъэм гъогум яхыщырэуи зи щылэп. Ар плэмэ, кытпэгущлонхэу уеплэа? Хъаури о Дамаскэ укложынышъ, тхъэ узэрешл плонышъ сэ сизакъоу сыктэбгъэнэнэу ара? Ар кызкласлорэр мыдэ сашыштэу арэп. Сэ сызэсагъэр шыпкъэр слоу ары. Шыпкъэ зыслокли дунаим сыпэуцужбынэу сыхъазыр. Ау семьижъэзэ, сыздаклорэр сшлэн фаеу ищыклагъ, ори усшлэн ищыклагъ. Узэрэслъэгъурэмклэ плэ лэлын илъ, унагъо уил, клалэхэри уилэхэ фэдэу кысщэхъу. Ахэмэ уягупшысагъа?

Пшъашъэм игущылэхэр Али ыгу рихъыгъ. Ащ ынэгущыхъэхэр кызэрэшэплтыгъэхэми ышлэшъ къагъэхъугъ кыдеплэу кызэрилуагъэр.

– Ухъумакуи нэмыкли зи силэп, – джэуап ритыжыгъ пшъашъэм. – Ау сэ сырымыразэу зи стхырэп. Сишъхъагъуси сиклалэхэри сиджагъохэп. Ащ пае тилоф тэухыфэ шъэфэу лоф тшлэнышъ, тлорэр изыутыжбын щымылэу дгъэпсынышъ, етланэ стхырэр зэклэ сэ сцлэклэ ястышт. Кыоупчлэхэмэ сэ зэклэ сшлагъэу ялу.

Али игущылэхэр ыгу римыхыххэу Гэдыер къэгубжыгъ:

– Ей, профессоры, тэрэзэу сызэхэпшлэпкыгъэп. Тхъэм кыпфегъэгъу. Сиблэнагъэ ош нахъ маклэп. Сшлэрэр тэрэз зыхъуклэ кысщышлэщтым сигъапэрэп. Бэшлагъэ ащ фэдэ горэм сылуклэ зысшлоигъуагъэр. Акъылышлуагъэр къэрабгъэп. Тызэдэлэнышъ, хъакъым тылтыхъун.

Тлэклурэ егупшыси, игущылэ кыпидзэжыгъ:

– Сэ сизакъоу унэм сызэрисым пае уезгъэблэгъэн слъэклыштэп. Хабзэр ошлэ, цлыфхэм ахэтых зыбзэгуклэхъэхэр. Арышъ, сшыпхъу иллэслэнышъ, урезгъэблэгъэн, пчыхъэм тызэфэзэнышъ, тигущылэ лъыдгъэклотэн.

Гэдыем имахъулэ ллы гъэшлэгъоныгъ, дэгъоу еджагъэу, ллы щхэнэу щытыгъ. Ащ Али кыырилуагъ:

– Гэдые непэрэ пшъашъэмэ ятамыгъ. Зэклэри ежъ-ежъырэу ышлэнэу фай. Сишлуагъэ, тхъэм джэнэтыр кыырет,

зэлэ нэуж изакъоу шылэнэу ылуи, унэм зыкыыригъэнэгъагъ. Псэлъыхъо дэгъухэр кыфыкыоклыгъэх, ау ащыщ дэклон ыдагъэп. «Сызажэрэр къэсыфэ сыщысышт», – ылауагъ. Нэмыклэху планхэр афегъэуцух, ау ежъ ... щэгъупшэжы.

Имахульэ игушылэ лэпихымэ шлоигъоу Гэдыер кьеупчлагъ:

– Килэ тхьапш уилэр, Али?

– Зы клалэрэ зы пшъашгэрэ, – ылауагъ Али.

Махульэри кьеупчлагъ:

– Уишъхьагъусэ мэлажъа? Сэщ фэдэу шхалэм уихьаныр кыптефа?

Али ишъхьагъусэ ыгу къэклыжыгъ. Ылон ымышлэу шлонагъ. «Сэтхъэ» ылон ыльэклыгъэп. «Сытхьэрэпи» фэлошбугъэп. Ишъхьагъусэ зылоклэм шлу ыльэгъугъ, ау нэужым шылаклэм шульэгъуныгъэ къэгъагъэр члухъумагъ. Шульэгъуныгъэр зэрэщылэр Мысыр кинохэм ыгу къагъэклыжъэу загъорэ мэхъу. Адыгэ шгуз уилэ зыхъуклэ, зэрэхабзэу, уапклэ ебгъэхъуным, уигъот нахьыбэным уфегъэбанэ, гу уилэми пщегъэгъупшэжы. Ежъ клалэмэ апэлъы. Ежыри математик, статистик ылозэ ехы. Ищылаклэ зытетыр моу тэрэзэу кылонэу ышлэрэп. Ау щытыми, махульэм джэуап ритыжыгъ:

– Бзыльфыгъэхэр еджэхэ, лоф ашлэ зыхъуклэ лыхэр шхалэм шылэжъэнхэр къатефэу мэхъу.

Гэдые кыхьэгущылагъ зытегушылэщтыгъэхэм кыфигъэзэжъэу:

– Ощ нахьы сынахъ дэгъоп. Ощ пае силофшлалэ сыкылауафыми, сэрклэ екъу луапхьэр зэрэсуагъэр. Иблисхэр зэхыхъэхэмэ рамыутыжышъун лоф пшлэн ищыклагъ. Хэт ышлэра, тшхырэр гу хьалэл зилэ, къалэм изытет ыгъапэу, ащ къехъулэшт дэигъэм щлухъумэным пае шлу зышлэшт горэм лэклэхьанкли мэхъу. Шлу зышлэрэм егъотыжы.

Гэдыерэ Алирэ зегурылохэу мэзищэ дэгъоу зэдэлэжъагъэх, документишгъэ заулэ анализ ашлыгъ. Сурэтэу бэ тырахыгъэр, бэрэ зэдэгущылагъэх. Мафэ къэс гуфэбэныгъэу зэфырлэм хахьощтыгъ...

Клалэмрэ пшъашгэмрэ мафэ горэм гушылэгъу зызэфэхъухэм Гэдые кылауагъ:

– Пшгашгэм клэлэ закьо ил, ыгу факлоу, икээклон ышлуабэ дашлэу, ежэу. Ар кыфаклоуи мэхъу, ымылгэгъоу игъашлэ клоуи кыхэклы. Ау сыдэу шытыми, чэщи мафи шымыгъупшэу ыгу иль зэпыт. Ащ фэдэха клалэхэр?

Али джэуап ритыжыгъ:

– Сенэгуе ауштэу 1офыр шытык1э. Загьорэ тэ зыгорэхэм талок1э, бэш1агьэу тш1эщтыгьэу кьытщэхьу. Аркьызхэк1ырэр тыгу сүрэтэу ильым зэрэтефэрэр ары.

– Ауштэу щытымэ, сыда кӀалэм ыгу илъым нэмыкӀ кызыкӀишэрэр? – кӀеупчӀыгъ Гэдые.

– Къежэрэр езэци дэклугъэу кыххэлы. Еланэ зэфэзэнхэм хэт фитыр?

– Къежэрэм зыуклэккэ унагъорэ клалэхэмрэ илэ хьугъэхэмэ сьд ышлэщтыр?

Джэуап ритыжыным ыпк1э Али егупшысэу т1эк1урэ
щысыгъ. Зэупч1ыжыгъ: «Шъузым сыд илажъ, ежъ нахъ дахэрэ
дэгъурэ темыгъэу ри1озэ к1алэм кыщагъэм?» Али джэуапым
к1ыхъэ зыригъэш1ы зэхъум, Гэдыем зыфэщылагъэп:

– Илажэ ины. К1алэм ынэгу занк1эу к1эмыплэу, еж нэмык1ым ич1ыплэ зэриубытырэм ымыг1апэу зэрэдэк1уаг1эр ары. Илажэрбзыльфыг1эмрэхульфыг1эмрээрэзэфымыдэхэр ымышлэу, ар зыщиг1эг1упшэу зэрэдэк1уаг1эр, ащк1э к1алэм к1ежэу щысыр зэриук1ыг1эр ары.

– Ащ фэдэмк1э а зы л1ым шъхьагъусэ зэфэшъхьафхэр илэнхэр быслъымэнмэ къабыл аш1ы.

– Шыыпкэз, – кыдыригэзштагь пшъашъэм, – ари шы1. Ау ари хъурэп, зы 1оф зэш1уехышъ, нахъ 1оф кьегъэтэджы, клэлэц1ыклухэр 1оф хедзэх. А зы лым шгузубэ илэныр, заор запэклэк1эу, лыхэр мак1э, хэгъэгум клэлэц1ыклухэр ищыклагъэхэ зыхъук1э къек1у. Ар кьабылык1э зыштэшт бзылъфыгъэу шы1эр мак1э.

– Къап0рэр тэрэз, Али еуцол1агъ. – Ау сыд епш1эщтыр гоу зэгоутырэм, гупсэф зимы1эм? Ежъ зэрэгу дэгъум пае ежъ нэмык1 итхьагъо дехыхы, зэраук1ыщтыр къыхехы.

Гэдыем ыгу шышлэрэр зэрэбэр кыхэхэу эфэдэклэ
кэуплбыжыгы. Шыхангыупчэм гогэпклэгэу кялэм
хэплэзэ, кэупчлагы:

– Австралием бэрэ укьэтыщта?

– Сшлэрэп, ылуагъ Али хэхьапщыкӀи. – ЫпэкӀэ ащ сызэрэкӀощтым сыкӀэхьопсыщтыгъэ, ау джы сыгу зыкызырэхьокӀыгъ, мы кӀалэр сыгу хэпкӀагъ. Ащ хэкӀыплӀэ кыфӀэзгъотырӀп. Сыкыдэнэн сӀонти, сшлэрӀп сызэрэдэсыщт шӀыкӀэр. СыкыдэнэнӀп сӀонти, сшлэрӀп сызэрэхьуштыр. Силоф сыухыгъэ, семыжьэжьызэ, силофшӀагъэ район тхьаматэр нӀлуасэ фӀэшӀын фае.

Гэдыер хэхьапщыкӀыгъ. КӀын кызырӀэщыхьурӀэр кыыхӀӀӀу кылуагъ:

– ПрофессорӀу Али, мы кӀалэр сишӀулӀэзгъу. МыхьунӀу дӀлыр бӀэ, ау нахьыбӀэрэмкӀэ ахӀэр зышӀӀэхӀэрӀ гукъабзэ зимыӀэ цӀыфхӀэр арых. КӀалӀм цӀыфӀу дӀсымӀэ янахьыбӀэр дӀзгъу, ау тыгъуакӀохӀэр лӀэшых, бӀэ шӀӀэн, макӀэ шӀӀэн хьакъыр зихьакъым лӀукӀӀэжьышты.

Али кӀӀӀупчӀагъ:

– НычхьапӀэ пшыпхьу дӀэжь укӀожьышты?

– СыгугъӀэрӀп, – ылуагъ ГӀдыем.

ПчыхьӀм зӀрӀэхьурӀэри ымышӀӀӀу, Али ылъакъомӀэ ГӀдыем иунӀэ луахьагъ. ПчӀӀм зӀрӀэтеуагъӀэр, пшӀгъашӀӀм зыкызырӀӀӀэхидзагъӀэр, кӀожь кызырӀӀэрилуагъӀэр Али щыгъупшӀэхӀэрӀп. ГупшысӀэхӀэр зышӀхьаригъӀуӀнхьу ыӀорӀм кӀӀэс, ахӀмӀэ нахь лӀэшӀӀу зыӀӀӀаубыгъэ, гуапӀм нахь зӀльӀештӀэ. ШӀӀӀф-шӀӀӀфӀу зӀрӀӀожьы: «А си ГӀдые дах, ори, сӀэри тхьӀэр кыддӀерӀӀ, ащкӀӀэ селъӀӀу!»

ЛитературнӀу зӀзгъӀафӀагъӀэр

ПӀӀӀшӀӀу СӀфӀӀэр.

ГъӀзз. «АМ», 30.09.1992

ЕнӀмыкӀо МӀзулид

КӀӀӀӀӀӀӀӀ, ПӀӀӀӀӀӀӀӀ

Тио зыубытыштыгъэ ошӀӀопщӀэ шӀӀуцӀӀӀэхӀэр

тетыхьхӀӀп,

ГъатхӀэр кӀӀсыжьыгъ.

ПлӀӀӀгъурӀба, уцым ышӀхьӀэ кыыхӀӀӀӀӀӀ ятӀӀӀм,

ПхьӀӀӀгӀӀӀмӀэ пӀӀӀ кыӀӀӀӀӀӀӀыгъ.

Тыгэм ыщипэ кызэрэлягъоу, сыкъэтэджы,
 Сыкъельэты унэм, умакъэ сызклэхьопсрэр,
 Учлэсэп уинабгъо зыщыпшлыщтыгъэ пхъэшхъаклэм.
 Къэкложь, пцлашху,
 Сыпфээщыгъ!
 Псынжыклэ гъэцэклэжъ уиунэ.
 Уихабзэ о,
 Орэд джэфхэр къапложэ улэжъэныр.
 Сэшлэ, ушгъахынэн,
 Илэп уигубзыгъагъэ гъунэ.
 Сыожэ, сыпфээщыгъ,
 Къэкложь, пцлашху!
 Пщыгъупшэжыгъа зэдэтшлыгъагъэ тхъарыlor?
 Мыщ фэдиз ллэшлэгъумэ укъялыжыгъ.
 Убыбыжыщтыгъэ бжыхъэм, сэшлэжы,
 Укысаджэщтыгъэ кызыбгъээзжыклэ,
 Тиунэ пхъэшхъаклэ пщыгъупшэжыгъ.
 Ушлэжырэп, сипцлашху,
 Сыд пае мыщ фэдизэу зыпхъожыгъ?
 Оры сызфыщылэр, сипцлашху,
 Къэкложь, сыпфээщыгъ!

К1ЫМАФ ДЖЫ

К1ымаф джы, хъотгъозай,
 Ылгъэгъурэп нэм нэр.
 Кызэхэзышлык1ын щыла
 Сыгу ихъык1ырэр?
 К1ымаф джы, лыгъулыст,
 Унэм къехъэ жыбгъэр гук1эгъунчъэу...
 Тхъауегъэпсэу...
 Уизакъомэ, ари зы ныбджэгъу.
 К1ымаф джы, зехъожы мафэ къэсми.
 Сыгу егъэк1оды тио изытет,
 Гъогум тетыхъэхэп бэщ зылыгъ л1ыжъ
 жэк1эфхэр,
 Сабыймэ ашлэжырэп адыгэ джэгук1э.

К1ымаф джы, силэжьэп гугъап1э!
Сак1эхъопсы нахьыпэрэ к1ымафэмэ.
Ащыгъум чъылэм систыщтыгъэми дунаир,
Зи мыхъуми, тыгу гъатхэм
зидзыжьыщтыгъэ.

СФИКЪУЩТ СЭ

Сихэку сил1ыхьэмэ сфикъущт,
Сыщычэфымэ сихэку ият1э.
Ят1эм сыхаубэу, ят1эм сыхэк1ухьэу,
сык1одэу,
Ет1анэ сыкытехъажьымэ ик1эрык1эу дунаим.
Зы уцы шхъуант1эу,
Сыкытехъажьымэ зы мафэ горэм,
Сихэку ины щыхъурэ сабыим ылэ к1элъ
Зы 1эрам нэкъыгъэу,
Дунаим ик1эрык1эу...
Сфикъущт сэ,
Сихэку ыкок1 сил1ыхьэмэ –
Ят1эу,
уцэу,
нэкъыгъэу.

* * *

Сигупсэ дахэр, тыгъэм упэлыдэу,
Мазэми фэдэу сыгу укыщепс.
Гупшысэ дахэу къыпфыси1эм
Зэхэзыхырэр къыпфык1эхъопс.

Мэээгү¹⁴ дахэм ухэмык1ыхэу,
Зэ усщымыгъупшэу сынэмэ уак1эт.
Тыдэ сыплъэми ущыслъэгъоу,
Зыщыщ сымыш1эрэ гуихым уфэд.

¹⁴ *Хъат1ый — Азие ц1ык1ум цивилизацие ин щызыгъэуцугъэ лъэп-
къым ыц1.

Къалэмэ адэт къэгъэгъэ дахэмэ
Уафэгъэдэшъуштэп, ягъашлэ маклэ.
Къушъхъэм илъаплэу мэзпчэнхэми –
Яшэкло зэпытых, япыйхэри бэ.

Шлүлэгъуныгъэу къыпфысилэм
Къысигъалорэп сыгу илхэри.
Сыусэн слоу сызщылтысырэм,
Сфэтхэшъурэп уигугъу нэмыкли.

«ХЭТ УЩЫЩ?» КЪЫСЭМЫЛУ!

«Хэт ущыщ?» къысэмылу!
Ллэшлэгъу
 зэмыллэужмэ
Сакыхэкли, сыкызэрэкложьыгъэр
 умыгъэшлагъо!

Укысщымышт,
Тызэкьош тэ.
Зекло хэбзэжъэу тилагъэмэ
Силынтфэхэр джыри къасты.

Сизакъу,
Лъэшъ сфишлыгъэ
Гъучлы цуакъэклэ къэсэклухъэ,
Хъатлымэ* сахъагъ,
Лэбэрнаш¹⁵ исэлам къыпфэсэхы.

«Хэт ущыщ?» къысэмылу!
Хымэ
 лэбаклэр
 къысэбэклыми,
Сиадыгэ нэклу
 укыкלאплэмэ,
Сызэхэпшлыкышт.
Сынарт сэ,
Нарт гумызэгъагъэм сызэрещэ.

¹⁵ Мэээгү – мазэм изы хъугъэмэ ары.

Огум шыбыбыштыгъэ сибгъэжы
Сихъ самырит1уи л1агъэ.
«Саусырыкъор шылэжэп» а1о.
Хэт гурызгъэ1ошъун
Мы дунэежым
Сизакъоу сыкызэрэтенагъэр,
Ори зыуудэгумэ?

Зэхэоха,
Блэк1ыгъэ
Гъаблэмэ
Къахэлук1ырэ макъэхэр!
Гоцэнагъо иорэд зэхэоха?

Зэхэоха хы Ш1уц1эм игырэ макъэ?..
Шы1эныгъэм идэхагъэ зэхэош1а?
Тыгъэм икъок1ык1э дахэ...

Хыормэ быдзым
1уачырэ
Сабыим
Игъы макъэ,
Зэхэоха!..

Ят1эм зыкыхэзыщэйрэ
Гъэтхэпэ нэкыгъэм сыд кыуи1орэ?

Сыдым уигъэш1эн о,
Зэ укыислуплэу,
Ш1унк1ым ухэк1одэжык1э,

Зэхэоха
ныбэм,

узым ил1ык1ыгъэхэр! Сыгу илхэр...

Ныожъ пхьонтэ ч1эгъым ч1элъ
«Къак1о», о1о,
«Къак1о...»
Гу хьалэлэу укыиспэгъок1ы.

Адыгэ шъуашэм
ихъишгъэ
зэхэоха!

Зэхэсэш1э унэ лыдыхэр,
Зэхэсэш1э угу ифэбагъэ.
Къиныгъо 1офмэ уахэт...

Зэхэоха
Шъофым
Изакъоу кьинэгъэ,

Къысфэпцэигъэ 1эм сепэрыошъуна? Илхэс минмэ къялэжыгъэ
Остыгъэе чыг ч1эгъым ч1эс
«Хэт ущыц?» кыисэмы1у! –
Зы пчэдыжыпэ горэм
Уипчэ сыкытеомэ.

Убых л1ыжыым игулак1э!
«Шъеуепч1 мы чыгыжыым

Силъэпкъ ышгъэ кырык1уагъэмк1э,
Сэ сызылэк1э
Хэт сызэхыш1ык1ын,
Ори зыуудэгумэ!
С1отэжынынэу гукъэуабэ си1.

Сыдым нэсыгъ тятэжъмэ аныбжь?
Шъынацэ кызылуклэжыгыгъэ
Лыжъ жэклэфхэр
Клэн ешлэн гугъаплэм хэкыхэрэп.

Орэдыжъхэр хьаклэщым щэгумэкых.

«Хэт ущыщ?» кысэмылу!
Сиadyагагъэ,
Сигупшысэ
Лъэпкъ лыгъэмэ сакъыхищыжыгыгъ.
Пхъэгулъхэр къэтлэмыгъэх,
Гъэтхапэр къытфэкложыгыгъ.
Едэлу Лабэ, едэлу Щэджем,
Едэлу Къушъхъэмафэм иораторие,
Едэлу нэфшъэгъо тыгъэбзый джэгум,
Типщынэ зэмылэужмэ
Къыхадзэгъэ орэдыклэм едэлу!..

Темыркъан Юрий ти маэстро.

Пчэдыжыпэ тыгъэр ылгъэ теуцожьы,
Ошъопщэ нэгъыфмэ къахэкыхъых пцлэшъохэр,
Янабгъомэ къаклолэжъых.

Ышъхъэ къелэты Къушъхъэмафэ,
Ыжэклэ тхъуагъэхэр зэпэцлэутэхыжы,
Орэд чэфым зыкырегъэлэты Псыжъым,
Джэгуаклом ымэкъэ чан тэмэклымэ ащэбыбатэ,
Лъэпэрышъо къешлэ адыгэ ныор,
Сабийхэр лэгу фытео...
Къытхахь ори, синыбджэгъу,
Къытхахь, сшыпхъу дах,
Шъукъеклуалл илъэс фэхыгъэмэ
Къаклэзыжыгыгъэ лъэпкъ джэгум!
Тыдэ шъущылэми, кызызхэшъух сымакъэ:
О-ой, марджэ!
О-ой, марджэ!
Марджэ!..

15.10.1990, Анкара

ХЭТ СЫЩЫЦ СЭ?

Тыркум сис,
Къулыкъу 1оф сэш1э,
Си1оф сымыш1эжъэу.
«Утырку» кыса1о.

Арап лъэпкъмэ сахэс,
Къулыкъум сыхэт,
Сы1офыш1,
Зысымыш1эжъэу,
«Уарап» кыса1о.

Дунай лъэпкъмэ сахэс,
Сышъхьафитэу,
Фитыныгъэ симы1эу...

Адыгабзэк1э сэгущы1э,
Синэк1
Сызхэсмэ сафэдэп.

Хэт сыщыц сэ?

26. 11. 1974, Сиурт

СИУСЭХЭР

Сиусэмэ тамэ къагоклэ,
Адыгэбзэ дахэр дахъые огум,
Мэкъэ шъабэу гур къагъэфабэ,
Гупшысэ 1эш1ухэр къагъэк1ы гум.

Сиусэхэр ш1ульэгъу орэдэу
Пшъашгэмэ, клалэмэ зэ1эпахы.
Къушъхьэ, мэзы, хы амы1оу,
Хъураеу дунаир зэпагъохы.

Сиусэхэр къэмэ ихыгъэу
Ц1ыфыгъэм ипыйм пэсэ1этых.
Хьаджрэт клодыклэм фэгүлэхэу,
Адыгэ ц1ыклум ыгушъхьэ щэстых.

Сэ сыфаеп цэлышгъхэ зэрэгъэшх,
Гури гум зыфыритлэжьэу.
Сиусэхэр чыгышгъхэ бзыух,
Орэд кьалоу, шхьафитэу хэрэтых.

1991

А СИ ТХЪЭ ДАХ!

Ухыжьыштба тцэчыгъэхэр?
Нэф шгыштба, а си Тхъэ дах!
Жьогъо бынэу мы кьэлыдыхэрэр
Тыгъэ хьуштба, а си Тхъэ дах?

Псыорыжъмэ тафэдэу,
Тшгъхэ яутэк1ы мыжьожъмэ.
Тыцуахьозэ тытэджэу
Тыщылэшта, а си Тхъэ дах?

Коцым фэдэу, мы дунаим
Мок1э-мык1э татепхъагъ,
Тшгъхэ уфагъэ, тыбг зэпэк1ы,
Тыуугъоистба, а си Тхъэ дах?

Къушгъхэмафэм «л1ыжы» рало,
Псыжым пае «нысэ» ало,
Тихэку шхьак1э «чыжьэ» ало,
Къытфэгъэблагъ, а си Тхъэ дах!

ХЫ ФЫЖЬ 1УШЬОМ

Щызэхэсхыгъ хы Фыжь 1ушьюм адыгабзэ,
Л1ыр хым щесэу ишгъагъусэ:
– Ч1э имылэу псынэ Маш сызхэтыр! –
Гъы макъэ кьеш1ы а гущылэм сигупшысэ.

Зы лъэхъанэ кьежьэжыгъагъэх тятэжхэр,
Аш1ош1эу хымэ ч1ыплэхэр джэнэт.
Емышэсыжышгъухэу псэм фэдэу я1э шым,
Къурмэн фэхьугъагъэх хы Фыжьым.

Гъэ бгъуипш¹⁶ къехъу тешлагъ ахэр зыхъугъэм,
Стхьак¹умэ фэсщэу седэл¹у хым ы¹орэм:
– Насыпынчъэу хымэ ч¹ыплэм кыфэгъэ адыгэхэр,
Е-ей, зихэку зыбгынэгъэ игъонэмыс пагэхэр!

Сарыджэгу пэтэу ащ итхъурбэ фыжымэ,
Хым игырзы макъэ зыкысегъэш¹эжъ.
Бгъотыжынэп ащ нахъ джэгук¹э лазэ,
Сымыгъэплъэхъоу зи сынэ къэсэгъэзэжъ.

1975, Анталия

СЫШЪОЛЪЭУ, КЪЭРЭУХЭР

Шъушъхьафитэу дунаем шъутет.
Уашгъор шъошъуй, ч¹ыр шъошъуй...
Дунэе хэкухэр къэшъок¹ухъэх,
Сабиймэ яш¹ульэгъу къэшъохъа?

Шъуитхьаматэ шъуапэ итэу,
Иныр, ц¹ык¹ур зэк¹эпхъагъэу,
Тыдэ шъубыбрэ, къэрэухэр?

Шъутамэхэр пщынэм фэдэу зэк¹эшъушъыцэ
Шъхьафит оред къашъу¹оу,
Къушъхъэ лъагэхэр зэпышъуч!
Шъофыжъмэ шъуарымысэу,
Сихэку дахэ шъунэсымэ,
Шъуарихьыл¹эшт сабийхэр джэгу пэтэу,
Ахэмэ сфяшъу¹у сиш¹ульэгъу,
«Игупшысэр шъоры», шъу¹о.

Тыгъэ къепсы мафэ къэсми,
Шъхъае, сэ сидунаир ш¹унк¹ мэрахъ¹⁷.
Шъхьак¹о сш¹ыгъэ сихэку дахэ
сызэримысыр.

¹⁶ 1887-рэ гъэм сятэжъхэр гъэделагъэк¹э хэкум рагъэк¹ыгъагъэх.

¹⁷ Ш¹унк¹ мэрахъ – ш¹унк¹ дэд

Сыгу илѣхэр шѣо шѣош1э,
Чѣые симы1эу сышѣупэлѣэ.
Сышѣолѣэ1у, кѣэрѣухэр!
Сич1ыналѣэ игупшысѣ кѣызѣжѣугѣаш1.
Сышѣолѣэ1у, кѣэрѣухэр!
Сы-шѣо-лѣэ-1у,кѣэ-рѣу-хэр!

СЩИЗ КѢЫСХѢХѢУАГѢ

Шукранѣрѣ Нихѣайерѣ афѣсѣтхы

Сыгу мѣгѣы, с1упѣ мѣщхы,
Гукѣаомѣ сѣ саухы
Шѣхѣае,
Тыгѣопчыхѣэ
Сыгу изѣу сыгуш1уагѣ,
Сщиз кѣысхѣхѣуагѣ.
Агуи ашѣхѣи зѣфѣдѣу,
Хѣку хымѣм ис адыгит1у,
Лѣэгѣуныгѣэм зѣфищѣхи,
Зы унагѣо зѣдихѣагѣэх.
Сыгу изѣу сыгуш1уагѣ,
Сщиз кѣысхѣхѣуагѣ.
«Зыр гуш1омѣ фѣгуш1ожѣу,
Зыр зыгѣык1ѣ шѣузѣдѣгѣу,
Хѣку закѣор шѣуигукѣаоу,
Бѣгѣаш1ѣ шѣохѣу»,– сышѣуфѣлѣэ1уагѣ.
Сыгу изѣу сыгуш1уагѣ,
Сщиз кѣысхѣхѣуагѣ.

06.02.1973, Анталія

ХЪУН СЫКЪАКІОМИ

НачІэкьо Умарэ иджэгу
сыкІонэу кысисІуагъ...
Хъун сыкъакІоми,
Сынэпс сыгу щысыубытэу...
Хъун сыкъакІоми,
ЩыІакІэмрэ лІэныгъэмрэ зэпэсцэчэу...
Хъун сыкъакІоми, силъэпкъ
Хэхэс зэрэхъужыгъэр сщыгъупшэу...
Хъун сыкъакІоми,
«УикІалэхэр кІодыкІае хъугъэх», сІоу...

Пэрыт уафэхъоу,
Къэбгъэуцэу уилъэпкъ дахэ,
Гупшысэ лъапІэмэ ухахъэм,
УакІыб зэрафэбгъэзагъэм семыплъэу,
Сыгъыми хъун, сыкъакІоу...

Орэд кыпфэхъун о уикъэщакІэ,
«Адыгэ кІалэм зэпищэчышъугъэп
ШІульэгъумрэ илъэпкъырэ», – аІоу.

Хъун сыкъакІоми, шъхъае,
СыкІошъуцтэп илъэпкъ рихэу
Бзыльфыгъэр зыгу изыльхъэрэм изэІукІэ.
СалыкІошъуцтэп
Фэмыфыгъэ зезыхъэрэмэ...
СыкІошъуцтэп!
СалыкІошъуцтэп!..

02.08.1973

СИГУПШЫСЭХЭР СФЫЗЭГЬАФЭРЭП

Сигупшысэхэр сфызэгьяфэрэп нычэпэ:
Блэклыгъэ ллэшлэгъухэр кыизэпэсэчъыхъэ.
лоф кьинмэ ахэтых джэгуаклохэр,
Сыгу хэзырэп зыкли амакъэ.
Сигупшысэхэр сфызэгьяфэрэп нычэпэ:
Мрамор шхъуантлэм хэсэшлыклы Адыиф исын.
Нэ фабэклэ кыисэплъы, егъэшлагъо ыльэгъурэр.
Орэдыжъмэ машлоу сыкъасты.
Сигупшысэхэр сфызэгьяфэрэп нычэпэ:
Хы Шлуцлэ псыормэ сырахъыжъэ,
Хъарып пшахъомэ сахэт, псы гъуаткло сымыгъотэу.
Къаншъаугъур¹⁸ зэрауклышгугъэр сэгъэшлагъо.
Сигупшысэхэр сфызэгьяфэрэп нычэпэ:
Сиадыгэгу сфэхъожьынэу пшлошла?
Пантаур¹⁹ иусэхэр зэхэсэхы пчэдыжъырэ.
Къысфэчэфых пцлэшхъо бгъэгугъхэр.
Сигупшысэхэр сфызэгьяфэрэп нычэпэ:
Бэшлагъэ чэщы чъые зысимылэжъыр.
Пщэф шлуцлэмэ зыкъыстыраубгъо, –
Сыдигъо къэкложьышт Саусырыкъо!

(12.06.1991)

¹⁸ Къаншъаугъур: 1517-гъэм Мысырым ипачъыхъагъэ Къаншъаугъу-
рыр (адыгэ лъэпкъым шыщыгъ) Осмэн империем ипачъыхъэу Яуз
Султан Селимэ Риданием щезэуагъ. Къаншъаугъур хэклодагъ.

¹⁹ Пантаур: Хъатитмэ яусэкло цлэрылу. Иусэхэр тимафэмэ къанэсыгъэх.

МЫ УСЭМ ЩЭ И1ЭП

«Гэмафа, лъэпкъым ыгу
Лыгэ зырадзыгъагъэр,
к1ымэфагъа?» –
П1оу ук1эмыупч1эжъ!
Уахътэр хъушгъэн ихъагъ.
Къафихъащт голэгъум ихъылтэ зэхаш1э
Т1эмынэу ежъэгъэ нэкъыгъэмэ.
Янабгъохэр абгынэ
Уашгъом шъхъафитэу щыфарзэщтыгъэ бгъэжъмэ.
Гъэтхэпэ ос ныкътк1у псыорым
Адыгэ ят1э рихъыжъагъ.
Мафэхэр гъырнэк1ух,
Мафэхэр гук1эгъунчъэх.
Мафэхэр хъэдэгъэ шъэфых,
Шъэфрытхъоу къахэтхъо,
Тыгъужъ нэк1у мысэйхэм
Лъэпкъыр зэрапхъо!
Шъхъэрауты
Илтэс минмэ
Шъхъафит жъуагъоу къахэлыдык1ыщтыгъэ
Палор адыгашъхэм,
Гъэр аш1ы адыгэ нэк1ур!..
Мэшъыгъо минхэр,
Мэщхыдэ1 минишъэхэр,
Агухэр зэ1упк1агъ
Зынэхэр щыбэгэжъыгъэ пелыуанмэ...
Къолэбзыхэр мэгу1э,
Псыхъомэ ашъхъэ араутэк1ы мыжъожъмэ,
Альапсэхэр мэгу чъыгыжъмэ...
Л1эш1эгъухэр зыгъэ1ушыгъэ адыгэмэ
Яхэкужъ абгынэ.
Ылгъэгъугъэп непэ къэсыфэ ц1ыфым
Зы лъэпкъыр зэрэщытэу
Псыхадзэ зыш1ышгъушт гупшысэ!..
Абхъаз ныор
хы1ушгъом 1ус.

Хыр нэпкъым къызтелъадэкIэ,
 Хыпсыр ыIэгу из ешIы, дэгушчыIэ.
 ЗылуилъэсыкIыжыкIэ гъунапкъэм,
 Ыгу дэкIуатэ:
 Хым зелэты,
 Гум зелэты...
 Гур мэлъатэ,
 Хым зепхъуатэ...
 Къухъэхэр дэ шуампIэм фэдэу зэредзэ хым...
 Хыр мзятэ:
 ЗыкыIэтэу зыридзыхы къэс,
 Къухъэм къезы
 Зы сабий,
 зы бзылъфыгъэ, зы лIыжъ...
 Сабыйхэр,
 бзылъфыгъэхэр, лIыжъхэр
 Зэ къушгъхэм,
 зэ машэм иолъагъо...
 ГуIэгъурытхъомэ аIэ зыубытын щыIэп!
 Мэщхыдэ хыр:
 – «Джыри!..» – еIо,
 Псыор чIэгъым чIелъашъо къухъэхэр.
 Адыгатхъэхэр ашгъхэщытых къухъэисымэ,
 ГуIэным хэтых...
 Гур мэлъыхъо:
 Хы Iушгъом Iус абхъаз ныом ыгу
 ХыIус хым фэд,
 Уцугъо иIэп.
 КъыгурыIорэп
 Адыгэм
 Иш
 Къыщинэу зыдэкIошгъурэр.
 Къухъэм къызырэ цIыф пэпчъ,
 Псыормэ афэдэу мэчачэ
 Мылкъум зынэхэр щипхэгъэ къухъэзефэхэр,
 Созэрэщ егъэшIагъо:
 «Сыд шгъуIа
 зыр зыгъэгъэу

адрэр зыгъэщхырэр?»
 Хым зелэты,
 Гур лъэкӀуатэ.
 Гум зепхъуатэ,
 Хыр мэятэ.
 Гум зыредзы,
 Хыр кӀырэу.
 Гур мѣбанэ...
 Гур мѣлхъо...
 Гур мѣлабэ...
 Гур мѣщхыдэ...
 Гур!..
 Гур!..
 Гур мѣ-кӀо-ды!..
 Хым пхырэбы.
 Хылушьом лус
 Абхъаз нѣум
 Ибынунагъо щыгъупшэжыгъ,
 Ынэхэр хым тедыягъэх.
 Псыормѣ адэбэгы ыгу,
 Гъунапкъэм къеорэ хым дэкӀуатэ.
 Хым игурым адыгэ макъэм фегъадэ.
 Ошъо чапэм шӀуцӀэгъакӀэ щильэгъу къэс,
 Фэмылӕжэшьоу ыгу къытео:
 «Хым кыӀэкӀэкӀыгъ,
 Къэсылӕжыкы силъэпкъэгъухэр», – еӀо.
 Ӏэ щѣфэ хым, едэхашӀэ.

ХЫ ТХЪАЛЪЭӀУ

Иныри оры, кӀочӀэшхо зиӀэри оры. О зэпырыпщыгъ тилъэ-
 пкъэгъухэр, о къытфэщэжъ. УнэшӀу къытщыгъаф, къагъэ-
 зэжыкы зыхъукӀэ. ТызэшӀужыкы: илӕсишъэ зыӀутымгъэфэгъэ
 уимыхъамелипфэтшхын. Къызыхэдзыжыкы адыгэ Ӏэмэпсымэхэри,
 зэрэбгъэбылгыгъэхэр икъун. ТызӕлугъэкӀэжыкы, псэр
 къурмэн пфэтшӀын.

Нэтхьо Къадыр. Америкэр

М Э Д Э Я

Къэшлыгъуиц хьурэ пьес

Хэтхэр:

1. **Пачьыхьэр** – къушгъэхьэчлэс адыгэхэм япачьыхь
2. **Гуашэр** – пачьыхьэм ипсэогъу
3. **Мэдэя** – пачьыхьэм ыпхьу
4. **Заур** – дзэпащ
5. **Пэдыс** }
6. **Едыдж** } – дзэк1ол1ых
7. **Алшэс** }
8. **Пщэрыхь** – пачьыхьэм ипщэрыхь.
9. **Пщымаф** – хасэм итхьэмат
10. **Пэзад** }
11. **Нэп1ашь** } – хасэм щыщых
12. **Хьутат** }
13. **Джесон** – урым аргонавтмэ ятхьэмат
14. **Креон** – Кориптым ипачьыхь
15. **Нысэр** – Креоны ыпхьу
16. **Урым к1ал**
17. **Урым к1ал**
18. **Аполло** – Мэдэе ыкьо нахьыжь
19. **Ахиллес** – Мэдэе ыкьо нахьык1
20. **Аеджиус** – Мэдэе иурым нэ1уас

АПЭРЭ КЪЭШ1ЫГЪУ

*Ч1эсын1эр къэумэзэхь. К1убэ Щэбанэ иорэд
джэгун1эм къыщэ1у. Пэ1ухьохэр джыри зэфэш1ыгъэх.*

МАКЪЭР:

Мардж, адыгэ лъап1эх,моу зэ шьукъэдалу.
Тхьэм мы дунаир къызегъэш1ым, а1о

Къыгъэшлыгъэ дунаир Ащ ыгу рихъыжыгъагъэу,
Ащ идэхагъи Кавказыр танджэу фишлыжыгъагъэу!

(Шьонтрыпэо мэкъэ ин джэгунIэм къытелукIы. Остыгъэ нэфхэр ащ тыредзэш, нэлухъохэри тIэкIу-тIэкIуэ зэлукIых. Орэдышъо макъэри шьонтрыпэо макъэри нахъ шъабэ хъухъэзэ мэуцх. ДжэгунIэ кIыб дэпкъым Эльбрус Iуашхъэр фыжъыбзэу, лъагэу къыцэлъагъо. Ащ мэз куу ихъонтIэгъакIэм зэлыиштагъэу, нэмыкI бгыхэр тIыргу-сыргоу кIэлъырытых. Ахэмэ апаишхъэ зы унэ фыжъ дахэ ит.)

МАКЪЭР (нахъ зыкыиIэтызэ):

Ти Кавказы лъапIэу, тянэу ыкIи тят.
Пагэу, лыдэу, лъагэу Эльбрус зышхъашыт.
Зитхыпэхэр зандэу уашъом дэлэбай.
Сыдэу удах о, ти Хэку, ти Дунай!
Зипсыхъохэр къаргъоу бгым къечъэх.
Зимэзыхэр куоу, шхъонтIэгъэкIэ дах.
Зигубгъохэр зэкIэ къэгъэгъэ зэикI.
Сыдэу удах о, ти Хэку кIэракI!
ШIугъэу щылэ пстэур о Тхэм къыпхилъхъагъ.
О пфэшъошэ бынэу тэ тыкыуитыгъ.
ЕгъэшIэрэ гушхор тыгум къырилъхъагъ.
Тиадыгъ хабзи къытфиузэнкIыгъ.
ЛIыгъэр тыгу илъэу тэ удгъэгъунэн,
Ренэу быны пагэу тэ о тыуиIэн.
Тэ тихабзи тыбзи тымыгъэкIодын.
Шхъафитныгъэр тиIэу, о тыпщыпсэун!

(Гимн орэдышъом джэгунIэм зыкыицеIэтыжъы.)

МАКЪЭР:

А орэдыр агу илъэу адыгэхэр Кавказым илъэс мин пчъагъэкIэ щыпсэугъэх.
Хэбзэ дахэрэ цIыфыгъэшхорэ зилэ лъапкъы цIэрыIоуи ахэр хъугъэх.

Ащ яхэбзэ дахэхэр ягъунэгъу цыф лъэпкъхэм зэкӀэ зэлаштагъэх, яхэку ибаиныгъи дунаим тет цыф лъэпкъыбэхэм зэлашлагъэ.

Ары пакӀо мэлъшъокӀэ тятэжъхэм дышгъэр япсыхъохэм кӀахахэуи зэхахыгъэ.

Хымабэмэ, къэкӀонхэшъ, а дышгъэр тятэжъхэм ашӀахъынэу рахъухъагъ.

Джесони иаргонавтхэр игъусэу, а гухэлъыр иӀэу хы гъогукӀэ къежъэгъагъ.

Джа лъэхъаныр ары тэ непэ къэдгъэлъэгъошт хъугъэ-шлагъэр зыщыхъугъагъэр.

Ар зэхылашлагъэр шъом икӀэу, мыдалорэм къехъулӀэ хабзэр ары.

Шъори шъошӀэ,

«Мыдалорэр мэнало», –

Адыгэхэм бэрэ аӀо.

Цыфыр мыдӀлоныр нӀлоным къыхэкӀы.

Ащ фэдэ мыдалор шъом екӀы.

Пэгэныгъэм ар рекӀы.

Хабзи, бзыпхъи ар апӀкӀы.

Ныбджэгъуи, лъэпкъи зэренэкӀы.

Сыда пӀомэ, ар шӀэныгъэм рекӀы,

Къалорэ пстэур, еупкӀэпкӀышъ, регъээзэкӀы.

ЕтӀанэ, мыуцужъыхэ мэхъушъ, къеуцукӀы!

Ащ фэдэ цыф лъэпкъым къыхэкӀыныр,

Джы непэ закъоп къызежъагъэр.

Ау, ар апэу къызэхъулашлагъэу,

ЗицӀыф лъэпкъи ыгу зэбгъагъэу,

Зи Тхы хинэжъыгъэу,

Егъэзыгъэу къэнэгъагъэу,

ЗыцӀэ тхылтым къинэжъыгъэр

Мэдэя!

А хъугъэ-шлагъэр зыхъугъэр бэшлагъэ!

Ар зыщыхъугъэгъэ чӀыплӀэр – Кавказ !

(Шъонтрыпэо макъэр инэу джэгунӀэм къыщӀэу. Остыгъэ нэфынэр тыредзэшъ, Эльбрус Ӏуашъхъэр фыжъыбзэу, лагъэу къэлагъэо.)

МАКЪЭР:

Джары, джы пшлагъэ!
лошъхъэ фыжъэу джа къэлагъорэр – Эльбрус!
Ти Хэку лъапӀэу ар зэрытыр – Кавказ!
А унэ фыжъэ зэтетыр зиер – ЯтэшӀу!
Ар КъушъхъэчӀэс хэгъэгум ипачъыхъ.
Мэдэя, гошӀэ цӀэрыӀом, ар ят!
“Aetis King Colchis
The Father of Media,” аӀуишъ,
Ащ нэмыкӀ цӀыфхэр еджагъэх.
Ей, адыгъэу, тэ тибын!
Зэш зэкъошӀэу псэун!
ГъэшӀэ щытхъур къэзыхъын!
Адыгагъэм фыщыӀэн!
Зи Хэку зэкӀэ екӀужьын!
Зы хэгъэгоуи хъужьын!
ЗишӀэныгъи фэбэнэн!
АтэшӀу зэ ти Пэчъыхъагъ.
Ар, нэр пӀэпихӀэу, лӀы къэбзагъ.
Адыгагъэм рикӀыщтыгъ.
Хабзэм тетӀэу псэуцтыгъ.
ЛӀы зэфагъ ар, лӀы дэгъугъ.
БгъэшӀон фаер ыгъэшӀуагъ.
Бгъэсэн фаемкӀи ар пхъэшагъ.
Тинартыжъхэм афэдагъ.
Дэгъур ыпсэм фигъэдагъ.
Пыим ыпашъхъэ лӀы ебгагъ.
ЛӀы пытагъ ар, лӀы блэнагъ.
Уеон фаемэ, пыим ар
Гуих-псэихӀэу текӀоцтыгъ.
Шъуеплъ!
Марышъ ар шъуапашъхъа ит.

(ЯтэшӀу Пачъыхъэр, а унэм къекӀышъ, лӀы ин ищыгъэу, ышъхъэ лэтыгъэу, адыгэ шъошӀэ фыжъэ щыгъэу, ихъурышъо нэӀо шӀуцӀэ дышъэ танджыр къытelyдыкӀэу, хэгупшысыхъэу, ау пытэ-пытэу, зэрэпӀыбланэр къыхъэцӀэу, пчъэлунэм цӀэзекӀо. Зыгорэм зэригъэгумэкӀырэр хэпшыкӀэу, загъорэ къэуцӀушъ, нэжсгъурӀэу зеплъыхъэ. ЕтӀанэ пчъэлунэр рикӀукӀыным фежсӀэжъы. ПцӀэрыхъэр унэм къекӀышъ, ац ыдэжсӀэ къылохъэшъ, шъхъацӀэ фешы.)

ПЩЭРЫХЬЭР:

А Зиусхъан! Узыгъэгумэк1ырэр сэгбгъэш1эна?
Зыгорэ кыпфэсш1эн слъэк1ын щы1эна?

ПАЧЪЫХЬЭР – (кыызтеуцошь ащ фэразэу кьеплты):

Опсэу, сик1ал. Тхьэм уегъэпсэу !
Боу ослон, уфаешъ пш1энэу.
Зыпсэп, псишъэ п1э илтыныр,
Е Адыгэ хэкум ц1ыфэу исыр,
Зэк1э о кыппшыгугъыныр,
Ащ язэпэшныгъэ о ппшъэ дэлтыныр,
Боу 1офы хьылъ ар, боу кьин.
Ау, ар хэты зэхыш1ык1ын, ыш1ошгъи
хъун?

ПЩЭРЫХЬЭР:

Ар тэрэз! Ау, си Зиусхъан !
Упшгъыгъэба? Сыд кыюлын ?
Нычэпэрэ чэщым ууцугъэп,
Ут1ысыгъэп. Гупсэф уи1агъэп.
Ок1о укъэк1ожышъ, мыщ у1ут.
Мафэр к1уагъэ, пчыхьэр къэсы пэт!

ПАЧЪЫХЬЭР:

Умыгумэк1, сик1ал. Сэ сы1офэп,
Ау, сыгу псэфыгъо кыиситырэп.
Сыт1ысыгъэк1и сызэгъэштэп.
Сымыгумэк1ыни сфэлъэк1ыштэп.
К1о, к1о, сик1ал, умыгумэк1.
О уи1офи плъэк1ырэр хэгъэк1.

(Пщэрыхьэр, шгъхъащэ Пачгъыхьэм кыифеш1ышъ, унэм ехъажьы.)

ПАЧЪЫХЬЭР (ежъ ышгъхъэ фи1ожьэу):

Баджэм фэдэу шгъэфэу к1уашъэу,
Шгъэфы-шгъэфэу ти Хэку кьешэу.
Хымэ къухьэу тэ тихы1ушъо
Къы1упшыхъагъэр сыда зыфаер?

Сыда зылыыхурэр, фэмыгъотрэр?
Ар къэзышлэнэу сэ згъэк1уагъэхэр,
Хэшыпык1ыгъэ тик1элэш1ухэр,
Сыд джы нэс къэзыгъэгужьохэр?
Сыда ахэр къэзымыгъэсыжьхэр?
Сэ1ошъ, лъэшэу сэгумэк1ы,
Мыхъун 1аджи сыгу къэк1ы!
Зы мыхъун горэ къяхъул1эгъэна?
Зыгорэк1э пыир къатек1огъэна?

*(Ош1э-дэмыш1эу, джэгул1эм исэмэгу лъэныкъо 1эо-лъэо
макъэ цызэхехышъ, зыкъегъэчэрэзышъ, Пачъыхъэр ащ
маплъэ.)*

ПАЧЪЫХЪЭР:

Хэт ар?

ЗАУР:

Сэры ар – Заур, Зиусхъан.

*(К1элэ къопц1э ищыгъэ, щыхъэ цые шлуц1э щыгъэу,
икъами исэишхуи гольхэу, жьыр къыпихэу, джэгул1эм исэмэгу
къытелъадэишъ, Пачъыхъэм ечъал1э, ет1анэ къызэтеуцошъ,
ишъхъащэ феш1ы.)*

ПАЧЪЫХЪЭР (Заур ыгамэ 1э щифэзэ):

Ш1уфэсыжъ апщи, сик1ал!

ЗАУР (Пачъыхъэм ы1апэ еубытышъ):

Уимафэ ш1у охъу, Зиусхъан!

ПАЧЪЫХЪЭР:

Уздэщы1агъэм сыд шыкъэбар, сик1ал?

ЗАУР:

Пыир къэсыгъ, Зиусхъан,
А1оу зэхэтхыгъэр шыпккъэ.

*(Бзылъфыгъэ макъэ горэ лъагэу унэм къелук1ышъ, Заур
игущы1эн зэеуты.)*

ГУАЩЭР (лъэшэу):

М-э-д-д-э-э-я-я !

Сыд емык1уа джы о пш1эрэр, Мэдэя мыгъу!

Мэдэя мыдалу!

(Бзыльфыгъэ лъэчъэ макъэ унэм къелук1ы.)

Сыд о джы пш1эрэр ?

Хабзи, бзыпхъи пщыгъупшагъэу,

Сыд джы хульфыгъэмэ адэжъ узыфежъагъэр ?

Моу джыдэдэм къэгъаз сэл0!

Мэдэя мыдал0у бетэмал!

Тэ, Тхьэр зэуагъэхэм, тимыдэл0 налу!

(Мэдэе ащ емыдэл0у, адыгэ сзэ шэплъ псыпсэу цыгъыр жьым зэрхъэу, быбатэу, бгы ищыгъэ пшъэшъэ дэхэ зидэк1огъоу, ау зэрэнэл0уагъэр изек1уак1э нафэу кыыхэцэу, унэм кыыхушъутыгъэу, къашъозэ, хульфыгъэхэм адэжъ къэчъэ. Ау ащ къэмысзэ, зэ зэтеуцошъ, зэплъэк1ы.)

МЭДЭЯ (Дэхъащхыз):

Сыд х-а-а-б-б-з-з-а-а о зигугъу пш1ырэр?

А сэ сянэ лъап1эу, сянэ дах!

(Заур пшъашъэм идэхагъэм дихьыхыгъэу еплъы.)

ПАЧЪЫХЪЭР (т1эк1у дысэу):

Адэ сик1ал, кыигъэкъуба!

А пыир зыщыщыр къалоба!

ЗАУР (ук1ыгъэжыгъэу):

Емык1у сыхъугъ, Зиусхъан.

Пыир – урым. Япащэр-Джесон.

Ар гъэры къэтш1ыгъах.

Мары джы къащэ пэт,

Гъусэхэри ащ и1эх.

Якъухъэ джы хым тет,

Ащ къынагъэхэри щы1эх.

(Мэдэе зыдэщытым щытэу зеплъыхъэ.)

МЭДЭЯ (ышъхъэ фи1ожъэу):

Сэ джы л1ымэ кыиск1эуагъэшъ,

Мэкъэнчъэу ар сэ кыисэджагъэшъ,

К1элэгур кыстек1уагъэу,
 Хабзи, бзыпхыи сшъхъарихыгъэу,
 Гъэрым фэдэу сещэшъ сэк1о!
 «Мыр умыш1э! Хъунэп сэл1о!» –
 Е1ошъ сыгуи къекуук1ы.
 Ек1урэп сш1эрэр ! Ар сэри сэш1э.
 Ар сымыш1эу зыш1омыгъэш1...
 «Мыр умыш1о! Мыр умыш1э!»
 Шъол1ошъ, ренэу сауж шъуит.
 Адэ плъэк1мэ сэмыгъаш1э !
 Зы нэплъэгъуи кысэмыт.
 Зэрэщытэу сэ сигъаш1э,
 П1эмыч1э ч1элъэу, о сы1ыгъ!
 Ары! Сы1ыгъ о, 1адэм дэлъэу,
 Сыгуи, сыни къэмыгъаплъэу,
 Зы хымэл1и сэмыгъэплъэу,
 Синыбжык1элъи къамыгъэплъэу !
 А сыпсэм фэдэ, сянэ лъап1!
 Ащ фэдэхэр кысэмы1у!
 Пк1энчъэу ори умыш1ац1
 Сэри си Тхъэ сэмыгъэпц1.
 Сэ ар сфэщ1эщтэп, сян.
 «Сщ1эщт» сл1оми, узгъэпц1эн.

*(Адыгэ к1элит1у зы гъэр ылэхэр ык1ыбык1э пхыгъэу,
 Пачъыхъэрэ Зауррэ адэжъ кырафыл1э, губжыгъэу
 урымыбзэк1э гъуахъозэ. Ац1 игъэпсык1э ыгъэш1агъоу
 Пачъыхъэр еплъы. Заур мэцхыпц1ышъ цыт. Мэдэе кы-
 1охъэшъ, ятэ ылэлыджанэ еубытышъ, ац1 зытыригъэк1агъэу,
 Заур кыфыч1эплъы.)*

ПАЧЪЫХЪЭР (гъэрым 1апэ фиш1ызэ):

Мыр хэт зыщыщэр ?

ЗАУР:

Джары Джесоныр,
 Аргонавтмэ япашэр.

МЭДЭЯ:

Джесон! Джесон! Сыдэу ар ц1э го1у !
 Ежъыри, 1элышъо т1эк1у теоми,

Тlэкlуи lэпцlэ-лъяпцlэми,
Сыдэу лlы къябз, лlы гохъ, лlы екlу!

ПАЧЪЫХЪЭР (Джесон эппилгыхъэзэ):

Сыда мы джашъор мыш къязыфыгъэр ?
Тынчэу яунэ изымыгъэсыгъэр?

ЗАУР:

Хызекlо-зепхъуакlу ар, Зиусхъан!
Ылъякlэу шытымэ ар зышъхъасын,
Бэджэшъым фэдэу ащ ымышъункlын,
Мы чlылъэм зы псэ кыитехъуагъэп.
Ау мызэм иморад къыдэхъугъэп!
Тидышъэ ехъыфэ, ар бэрэ нэцlэн!
Ыцlэ фэдэ къябзэу, ар бэрэ джэшъон...

(Тlэкlу хэгупшысыхъэшъ.)

Уеплъянкlэ а Джесоныр ныкъопцlан,
Ау, шъыпкъэр осlони, Зиусхъан:
Ар лlы чан, псыхадз, зэокlо блан!

МЭДЭЯ:

О мы кlэлэ екlур
Оубыщэ фэди, Заур!
Хъа, хъа, хъа!!! *(Мэдэе мэцхы.)*

ЗАУР (ышъо къыхихэу пшъашъэм фыреплъякlы):

А си дах, ащ нахъ екlурэр:
Уимыlофы уибэлагъэ хэмысэныр ары!
(Мэдэе ар лъэшэу къыхыщы, ау зещыlэ.)

ПАЧЪЫХЪЭР:

Мы джашъом изакъуа?

ЗАУР:

Хъау, Зиусхъан, изэкъуахэп.
Фарзэ псыхъо идышъэ рахъыжъэгъагъ...
Ау ари зэкlэ къатетхыжыгъ.
Игъусэмэ ащыщхэр кlалэхэм къяфых.
Адырэхэр къухъэм исэу хым тетых.

ПАЧЬЫХЬЭР:

Аферым, сик!ал! Тхьэм шъуегъэпсэу.
Къак!орэ пстэуми тидышъэ ахьынэу
Зэрафэтымыдэщтыр дэгъоу гурыжъугъэ!уагъ.

(Джесоны !апэ феш!ышъ.)

Мыр модэ щэри, ч!ыунэм ч!адз!
Сэхыри пытэу пчъэм ш!оладз.
Тхьэм ы!омэ неущы пчэдыжъы,
Ащ ыш!эрэ щы!эмэ къедгъэ!он!

*(Ятэ ы!уагъэр зэхехышъ, Мэдэе тхыуагъэу Джесон
фыч!эплъы, ыгу егъоу хэцэтык!ы.)*

ЗАУР:

Дэгъу, Зиусхъан, ар тэ тш!эн!
Пэдыс! Едыдж! Моу шъукъежъ.
Лъатэу а джашъори къешъущажъ!

*(Пачьыхъэм шъхъацэ феш!ышъ, Заур ежъэ. Пэдысрэ
Едыджрэ ы!аблэхэр пытэу алыгъэу Джесон рацажъэ. Ащ
ыгу егъоу Мэдэе еплъы. Ащ гу лъытагъэу Джесон зэ-т!о
къыфызэплъэк!ы пшъашъэм.)*

МЭДЭЯ (гумэк!ым хэтэу ежъ зэупч!ыжъы):

Неущы пчэдыжъ?..
Мо л!ы ш!агъом сыд илажъ?!
Сятэ неущы сыд ащ ри!ощтыри?
Сыд фэмыхъоу къыригъэ!ощтыри ?
А сэ слъэгъурэр боу л!ы пагэ !
Гугъап!эп узыфаер ащ къыпфи!оныр,
Ау сэ сэш!э, ащ ш!онэщтыри адыгэ!
Ащи ыдэхэнэп, ежъ зыфаер пимыхыныр !
А къаигъэхэр зэш!уанэмэ зэш!ок!ына ?
Егъэзыгъэм фагъэгъуныр агу къэк!ына?!
Хъауми, губжхэу мы л!ы ш!агъор аук!ына ?!
А дыдыды гуш, дыдыд!
Ар Тхьэм ерэмыд!
Ар сэ сфэльэгъунэп, сфэщэ!энэп.
Си Тхьэ сщалэуи къысфидэнэп!

(Гумэк1ым зэридзэу, ыш1эцтыр ымыш1эу зиплтыхъэзэ, ышыхъэ етхъожьы.)

А, Джесонэу, си тхьамык1 !
Сыдым садэжъ о укыхьыгъ?
Зинэплъэгъур сыгу имык1!
Сыдэу 1офышхо кысфэпхьыгъ?
Сыд гушъу сыкып1уплъи,
О унит1ум сыкыач1аплъи,
Гъэр мык1ожьы сэ сыпш1ыгъ?!

(Заур джэгун1эм къытельэдэжьышъ, Пачьыхъэм шхъацэ феш1ы.)

ЗАУР:

А Зиусхъан!
Тхъэм зынэш1у кыщифэн!
Мары ныбджэгъухэри къэсыжыгъэх.
Урым гъэрхэри кыздафыгъэх,
Ау зычэщ-зымафэ гъогу тетыгъэх.
Мэлэклагъэх, т1эк1уи пшъыгъэх.
Моу зы фыгук1э горэ зы1уагъафэмэ,
Т1эк1у дэдэ горэк1и загъэпсэфымэ,
Тежъэни хы1ушъом тэ тык1он,
А къухъэм исхэм я1оф тш1эн.
О умыгумэк1эу зыгъэпсэф, Зиусхъан.

ПАЧЬЫХЪЭР:

А сик1алэу, л1ымэ ялый!
Пыир тизэфэдэ пый.
Арышъ, сыкыэбгъэнэкъон !
Къыстефэшъ, сэри ащ сык1он.

ЗАУР:

Боу ш1у, Зиусхъан, тызэдэк1он!
Фэшъуашэмк1и пыим тыдзэк1он.

ПАЧЬЫХЪЭР:

Аферым, сик1ал. Сэ сыкыппэплъэн.
Силэшэ-шъуашэми сяупхъун.

(Заур тек1ыжьы. Пачьыхъэм ыпхъу зыфегъазышъ, Заур 1апэ фиш1ызэ.)

Джар, тlэкlу кlалэми, адыгэлl, сипшгашь.

Хэты ушыщыкlи фэггэгъу иlэп.

Ащ кыуиlуаггэр дэгъу дэд, сипшгашь!

Ащ нахышlу сэри кыосlошгуныеп.

(Мэдэе губжыггэгъу Заур фыреплгэкlышг, етlанэ ятэ зыфеггэгъэ.)

МЭДЭЯ:

А сятэшlоу, сыпсэм фэд!

Джы о кьапlорэр зыщыщыр сьд ?

Зи умыlуахэу о ушытэу,

Сэ сыпачгыхгэпхгэу пэтэу,

Зауры фэдэ пщы кьодьер

Кгэуцунышг сэ сиумысыныр

Сьдэуштэу ащ о фэгдэггых ?!

Зы гущыlи емьlоггых?

Сэ сыпачгыхгэпхгэуба?!

Ащ сэ хабзэ кысыхын фаеба?!

ПАЧГЫХГЭР:

А сэ спхгэу, спхгэу ггэшlуагг.

О тlэкlу блэкlыlоу унэлуагг!

Хабзэр кызыхэкlырэр – цlыфыгг,

О цlыфыггэр пщыггупшагг,

Пачгыхгынггэм удихгыхгыгг.

Ар, сипшгашь, адыгэ шэнэп!

Ар тихабзэ зыкlи екlурэп.

Арышг, хабзэ пхэлгыныр нахышlу!

Ггашlох, ыкlи зяггэггашlу!

Хэты шыщи шгхгакlо иl.

Ахэр лгытгх. Псэ уемыl!

Джащыггум, ори уалгытгшт.

Пфэшгэшг шгхгэкlафи кыуахышт!

(Пачгыхгэр унэм ехгажгы. Мэдэе хэгупшысыхггэу тlэкlурэ цггэты ятэ кlэлгылггэу, етlанэ ынэгу кыызггахгг.)

МЭДЭЯ (нэшхгггг, ау теубытггг пытг иlгг):

А сят, угу кысэмьггггг.

Ори, сян, кысфэгггггг.

Сэ егъэзыгъэ джы сыхъугъ.
Ш1у слъэгъугъэм гъэр сиш1ыгъ!
Ащ сыдемылэн слъэк1ышттэп.
Шъори ар кысфэшъудэшттэп.
Ау зыхъук1э, сидэу сш1ын?
Сфэлъэк1ыштыр ащ фэсш1эн!

*(Мэдэе зилъыхъэзэ т1эк1у тезэк1ухъэшъ, тыгъэу
къохъажьырэм еплъэу къызэтеуцо.)*

Сидэу адэ джы ащ игъу!
Сэ Тхъэр къызделэгъ.
Марышъ тыгъэри къохъажьыгъ.
Дунаери къэумэзэхы фежъагъ.
Зэол1хэри, сяти пшъыгъэу щысых!
Джы ахэмэ языгъэпсэфыгъу, яшхэгъу.
Хъазырыпсэу яонэшхэри джы щытых!
Синасыпышъ, сэ ащ сытефагъ!
Зы нэплъэгъу блэзгъэк1ы хъушттэп!
Мыщ фэдэ фетэу сэ згъотыжыштытэп!
Арышъ, егъэзыгъэм сыделэным пае,
К1одыплэм си Джесон исщыным пае,
Сш1энэу щылэр джы сш1эн фае.

*(Мэдэе ечъажьэшъ, гу1эзэ джэзгун1эм техъушъуты. Бэ
темыш1лэу, джэзгун1э к1ыбым шы лъэмакъэхэр инэу, лъагъэу
ык1и ефыжъагъэу къыщэлухэшъ, псынклэу нахъ шъабэ ык1и
нахъ чыжсэ зэрэхъухэрэр къыхэцэу фежсэ. Ащ дэжъым
куо-хъау макъэ джэзгун1э к1ыбым къыщэтэджышъ, шы
лъэмакъэхэр ащ хэк1уадэх. Пцэрыхъэр, куозэ, гузажсёу
джэзгун1эм къытелъадэ.)*

ПЦЭРЫХЪЭР (къачъэзэ):

Е-е-е марджы хъужьын!
Адыгэ ябын!
Псынклэу моу шъукъэс!
Зиусхъан! Заур! Пэдыс!
Шъхъак1о кытахыгъ!
Гъэрым к1итхъужьыгъ!

(Пачъыхъэм ыуж Заур итэу джэзгун1эм къытелъадэх.)

ЗАУР (машlor кыпихэу):

Сыд п1уагы кыэхугьэр,
Шъхак1оу кыташ1агьэр?!

ПЩЭРЫХБЭР (куозэ):

Джесоны к1итхужьыгь!
Ти Мэдэя ащ делагь, дежьагь!
Ти кьэрэгьули кьаук1ыгь!

ПАЧБЫХБЭР (ышъо кыыхихэу, кыыхэ1агьэу):

А кьап1орэр сыд губгьэн, сишъау?!
Ар си Мэдэя кыытиш1эна ?!

ПЩЭРЫХБЭР:

Ар боу гухэк1, Зиусхьан,ау
Сэ сынит1ук1э ар слъэгьугьэ!

ПАЧБЫХБЭР:

Заур!!! Елбэтэу шъукьэшэс !
Псынк1э! Язи шъушъхьамыс !

(Машlor кык1энагьэу, Пачьыхьэм к1етхьу. Заури ащ к1эльэжъэ.)

ЗАУР (чъэзэ кыызэджэк1ы):

Мардж, Пэдыс! Едыдж!
Ныбджэгьухэм шъукьядж!
Псынк1э! Л1ыгьэм зежьугьахь!
Шъушэси таужы шъукьыхь!

(Пачьыхьэри, Заури джээгун1эм техьушъутых. Пэмык1 лэчъэ-лэчъэ ык1и куо-хьау макьэхэри джээгун1э к1ыбым кыыц1элух. Пцэрыхьэр джээгун1эм кыытенагьэу гьощагьэм фэдэу изакьоу зеплъыхьэшь цыт. Гуацэр гумэк1зэ унэм кьек1ышь, ащ кьеунч1ы.)

ГУАЩЭР:

Сыд, сик1ал, джы кыэхугьэр?
Куо-хьаур зэхьыл1агьэр?

ПЦЭРЫХБЭР:

А ти Гуащ, къэсэмыгъау.
А къэхугъэр боу лъэпкъы шъхакъу!
Ар къызыпкыгъэри уипхъу мыдау!

ГУАЩЭР:

А сиклал, къаплорэр сыды емыкыу?!

ПЦЭРЫХБЭР:

А ти Гуащэу, Гошэ гъэшъагъ!
Тыгухэр дахэкъэ зыщэфыгъ.
Ар, нафэу, сынитлукъэ слъэгъугъэ!
Мэдэа ар зэкъэ зэхильэшъагъ.
Зы лэмкъэ къэмэ ихыгъэр ылыгъыгъ.
Адрэмкъэ онэшитлур зыдищэщтыгъ.
Гузажъоу чыунэм ар екъллагъ,
Ели сэхыр пчъэм къылуидзыгъ,
Етланэ Джесоны ар къеджагъ.
Лапэкъэ онэшитлури ригъэлъэгъуи,
Зэрэклатхъун фаери гуригъэлауагъ.
Ар ымыдэу Алшэс тхъамыкълэр пэуцугъ.
Джесоным еонэу исэшхуи къырихыгъ,
Ау Мэдэа ащ дэжъым къэпсынклэагъ,
Къамэкъэ еуи Алшэсыр хигъэфагъ.
Етланэ тлуми шыхэм зарадзыгъ.
Ар сфэмыщылэу сэри салъежъагъ.
Ау шыбгъэкъэ къысаохи сычладзыгъ.
Шымэ ахаохи клатхъужыгъ!...
Ахэмэ джы Зиусхъаныр алъежъагъ.
Заури идзэлхэри ащ дежъагъ...

ГУАЩЭР:

А Тхъэ гушэр сэ къысэмыуи !
Мы сэ зэхэсхыгъэр сыд мыгъуай?!
Сыдэу типхъу тигъэунэхъуи?!
Тпсэ пытзэ тшъхъэ къышлуихи!

(Гуащэр ышъхъэ етхъожъышъ, унэм елъэдэжъы. Пцэрыхъэм ылощтыр ымышлъэу, ытамэхэр зэфыщагъэу, чыплэм инагъэм фэдэу щыт. Джэгулэр къэумэзэхышъ, остыгъэ нэфынэу унэ шъхъаныгъуи чъэм къыпсырэр нахъ къыхэщы.)

ЯТІОНЭРЭ КЪЭШІЫГЪУ

(А джэгунІэ дэдэм нэфылээр кыицэлаагъо. Нэфышэгъо атэкъэІо макъэхэр джэртэдджэжъэу мэзахэм кыыхэлукІых .)

МАКЪЭР:

О, адыгэу лъэпкыгур зыгъэпытэн,
Зихабзи зыбзи емыззыху зыгъэшІон,
Дэгъоу шыукъэдаломэ сэ джы кышьошІон,
Шъори гу лышгутэн ыкІи жьугъэшІэгъон,
Зы нэбгырэ закъом мыхъунэу ІэкІэшІагъэм
Адыгэ хэкур зэриутхыпкІыгъэм.
Шъулъэгъугъэ пшьашъэм лъэпкыым кыиришІагъэр,
Мэдэя Джесоным зэрэдежъагъэр,
А пчыхъэм адыгэхэр зэрэрифыжъагъэр,
МэшІуаер къапиху зэралъежъагъэхэр.
ШъхъакІо къарахыгъэр язи фамыгъэгъунэу,
Къаубытынхэшъ тІури агъэпщынэнху.
Сыда адыгэм ащ фэдизэу илъэпкъ
ШІу ылъэгъуныр, Хэкур кыухъумэныр
КъызыхэкІыштыгъэр Іори, зэ егупшыс.
Егупшыс !
«Елбэтэу шыушэс ! Язы-язи шыушъхъаамыс!»
ЯтэшІу Пачыхъэм зеІом, ар зылъежъагъэм,
Быным нахыи ащ лъэпкыр зэрилъэшІагъэм!
Ыпсэ лъэпкыым фигъэтІылыныр адыгэм
ЕгъашІэм хэбзэ мыукъоу зэриІагъэм,
Пасэм тилъэпкы хабзэу тфиуфагъэм,
ЦІыфыгъи, лІыгъи лъапсэу зэриІагъэм.
Адэ джары а пчыхъэм тиадыгэ шыухэр
МашІор къапиху езыфыжъэгъагъэхэр.
Мэдэя лъэпкыым зэрэпцІыжыгъэр фамыдэнэу,
Ар зыдежъэгъэ Джесонри дагъэпщынэнэу.
Чъагъэх ахэр бэрэ, чэщы шІункІым хэтху,
Гъозыр къапиху, сапэр къашъхъашытэу,
Пачыхъэм ыбгъукІэ, Заур кыбгъодэтэу,
Мэзы пчэным фэдэу шэу зытесхэр лъатэу,
Зым зыр шъхъашычъэу, е ыуж кІэкІэу итэу,
Пыим кІэмыхъашъуху, пыир амыгъотэу.

Етlанэ, ошlэ-дэмышlэу Заур къэджагъ:
«А, зиусхъан ! О, куп! Марых къэлъэгъуагъэх!
Марышъ джы такlахъэ пэт!»
Заур шым хэуагъ.
Шыоу адежъагъэхэр ахэм аужы итых.
Шымэ яох, макlох, мэбыбых, мэлъатэх!
Зэрэфхэзэ ахэр джы хым нэсы пэтых.
Зауры изы lэутlэ купыр щы ышlыгъ.
Сэмэгумкlэ чъагъэхэм гъогур паупкlыгъ.
Джабгъумкlэ чъагъэхэм, кlуапlэр къаухъагъ.
Адырэхэм шыуитlур нэпкъым рафылlагъ.
Ау Мэдэя къэщынагъэп ыкlи къэцыхагъэп!
Шыу купэу ыужы итхэми агъэпагъэп.
Етхъуи Джесоны ишхомлакlэ ыубытыгъ,
Шымэ ахауи, нэпкъы зандэм фиузэнкlыгъ,
Еtlупщыгъэу чъэзэ, ащ екlэхь, хым хэпкlагъ.
« Къэгъаз, Мэдэя!!!» ыlуи Пачъыхъэр зэ кууагъэ,
Ау ыпхъу ар зэримышlэщтыр нафэ хъугъэ.
Ыlощти, ышlэщти ымышlэу ащ тыр къыгъэнагъ,
Ылпсэ къыпиути, онэгум ригъэкъыхъагъ.

Пачъыхъэм къехъулlагъэм Зауры гу лъытагъ.
Псынклэу ишы хауи, хым ащ фиузэнкlыгъ.
« Шъумыгъакlох!» ар зэ къызэдджэкlыгъ,
Зэрэзэтесэуи хым алъыхэпкlагъ.
Шыу купмэ, еtlупщыгъэу, дзэпщым дыкlатхъугъ,
Зэрэтесхэу ахэри хым зэлъыхэпкlагъэх.
Зэрэфыхэу, есыхэзэ, пым кlэлъежъагъэх.
«Мардж! Тиadyгэ напэ Мэдэям тырешъумыгъэх!»
Еlошъ, Заур ишыумэ къяджэ. Мэгylэ!
«Ау шъумыукlых ! Псаоу къэшъуубытых!
Бзылъфыгъэр tlэкlэкlмэ, сьд тилlыгъэжъ ?!» еlо,
«Кlуапlэр пышъуупкl! Къухъэм ешъумыгъэкlух!»
Заур Джесоным дэжъкlэ ежъэ, кlэлъэкlо.
Ти адыгэ шыухэр зэрэфхэзэ есых.
Мэдэямрэ Джесонрэ алъежъагъэхэу макlох.
Ау Пачъыхъэр исагъэу, изакъоу нэпкъым тет.
Ылпхъу изекlуакlэ зыфыхъыщтыр ышlэрэп.
«Ти, ни, адыгагъи, хабзи, бзыпхъи иlэжъэп!

Сыд ар кыызхэк1ыгъэр ?» е1ошъ Пачтыхъэр щыт.
Хъурэм еплъы. Мэдэяр зэк1эмэ апэ ит.
Ащ ыужы к1эк1эу итэу Джесоныр лъэк1о.
Есызэ, мэгуахъо, 1эмыр еты, мэкуо.
Къухъэм исхэм ар кыызэхахышъ, зыкъапхъуатэ.
Зы купым гу1эу чэтэнхэр дегъэчъае,
Къошъо бэщхэри къапхъуатэ, к1атхъуным пае.
Зы купым, псынк1эу, къуашъо кыырет1упщэхы.
Зыт1уши, къухъэ нэзым кы1охъэшъ, къеджыхы.
Гу1э -псы1эу Джесоны Мэдэяр ащ ареты.
Ащ лъыпытэу ежъыри а къуашъом зыредзэ.
Гузэжъогъум ар хэт! Пыир ащ кык1ахъэ пэт!
Зауры икуп ащ лъесы. Ау, Джесоны идзэ
Щэбзэщэхэр ошъоу къатырипхъэу фежъэ.
Ащ лъыпытэу къухъэм к1итхъужбынэу ежъэ.

Шыкъогъу заш1ыгъэу адыгэ шыухэр есых.
Зэральэк1эу, ет1упщыгъэу, къухъэм ек1ух, нэсых!
«Шъумыгъак1о ! Къошъо бэщхэм запыжъугъан!
Пэдыс ! Едыдж ! Чэтаохэр ! Къухъэм шъуихъ, шъуибан!»
Зауры 1эмырхэр етых. Пстэуми апэ ит!
Зы нэуп1эп1эгъум ар къухъэм нэси, аш1уйпк1агъ!
Мэш1уаер кыыпихэу зэонри ащ щык1идзагъ!
Мапк1э, мэлъатэ. Кыпек1орэр реупк1этэхы.
К1апсэхэр зэпеупк1ы. Чэтэнхэр зэхегъафэх.
1ужъоу къауцухагъэу урымхэр ащ къезаох.
Пэдыси, Едыджи къэсых. «Яу, ныбджэгъу! Яу !» а1о,
«Адыгэ уак1эр дэгъоу ягъаш1! Агурыгъа1у.
Угу умыгъэк1оды ! Тэри, Заур, тыкъэк1о!»
Гуих-псэихэу заохэу, ахэр къухъэм кыхыагъ.
Ау, къауцухагъэу урымхэр ахэми къязаох.
Ащ адыгэхэр нахъ псэемыблэжбы ыш1ыгъэх.
Бгъашхъом фэдэу жбым щэфарзэх, пым дэджэгух.
Гур рахэу тек1ых, тебыбэх, еох, жэхахъэх!
Ахэр Джесоным кыльэгъуи, гъуахъоу,къапэуцугъ,
Ау, Зауры ащ гу лъити, пк1и ыпашхъэ ипк1агъ.
Лит1умэ зызэрадзи зэзэонхэм даублагъ.
Ау Заур л1ыбланэм псынк1эу Джесоныр ыу1агъ.
Мэдэя ар кыльэгъуи, гу1эу ч1ып1эм кынынэсыгъ.

Ишъхъатехъо кышти л1ит1умэ азыфагу кыридзагъ.
 Хабзэм Заур кыубыти, ичатэ зэк1ихагъ.
 Ау Джесоныр ащ емыплъэу, къеуи Заур кыу1агъ.
 Заур ащ кыгъэхьрти, лъэпэрапэу хым хэфагъ.
 Нэпкъым тет Пачъыхъэм ахэр зэк1э кыльэгъугъ.
 «К1элэ ш1агъор къябгъэук1и! Бэлахьыр зытефэн!
 Пшъэшгъэ мыгъоу, кыздимык1ыжыным Тхъэм ыхьын!» –
 Ы1уи, ыпхъу ихъоршэрыгъэ ар кыгъэгумэк1ыгъ.
 «Адыгэлъ зыфэбгъэчъэн бзылъфыгъэп а хьабзыр!»
 Ежъ зэхихьжъ къодыеу ышгъхэ фи1ожыгъ.
 Ет1анэ, к1эзэзэу, нэпкъыр зэпигъаджэу ар къэджагъ:
 «Икъун, Заур! Къэжъугъаз!!!» 1эмыр кытыгъ.
 Къухьэр, зимыгъэхьыеу, зы ч1ып1э итэу щытыгъ.
 Зауры игъусэхэр зэк1э ащ ихьэгъэхагъ.
 Арыти, «Сыда п1орэ, Зиусхъан?! Сыд къэхъугъ?»
 Ы1уи, къухъэм кыхьажъзэ, Заур ащ еупч1ыгъ,
 «Ау Къэжъугъаз сэ1ошъ, къэжъугъаз!»
 Пачъыхъэм 1эмырыр кытыжыгъ.
 Лъэшэу аш1оигъуаджэми, адыгэхэр ащ едэ1угъэх.
 Зауры и1эмырк1э къухъэм кызэлъипк1ыжыгъэх.
 Мэдэя къадэхъащзэ, ахэр гъогу кытехъажыгъэх.
 Ашгъхэ кыш1озыгъэу, марышъ, ахэр джы къэсыжыгъэх.

(Гуащэр унэм къек1ышгъ, джэгун1эм кытехъэ. Гумэк1эу зиплъыхъэзэ ащ т1эк1урэ щэхъак1о-зек1о. Мэк1э-мак1эзэ нэфыльым джэгун1эр нахъ къегъэнэфыжъы. Ош1э-дэмыш1эу Гуащэр кызэтеуцошъ, тыгъэкъок1ып1эм маплъэ, ылит1ук1э ышгъхэ етхъожъышгъ, ар пытэу ы1ыгъэу.)

ГУАЩЭР:

А сэ синэфэу, сэ си Тхъэ лъап1,
 Сэ сыолгъэ1у, сэ симыдало,
 Ыш1эгъэ мыхъуным фык1эбгъэгъожынк1э,
 Псаоу зэ ащ сы1убгъэплъэжынк1э!

*(Пачъыхьэр нэихъэеу джэгун1эм кытехъэшъ,
 зэрэпшъыгъэр кыхъэхъэу ук1ытэзэ, Гуащэм дэжъ 1охъэ.)*

ПАЧЬЫХЬЭР (Гуащэра ч1ып1эм зэрэштытырыгъэш1агъоу):

Сыд, ныу, о мышц1ыщытыр ?

ГУАЩЭР (к1эщтык1ыгъэу):

Ш1уфэсыжъ, Зиусхъан! Адэ Мэдээр?

Тыдэ щы1 адэ...Мэдээр?

ПАЧЬЫХЬЭР:

Тхъэм тумы еш1 а ш1оир!

А лъэпккы нэпэтехыр...

ГУАЩЭР:

Шъыпккэу о1уа ащ ра1олагъэр?

Ащ ышлагъэу зыфа1уагъэр?

Гъэрым дели дежъэжыгъэныр?

(Гуащэр гумэк1ыпэзэ ил1 ккы1оплхьхъ.)

ПАЧЬЫХЬЭР:

Шъыпккэ, ныу, шъыпккэ.

Сэ сынит1ук1э ар слъэгъугъэ.

ГУАЩЭР (ышгъхъэ регъзэк1ышъ, ынэпс релъэк1эхы):

Е-е-е о-ой гуш, л1ыжъ!

Мы ккытэхъулагъэр сыды лажъ?

Пхъу гъэш1уагъэу тэ тилагъэр,

Тыпсэм фэдэу зэдэтп1угъэр.

Хъабзы хъуешъы хэхъажыгъ!

Тэ тынапи тырихыгъ!

Мыук1ытэу, мыгупшысэу,

Тэ тижышгъхы ккышгъхамысэу,

Зы л1ы пае тибгынагъ.

Ежъ ылъэпккы ыхъожыгъ!

Ар фэшъуаша о пфэдэ л1ым?

Гъаш1эм лъэпккым фэпсэугъэм ?

Сыдыр джы о ккыюлын?!

Тильэпккъ ш1агъоу, лъэпккы пагэм,

Л1ыгъэр гъаш1эм зильэп1агъэм,

Сыдэуштэу ар Хабзэм ригъэк1ун,

Е ар тэ тфигъэгъуни ылъэк1ын ?!

Ау, Зиусхъан! О, ул1ы паг!
Упачъыхъ ык1и у Адыг!
Арышъ, л1ыгъэ о зигъа1.
«Ыгу к1одыгъэ !» ямыгъа1у!

ПАЧЪЫХЪЭР:

Хъун, хъун, ныу. Зэ зэ1ун!
А къэппчъыгъэр икъун.

ГУАЩЭР:

Къысфэгъэгъу, Зиусхъан.
Башэ с1уагъэу къыч1эк1ын.
Арышъ, сэ джы унэм сек1ужьын.
Марышъ, л1ыхэри къэк1о пэтых.

ПАЧЪЫХЪЭР (зэплъэк1ышъ):

Ахэр сэри къысэджагъэх,
Хэку Хасэм къек1олагъэх.
К1о армэ, ныу. Ш1ук1э.

(Пачъыхъэр л1ыхэм адэжъ ежъэ.)

ГУАЩЭР:

Ш1ук1э, Зиусхъан. Ш1ук1э.

(Гуащэри ежъэжъышъ, гъынэу къыщыхъагъэр рифыхмэ, хэцэтык1э мэк1ожьы, унэм ехъажьы. Модык1э ицзагу къыщызэрэуагъэу л1ы купыр къытэгъок1ы адэжъ ежъэгъэ Пачъыхъэм. Аныбжъ елгытыгъэу ахэр: Пицымаф, Пэзад, Нэп1ашъ ык1и Хъутат. Зэк1эри хэку Хасэм цыцых. Пицымафэ ахэмэ я Хэсэ тхъамат. А л1ыжъ жэк1эфыр азыфагу итэу, апкъыхэр ицыгъэу, адыгэ шыуашэк1э ек1оу фэпагъэхэу, л1ыгъэшхорэ хэбзэшхорэ зэрахэлъхэр язек1уак1э нафэу къыхэцэу, ахэр Пачъыхъэм ыдэжъ къылохъэхшъ, мыдырэри игуапэу апэгъок1ызэ, ш1уфэс дахэ зэрахы, зэрэлъытэх, зэрэгъаш1ох.

Ац дэжъым Заур, ышъхъэ улагъэ ишъхъэк1апхэ щыц па1ом къыч1эцэу, Пэдысрэ Едыджрэ азыфагу итэу къэсы. Ахэри купым ш1уфэс рахышъ, хахъэх. Ау адрэхэр, Пачъыхъэмрэ Пицымафэрэ азыфагу исхэу, мээзныкъом фэдэу

*фэхъурэяшъоу зытlысхэкlэ, Заури игъусэхэри исагъэу ахэм
ягунаплъэу мэуцух нахьыкlэхэмэ хабзэкlэ нахьыжсэхэм
шхьагъырытныгъэу арахынэу атефэрэм фэшъуашэу.
Пицымафэ къэтэджышъ, ымакъэ тlэкlу елъэкlышъ,
Пачьыхэм зыфегъазэ.)*

ПЩЫМАФ:

Джы фит тыкъэпшlымэ, Зиусхъан,
Хасэр зэлутхынышъ, тlоф тшlэн.

ПАЧЪЫХЪЭР (къэтэджышъ):

Боу игъу, тхьэмэтэ маф!
Мафэкlэ тапэ бэрэ итын.
Жъышхъэ мафэуи тфэхъун!

ПЩЫМАФ:

Адэ ащыгъум, Зиусхъан,
Хасэр джы зэлутэхы тlон
Хасэм щыщхэмкlэ ар шъодэмэ?
Зи ащ езыlолlэн шъухэмытымэ?
*(Пицымафэ игуцыlэ зэпегъэушъ, тlэкlурэ купым хаплъэу
цэты. Етlанэ Нэпlашъэ зыкылlэтыгъэу елъэгъушъ):*

Еблагъ, Нэпlашъ, къэпlон щылэмэ.

НЭПlАШЪ (Къэтэджышъ, сэмэркъэузэ):

Ныбджэгъушlур, псынклэу сыкъэпшlагъ.
Сэ сыолъэlу. Бэрэ упэмыт
lофым иублэгъу джы къэсыгъ.
Марышъ, Тыгъэри къыкьоклы пэт!

ПЩЫМАФ:

Арэу olомэ, синыбджэгъу,
Пстэумкlи Хасэм шъукъеблагъ!
Тхьэм мафэкlэ тызфегъэс!
Шlукlэ ти Тыгъи къытхегъапс!
Ау непэ тэ lофышхо тил!
Гухэкl, шхьаклo ыклi гомыlу
lофэу тызытегушылэщтыр.
Быныр, ныбджэгъур, е лъэпкъыр

Ащыщ тедгэк1он фаеу хъушт.
Зыгу хэдгэк1ыни кытхэк1ышт!
Ащ хэк1ып1энчэу тыш1онагъ,
А пшэрылтыри тпшэ кыфагъ.
Лъэккыр тыухъумэным пае,
Ар зафэу, пытэу зетхъан фае!
Пачьыхъэ унагъоу лъэккыым ышъхэм,
Лъэккыым гъаш1эм шъхъащытыгъэм,
Ар дахэу, зафэу, зезыцагъэм,
Ц1ыфыгъэр, л1ыгъэр зишэпхъагъэм,
Непэ мыхъун къехъул1агъ,
Умысы 1апэр ащ фацзигъ!
Ар гухэк1! Ау 1офыр ащ нэсыгъ.
Джащ пае тэ тыкышъоджагъ.
Хасэри псынк1эу зэфэтцэсыгъ.

(Пачьыхъэр кызыцэлъэтышъ, зэрэгумэк1ырэр ымакъэ къыхэцэу.)

ПАЧЬЫХЪЭР:

Тхъамэтэ маф! Мыемык1умэ?

ПЦЫМАФ:

Сыд узыгъэгумэк1ырэр, Зиусхъан?

ПАЧЬЫХЪЭР:

Къап1орэр ш1агъоу сыгу рихърэп.
Гук1эгъу сылтыхъоу сэ сыкъэк1уагъэп!
Ар кыбгуры1о сш1оигъу. (Мэт1ысыжъы.)

ПЦЫМАФ (Пачьыхъэм фэгъэзагъэу):

Хъунба, Зиусхъан, боу ар дэгъоу кыдгурэ1о.

(Купым зыфегъазышъ, кы1оцтыгъэм Пцымафэ педзэжъы.)

А шъхъак1оу лъэккыым къехъул1агъэм,
Пстэумк1и лъэшэу тиутхыпк1ыгъ.
Ти Зиусхъани, идзэпцхэми
Ащ пай непэ тыкъяджагъ.

Хасэм макъэ зэритьгъэм
Щыщ къэмынэу къеклолагъ.
Арышъ, джы 1офыр зэхэтфын,
Етш1эфыщтыри къэдгъотын.

(Пицымафэ Пачъыхъэм зыфегъазэ.)

Тэш1э, Зиусхъан, шъо шъупшыгъ.
Гъогууани шъо шъутетыгъ.
О гукъаоу непэ уи1эри
Къыдгурэ1о зэрэхыльэри.
Тлъэк1ымэ, ари къыбдэт1этын,
Т1э къыхаштыри къыпфэтш1эн.
Ау Хасэм хъугъэр ыш1эн фай,
1офыр зафэу зэхифыным пай.

*(Купым, пстэуми анахъэу Зауррэ ащ игъусэхэмрэ нахъ
зафегъазэшъ.)*

Джы а 1офым къырык1уагъэм,
Лъэпкъым шъхъак1оу къырахыгъэм,
Нахъ щыгъуазэ тэ тхэтымэ,
Хэзи, хахъуи фимыш1эу къы1омэ,
Хэку Хасэм игуапэ хъун,
Иш1уагъэ лъэпкъым ек1ын.

*(Пицымафэ купым халъэ, Хъутатэ ышгъхъэ
зэригъэсысрэм гу лъетэшъ.)*

Сыд Хъутат?
Зыгорэ о угу римыхъы фэд.

ХЪУТАТ (къэтэджышъ, хъыжъэзэ):

Тэрэз, Пшымаф!
Тхъамэтэ маф.
Жъышгъхъэ мафэу бэрэ тапэ ует.
Ау оццо-пл1ао, зэпыоцшышъ ущыт!
Уфаеми угу хэгъэк1, хэмыгъэк1!
Сэ усш1эжырэпышъ сэгумэк1ы. (Мэт1ысыжбы.)

ПШЫМАФ (ижэк1эфы 1э шефэшъ):

Сыоумысы фэд, ныбджэгъуш1ур.

НЭП1АШЪ (кызышлъэтышъ):

Тэрэз Хьутатэ ы1орэр,
Тхьамэтэ маф, тыпсэм фэд!
Жэбзэ дахэр зихабз,
Непэ о гыбзэ кытфыхадз
Ы1оу зи кыюлъя1угъэп.
Зэфэныгъэм ныбджэгъу и1эп!
Ащ тепкъузэу о уихэбзагъ,
Ау непэ боу зызэблэпхъугъ.
Ухэмыукъу. Ар тыдэштэп.
Хабзэр 1эк1ыб одгъэш1ыштэп!

ПШЫМАФ:

Сыд, Нэп1ашъ, къэхъугъапэр?

НЭП1АШЪ:

Ныбджэгъуныгъэм темыкъуз!
1офыри шъхъэк1э зэпырымыгъаз.
Тэ зэхэтфынэу щытыр зы 1оф.
Хэт шъхъак1ор тлъэпкы къезыхыгъэр?
Сыд ащ тэ джы етш1эн фаер?
Мысэм, дгъотымэ, фэдгъэгъу хьуштэп.
Ащ ныбджэгъу, бын...зэхэдз и1эп.
Арышъ, гушы1э льябэ тэмыгъэш1ы,
Апэу мысэр зэтэжъугъэгъаш1э.

(Пачьыхъэм фыреплъэк1ышъ мэт1ысыжъы.)

ПАЧЬЫХЪЭР (ук1ытэжъыгъэу, плъыжъыбзэ хъугъэу, къэтэдджы):

Тхьэмэтэ маф. А зымк1э семьигъэз.
Сэщ нахъри Заур ащ шыгъуаз!
Ащ шыпкъэр шыпкъэу кышъуи1он.
Сэ кыистешъульхъэрэм сеуцол1эн. (Мэт1ысыжъы.)

ЗАУР (ук1ытэжъыгъэу Пачьыхъэм еплъы):

Си Зиусхъан! Тинахъыжъхэр!
Тильэпкы шэны инэ1урытхэр!

Шъо л1ыг1и, хабзи шъурияшапхъ.
 Тхъэм шъош фэдабэ кытфегъэхъу!
 Шъуипк1ыхъ фэдиз сэ сиякылэп.
 Сыныбжык1и кыстефэу щытэп,
 Моуштэу шъуапашъхъэ сыкыхъаныр,
 Ти Зиусхъан фэдэл1 сыумысыныр.
 Ащ сятэм фэдэу сэ сип1угъ.
 Бэри сэ ащ сьдзэуагъ.
 Ащ сэ дзэпщэуи сыхихыгъ.
 Ежъ сэрык1э л1ыгъэм ишэпхъагъ.
 Аслъаным фэдэу ар л1ыблэнагъ.
 Заом тапэ итэу хахъэщтыгъ.
 Пчышъхъапэрык1оуи заощтыгъ.
 Пыипсэлухэу ар тэ тилагъ.
 Ащ ренэу Хэкур шиухъумагъ.
 Ар лъэпкы зещэнми фэлэзагъ.
 Ащ хабзэм тетэу тызэрищагъ.
 Зэхэдз имы1эу кыддзек1уагъ.
 Шъыпкъагъэ ренэу кытфырилагъ.
 Ар кытфэзэфагъ, кытфэдэгъугъ.
 Ащ пай сэ бэрэ ащ сык1эрыпллыгъ,
 Ащ фэдэл1 сыхъунми сык1эхъопсыщтыгъ.
 Ар джы шъыпкъэр къэс1онэу кысэджагъ!
 Лъэшэу ч1ып1э зэжъуи сыридзагъ.
 Шъыпкъэр...зэк1эми нафэу альэгъугъ!
 Ар имыхабзэу мы зым къэцыхагъ.
 К1эззэуи хынэпкъым кытенагъ.

*(Заур игуцылэ зэпегъэушъ, пклант1эр ынат1э релъэ-
 клэхышъ, лъэшэу хэгупшысыхъэзэ кыпедзэжъы.)*

О, нахъыжыш1ух ! Зэ тшхыгъэр, тш1агъэр
 Тфикъунэу щытыгъэемэ
 Боу дэгъугъи ?! Ау 1офыр, шъыпкъэр –
 Лъэпкъри ц1ыфри бгъэпсэуштымэ,
 Зэ фэпш1эгъагъэр икъуштэп !
 Зэ ышхыгъагъэмк1и псэушъуштэп.
 Ашъо изэу бгъэпсэунхэм пай,
 Ар ренэу т1уми афэпш1эн фай.

«Ар джыри пфэшлэшта, Зиусхъан ?»
Шъулоу шъуеупчлымэ ежъ къышъулон.
(Зэк1эк1ожьышъ ич1ып1э мэуцужьы.)

ПЭДЫС (ымакъэ 1этыгъэу, къэгү1э):

Заур, сидзэпщ. Ар икхуштэп!
Ащ фэдэ къабзэу тымыш1э хуштэп –
Сыда ти Зиусхъаны ыгу къытфыхэлъыгъэр,
Къухъэм тыкъызык1ырищыжыгъэр?!
(Хасэм хэсыхэр зэплъыжьых.)

ПЩЫМАФ (тырикхузэу):

Зыщы1, сик1ал. Зыщы1!
Мыщ нахыжъи. Хабзи щы1.
Фит зягъэш1и къэгущы1!

ПЭДЫС:

Къысфэгъэгъу, тхъамэтэ маф.
Сыгу1аци сыхэукхуагъ.

ПЩЫМАФ (пачыхъэм зыфегъазышъ):

Сыд, Зиусхъан, о ащ еп1уал1эрэр ?

ПАЧЬЫХЪЭР (къэтэджышъ):

Тхъамэтэ маф! Тинахыжъхэр !
Шъыпкъэ зэк1э т1уми къалуагъэр.
Сэ спху шъхъак1ор къытэзыш1агъэр.
Сэры ар язымгъэш1эжыгъэр:
Къухъэм тидзэл1эу ихъэгъахэхэр,
Зилэмырк1э къызыщыжыгъэхэр. (Мэт1ысыжъы.)

*(Пачыхъэм къылуагъэр Хасэм хэсхэм лъэшэу агъэш1агъо
ык1и ашъхъэ агъэсысэу ащыцхэр фыреплъэк1ых, ау къызы-
хамыгъэщыпнэ аш1оигъоу защыл1эу, исагъэу щысых.)*

ПЩЫМАФ:

Тихэсэл1хэр, сшынахык1эхэр!
Боу гукхуау джы тэ зэхэтхыгъэр !
Ау, мысэр мысэшъ, ащ дехъак1 и1эп.
Ар Пачыхъэми фэдгъэгъу хуштэп.

Арышъ, джы къашъуло ащ етпэсыщтыр,
(Хъутатэ зыфегъазэшъ)
Къало, Хъутат, о ащ етшлэн фаер.

ХЪУТАТ (хэгупшысыхъэзэ къэтэдджы):

Нарты л1ыгъэр хэтымынэщтымэ,
Лъэпкъыр пытэу дгъэпсэущтымэ,
Раш1э хабзэр Пачьыхъэми епш1эщт. (Мэт1ысыжъы.)

ПЩЫМАФ:

Тхъауегъэпсэу, Хъутат. Ари хъун.
Нэп1ашъ! О ащ сьд еп1ол1эн? (Нэп1ашъэ еплъы.)

**НЭП1АШЪ (къэтэдджышъ, хэгупшысыхъэзэ Пачьыхъэм зэ фыреп-
лъэк1ышъ):**

Сэ къэс1ощтыр, тхъамэтэ маф:
Шъыпкъэр шъыпкъэ. Шъыпкъэр зафэ.
Ежъ Пачьыхъэми тэ къыти1уагъ:
Ежъри ыпхъуи мысэхэшъ, нафэ!
Адэ, куп, сьд къытэхъул1агъ?
Хасэр зэфагъэ, зэфэни тефэ!
Сьда а хэбзэжъым тытек1ыгъ?!
Пачьыхъэм тэ непэ къыти1уагъ:
Гук1эгъу лъыхъоу мыш ар къэк1уагъэп.
Ори, Пщымаф, непэ къытэп1уагъ:
Зэфагъэм зэхэдз и1э хъуштэп.
Лъэпкъыр зафэу зетщэным пае,
Мысэр мысэн,хыер хыен фае.
Ащ гук1эгъуи гужъи я1оф хэльэп.
Ахэр зэфэныгъэм ек1уштхэп. (Мэт1ысыжъы.)

ХЪУТАТ (къызыщэльэтышъ, хъыжъэзэ):

Тэрэз! Тэрэз! Шъупык1 гук1эгъум!
Тефэ ук1 ! Мысэшъ, Зиусхъаным.
Л1ыгъэ тилэу тыпсэуным пае,
Пыим делэрэр тыук1ын фае.
Фаемэ ар хэти щэрэщ:
Орэпачьыхъ, орэфэкъол1, орэпщ. (Мэт1ысыжъы.)

*(Пачьыхъэм зэхихырэр зэригуанэр къыхэщы. Ащ гу
лъытагъэу Заур еплъы.)*

ЗАУР (ышъо кыыххэу зэхихэрэ ыгъэшлагъоу):

А Зиусхъан! Кыоххуолэгъапэр сьд?
Узэраукыщтыр уигуапэ фэд!
Сьда ащ фэдизэу зызэблэпхъугъ?
Т ыууджэгъунэу сьд тэ кыютшлагъ?
Уфаемэ, щыс, зытэгъэумыс!
Ау укыддэхъащхэу мыщ ущымыс.
О пшъхъэ ууджэгъужьыгъэ пае,
Лъэпкыыр гъогу пхэнджы тепщэн фая?!
Ар тэ тфэшъуашэми, о кыптефа?

ПАЧЪЫХЪЭР (упчлэм кыгъэгумэклыгъэу кьэтэджышъ):

Тхъамэтэ мафэх! Синыбджэгъух!
Сэ сьзэрэмысэр кышъослогъах.
Ащ дэгъоу пстэумклй шъущыгъуаз.
Сэ сьд кыстешъульхъэми сырыраз.
Арышъ Зауры, мардж, шъо зыфэжъугъаз,
Иупчлэ лыхэхмклэ сешъумгъээ. (Мэтлысыжъы.)

ПШЫМАФ:

Ныбджэгъухэр, шъумыхъыжъ! Шъумыгумэкл!
Зи фэлуагъэп, щэлагъэ зижъугъал.
Хэти ежъ шлотэрэзыр кьерэлу.
Ау, мардж, хабзэклэ шъукъэгущыл. (Пэзадэ еплъышъ.)
Пэзад, шлоу укыгтэдэлушъ ущыс.
Ори мы лофым зыгорэ кьепэс.

ПЭЗАД (Къэтэджышъ, купыр зепеплъыхъэ):

Боу сэ ащ еспэсырэри кышъослон.
Тхъамэтэ маф. Шъори а къаслорэм,
Тхъэм ыломэ, дэгъоу шъуегупшысэн.
Непэ зилоф лорэр ти Зиусхъан!
Ащ «сымыс» зелом, ар тшлошъы хъугъэ.
Сьда лломэ ащ шъыпкъэр ылоу ихэбзагъ.
Ау ащ ишъыпкъэ щыклэгъэ ин джы фишлыгъ.
Ащ Заури, Пэдыси гу лъатагъ,
А зы упчлэри пчъагъэрэ къалэтыгъ.
Ау мы купым ар шлагъоу кыридзагъэп.
Пачъыхъэми джэуап тэрэз къаритыгъэп.

Ар «мысэ» т1уи, тэ ащ тетубытагъ!
Ау ар мысэ хуныр сыдым кыхэк1ыгъ?
Шыпкээр тш1эным ар лэшэу ищыклагъ.
(Пачыхьэм зыфегъазэшъ.)
Ар кытап1омэ, Зиусхан, сыд фэ1уагъ?
(Пачыхьэм еплъызэ мэт1ысыжьбы.)

ПСТЭУРИ (къэтэджэшъ, Пачыхьэм зыфагъазэшъ, зэблэхэзэ):

Тэрэз! Тэрэз! Зиусхан.
Шыпкээр кьа1о.
Шыпкээр тш1эныр пстэумк1и нахьыш1у.

ПЭДЫС:

Кыта1у, Зиусхан! Тэ тыольэ1у.
Кухьэм тыкызык1ипщыжыгъэр кыдгурыгъа1у.

ПЩЫМАФ:

Икун, куп! Зэ зыкэшъуш1эжъ!
Тызэрэадыгэри шугу кэжъугъэк1ыжъ!
(Ук1ытэжьыгъэхэу пстэури мэт1ысыжьбых, мэбыаужьбых.)
Боу гупшысэ псау, Пэзад, кэп1уагъэр.
Джары ц1ыфыгъи, зэфагъи зэпхыгъэр! (Купым хаплъэ.)

ЗАУР:

Тхьамэтэ маф! Мыемык1умэ?

ПЩЫМАФ:

Емык1у хэлъэп, сик1ал. Кьа1о.

ЗАУР:

Сэ кэс1ощтыр Зиусханым фэгъэзагъ.
Зиусхан, сыольэ1у мы зыр кыта1у.
Тыгуи хэмыгъэк1,
Тэ тш1ошъы хуэрэп пыим уде1эныр,
Кьа1о пшлагъэр зык1эпшлагъэр.
Бэ о адыгэхэмк1э кытфэпшлагъэр.
Бэ л1ыгъи, хабзи тфызепхьагъэр.
Мызым сыд а уимыхэбзэгъахэр
Пш1эным о джы кызыхэпхыгъэр?

А зыр гукъэошхоу тэ непэ тил.
Арышъ, плъэк1ыщтымэ, мардж, кыта1у!

ПАЧЪЫХЪЭР (мэк1э-мак1эу, онтэгъоу, кытэджышъ):

Заур, а сик1ал, сыдэу сыш1обгъани?
Икъуныба сэ джы кысщыш1ыгъэр?
Саук1ымэ зызгъэпсэфыжыыни!
Сэ сш1агъэ мэхъуба, спхъу ыш1агъэр?
*(Яшъыпкъэу Хасэм къек1оллагъэхэр Пачъыхъэм едэлух,
кы1орэр лъэшэу агу кьеоу ык1и агъэш1агъоу зым зыр
еплъыжыызэ.)*

ЗАУР:

Ари ш1оу кыызгурэ1о, Зиусхъан.
Боу ар гухэк1 ык1и гукъэо ин!
О угу щыш1эрэм хэты гу лъимытэн?
Хэти ар ыгу къемыон ылъэк1ын?
Ау а гукъаом мыдырэр къелъэшэк1ы.
Ори лъэпкъми тынапэ тегъэк1ы.
Сыд пае т1ури зэдэбгъэк1он?
1офым изытети кытэмы1он?
Олъэгъушъ, ащ лъэпкъыр егъэгумэк1ы,
Ыгуи хегъэк1ы, ыгуи кыппщегъэк1ы.
Арышъ, мы зымк1э сэ сыолъэ1у:
Лъэпкъым пае, шъыпкъэ дэдэр къа1о.

ПАЧЪЫХЪЭР:

А сик1ал, шъукъызыфызэк1эсщэжыгъэр,
А шъугу хэк1эу, кыжъугурымы1уагъэр,
Джы сэ кышъоc1он. Ар кызыхэсхыгъэр:
Джесон уеззонэу зызыпэ1уодзэм,
Мэдзем шъхъатехъор шъуазыфагу кызыредзэм,
О хабзэм фэшъуашэу сэр иплъхъажыгъ!
Ау адырэр кыуауи укыгъэхъыртагъ.
Плъэмэ уамыхъыжъэуи о хым ухэфагъ.
Ар сэ нэпкъым сытетэу зэк1э къэслъэгъугъ.
Сэ спхъу уаригъэук1ыгъэуи кысш1ош1ыгъ.
Ащ сэ лъэшэу слъы кыгъэжъуагъ, сигъэгубжыгъ.
«К1элэ ш1агъор къябгъэук1и!» с1уи сыкууагъ.

Ащ Мэдзем сыгу сэ лъэшэу щыщык1и,
Сыгу зэбгъэжыгъэу шъо 1эмыр къышшости,
Къухъэу шъузэрыуагъэми сэ шъукъисщыжыгъ.
Шъугу къызэреорэр сш1эзи шъукъэсщэжыгъ.
Джары сэ сш1агъэр сш1энэу зык1эхугъэр.
Джары шъугу хэк1ыгъэр, къызык1ысэбгъагъэр.

ЗАУР (т1эк1у Пачьыхъэм дэжъ лъэк1уатэшъ, мак1эу шъхъащэ феш1ышъ):

Опсэу, Зиусхъан! Джы сэ сыпфэраз.
Плъэгъугъэу зыфэп1уагъэр зэк1э тэрэз.
Ау тэ къыддэхъащхызэ Мэдэер,
Урымы къухъэм зэредгъэщагъэр,
Ар тэ хабзэм, л1ыгъэм, къытфидэщта ?
Ар шъхъэк1о мыш1эжъэу къэдгъэнэщта?
(Зэк1эк1о жъышъ мэуцужъы.)

ПАЧЬЫХЪЭР:

О купы маф, Заур ык1и Пэзад!
Шъуи1оф зехъак1э зафэ, дэгъу дэд.
Шъори сэри хъугъэр тыгу хэк1ыгъ.
Ар тэ къытхэ1агъ. Ащ тиутхыпк1ыгъ.
Ау сэ спхъу л1эгъахэу исхъухъагъ!
Къыздимык1ыжыын ар Тхъэм ыхъыгъ!
Сэрык1и шъорык1и ар адыгэжъэп!!!
Тлы фэдгъэчъэни ащ фэшъошэжъэп.
Арышъ, джы шъхъэк1ош1эжы шъо шъуемыжъ.
Тэ лъэу дгъэчъэщтыр къыфэжъугъан ежъ!
Ар урымы хъуни ылъэк1ынэп,
Зыхэхъагъэми зыфагъэдэнэп.
Бэ ш1эн, мак1э ш1эн, ар зэ клэгъо жъын!
Шъори ар шъульэгъун ык1и шъу1отэжъын.
Лъэпкъым ыуаси ащ зэ ыш1эжъын.
Лъэу фэдгъэчъэщтри ащ тфигъэчъэжъын.
Арышъ, шъхъэк1ош1эжъ шъуемыжъ шъосэ1о.
А зыр къысфэшъуш1эжъ, сэ сышъольэ1у!
(Купым цыгугъэу къыхаплъэзэ мэк1э-мак1эу мэт1ысыжъы.)

ПЩЫМАФ:

Тхъэугъэпсэу, ти Зиусхъан. Теплбын.
Ари тфэлъэк1ыщтымэ, кыпфэтш1эн.
Джыри адыгэр уухъумэныр
Ары а о уилъэ1у зыфак1орэр. (Хасэм зыфегъазэ.)
О куп, сьд ащ шъо ешъу1уал1эрэр?

(Зэк1эри егупшысэхэу т1эк1урэ цэсых. Ет1анэ ехъырэхъышхэзэ Нэп1ашъэ ахэмэ къахэтаджэ.)

НЭП1АШЪ:

Тхъамэтэ маф ык1и ныбджэгъуш1ухэр,
Джы кышъос1он мы 1офым сэ еспэсырэр.
Зиусхъаныр тэ Пачъыхъэу тфэхъужышхтэп!
Ау илъэ1у фэтш1эным зи емык1у хэлъэп.
(Мэт1ысыжбы.)
(Заур, Пэдыс ык1и Едыджэ зи амы1оу цытых.)

АДЫРЭХЭР:

Дэгъу. Боу дэгъу. Боу игъу, зафэ!
Тлъэк1ырэр ащ фэтш1эныр кыттефэ.

ПЩЫМАФ (Зауры еплъызэ):

Тхъамэтэ маф, мыемык1умэ,
Сэ Зиусхъаным лъэ1у фыси1!
Лъэпкъым шъхъак1ор зэдыришъхъак1у.
Ар сш1эжыныу Урымьм серэгъак1у!

ПАЧЪЫХЪЭР (къэтэджышъ):

А сик1ал! Зыщы1. Сэ сыолъэ1у.
«Шышъхъэр блэк1мэ – адыгэмэ а1о, –
Шык1эм улымыбэнэжъ!» О зылаж.
Ежъ Мэдэем а шъхъак1ор егъэш1эжъ.
Усэгъэгугъэ илъэс заулэк1э
Ар ежъ ыш1агъэм рыпщынэжынк1э.
Ар зымыхъук1э сэ фит усэш1ы,
К1ори, узыфэе дэдэр яш1э!(Мэт1ысыжбы.)

ЗАУР:

Зиусхъан! Сэ сшъоигъор кыиос1уагъ.
Ау джы къэп1уагъэми сэ сезэгъы.
(Зэк1эк1ожбы.)

ПЩЫМАФ:

Ти Зиусхъан, тидзэпщ Заури,
Мы хасэм щыулэурэ пстэхэмкIи,
Икъуни тIуагъэ ыкIи зэхэтхыгъэ.
Ащ кIэух еттыным джы игъо хъугъэ.
Арышъ, сэ есIуалIэрэр ащ къэсIон;
Зиусхъаным илъэлур тэ фэтшIэным,
ТишъхъакIо тшIэжыным тыпэплъэным,
ЕмыкIу хэмылъэу сэ сеплъы, шъосэлэ.
АщыкIэ мыразэ шъухэтымэ, къашъуло.

НАХЫБЭМ:

- Тырыраз. Фэшъуаш. Тэштэ.
- Игъо нахъ, игъуаджэп.

(Пищымафэ купым халлъэзэ, Пэзадэ ылэ къызэрриIэтыгъэр елъэгъу.)

ПЩЫМАФ:

Къало, Пэзад, о ащ епIуалIэрэр.

ПЭЗАД (къэтэджышъ):

Тхъамэтэ маф. Сэ къасло сшIоигъор:
Зиусхъаныр мысэу тэ тшIошIыщтыгъ.
Джы ащ зэблэхъугъэ ин хэхъухъагъ.
Джы нафэ ащ ышIагъэр зыкIишIагъэр!
Джары джыри ар зыкIэльэлурэр:
«Спхъу адыгэль фэшIумыгъачь!» ащ къытелэ.
Тэри ар игъоу тэлэ.
Ар тэ тэштэу щытымэ, сьд фэлъагъ
Гуцэфэ пхэнджыр ащ тетхыжыным,
Джырэ Пачъыхъэу ар зидгъэлэным,
Ынапи къабзэу тэ ттхъакIыжыным,
Тэ тлъэпкъи дахэу зэредгъэцэным?
(МэтIысыжы.)

*(Пачъыхъэр къэгумэкIыгъэу къызэрэзыщылъэтыгъэр
Пищымафэ елъэгъу.)*

ПЩЫМАФ:

Еблагъ, Зиусхъан. ПшIоигъор къало.

ПАЧЬЫХЬЭР (гүмэк1эу ык1и ымак1и т1эк1у к1ээззэу):

Тхьамэтэ маф! О, куп! Сэ сышбольш1у
Ар шьумы1о. Шьо шьуй1о сэ сиш1э.
Ауми сэ Пачьыхьэу сыхьужьыштэп!
Пачьыхьэр кьэбзэ-льэбзэн фает!
Пачьыхьагъори сэ сфызехьэжыштэп,
Сипшашьэ тэ кьытишлагьэм пае.
А зыр тэрэзэу кьызгурыжьугъа1у,
Ык1и сыкьызэхэшъуш1ык1, сышбольш1у!
(Мэт1ысыжы.)

НАХЬЫБЭР:

Тэрэз п1орэр! Тэрэз! Опсэу, Зиусхьан!
П1орэр зафэшъ, кьыттефэ кьыпфэтш1эн.

ПЩЫМАФ (ылэ етышъ, купыр егъэбыаужы):

Зэ шьукъэда1у, купы маф, купы заф!
Зэхэтфынэу джы кьэнагъэр Хэку 1оф.
Хэкур кьажьоу тыпсэуным тэ тесагъ.
Ащ Ятэш1у типачьыхьэ тыфищэщтыгъ.
Джы мыхьуным ащ ыльапсэ кьыш1уихыгъ!
Сышъухэда1ошъ, шьу1орэр шьыпкьэ, зафэ.
Мысэр, мысэ. Дгъэпщынэныр ащ тефэ...
(Т1эк1урэ хэгупшысыхьэ.)
Ау хабзэр: 1эпкы-льэпкыыр шьхьэм зэрешъ.
Унагъуи, льэпкыи ащ фэдэшъ, шьори шьош1э.
Зэрэзэпхыгъэхэу ти Тхьэ кьыгъэхьугъ.
Адрэм зэзыпхын щхэпс горэ ищык1агъ.
Зыр – шьхьэр зыш1опхк1э, мал1эшъы мэшъужы.
Адрэр – шьхьэр имы1эжымэ, зэхэтэкъужы.
Джары адыгэхэмк1э джы тызэолагъэр!
Пачьыхьэр, мысэшъ, тэ тетщынэу т1о.
Ау ары джы нэс тлэпкыи шьхьэу илагъэр.
Ащ ыч1ып1э щхэпсэу джы тилэщтыр
Къашьу1о.
(Купым хэллэ, Хьутатэ ылэ кьы1этыгъэу елээгъушъ.)
Къало, Хьутат.

ХЪУТАТ (къэтэджышъ):

Боу, Пщымаф, непэ 1офыр реощэк1ы.
Пачыхьэр ц1ыфым ышъхьы фэогъадэ.
Ар тетщымэ, тлэпкъ л1энэуи къиогъэк1ы.
Адэ, плъэк1ыштмэ, ар сэ сэгъадэ!
Пачыхьэ и1агъэп тэ тлэпкъ лъэпкъы зэхъум,
Нарт гъэхъагъэхэр тлэпкъы зегъахъэхэм!
Пачыхьэп! Тэ тлъапсэр тиадыгабзэ!
Адыгагъэр – тэ тицхэпс, тихабзэ!
Ш1угъэу тхэлъыр зэк1э джащ тэ къытхелъхъэ,
Л1ыгъэу тхэлъыр джащ тэ тыгу къырелъхъэ,
Лъытэныгъэшхуи джащ зэрытегъэхы,
Тлэпкъы ти Хэкуи пытэу джащ тарепхы.
Арышъ, адыгабзэр – тэ тлэпкъы ыпс!
Адыгагъэр – тэ тызэзыпхырэ щхэпс!
О уфаемэ, ныбджэгъу, ти Пачыхьэ де1!
Ау ар л1эмэ, тэ тпсэ хэзынэу къытэмы1у!
(Мэт1ысыжбы.)

ПЩЫМАФ (Нэп1ашъ ы1э къы1этыгъэу елъэгъушъ):

Еблагъ, Нэп1ашъ. Къало ори пш1оигъор.

НЭП1АШЪ (къэтэджышъ):

Тхьамэтэ маф! Сэ ащ ес1ол1эщтыр:
Пщэу зипшъэрылъ зезымхъашъурэр
Тетщыни ащ нэмык1 тедгъэуцоныр
Адыгэхэмк1э тэ бэрэ тихэбзагъэ.
Ащыгъум пщым пшъэрылът1у и1агъ:
Иц1ыфхэр дахэу, зафэу зэрищэныр
Ык1и икъуаджэхэр пыим щиухъумэныр.
Джахэр зымгъэцк1эшъурэр тетщыщтыгъ.
Ар зыш1эшъуныппци ащ фэтш1ыщтыгъ.
Ау зык1и адыгэр ащ ек1одылагъэп.
«Ар зэфагъэп!» ныбжыи ц1ыфи ы1уагъэп!
Пшъэрылътыр пшъэрылъ, хэт ущыщыми
Ухъуми, убзыми, упщыми, упачыхьэми,
Ащ икъунрэ непэ тытегущы1агъ.
К1эух ащ фэтш1ыными игъо хъугъэ.

Сэ «Пачыхъэр тетщын фай!» сэлэ.
Ау шьо шъузыфаери, мардж, къашъуло.
(Купым хаплъээ мэтлысыжбы.)

ПЩЫМАФ:

Ари гущылэ псау, Нэпашъ.
Ащыгъум джы лэйдзэ тшлын.
Нахыбэм ыштэрэри унашъоу тштэн!
*(Пщымафэ хэсэлхэм ахаплъэ. Пэзадэ ынахэ зэхэхъагъэу,
губжыгъэу щыс. Ау адырэхэм зыкъапхъотагъ, ягуан.)*

НАХЫБЭР:

Дэгъу. Игъу. Нахыбэм ило тиунашъо.

ПЩЫМАФ (ышъо кыхыхэу, губжыгъэу):

Адэ дэгъумэ сыдэу сшлын?!
Апэрэ упчлэр кышъостын.
Пачыхъэу Зиусханыр къэдгъэнэщта?

ПЭЗАД (гулэу кызыщэльэтышъ къэкуо):

Ары! Къэдгъэнэшт! Къэдгъэнэшт!
*(Купым пхъашэу хэплъэшъ, мэтлысыжбы, Ау адырэ
хэсэлхэмэ ащыщэу зыми Пэзадэ кыдыригъаитэрэн,
нэлаеклэ ащ кыфычлэлхэу щысых.)*

ПЩЫМАФ:

Адэ, Зиусханыр пачыхъагъум тетщыным хэт фаеу
шъухэтыр?

ПСТЭУРИ (зэблэхэз):

Тетщышт! Тетщышт!
Зиусханым ыгу кытерэмыгъабгъ,
Ау ар Пачыхъэ тфэхъужыщтэп!
*(Хасэм хэмытхэм ащ ялоф халхъагъэн. Хъурэр кыхалэу
Заур зэ зипхъотагъ, ау зищылагъ. Пачыхъэмрэ Едыджрэ
арых нылэн лофыр ежъ ямышыллагъэм фэдэу къэнагъэхэр.)*

ПЩЫМАФ:

Купы мафэу, Хасэм хэлэжъагъэх!
Тэ тилофы джы мары иклэх:

Пачьыхагъум Пачьыхэр тэ тетщыгъ.
Хэку унашьюу ар тэ джы тфэхьугъ.
Унэшью дэгъоу ар сэ зык1и с1онэп,
Ау сэ с1уагъэм шъуезгъэдэлүшъунэп.
Арышъ, джы Хасэм Хэкур зэрищэшт.
Пачьыхэр джэнджэшэгъоу ащ и1эшт.
Тхьэм ы1омэ адыгэр зэдэлэн.
Адыгагъэр пытэу тэ зетхьан.
Ар тищхэпсын, тигъозэн, тигъогун!
Гъэхьэгъак1эхэр тш1ызи тыпсэун!
Орэпсэу адыгэр! Орэпсэу адыгэр!
Орэпсэу адыгэр, Хэкур, хабзэр, л1ыгъэр!

ПСТЭУРИ (амакъэ 1этыгъэу, здырагъаштэзэ):

Орэпсэу адыгэр! Орэпсэу адыгэр!
Орэпсэу адыгэр, Хэкур, хабзэр, л1ыгъэр!
*(Пстэури нэцх-гуцхэу зэхахъэхэшъ, Пачьыхьэм лъытэ-
ныгъэ зэрэфаш1ырэр нахъ къыхэцэу, зэкъошыныгъэ гүфэ-
бэныгъэк1э адыгэгъэихо зэрахэу, а1апэхэр зэрагъэубытмэ
1ап11 пытэ зэфаш1ызэ, джэзгун1эм тек1ыжъых. Пачьыхьэм
иунэ егъэзэжъы. Гуацэр ащ къыпэгъок1ы.)*

ГУАЩЭР:

Сыды мыгъуа ти Мэдэир езыфыжыагъэр,
Хымэ хэкум тэ ар тш1озыфыгъэр?
Зыщымышы ц1ыфы лъэпкъым ар дэтхъэна?
Хьаумэ къурепалъэу а хымэ ч1ыгум гъаш1эм зэридзэна?!

ПАЧЬЫХЬЭР:

Зэлун, ныу. Зэ зэлун!
Ащ кьинэу тэ дэтхьугъэр икъун.

ГУАЩЭР:

Ео-о-ой гуш, л1ыжъ. Сыд мыгъор сэ сш1эхэн?
Сыдэуштэу ащ семыгупшысэн сэ слъэк1ын?1
*(1э цифэзэ, Гуацэм Пачьыхьэр унэм рецэжъы.
Джэзгун1эри къэумээзхы.)*

ЯЩЭНЭРЭ КЪЭШЫГЪУ

(Джэсунлэм урым унэ кыицэлягъо, урым мэкъэм гухэкли кыителуклы. Урымхэр, тлурытлу-цырыцэу зэгъусэхэу, ныбжыкыум фэдэу, клуаишэхэзэ е лъэпэтицыеу чэхэхэзэ, зы купым адырэхэм аицыцынэхэзэ зацадзыеу, адырэ купыр нэмыклэхэм афычлэлгызэ зэлуишаишэу, зэрэфычлэтлэжы-хэрэр нафэу къахэцэу, зыклыб къэзыгъазэрэм адырэхэм бжым фашилэу, джэсунлэм цызэблэклы, кыитехэх, теклыжыых. Загъорэм ахэмэ къахэлуклы урымыцлэхэри, гуцылэхэри «Пэлияс», «Аелкос», «Джесон», «Креон», «калимера», «калispera» зыфэнлоитхэр. Загъорэм «Медея» алоуи зэхэхы.)

МАКЪЭР:

Адыгэ лъаплэх! Шьо хьугъэр шьулъэгъугъэ.

Тиадыгэ хабзэ укъуагъэ хьугъэ!

Мэдэер ыхьэу ишлълэгъуныгъэ,

Занклэу хихьагэ ежэ зыщымыгугъыгъэ!

Ау шьуегупшыс шьо! Сыд лъэхъана,

Е сыд ллэшлэгъуа, е хэгъэгуа,

Клэхэмрэ жьыхэмрэ азыфагу

Зэгурылоныгъэ зыщыдэлтыгъэр,

Зэшлопырацэхэу зыщымытыгъэр?

Е хэта зэгорэм иклэлэгъум

Шлълэгъуныгъэм римыхьыжъагъэр?

Е ащ тэмаклэу кыгуигъэклагъэм

Ежэ иджэнэтыпщэ зэ химыхьагъэр?

Шлу ылъэгъугъэу, ыпсэ хэтлагъэм,

Зилгы ныбжыкклэ кымыгъэжъуагъэр?

Ащ щылэкклэ дахэу ежэ дигъэшлэщтым,

Фэдэ щымылахэу зышломышлыгъэр?

А тшлошлырэр хьумэ, сыда мыхьуни?

Сыдэу тигъашлэ тхэгъони, дэхэни!?

Тэ тиджэнэтыри тэ дгъэпсыжыни!

Тызэрэфаеу дгъэклэрэклэни!

Джары Мэдэер зыщыгугъыгъэр,

Дунэе джэнэтми изыгъэплъагъэр,

Гупси, хэгъэгуи зыклибгынагъэр,

Джесоным дежъэнри кызыхэклыгъэр,

Ык1и ащ идунае бэрэ дэхагъэ!
Ащ зыгорэ щытхъагъэмэ, ар боу тхъагъэ,
Лъэгъуныгъэ джэнэтым зэк1э итхъагъо,
Ежъ иунаеу хъугъэу гугъагъэ!

Зэк1э зэфэгупсэу ахэр псэугъэх.
Къухъэр яджэнэтэу хыми тетыгъэх!
Ау, ык1эм ык1эжъым, ч1ым техъажьыгъэх.

Джесоны л1ыгъэшхоу ыгъэхъагъэми,
Ащ къыщэгъэ Мэдэем идэхагъэми,
Яхъишъэ ш1агъо урыммэ агъэш1эгъуагъ.
Къалъык1омэ къагъаш1охэуи аублагъ.

Ар фэдэ ш1агъоу Мэдэим ылыты,
Ар ил1ы фигъэчырэнэу рихъухъи,
Нэпц1ык1э ар хъак1эмэ апэгущ1уатэу,
Ц1ыфэу къыфак1орэр ыгъаш1оу, ы1этэу,
Адыгъ хэбзэ дахэк1э апэгъок1эу,
Щыгъу-п1эстэ лэш1ук1э ахэр ыхъак1эу,
Идэхагъэм нэщхы-гушхыгъэр ригъэбэк1эу,
Сэмэркъэук1и л1ым ил1ыгъэ ари1ок1эу,
Пачъыхъэныр ащ нахъ тефэу къыригъэк1эу,
Ари пачъыхъэ Пэлиясым ыпкъы къык1эу,
Аелкос ц1ыфмэ агуригъалоштыгъэ.
Къыгохъани къыделэни къыгъотыштыгъ.

Ащ хэтызэ Мэдэем к1алэ къыфэхъугъ.
Бэ темыш1эу ят1уанэри ащ къык1элъык1уагъ.
Урымыц1э дахэхэри афиусыгъ.
Ахэр, нэр п1эпахэу, т1ури дэхагъэ!
Зым тфы, адырэм блы ыныбжъ хъугъагъэ.
Ахэм афиш1эщтым Мэдээр нахъ зыпэхъэм.
Тетыгъо къафихъыным ар нахъ зыщэгугъым.
Адэ сыдэуштыгъ ар мыгугъэн ыльэк1ыни?!
Мэдэем идэхагъи игубзыгъагъи,
Ащ иш1ульэгъуныгъэ ихъишъэ ш1агъуи,
Ц1ыфы лъэрыхъэу хэкум исыр къапишэщтыгъ.
Къагъаш1омэ къалэтхэзи къадечъэк1ыштыгъэх.
Сыд фэдэк1и къаделэнхэу Тхъи къафалоштыгъ!

Ащ паек1э ар хьупэным т1ури щыгугъыгъ.
Шъыпкъэр п1ощтмэ 1офышхуи ащ даш1агъ.
Ау хьурэ пстэур хьурджэу рек1ок1ы!
Ащ ер ш1ум щызэблихъоуи бэрэ кьыхэк1ы.

Ары!

А хьурэр зэк1э Пачьыхьэм нэсыжьи,
Пачьыхьэгъур тырахыным тещыныхъажьи,
Ащ мэш1уаер кьыпихэу къагъэгубжи,
Мэдэемрэ Джесонрэ кьырифыжъагъэх,
Лъэтемытэу ихэку кьырифыгъэх,
Ашхьэ рахыжьи Кориптым ек1ужьыгъэх.

*(Урым к1элит1у джээгун1эм кьытехъэшъ, Мэдэе цунэ
пчъэлунэ пэмычыжъэу къэуцух, зэлъушъашъэхэзэ унэм 1апэ
фаш1ы, еплъых, ау Мэдэе шъхъаныгъунчъэм кьылухъагъэу
альэгъушъ, щынагъэхэу ашхьэ етхъожъхъэшъ к1атхъужъы
ык1и кьызэплъэк1хэмэ, куохэмэ, чъэхэзэ джээгун1эм те-
хъушъутыжъых. Мэдэе унэм къек1ышъ, лъэшэу зэхэуагъэу, ау
пагэу зеплъыхъэ.)*

Мэдэя (чэфынчъэу ышхьэ ыгъэсысызэ):

Джы сэ сфэшъуашэр нафэу згъотыгъэ!
Узыщымыштым щыщэу ныбжьи ухъуштгэп.
Ари сэ сшъхьэк1э дэгъоу сыушэтыгъэ!
Ар кьызысалок1э сш1ош1ы хъущтыгъэп,
Ау джы ащ ишъыпкъагъэ сэ сш1агъэ!
Джы сэ сиуни сизэгъэжъырэп.
Сик1алэхэри сыгу тефэжъырэп!
Сэ кьысэхъул1агъэм фэдэ ш1агъо
Кьысэхъул1эныр сыгуи къэк1ыгъэп.
Ащ нахъ тхъамык1агъо
Ц1ыф кьыщыш1ыгъэуи зэхэсхыгъэп!

Сэ «сил1 сш1уаук1ышт» с1уи, сыгу1эу,
Сыдел1и ар Кориптым къэсщэжъыгъ.
Джы ащ «Хьунэп мы сш1эрэр!» ымы1оу,
Тхъэры1оу кьысфиш1ыгъэри ыгъэпц1эу,
Сип1и, ибыни ыбгыни хэхъажъыгъ!

Сэ сэшлэ Джесон зыдэщылэри,
Пачьыхъэ Креонэу ащ сэ дезгъэлагъэм,
Зихэку тыкыхъанэу фит тызышлыгъэм,
Ыпхъу кыщэнэу джы ар зэрэпылбери!

Ешлэгъошлу ныла ар сэщ фэдэ хымэм!
Къыкьогущылыкын зимылэ бзылфыгъэм,
Джары а шлоитлум ягупшысаклэр,
Алэ кыхъанэуи зыщыгугъхэрэр...

*(Тэклурэ егупшысээ тезеклухъэш, ошлэ-дэмышлэу кыи-
зэтеуцо.)*

Тхъэм ыломэ, ар къадэзгъэхъунэп!
Къысашлагъэри афэзгъэгъунэп.

*(Ышъхъэ къэлэтыш Мэдэе маллэ пачьыхъэ Креоным
иунэ ылъэныкьоклэ ыкли губжыгъэу ащ ланэ фешлы.)*

Мары джы а тупы хъуны унэр.
А пачьыхъэ унэу емынэм ыхъыныр.
Си Джесоны клуаплэ фэхъугъэр,
Джыри сэ спашъхъэ къитэджагъ!
Панэу сэ сынитлу къыклэуагъ!

Дэгъоу сэ сэшлэ! Сэ ллэу сызыбгынагъэм,
Дышгъэ сабыитлу сэ зыфэсплугъэр,
Джы а Тхъэр зэбгыны унэм ис!
Креоны ыпхъу ар госэу щыс.

А си Тхъэ! Сыд фэдиз сэ сщэчын слъэклын?!
Къысщышлэрэм семыгупшысэн слъэклырэп.
Сыд ишэлаклэу а шъхъаклор сщэлэн?
Чэщи мафи ар сшъхъэ сфигъэклырэп.
Чэщым ренэу ащ сегупшысэ, сэгъы.
Шъхъаклом сешхы, сегъэтклу, сегъэгъу.

*(Пачьыхъэ Креон урым цыгъыныклэ фэнагъэу джэгуплэм
къытехъэш, Мэдэе зилъэгъуклэ клэщтыклыгъэу зэтеуцо.)*

КРЕОН:

Уимафэ шлу, Мэдэя!

МЭДЭЯ (ащ еплъышъ):

Сичлыплэ уитыгъэемэ, Зиусхъан,
Ар шлуми, еми пшлэни.

Ау о Кориптым урипачъыхъ,
Уиш1угъо ык1и уитетыгъу.
Ары пак1о, ппхъу инэчыхъэ
Фябгъэтхэу зэхэсхыгъ! (1ощхыпц1э.)

КРЕОН (губжыгъэу):

Джыри, Мэдэя, о убзэгу зэрэчан.
Арышъ, сыкызыфэк1уагъэр кыюс1он!
Уихъатырк1э сихэку шъукъизгъэхъагъ.
Джы ащ о уиик1ыжыгъо къэсыгъ.
Арышъ, Мэдэя, Кориптым уимысыжъ.
Уик1элит1у зыдици, неущы мыщ ик1ыжъ!
Ащ нахыбэрэ зысэмыгъэлъэгъужъ!

МЭДЭЯ:

Сыда джы къэхъугъапэр, Зиусхъан?
Сил1 тесхыжынк1э ппхъу кысщэщына?
Бэш1агъэп хъак1эу тыкызыок1ол1эжыгъэр,
Кориптым ипчъэ кызытфы1упхыгъэр.

КРЕОН:

Кориптыр, Мэдэя, сэры зихэкур!
Ащ къызгъэхъащт-изгъэк1ыщтым сэры фитыр!
Арышъ, о бзэк1э укысэмыпыдж,
Джащ нахыбэри сихэку уимысыжъ!

МЭДЭЯ:

А Тхъэр сэ кысэмыуи, Зиусхъан!
Сыдэуштэу ебгъэк1угъ ар кысэп1он?
Сэ сыбыльфыгъ ык1и сысабыи бын.
Ош1э о, сэ зи силэп сшъхъэ зэсхыл1эн!
Сыд пае ащ тетэу сэ сепфыжъэн,
Емык1у о л1ы ш1агъом къэпхын,
Уипачыхъагъуи ынапэ тепхын,
Тхъэми ц1ыфми агуи кыызэбгъэбгъэн!

МЭДЭЯ (къэтхыуагъэу, ызыбгъу реплъэк1ышъ, мэл1ушъашъэ):

Сэ сыгу къеплъа, сэ1о, мы 1аер?
Сыгу илъ дэдэр ары кы1орэр.
Арышъ, мыщ семы1ушэк1ы хъуштэп!
(Зэхихыгъэр ыгъэш1агъо фэдэу ар Креон еплъы.)

А си Зиусхъан, ар п1о хъуна?!
Сыдзуштэу ар угу къэк1ыхи?
Семыгупшысэу ащ фэдэ сш1эна?
О ппхъу ибынмэ сик1элит1у ащыщхи!
Сэ боу ащ сырэпагэ, Зиусхъан!
Ащ нахъыш1у сэ сыд афэсш1эн?!

КРЕОН:

Ари о сэ сш1ошъы пфэгъэхъунэп!
Сэ спхъоу о уил1ы ш1у ылъэгъугъэм,
Ар о сыд п1уагъэк1и фэбгъэгъунэп!

МЭДЭЯ:

Сыд ар озгъа1орэр, Зиусхъан?
Сыд сэ о мыхъунэу кыюсш1агъэр?

КРЕОН:

О сэ кысэпш1агъэр арэп 1офыр,
Кысэпш1эшъуштышъ ары щынагъор.
О уды 1азэу Тхъэм укыигъэхъугъ!
1эзэгъуби урыммэ ябгъэш1агъ.
Сымаджэу бгъэхъужьыгъэри мак1эп.
Ащык1э ц1эры1оу мыщи ущыхъугъ.
Ахэр зэк1э сэ сымыш1эу щытэп.
Ау о ц1ыф уушхъухъыни плъэк1ышт!
Сэ кысалауагъ, ц1ыфмэ зэхахыгъэу,
Сэ спхъу о уушхъухъынэу п1уагъэу!
Арышъ, уфаеми угу кысэгъабгъ.
Ар спхъу емыш1эзэ хэкум уисфышт!

МЭДЭЯ:

Ар кысэмыш1, Креон, сэ сыолъэ1у.

КРЕОН:

Уфаеми лъало! Ау сэ ос1о:
Зэк1эсхъаштэп, сэ ос1уагъэр си1о.

МЭДЭЯ:

Укыызэк1агъэблагъэ гуш, Креон.
Ау сыд мыгъо джы сэ ос1он слъэк1ын?!

Уасlorи сьдэуштэу пшlошгы хьужьыштэп.
Мыш ащ нахьыбэри уизгъэсыжьыштэп.
(*Иуцхытцlыхьэзэ*):
Унитlукlэ озгъэлъэгъумэ, Зиусхьан?

КРЕОН (кlэштыкlыгъэу зэкlэкlошъ):

Сьд пlуагы? Сьд о сэгъэлъэгъуштыр?

МЭДЭЯ:

Озгъэлъэгъушт ппхъу сыгу фильыр.

КРЕОН:

Ар... ар... сьдэуштэу о...о пlэ кьикlышт?

МЭДЭЯ:

Умышын, Зиусхьан. Лlыгъэ тlэкlу зигъал!
Сэ, бзылъфыгъэми, зы тlэкlу кьыздэщыл.
Сэ о плъэгъу сшlоигъу ппхъу фэсшlырэр,
Нэчыхъэ ащ фатхэу зэхэсхыгъэшъ.
Арышъ, Зиусхьан, кьеблагъ моу сиунэ.

КРЕОН:

Хъун, хъун. Дэгъу!

МЭДЭЯ:

Ащыгъум моу щыл. (Гулэу.)
Сэ ар кьыпфэсхьыни озгъэлъэгъушт,
Зы нэплъэгъу закъом сыкъэсыжьышт.
Унэм силъэдэни сыкъэчъэжьышт.
Ау, Зиусхьан, мардж, о моу шытыгу.
Уlумыкlыжъ, Зиусхьан! Уемыжъэжъ...
Сикlалэмэ апае ар кьысфэшlэжъ.

(*Мэдэе игуцыlакlи зэкlэм зэрэзэблхьугъэр
шlогъэшlэгъонэу, Пачъыхъэр нэбэ-набэу ащ еплъы. Мэдэе
гуlэзэ lохъушъутышъ, унэм елъэдэжъы, бэ темышlэу Креон
дэжъ кьэчъэжъы.*)

КРЕОН:

О бзылъфыгъэр узэхэзышlыкlын
Мы дунэешхом кьытекlынэпштын!

МЭДЭЯ:

Ар сэрыклэ нахьышлу, си Зиусхъан.
Мыхъуми ащ пным сытыригъэклон!
(Джанэр къызэклоглехышь зытыреубытэ.)
Моу еплъ мыш, Зиусхъан! Мыр нысэ джан!
Мыщ фэдэ илэу Урымым хэт исын?

КРЕОН(шлогъэшлэгъонэу джанэм пэпльыхъэшъ):

Шъыпкъэр площтмэ, джанэр дэхэдэд!
Ащ нахь дахэ цыфы щыгъыгъэп ыкли ыдынэп.

МЭДЭЯ (джанэм ланэ фешышъ):

Адэ, Креон, мыр сэ о ппхъу фэсэды.
Мыр нысэщэ мафэм ащ щыгъы сшлогъу.
О мы зымклэ сихъатыр къэлъэгъу,
Мыр сыухымэ, сэ фиты сыкъэш!
А зыр къысфэпшлэным зи фэлуагъэп.

КРЕОН:

Ар о къыпфасшлэу, спхъу уезгъэклоглэнэп!

МЭДЭЯ:

Сэшлэ цахь къызэрэсфэмышлырэр!
Ари, уфамэ, Зиусхъан,
Сэ сыклонэп. Ау мы нысэ джанэр,
Сэ сисабыитлу ппхъу фязгъэхъын,
Аполло! Ахиллес! Моу шъукъаклу!
*(Клалэхэр къэчъэхэшъ, Пачъыхъэу Креон шхъащэ
фашлы, сэлам рахы.)*

Мыхэр сэ счлыплэклэ о ппхъу фэрэклог.
(Нысэ джанэу ылыгъыр нахь къелэтышъ.)

Мыр ащ рядгъэтмэ, ынэшлуи къащыфэн,
Сиклалэми нэлуасэ къафэхъун.
А зым фиты сыкъэшли, Зиусхъан,
Боу, Креон, ори псэпэшхо къэпхъын!
Егъашлэм сэри сыкъыпфэрэзэн!

КРЕОН:

О, Мэдэя, зи сицахь птелъэп!
Укыисфэрэзэнэуи сыфаеп.
Сыфаеп псапэуи кьэсхьыщтым!
Ау к1алэмэ джанэр спхъу фахьыным,
Емык1у хэлъэп, зи ес1ол1энэп. *(Губжыгъэу.)*
Ау ащ пэмык1 лъэ1у кыпфэсш1эжыынэп.
Мы джэгур зэрэтек1эу санэ1у ик1!
Сихэку укьинэу зясэмыгъэгъэук1!
(Губжыгъэу ежъэжъыишь, Креон джэгулэм тек1ыжъы.)

МЭДЭЯ (Креон к1алъыджэжъэзэ):

Опсэу, Зиусхъан, Тхъэуегъэпсэу!
(Ежъ ышгъхъэ фи1оажъэу.)
лофыр мэхъу сызэрэфаеу,
Тхъэр джы кызыделэмэ, ори, ппхъуи
Уимахъульэ хъурэ сэ сил1ы дэгъуи,
Нысащэм а джанэм шъурыпэгэн,
Ц1эры1уи дунаем шъушыхъун!
А зымк1э шъусэгъэгугъэ, Креон.
(Мэдэе мэщхы. Ем1анэ к1алэмэ яплъыишь, ынэгу кыызэлэхъэ.)
К1о, к1о! Шъори санэ1у шъуик1.
Ау сыкышъуфэещт. Чыжъэу шъу1умык1.
(К1алэхэр унэм елъэдэжъых. Джесон джэгулэм къытехъыишь, губжыгъэу Мэдэе дэжъ кы1охъэ.)

ДЖЕСОН:

Мэдэя!
Сыды бзэ мыгъуа п1улъыр, Мэдэя?!

МЭДЭЯ (ежъ ышгъхъэ фи1оажъэу):

Джары ц1ыфынчъэ хьалъэпкъ хэк1ыр,
Сэри ибынхэри зыбгынэгъэл1ыр,
Садэжъы кьэк1уагъ. Сид ар зыфаер?
(Ил1 зыфегъазэишь.)
Сид, Джесон, мыщ о укъэзыфыгъэр?

ДЖЕСОН:

Убзэ, Мэдэя! О уишэнычъагъ!

МЭДЭЯ (мэщхыпц1ы):

Шэныш1у сызыш1ынэу сыд уиш1уш1агээр?

ДЖЕСОН:

Джары, джары! Тэмам! О умыда1у!
Тхьапшэрэ ослуагэ, «Шэн зигьа1, зыщы1!
Мы хэкум уисын плъэк1ыным пае,
Ощ нахыш1умэ а1орэм едэ1у!».
Ау удэ1уагэп, Пачыхьэм ынае
Джы кызыщцебгэфагээш, губжыгьае!
Джы ащ ихэку шъуригэсыжыщтэп.
Ори сик1алэхэри мыщ шъурифыщт.
Сэш1э, хэхэс шъухуныр лэш1эхэп.
Ащ кыиныбэ шышъушэчын фаеу хъушт.
Арыш, сыгу кышгук1эмыгун слъэк1ырэп.
Ау сыд кьушгьуфэсш1эн сэ...

МЭДЭЯ (кьэк1ыи, ащ ы1орэр эпиутэу):

Шыгэт! Ук1ытэ зимы1э нэпэнч!
Джары ц1эу о пфэзгьотыгээр, л1ыгээнч!
Ш1у сыплъэгьоу плуи о Тхьэ плөгьагэ.
Ащ пай сэ слъэпкы дышэ збгынагэ!
Зэ нахыпэу ук1ып1и уисщыжыгь.
Ау сыд уасэу а ш1уш1эм о фэпш1ыг?
Сэри уибыни тыббгыни уежэжыгь.
Арыш джы сызфэмыахэр уигук1эгьу!

ДЖЕСОН:

Сэ сыкэзыгээнэжыгээр Тхьэм иш1уш1!
Ар о плэ кык1ыгэу зыш1омыгэш1.
О, Мэдэя, а пш1агэу зыфап1орэм пык1.
Сэ сиш1уагэу кыюк1ыгээрэ зэхэш1ык1.
Лэлымэ уакыыхэсши ц1ыфы усш1ыг!
Мы хэкум укьасши, унэ кьэплъэжыгь.
Хабзэм, зэфагээм, уащызгэгьозагь.
Ары пак1о, мыщ ц1эры1уи ущыхугь.

МЭДЭЯ:

А о уизэфагъ сэ сызфэмыяхэр!
Уифедэ ифэшъуаш ащ ишапхъэр.
Арышъ, мардж, псынклэу санэлү икл!

ДЖЕСОН:

Узэклöкlыгъ о, Мэдэя!

МЭДЭЯ:

Кlо, кlо! Мыр сэ сыухын фай!
Ар зыфэсыдрэри о уинысакl!

ДЖЕСОН (кьэчэфыжыгыгъу):

Адэ, ауштэу кьалоба, Мэдэя!
Сэ сшlэрэр зыфасшlэрэри кьыосlон.
Пачьыхьакъохэр скъомэ ашы сшlынэу сыфай!
Лъапсэ тилэу мыщ тыщыпсэуным пай.

МЭДЭЯ:

Ащ пае сэ сшъхъэ урыклöми хьушт.
Джары о уизэфагъ-уицlыфыгъэр.
Ащ пае сэ о кьыпфэсшlэщтыр плъэгъушт.
Нысэм зыщилъэмэ мы нысэ джанэр.
Ар бэмышlэу уикlалэмэ ащ фахьышт.
Арышъ, еплъ о моу ащ идэхагъэм!
(Нысэ джанэр Мэдэе Джесон регъэльэгъу.)

Кlо, Джесон, кlо!
Псынклэу о унэм клöжъ!
Джанэм идэхагъи нысакlэм сфелöжъ.
Кlо! Башэрэ класэр кьызэмыгъаж!
*(Джесон, ылоуцтыр ымышlэу, Мэдэе кьеплэу тlэкlурэ
цэты, етlанэ ышъхъэ ыгъэсысызэ ежъэжъы.)*

Зэ, Джесон! Мы зыр кьысэлöжъ.

ДЖЕСОН (кьызэтеуцагъэу кьызэплъэкlызэ):

Сыд, шъхъэнэкl, о джыри узыфаер?

МЭДЭЯ:

Кьысэлöжъ зэ джэгур зежъугъэжъэщтыр.

ДЖЕСОН:

Зы сыхъат... Зы сыхъатык1э ари тыублэшт.

МЭДЭЯ:

Ащыгъум к1алэхэр сэ ащ къэзгъэк1ошт.
Ахэмэ джанэр нысэм фязгъэхьышт.
О ахэмэ уналэ атегъэт.
Къызэрэнэхсэу джанэр нысэм рягъэт,
Нэ1уаси фэш1ых. Ау бэрэ щымыгъэтых.
Джанэр зэралыхэу къегъэжъэжых.
Нэчахы тхыгъом ар нысэм зыщегъалъ.
Ащ нысэр зэригъэнэфыщтым шъуеплъ!
Зыщымыгъэгъупш! Ар сэ сишъоеплъ.
К1алэмэ апае а зыр къысфэш1эжъ.
К1о, джы, узыдежъэжыгъэм дэжы псынк1эу нэсыжъ!
Пш1эщтыр пш1эгъахэшь, уфык1эмыгъождь.
Ш1уми, еми пш1агъэм Тхьэм у1уегъэк1эжъ!

(Джесон ылэ еутхыпк1ышь, ежъэжъы. Мэдэе ащ т1эк1урэ к1эльэплъэшь, гу1эу унэм ехъажъы. Аеджиус унэм дэжъ къылохъэшь, маджэ.)

АЕДЖИУС:

Мэдэя! А, Мэдэя! Мэдэя!

(Мэдэя джанэм пылбыхъэзэ, унэм къек1ышь, хъак1эм къеплъы.)

МЭДЭЯ:

О, Аеджиус! О ухъэк1э дэд!

АЕДЖИУС:

Уимафэ ш1у, Мэдэя! Сыд уищылак1э?

МЭДЭЯ:

Хъушт, Аеджиус. Уезэгъышт.
Къеблагъ, ныбджэгъу. Къеблагъ!
Сыдым садэжы джы укыхъыгъ?

АЕДЖИУС:

Лъэгъун си1эу сыкъэк1уагъ, Мэдэя.
Ау сыда ащ фэдизэу унэгу зэхэуагъа?

МЭДЭЯ:

Ар боу сэ сфэшъяуашэу ауштэу хьуггэ!

АЕДЖИУС:

Угу зэбггэжъя сэлэ?

МЭДЭЯ:

Сыда? Ар сэ сшлэныр ггэшлэггэона?
Къысэплъ дэггэу, Аеджиус. Умышын!
Шъыпкъэр къалэ! Къиуишлэнэп ащ мыхгун.
Зэ сыпачыххэпхгуггэми пшлэггэна?
А пшлэу щытыггэ Мэдээр, сэрына?

АЕДЖИУС:

Арырэ, Мэдэя, боу шгузэпэггэж!
Слэггэрэр зэклэ гукгэо лгэуж.
Сыд кгэхгуггэр, Мэдэя? Сыд уилаж?
Узышхэрэр сыды гуггэ мыххэж?

МЭДЭЯ:

Е-е-е, Аеджиус, ар боу кгэлэггэуай!
Ар боу гукгэо куу, гукгэо лай!
Шххаклэ! Ар зилэмклэ боу щлэггэуай!
Ар зымышцлэшххэтри сэрын фай.

АЕДЖИУС:

Хэта ащ фэдиз кгыныр кгыозытырэр?

МЭДЭЯ:

Ар хымэ гуцагггэмэ логгэа?

АЕДЖИУС:

Сэ кгыпфэсшлэн, Мэдэя, щлггэна?

МЭДЭЯ:

Опсэу, Аеджиус! О лгггэ уил,
Арышг, лгэггунэу о уилэр кгысалу.

АЕДЖИУС:

Кгыздел, Мэдэя, ыкли сыздеггал.

МЭДЭЯ:

Хѡау, Аеджиус. Ар умыло.
Шѡхѡкло сшлѡжыныр зыкли сигуапѡп.
Ау тлѡэкѡыклѡ ар дгѡгѡу тѡхѡбзѡп.
Арышѡ, сѡ сшѡхѡклѡ ар сымышлѡжы хѡушѡтѡп!

АЕДЖИУС:

Мардж, Мѡдѡя, кѡысалѡу ар зышѡщыр.

МЭДЭЯ (мѡшѡыпцлы):

Аш нахѡышлѡба озгѡэлѡгѡуныр?

АЕДЖИУС:

Шѡыпкѡѡ. Зѡ аш ынѡгу сѡклѡгѡплѡ.

МЭДЭЯ:

Дѡгу, Аеджиус. Моу тлѡклу кѡыспаплѡ!
Аполло! Ахиллес! Мой зѡ шѡукѡаклу!
*(Мѡдѡя мѡджѡ, ыкѡохѡр кѡачѡэхѡшѡ, хѡаклѡм шлѡфѡс
рахѡ. Мѡдѡя джанѡр клѡлѡмѡ арѡты.)*
Сфѡшѡухѡи, сѡклѡлѡхѡр, мы нысѡ джанѡр,
Псынклѡу пачѡыхѡ Креонѡм ыпхѡу сфѡшѡут.
Ешлѡ аш Джесѡны шѡузѡрикѡр.
Шѡо шѡуѡтѡ аш нѡлуѡси шѡуфишлышѡт.
Шѡуфѡгушлу, шѡулыѡтѡ ыкли зѡжѡугѡэлѡыт.
Ау бѡрѡ шѡушѡымыт! Хабзѡ зѡжѡугѡал.
Шлѡхѡу шѡукѡѡклѡжѡ. Сѡ лѡф кѡыжѡудыси.

АПОЛЛО:

А тѡн, тымыклѡмѡ сѡд фѡлуѡгѡ?

МЭДЭЯ:

Шѡузѡрѡклѡшѡтыр ѡслѡгѡхѡ, сѡклѡл.
(Фѡмычѡфѡу клѡлѡхѡр ѡжѡѡхѡ.)

АЕДЖИУС:

Мѡдѡя, клѡлѡ шлѡгѡохѡр уилѡх.
Боу кѡѡбзѡх, плугѡхѡ. Тхѡѡм кѡыпфѡгѡгѡгѡхѡ.

МЭДЭЯ (нэку-нэпсэу къэхъушъ):

Ары. Ахэр сэ слъэпкъы ыхьыгъэх.
Яхабзэк1и, л1ыгъэк1и, адыгэх!
Сыдык1и сятэш1у фэдэкъабзэх.
Ау зэрэхъуны ахэр хъугъахэх!

АЕДЖИУС:

П1орэр сид, Мэдэя? Тхьэм ерэмыд!

МЭДЭЯ:

Джы, Аеджиус, хъуштыр мэхъуфэ.
Уахътэу тилэри джы тэухы фэд.
Арышъ, къало, о лъэгъунэу уилэр.

АЕДЖИУС (ук1ытэу ышъхьэ реуфэхышъ):

Бын силэп, Мэдэя. Сш1эрэп сш1эщтыр.

МЭДЭЯ:

Урымхэмк1э, Тхьэм лъэпсэгъэгъу...

АЕДЖИУС:

Сыолъэ1у, Мэдэя, зыгорэ къысфаш1.
Мардж, сысэмэркъэоу зыш1омыгъэш1.
Сишъузырэ сэрырэ тыгумэк1ы тыхъугъ.
Лъэшэу т1умк1э бын тилэмэ тш1оигъу.
Ощ нэмык1 къыддэлэшъун зи щылэп!

МЭДЭЯ:

Хэты, Аеджиус, ар къыуилуагъ?

АЕДЖИУС:

Ар, Мэдэя, о пш1эщтыми сш1эрэп.

МЭДЭЯ:

Къап1омэ тепллын. Сэ сыоупч1ыгъ.

АЕДЖИУС:

Фаебусым иусэрэжъ. Ош1эмэ.

МЭДЭЯ:

Шъэфы мылуатэу ащ сыщыгугъыгъ.
Ау утефагъ ащ укьыгъэк1уагъэмэ.

АЕДЖИУС:

Ар кыысфэпшлэшъунэу шыта, Мэдэя?

МЭДЭЯ:

О сыдык1э сыкъэбгъэугъэшт ащ пае?

АЕДЖИУС:

Узыфэе дэдэр кьало, Мэдэя!

С1э кыхъанэу кыпфэсымыш1эн зи шы1эп.

МЭДЭЯ:

Ащыгъум, жьы кьапщэу опсэуфэ,
Бын кыпхэк1эу ахэм уак1эгъуфэ,
Непэ плъэгъурэр ренэу плотэжышт.
Непэ уас1орэри зэк1э, кыысфэпшлэшт.
Сыд плорэр о, Пандеон 1ушым ыкъор?

АЕДЖИУС:

Сэ, Мэдэя, сыд пломи сыхъазыр.

МЭДЭЯ:

Ары шьо, урымхэм, шъуигъэпсык1эр.
Шъуичарэм фэшъуаш шъуиук1ытэр, шъхъак1ор.
Ауми, кыыспаплъ, сэ кыыстефэрэр сш1эн.

*(Мэдэе унэм елъэдэжъышъ, бэрэ къэмытэу, зы апч ц1ык1у
ы1ыгъэу къэк1ожъы.)*

Ма мыр зы мазэк1э пфэхъунштын.
О, Аеджиус, мыры уилэзэгъур.
Зэхэш1ыхъэгъахэу силэу утефагъ.
Мафэм гъотк1уит1у узыфэештыр.
Псым хэгъатк1уи ешъу, укыырихъыллагъ.

АЕДЖИУС:

Зэхэсхырэр, Мэдэя, сыды шлагъу!
Бын силэ хъуштымэ сыбгъэунагъ!
Сищы1и сипачъыхъэгъуи къэбгъэк1эжыгъ.
Тхъауегъэпсэу, Мэдэя! Тхъауегъэпсэу!
Джы кьало сэ кыыстефэрэр пфэсш1эжынынэу.

МЭДЭЯ:

Зэгу, Аеджиус, ащи тынэсышт.
Марышъ джы сик1алэхэр къэк1ожъых.

(К1алэхэр чэфынчээ хызырзу кы1охъажьых.)
А сик1алэх! Нысак1эр сыдэу щыт?

АПОЛЛО:

Нысак1эм джанэр лъэшэу ыгу рихьыгъ.
Дахэу кыитпэгъок1ыгъ. Гуш1уагъэ.
Тяти ащ бгъодэтэу пагэу щытыгъ.
«Мыхэр сик1алэх» ы1уи щхыпц1ыгъэ.
Пачьыхьэу Креони ащ дэжым кы1ухьагъ,
Ау ащ ынахэ дэгъугъэп, 1эягъэ.
Пстэуми джанэм осэшхо фаш1ыгъ,
«Тхъаегъэпсэу!» кыуа1ожьэу заш1ыгъ.
Ау ар агу зэримылыр нэфагъэ.
Ащ тымыгъэк1уагъэемэ, тян, сыд фэ1огъагъ?

МЭДЭЯ:

Зи фэ1огъагъэп. Ау игъоу слъэгъугъэ.
Ари блэк1ыгъ, сик1алэх. Шьук1эмыгъожь!
К1о, джы дахэм фэдэу унэм шьук1ожь,
Зышъутхьак1и кьэбзэ-лъабзэу, шьукъысаж.
Ащ шьузэралуплъэщтым мыр ауж.

АПОЛЛО:

Хьун, тян. Ори узэпэш, Аеджиус.
Гьогумэфэ дэд! Нек1о Ахиллес.

(К1алэхэм а1апэхэр зэрагъэубытыхэшъ унэм мэк1ожьых.
Аеджиус ахэмэ ак1эльэдэжэжьы.)

МЭДЭЯ (лъагэу ык1и пльырэу):

Аеджиус, ныбджэгъу! Джы аухътэр кьэсыгъ.
Уигушы1э игъэцэк1эжыгъуи хьугъэ.
Арышъ, Креон пачьыхьэр о уиныбджэгъу.
К1ори къаплъ! Ащ яджэгъу джы иежьэгъу.
Псынк1э! Ащ щыхьурэр зэк1э кыызэгъэлъэгъу!
А зыр, Аеджиус, непэ кыисфэш1эжъ.

АЕДЖИУС:

Боу кыпфэсш1эн, Мэдэя! Боу згъэцэк1эн!
(Гу1эу 1ок1ышъ, Аеджиус Креон иунэ лъэныкьо ечъажьэ.
Мэдэя т1эк1урэ ащ к1эльыплъэу, усагъэу цэтъы. Ет1анэ, иунэ
лъэныкьо маплъэшъ, хэцэтык1ы.)

МЭДЭЯ:

Къиными, сыдэу сш1ын? Сэри си1оф сш1эн.
Ц1ыфмэ агурымы1оми, Тхьэм ыш1эн.
Сибынхэр хэхэс-ебэу къэзгъэнэшъуштэп.
Арышъ, джы сэ сш1эщтыр сымыш1э хьуштэп.

*(Мэдэе елъэк1онызэ ехъажьы, т1эк1урэ ащ къетышъ,
гъызэ къек1ыжьы.)*

А си Тхьэ! Угу къысэгъэгъуи, къысфэгъэгъу!
Мы сэ къысэхъулагъэр сыд лэжъэ мыгъу?
Ау, сик1алэхэр къиным хэсхыжыгъэх.
Са1угуш1озэ уцым езгъэшъуагъэх!
Щхыпц1ыхэзэ хильашъохи чъыагъэх.
Къэушыжыщтхэп! Гуш1уатэу щылыщтых.
Зэпэлыдыжхэу егъаш1эм чъыештых!

*(Аеджиус джэсгун1эм къытельэдэжъыгъэу куозэ Мэдэе
дэжъ къэчъэ.)*

АЕДЖИУС:

Мэдэя! А, Мэдэя!
(Мэдэя ынэпсхэр псынк1эу елъэк1ыжьых.)

МЭДЭЯ:

Ащ сыгу къэмэхагъэу езгъэльэгъуштэп.

АЕДЖИУС:

Мэдэя! А, Мэдэя!

МЭДЭЯ (ащ епльышъ):

Сыд къэхьугъапэр, Аеджиус?!

АЕДЖИУС (хъабаомэ, куозэ):

Мэш1уае! Мэш1уае!
Дунаер маш1ом дехъые! (Къызыдик1ыжыгъэм 1апэ
феш1ы.)

МЭДЭЯ къыгурымы1орэм фэдэу

*(Аеджиус къызэтеуцо. Мэдэя ы1аблэхэр еубытышъ,
ынэгу к1аплъэзэ мэкую.)*

АЕДЖИУС:

Мэш1уае сэл0, Мэдэя! Мэш1уае!
Сэ синит1ук1э слъэгъугъэ а хъугъэр.
Сэ джэгум сынэсыгъэхагъ ащыгъум!
Джанэр шыгъэу нысэр къызэлъагъом,
Нурым фэдэу ар зэпэлыдыжыщтыгъ!
Ар пагэу зек1оу джэгум къызыхахъэм,
Ащ идэхагъэр ц1ыфмэ агъэш1эгъуагъ:
Пстэури зы макъэк1э хигъэщэтык1ыгъ!
Креони пагэу ыпхъу бгъодэтыгъ.
Джесони к1эк1эу къак1эльык1ощтыгъ.
Нысэм илъэгагъэ гъэш1эгъон дэдагъ!
Къэк1уатэ къэси, нахъ дахэ хъу фэдагъ!
Иджани ынэгъуи нахъ къэлыдыщтыгъ.
Ит1ани, нысэр гумэк1эу къэкууагъ.
«Джанэр! Джанэм сесты, сят!!» ы1уи к1и1агъ.
К1ыизэ джанэр зыщитхъыжкы фежъагъ
Ащ лъыпытэу маш1ор джанэм къык1энагъ!
Зэк1эм нысэр мэш1обзыим зэлыштагъ!
Ар зельэгъум, Креон ыпхъу к1элъежъагъ.
Епхъуи, ыпхъу кыубыти зытыридзагъ.
Маш1ор ыгъэк1осэнэу ар ежъагъ.
Ау псынк1эу мэш1обзыир ащи къебэныгъ!
Ащ апык1и, лыгъэм унэр зэлыштагъ.
Ар зальэгъум, зэк1эми к1атхъужкыгъ.
Джащ тетэу, Мэдэя, джэгур аухыгъ.
Зы купи, чыжъэк1э, маш1ом еплъыщтыгъ.
Мары! Мары маш1ор! Моу плъэ, Мэдэя!
Мэш1о бзэгур уашъом дэбыбае!

МЭДЭЯ (маш1ом ылъэныкъо плъэзэ):

Адэ, сыд ащ Джесоны хиш1ыхъагъ?

АЕДЖИУС:

Боу ари афэгугагъ, къалъичъыхъагъ!

МЭДЭЯ:

Дэгъу! Дэгъу! Ау ащи ш1у хихыщтэп!
(Зеплъыхъэ.)

Дэгъу!
Зэк1э Аеджиус, зэпэфэ, мэхъу!
Ау мы къак1орэм ш1у ыгу хэлъэп.
А сэшхоу п1ыгъымк1э сыдэу ущыт?

АЕДЖИУС:

Хэти, Мэдэя, зи фэзгъэк1ощтэп!

МЭДЭЯ:

Армырмэ, Аеджиус, ар сэ къысэт.

АЕДЖИУС:

Ари, Мэдэя, хэти сэ фэсш1эщтэп.

(Маш1ор къытихэу Джесон къэсышъ, зи ымы1оу, Мэдэя нэжъык1э еплъэу мэуцу.)

МЭДЭЯ:

О ухъак1э дэд, Джесон! Арышъ къеблагъ.
Джэгур сыдэущтэу рек1ок1ыгъ?

ДЖЕСОН:

Ащ фэдэ горэ зэрэпш1эщтыр сэ сш1эн фэягъэ!

МЭДЭЯ:

О боу пш1эн фэегъабэ къыптенагъ!
Сэ ощ пае слъэпкъ дышъэ збгынагъэ.
Сыптегу1ыхъэу ус1ыгъыгъ, узгъэш1уагъ.
О сиш1ульэгъу лъэгук1этыны пш1ыгъэ!
Ар зэрэсфэмыщэчыщтыри къыос1уагъ,
Ау угуи къысэгъугъэп, ууцугъэп.
Сыд о пш1эми къыпфэгъунэу угугъагъ,
Ау ш1у умыш1ау, ш1у къыбдэхъущтэп.
Ук1уи джы ащ нат1эк1э уеутэк1ыгъ!
Ш1умэ ар зэгъаш1э! Зи фэ1уагъэп.
Ш1у пш1агъэмэ, си Джесон, зэгъэш1эжъ!
К1о! К1уи, уик1алэхэми зэ а1уплэжъ!

ДЖЕСОН (къэштагъэу):

Сыд п1уагъа? Ахэми зыгорэ япш1агъа?

МЭДЭЯ:

Сыда, Джесон? Ащ джы уигъапэ хьугъа?

Чъыягъэх! Къэбгъэушынхэу уафемыжъ.

(Къетхъуишъ, Джесон гуIэу унэм елъадэ. Бэ темышIэу ащ игъы макъэ лъэшэу къэIоу фежъэ.)

МЭДЭЯ:

Хъаолыеу, Джесон, джы умыгъыжъ.

ШIу пшIагъэмэ зэгъэшIэжъ.

О Аеджиус, плъэгъугъэр Iотэжъ.

Хэти сэ кыислгъэрэмыхъужъ.

Узэпэш, Аеджиус! Узэпэш!

(Мэдэе кIетхъуишъ, пкIатIэмэ-лъатэзэ, кIеIэжъы. Аеджиус, ар зыдачгъэрэмкIэ плъэзэ, зэхэтIысхъэ. ДжэгунIэр къэумэзэхы.)

*Пьесэр хэутыным фэзыгъэхъазырыгъэр **ЩЭШIЭ Щамсэт.***

Гъэз. «Адыгэ макъ», 1996, январым и 23-февралым и 3.

ДЭТХЭР

Уджухъу Аскъалэ письмэу Морат-ефэндым фитхыгъэр.....	3
Адыгэхэм Мысырым (Египетым)	
пачъыхагъур зэрэца1ыгъыгъэр.....	4
«Мамлюк»	8
Адыгэ пачъыхъэмэ ягъыбз.....	11
Адыгэ пачъыхъэмэ ягъыбз.....	13
Адыгэ шыу шыщым яорэд	15
Кавказ.....	17
Къаншъаугъур игъыбз.....	18
Туманбэи игъыбз	18
Махъмуд Сами аль – Баруди (Наурзэкъо Махъмуд)	
Ылэк1ынэп зыми шъхъащэ сигъэш1ын.....	21
Сипэсэрэ адыгэхэр.....	21
Хъагъур Ахъмэд-Мидхъат	
Адыгэ оркъхэр (<i>Едзыгъуиш хъурэ драм</i>)	22
Хъаткъо Умар (Омер Сейфеддин)	
Бгырыпх	71
Тымэ Сеин.	
Адыгэмэ тхъамык1агъоу къяхъулагъэм игъыбз	75
Гъобэкъое ¹ тхъамык1эу бэлшэуикыдзэм ыук1ыгъэмэ	
ягъыбз.....	80
Тхъаусых	84
Зэгъаш1э, лажъэ.....	85
Ц1эмэз	86
Пшыз	87
Кавказ.....	91
Кошчыгъэмэ къяхъулагъэр	98
Ипсэк1од адэжъ	100

Клэлэеджаклу.....	101
Сыдыр уиклас?.....	103
Мелэч Хьэйрие.....	104
Хьунджэ Хьэйрие – Мелэч	
Рассказ	104
Дышъэм хэшлыкыгъэ пшъэху	111
Тызыфэныкьор – гъэсэныгъ	114
Батэкьо Хьарун Блэнао ыкьу	
Непэрэ хэпаклэр.....	120
Тхьаусыхабз.....	121
Къат Абдурахьман Хьэсанэ ыкьу	
Ер ти Тхьэшху.	122
Тхьэлъэлу	122
Тэ тызыфаджэрэр гъэсэныгъ, шлэныгъ!	123
Жъэу!	125
Къат Ахьмэд Хьэсанэ ыкьу	
Тычеркес	126
Тхабзэмрэ мастэмрэ.....	126
Нану (<i>Кушгэ орэд</i>)	126
Дахэ елу былымым	127
Нэшхьо цыклур	128
Ибэ цыклур.....	128
Силэгужъ.....	129
Тигъыжъ	130
Гуемый	131
Бзаджэхэр.....	132
Къуанчлэмрэ баджэмрэ.....	134
Тыгъужьымрэ шьынэжъыемрэ	135
Сэмгугъэ Амин	
Адыгей	136

Адыгэ марш	137
Адыгэ щырхэр	138
Тыгум кьеорэр	139
Лъэпкъ узыр	140
Тыгуи къабзэу, тыбзи дахэу тыщылэн	140
Бзыумрэ кIалэмрэ	141
Хьахьурэтэ (Челик) Осмэн	
Пьесэу «Къафэ». «Къафэм» ехылаагъэу гущылэ заул	141
Бэрзэдж Сэфэр	
Сэ си Дунай	197
Хы ШIуцIэ	197
Къэдалу, сикъош	198
Чэф орэдхэр къэслоныр сэри сэшIэ	198
Сыгу укъэкIы зыхьурэм	199
Хэгъэгу гупшыс	200
Дэгүф Сэлахьдин	
Лъэпкъым иджэмакъ	200
Зэдэо пчыхьэр зэрэкIокIыгъэр	205
Синыбджэгъу згъэунагъа, хьаумэ згъэунэхъугъа?	213
СыкIэхьажьыгъэп	219
Къумгъаным ишгъэф	224
ШIу усэльэгъу, Гэдый	231
Енэмыкъо Мэулид	
КъэкIожь, пцIашху	240
КIымаф джы	241
Сфикъушт сэ	242
«Хэт ущыщ?» къысэмыIу!	243
Хэт сыщыщ сэ?	246
Сиусэхэр	246
А си Тхьэ дах!	247

Хы Фыжь 1ушъом.....	247
Сышъольэ1у, къэрэухэр	248
Сщиз кысхэхъуагъ	249
Хъун сыкъак1оми.....	250
Сигупшысэхэр сфызэгъафэрэп	251
Мы усэм щэ и1эп.....	252
Хы тхьальэ1у	254
Нэтхьо Къадыр	
Мэдэя. <i>Пьес</i>	257

АБУБАЧИР АДЫШЕСОВИЧ СХАЛЯХО

Литература зарубежных адыгов

Учебник-хрестоматия

Часть II

Подписано в печать 28.02.2014

Бумага типографская №1. Формат бумаги 60х84/16.

Гарнитура Times New Roman. Печ.л. 19,812 Тираж 100 экз. Заказ 5.

Отпечатано на участке оперативной полиграфии
Адыгейского государственного университета.

385000, г. Майкоп, ул.Первомайская, 208.

